

วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยอง

หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

นางสาววกุล มิตรพระพันธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)

are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LITERATURES AND RITUALS EXPRESSING ETHNIC IDENTITIES OF THE DIASPORIC GROUP
OF TAI LUE FROM MUANG YONG IN BAN ROM PHO THONG, TAMBON THA KO,
AMPHOE MAE SUAY, CHANGWAT CHAING RAI.

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai
Department of Thai
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2016
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อเมือง
ยอง หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัด
เชียงราย

โดย

นางสาววกุล มิตรพระพันธ์

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ศาสตราจารย์ สุกัญญา สุกฉายา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร. กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประมินทร์ จารุวรรณ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ศาสตราจารย์ สุกัญญา สุกฉายา)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ภัคดีผาสุข)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล)

วกุล มิตรพระพันธ์ : วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยอง หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (LITERATURES AND RITUALS EXPRESSING ETHNIC IDENTITIES OF THE DIASPORIC GROUP OF TAI LUE FROM MUANG YONG IN BAN ROM PHO THONG, TAMBON THA KO, AMPHOE MAE SUAY, CHANGWAT CHAING RAI.) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศ. กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ศ. สุกัญญา สุจฉายา, 256 หน้า.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ใช้บอกอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในฐานะคนพลัดถิ่นในบริบทข้ามพรมแดน โดยเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่วิจัยระหว่างปี พ.ศ. 2554-2558

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นอพยพมาจากเมืองต่างๆ ในเขตปกครองของเมืองยองในอดีตซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐฉานตะวันออก สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลท่าก้อเป็นเวลาประมาณ 50 ปีมาแล้วเพราะหนีภัยสงครามอันเกิดจากการปฏิวัติการปกครองและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมียนมา

ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ 5 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา ตำราประกอบพิธีกรรม ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ ตำรากฎหมาย และ ตำรายา วรรณกรรมที่มีบทบาทในการใช้บ่งบอกรากเหง้า ถิ่นกำเนิด ความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทลื้อคือ ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์และตำรากฎหมาย วรรณกรรมที่มีบทบาทต่อการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือตำราประกอบพิธีกรรม ส่วนตำรายาไม่มีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในบริบทพลัดถิ่น นอกจากนี้ เมื่อชาวไทลื้อเข้ามาอาศัยร่วมกับชาวไทยยวนในพื้นที่ที่ได้รับเอาวรรณกรรมพุทธศาสนาของชาวไทยยวนเฉพาะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนมาใช้ด้วย

ในบริบทประเทศไทย ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังสืบทอดพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อและวิถีปฏิบัติของตนเท่าที่จะปฏิบัติได้ พิธีกรรมเกือบทั้งหมดได้ใช้ต่อบทจากวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาด้วย ได้แก่ พิธีเลี้ยงเมือง พิธีขึ้นเฮินใหม่ พิธีทานมหาปาง พิธีทานธรรมคำชาตา พิธีทานธรรมมหาวิบาก พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ พิธีสืบชะตา พิธีทานข้าวแก๊กอง พิธีทานข้าวพระเมืองไชย พิธีทานข้าวพระเมืองแก้ว และพิธีทานผ้าสังฆา พร้อมกันนั้นก็ประกอบพิธีตามรอบปฏิทินตามความเชื่อทางพุทธศาสนาร่วมกับชาวไทยยวน ได้แก่ พิธีปอยสังขาร พิธีทานธรรมเข้าวัสสา พิธีเปตพลี และพิธีทานก้วยสลาก นอกจากนี้ยังร่วมพิธีปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มพร้อมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่นทั้งในประเทศไทยและเมียนมา ท่ามกลางความแตกต่างทางชาติพันธุ์ พุทธศาสนาคือพื้นที่สำคัญในการเชื่อมโยงชาวไทลื้อพลัดถิ่นเข้ากับชาวไทยยวนและกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ ที่อยู่ในขอบเขตของการปฏิสัมพันธ์

วรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นจึงถือได้ว่าเป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ ซึ่งในบริบทข้ามพรมแดน ชาวไทลื้อได้แสดงอัตลักษณ์ 4 ประการผ่านวรรณกรรมและพิธีกรรม ได้แก่ ชาวไทลื้อเป็นผู้มีรากเหง้าและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ชาวไทลื้อเป็นผู้มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง ชาวไทลื้อเป็นผู้เคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนา และชาวไทลื้อเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวนและส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทย

ภาควิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

5480520922 : MAJOR THAI

KEYWORDS: TAI LUE, ETHNIC IDENTITY, TAI RITUAL, TAI LITTERRATURE, TAI DIASPORA, TAI CULTURE, TAI LUE HISTORY
 WAKUL MITPHRAPHAN: LITERATURES AND RITUALS EXPRESSING ETHNIC IDENTITIES OF THE DIASPORIC
 GROUP OF TAI LUE FROM MUANG YONG IN BAN ROM PHO THONG, TAMBON THA KO, AMPHOE MAE SUAY,
 CHANGWAT CHAING RAI.. ADVISOR: PROF. EMERITUS SIRAPORN NATHALANG, Ph.D., CO-ADVISOR: PROF.
 SUKANYA SUJACHAYA, 256 pp.

This research aims to study how the Tai Lue diaspora, who migrated from Muang Yong, Myanmar to live in Ban Rom Pho Thong, Tha Ko Sub District, Mae Suay District, Chiangrai Province, use their literature and the ritual in expressing their ethnic identity in the diasporic and transnational context. Field work was conducted during 2012-2014.

The Tai Lue diaspora migrated from various parts of Mueng Yong in Eastern Shan State, Myanmar. They came to settle down in Tha Ko sub district about 50 years ago. A great number of Tai Lue people were forced to leave their homeland because of the revolution and the civil wars between Myanmar military government and the ethnic minorities in Myanmar.

Research findings reveal that Tai Lue people brought along their folk literature which could be categorized into 5 kinds: Buddhist literature, ritual book, legendary and historical literature, legal book, and medicine book. Legendary and historical literature play an important role in indicating the Tai Lue city origin, their homeland, their collective memory, and their ethnic identity while ritual book plays an important role in transmitting Tai Lue cultural identity. As for the medicine book, it has less function in the new social context. After living together with the northern Thai people, the Tai Lue also adopted northern Thai Buddhist literature.

In the diasporic social context, the Tai Lue diaspora still transmit and perform their rituals. Almost ritual practices rely on the literatures that the Tai Lue brought from their homeland, namely, *Liang Muang*, *Khuen Hen Mai*, *Than Mahapang*, *Than Tham Kam Jata*, *Than Tham Mahavibag*, *Bucha Khao Leeg Khro*, *Seub Jata*, *Than Khao Gaow Gong*, *Than Khao Phra Muang Jai*, *Than Khoa Phra Muang Kaew*, and *Than Pha Sangkha*. At the same time, together with the Thai Yuan, they participate in Buddhist calendrical rituals, namely, *Poy Sangkhan*, *Than Tham Khao Vassa*, *Petta Plee*, and *Than Kuay Salak*. Furthermore, the Tai Lue diaspora also take a part in birthday ceremony of Khru Ba Boonchoom arranged in both Thailand and Myanmar, along with others Tai ethnic groups.

The literature and ritual of the Tai Lue diaspora is thus used as the cultural mechanism in expressing their ethnic identity. In the transnational context, the Tai Lue try to present 4 identities; first, the identity of the diaspora ethnic group who has long history; second, the identity of the diaspora who has a strong culture; third, the identity of the Tai Lue who are devout Buddhists; and fourth, the identity of the Tai Lue diaspora who are part of the northern Thai community and part of Thailand.

Department: Thai
 Field of Study: Thai
 Academic Year: 2016

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

Co-Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถจากศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิริพร ณ ถลาง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่และเมตตาต่อผู้วิจัยเสมอมา ทั้งยังเปิดมุมมองด้านคติชนวิทยาให้แก่ผู้วิจัยทั้งภาคทฤษฎีและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยน้อมกราบขอบพระคุณ “ครู” ทั้งสองท่านเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารุวรรณ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีผาสุข ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่กรุณาตรวจแก้และชี้แนวทางแก้ไขอันทรงคุณค่า ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิรมานเหมินท์ และ อาจารย์ปีเตอร์ สกิลลิ่ง ซึ่งกรุณาแนะนำคำแนะนាំที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้สนับสนุนทุนวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส เรื่อง "คติชนสร้างสรรค์: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย" (พ.ศ.2554-2557) และขอขอบคุณมูลนิธิ Khyentse ซึ่งมอบทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ.2555)

ผู้วิจัยขอขอบคุณ “ครูภาคสนาม” ชาวไทลื้อ และพี่น้องชาวไททุกคนที่เมตตาและเชื่อใจผู้วิจัย มอบข้อมูลถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้มากมายซึ่งหาไม่ได้ในตำราเรียน ขอขอบคุณพระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย อ.ชวนพิศ นกตาศัยและครอบครัว พ่อครูบัญชาและแม่ครูพวงทอง วงศ์ดารารวรรณ ขนานาคัด วงษาและครอบครัวผู้เมตตาให้ความรู้ ความช่วยเหลือในภาคสนามนานับประการ พ่อพรหมและแม่พร พรัชย์ พ่อแม่ชาวไทลื้อผู้เอื้อเฟื้อและเอ็นดูผู้วิจัยเหมือนลูกหลาน พระมหาสมควร คุณสัวโร ขนานก่อง ชัยชมภูและครอบครัวผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยวน-ไทลื้อ พ่ออุยสิงไชยและครอบครัว ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองวะ พ่ออุยคำลือ พุทรวงศ์และครอบครัว ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองยอง แม่แสงวันและแม่แสงยอดช่างขับผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมขับลื้อ ขนานอำนาจ แก้วผู้ส่งกลับและครอบครัว ผู้เต็มใจถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัยตราบวาระสุดท้าย ด้วยปณิธานว่า "คนเขาเผือกดอกไม้ บ่เผยคลีก็บ่หอม" ขอขอบคุณวิทยากรชาวไท-ไทยท่านอื่นๆ ซึ่งไม่อาจเอ่ยนามได้ทั้งหมด

ผู้วิจัยขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านผู้คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจตลอดมาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อ.ดร. ประเสริฐ รุณรา อ.ดร.นรุตม์ คุปต์ธนโรจน์ อ.ณัฐกาญจน์ นาคนวล อ.จันทร์สุดา ไชยประเสริฐ ดร.รัชนิกร รัชตรตระกูล คุณสายนาฏ อยู่เนียม รอ.หญิงพริมรดา จันทร์โชติกุล คุณติเรก หงส์ทอง อ.พลากร สัตย์ชื่อ คุณทิพวรรณ บุญส่ง เจริญ คุณชนิดา สีหามาตย์ คุณสุธีรา สัตย์พันธ์ คุณดวงพร เพชรบูรณ์ และคุณจตุพร เพชรบูรณ์ เพื่อนผู้ร่วมผจญภัยร่วมทุกข์ร่วมสุขในภาคสนามมาเกือบ 10 ปี และขอบคุณน้ำใจไมตรีจากมิตรสหายผู้ร่วมศึกษาทุกท่าน

กราบขอบพระคุณ อ.ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคกุล ที่ทำให้ผู้วิจัยไม่เดินลงจากถนนเส้นนี้

กราบขอบพระคุณ อ.ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล ครูผู้สร้างพื้นฐานให้ตั้งแต่ตัวอักษรธรรมตัวแรก

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณคุณพ่อวินัย และคุณแม่วรรณวิมล มิตรพระพันธ์ ผู้สนับสนุนการศึกษาเป็นแรงใจสำคัญ เป็นมงคลสูงสุดและเป็นความหมายทุกอย่างของชีวิต ผู้วิจัยขอมอบความภาคภูมิใจและความสำเร็จทางการศึกษาทั้งหมดให้แก่ท่านทั้งสอง ขอใจคุณวรรดา มิตรพระพันธ์ พี่น้องเพียงหนึ่งเดียวผู้ช่วยสร้างอารมณ์ขันอยู่เสมอ และกราบขอบพระคุณย่าปราณี มิตรพระพันธ์ผู้ส่งกลับ ผู้รอคอยชื่นชมวันที่ผู้วิจัยจะสำเร็จการศึกษามาโดยตลอด

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 การเก็บข้อมูลภาคสนาม	6
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	17
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	17
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	18
1.10 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	19
บทที่ 2 ชาวไทลื้อเมืองยอง : จากเมืองยองถึงหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.....	31
2.1 ความเป็นมาของเมืองยอง	31
2.1.1 เมืองยองในตำนานและประวัติศาสตร์.....	31
2.1.2 การอพยพของชาวไทลื้อเมืองยองมายังประเทศไทย	38
2.2 หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย	41

2.2.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงราย.....	41
2.2.2 ข้อมูลทั่วไปของอำเภอแม่สรวย.....	44
2.2.3 ข้อมูลทั่วไปของตำบลท่าก้อ.....	47
2.2.4 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง หมู่ที่ 22 ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.....	50
2.3 ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง	55
2.3.1 ประวัติความเป็นมา	55
2.3.2 ลักษณะทางวัฒนธรรม.....	64
2.3.2.1 ประเพณีในรอบ 12 เดือน.....	64
2.3.2.2 ภาษา	66
2.3.2.3 ตัวอักษร.....	68
2.3.2.4 การตั้งบ้านเรือน.....	71
2.3.2.5 การแต่งกาย	72
2.3.2.6 อาหาร.....	73
บทที่ 3 วรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.....	76
3.1 วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ.....	77
3.1.1 วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเก็บรักษาไว้เอง	77
3.1.1.1 วรรณกรรมพุทธศาสนา.....	84
3.1.1.2 ตำราประกอบพิธีกรรม.....	87
3.1.1.3 ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์.....	90
3.1.1.4 ตำรากฎหมาย	93
3.1.2 วรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่นำไปถวายวัดสันมะแพน	96
3.2 วรรณกรรมของชาวไทยยวนที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเลือกใช้	108

3.2.1 แหล่งที่มาของวรรณกรรม.....	108
3.2.2 ประเภทของวรรณกรรม	110
3.2.2.1 ธรรมอุทิศ.....	110
3.2.2.2 ธรรมย่อ.....	116
3.2.2.3 ธรรมชาตา.....	120
ธรรมชาตาปี.....	124
ธรรมชาตาเดือน	125
ธรรมชาตาวัน.....	127
3.2.2.4 ธรรมเรื่อง.....	131
3.2.2.5 ธรรมเบ็ดเตล็ด.....	132
บทที่ 4 ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย	133
4.1 ประเพณีพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มของชาวไทยลื้อพลัดถิ่นฯ ที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดในปัจจุบัน	133
4.1.1 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ.....	133
4.1.1.1 พิธีเลี้ยงเมืองวะ	133
4.1.2 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต.....	139
4.1.2.1 พิธีขึ้นเฮนใหม่	139
4.1.3 พิธีกรรมเพื่อการรักษาเยียวยา.....	153
4.1.3.1 ทานธรรมค้ำชาตา หรือ ทานธรรมค้ำนาม	153
4.1.3.2 ทานธรรมมหาวิบาก	155
4.1.3.3 บูชาข้าวหลีกเคราะห์ หรือ บูชาข้าวลดเคราะห์.....	156
4.1.3.4 พิธีสืบชะตา.....	158
4.1.3.5 ทานข้าวแก้ก้อง	160

4.1.3.6	ทานข้าวพระเมืองไชย.....	161
4.1.3.7	ทานข้าวพระเมืองแก้ว.....	162
4.1.3.8	ทานผ้าสังฆา หรือ ทานผ้าควบบาตร	164
4.1.3	พิธีกรรมทางพุทธศาสนา.....	165
4.1.3.1	พิธีทานมหาปาง	165
4.2	พิธีกรรมของคนพลัดถิ่นชาวไทลื้อที่ปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น	173
4.2.1	พิธีกรรมทางพุทธศาสนา.....	173
4.2.1.1	ปอยสังขาร หรือ สงกรานต์	173
4.2.1.2	ทานธรรมเช้าวัสสา.....	175
4.2.1.3	เปตพลี.....	176
4.2.1.4	ทานก้วยสลาก.....	177
4.2.2	พิธีกรรมพิเศษ	178
4.2.2.1	งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณสั้วโร.....	178
บทที่ 5 วรรณกรรมและพิธีกรรมในฐานะอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อพลัดถิ่น		
หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.....		183
5.1	ความสำคัญของวรรณกรรม : การ “เลือก” วรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ การ “เลือกใช้” และผู้สืบทอดวรรณกรรมในบริบทคนพลัดถิ่น.....	183
5.2	บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในปัจจุบัน.....	191
5.2.1	บทบาทของวรรณกรรมในการรักษาแก่นแท้ทางวัฒนธรรม.....	191
5.2.2	บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความทรงจำร่วม : “พลัดถิ่น” มิใช่พลัดรากเหง้า.....	191
5.2.2.1	คำขบถุมน้ำโลก-พื้นเมืองวะ-พิธีเลี้ยงเมืองวะ-ตำนานประวัติศาสตร์เมืองยอง-พื้นเมืองเชียงรุ่ง : ตัวตนจากตำนานปรัมปราถึงตัวตนในประวัติศาสตร์.....	192

5.2.2.2	ขับลื้อในพิธีขึ้นเฮนใหม่ : การย้าทวนความทรงจำร่วมเรื่องสงครามและ การอพยพ.....	194
5.2.3	วรรณกรรมและพิธีกรรมกับการสร้างพื้นที่ทางสังคม : ตัวตนทางวัฒนธรรมและการ จำลองพื้นที่มาตุภูมิ	196
5.2.4	บทบาทของพิธีกรรมกับการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนไทลื้อพลัดถิ่นกับกลุ่ม ชาติพันธุ์ไทนอกประเทศในฐานะคนไทย : คุรุบาบุญชุ่ม วีรบุรุษทางวัฒนธรรมของ คนไทย	198
5.2.5	วรรณกรรมและพิธีกรรมกับการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวไทยยวน	204
5.2.6	บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมต่อการสร้างความมั่นคงในจิตใจ	205
5.3	ตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง.....	208
5.3.1	ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้มีรากเหง้าและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน	208
5.3.2	ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้มีเครือข่ายและวัฒนธรรมเข้มแข็ง	209
5.3.3	ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้เคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนา.....	212
5.3.4	ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวนและส่วนหนึ่งของแผ่นดิน ไทย.....	213
บทที่ 6	สรุปและเสนอแนะ.....	215
6.1	สรุปผลการวิจัย.....	215
6.2	อภิปรายผลการวิจัย	218
6.2.1	มิติตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่น	218
6.2.2	เปิดพื้นที่การศึกษาชาวไทลื้อพลัดถิ่นระลอกใหม่.....	219
6.3	ข้อเสนอแนะ	223
	รายการอ้างอิง	224
ภาคผนวก ก	ตัวอย่างบันทึกรายการธรรมกระดาศที่พบในวัดสันมะแพน	234

ภาคผนวก ข ตัวอย่างบทปริวรรตวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น พบทานข้าวพระเมืองไชย และ คำขับเลียงผีเมืองวะ.....	238
ภาคผนวก ค ตัวอย่างต้นฉบับวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น.....	249
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	256

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 สถิติประชากรในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลท่าก้อ.....	48
ตารางที่ 2 ประเพณีตามรอบปฏิทินของชาวไทลื้อพลัดถิ่นเมื่อครั้งอยู่เมืองยองและประเทศไทย 64	
ตารางที่ 3 รายการวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเก็บรักษาไว้ที่บ้าน เรียงลำดับตามตัวอักษร ..	78
ตารางที่ 4 คัมภีร์ต้นฉบับตัวเขียนที่พบในวัดสันมะแพน เรียงลำดับตามตัวอักษร	97
ตารางที่ 5 สถิติการถวายธรรมอุทิศ.....	114
ตารางที่ 6 ธรรมย่อและสถิติการถวายธรรม	119
ตารางที่ 7 สถิติการถวายธรรมชตา.....	130
ตารางที่ 8 ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง	181
ตารางที่ 9 สรุปจำนวนลานเทียมที่พบที่วัดสันมะแพน ปี พ.ศ. 2556.....	187
ตารางที่ 10 ผู้ครอบครอง รักษา และสืบทอดวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น.....	188

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเขตอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย และที่ตั้งของอำเภอแม่สรวย.....	445
ภาพที่ 2 แผนที่แสดงภูมิประเทศของหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองและพื้นที่โดยรอบ ภายในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.....	51
ภาพที่ 3 แผนที่แสดงภูมิประเทศหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัด เชียงราย.....	52
ภาพที่ 4 แผนที่แสดงสถานที่ต่างๆ ภายในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองและหมู่บ้านสันมะแพน	53
ภาพที่ 5 แผนที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัด เชียงราย.....	54
ภาพที่ 6 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งเมืองยองในปัจจุบัน.....	56
ภาพที่ 7 “แผนที่เขตแคว้นเจ้าฟ้าเมืองยองแลเขตแคว้นเจ้าฟ้าเมืองไทยต่างๆ อันท้อรอยขึ้นกับ อาณาจักไทยลือเมืองอาระวี เชียงรุ่ง (รัฐสิบสองพันนา)เมื่อก่อน”	577
ภาพที่ 8 วัดสันมะแพน.....	61
ภาพที่ 9 สภาพบ้านเรือนในหมู่บ้าน และทางเดินซึ่งกันด้วยรั้วชلاب (ภาพล่างซ้าย).....	71
ภาพที่ 10 เรือนไทลื้อในเมืองยองปัจจุบัน.....	72
ภาพที่ 11 ชาวไทลื้อจะแต่งกายตามวัฒนธรรมของตนเมื่อไปทำบุญที่วัด	73
ภาพที่ 12 ผู้ชายชาวไทลื้อกำลังช่วยกันปรุงเลือดควายสดเป็นลาบเลือด อาหารที่นิยม รับประทานเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ.....	74
ภาพที่ 13 ชาวไทลื้อแต่ละบ้านทำขนมดอกส้อช่วงสงกรานต์.....	74
ภาพที่ 14 พิธีกรรมตำนานผาเสื่อบ้านไล่เมืองลา.....	84
ภาพที่ 15 พิษาดำราประกอบพิธีกรรม (ตำราโหราศาสตร์).....	88
ภาพที่ 16 พื้นเมืองวะ ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นถ่ายเอกสารจากต้นฉบับพิชิต.....	91
ภาพที่ 17 พิษาดำราปักธัมมสาดแก้วแสงหอคูรัม.....	95
ภาพที่ 18 สภาพคัมภีร์ต้นฉบับบางส่วนที่วัดสันมะแพน	106

ภาพที่ 19 ตำรายาสินบาด คัมภีร์ที่เก่าที่สุด คัดลอกเมื่อปี พ.ศ. 2459.....	107
ภาพที่ 20 หัว ดิน และเนื้อหมูบางส่วนแทนสัตว์พลีกรรม 1 ตัว.....	137
ภาพที่ 21 ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกำลังประกอบพิธีเลี้ยงเมือง	139
ภาพที่ 22 ไม้ค้ำชะตาในพิธีสืบชะตาเฮิน	142
ภาพที่ 23 การถามตอบ ซ้อชายเรือน	14145
ภาพที่ 24 พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และพระบรมวงศานุวงศ์ได้รับการเชิญขึ้นบ้านใหม่ก่อน.....	146
ภาพที่ 25 การขับอุ้นหอยใหม่เฮินหวานโดยแม่แสงยอด ช่างขับชื่อดังจากเมืองยอง.....	147
ภาพที่ 26 การจุดผ้าสีสายในพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์.....	158
ภาพที่ 27 อ้ายปันน้อย ช่างขับจากเมืองยอง(ซ้าย) กับ กระจดาขสรูปประวัติของผู้ที่ต้องการให้ช่างขับขับถึง.....	196
ภาพที่ 28 วัตถุที่เกี่ยวข้องกับครุบาบุญชุ่มเป็นที่ต้องการของผู้ร่วมงาน(ซ้าย) และมีจำหน่ายทั่วไปภายในงาน (ขวา).....	200
ภาพที่ 29 สภาพที่พักอาศัยและการเดินทางมาร่วมงานปอยวันเกิดครุบาบุญชุ่มทั้งทางบกและทางน้ำ(แม่น้ำโขง) ที่เมืองพง ประเทศเมียนมา.....	201
ภาพที่ 30 สีสันชาติพันธุ์ในงานปอยวันเกิดครุบาบุญชุ่ม เมืองพง ประเทศเมียนมา.....	202
ภาพที่ 31 ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนร่วมกัน “ทานขันข้าว” ในช่วงเข้าพรรษา	204
ภาพที่ 32 สายสัญญาณล้อมบ้านใหม่ประดับด้วยธงชาติไทย	214

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ชาวไทยถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนทางตอนเหนือนอกประเทศไทย ทั้งในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ตอนใต้ของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน แขวงพงสาลี แขวงอุดมไซ แขวงไซยะบุรีและแขวงหลวงพระบาง ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงในประเทศเวียดนาม และเมืองต่างๆ ในรัฐฉานตะวันออกของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อาทิ เมืองยอง เมืองเชียงตุง เมืองพยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองยองซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งที่ราบกลางหุบเขาและมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นเมืองที่ชาวไทยจากสิบสองปันนาได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานและมีเจ้าเมืองปกครองมาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ สถาบันวิจัยสังคมเชียงใหม่ (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่) (2551, p. 3)

ในประเทศไทยก็มีกลุ่มชาวไทยจำนวนมากอาศัยอยู่ทางภาคเหนือ เช่น อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สาย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย อำเภอห้วยน้ำขาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ฯลฯ ชาวไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นกลุ่มชาวไทยที่อพยพมาจากดินแดนต่างๆ นอกประเทศ โดยเฉพาะจากสิบสองปันนาและรัฐฉาน กลุ่มชาวไทยที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากเมืองยอง รัฐฉานตะวันออก สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

หลักฐานในตำนานเมืองยองแสดงให้เห็นว่า บรรพบุรุษของชาวไทยเมืองยองนั้น คือกลุ่มชาวไทยจากเมืองเชียงรุ่งในสิบสองปันนา ตำนานเมืองยองกล่าวว่าแต่เดิมบริเวณแอ่งที่ราบเมืองยองเป็นป่ารก้าง ก่อนจะมีพราหมณ์ผู้หนึ่งจากเมืองอาฬวีหรือเชียงรุ่ง มาจุดไฟเผาป่าและแผ้วถางจนพื้นที่นั้นได้กลายเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวลัวะซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เจ้าเมืองเชียงรุ่งต้องการขยายอำนาจปกครองไปยังดินแดนใกล้เคียง จึงส่งเจ้าสุนันทะโอรสองค์ที่ 2 มาทำอุบายผูกมิตรกับผู้นำของกลุ่มชาวลัวะ และสามารถยึดอำนาจปกครองจากชนพื้นเมืองได้สำเร็จ การขยายอำนาจมาสู่เมืองยองของเจ้าเมืองเชียงรุ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากการรุกรานของราชวงศ์หยวนของเผ่ามองโกลเข้ามาสู่ดินแดนทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ดังนั้นเจ้าเมืองเชียงรุ่งจึงต้องสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยการขยายหัวเมือง (แสง มาละแซม, 2540, pp. 18-19)

หลังจากสิ้นยุคสมัยของเจ้าสุนันทะ เมืองยองก็มีผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าเมืองเชียงรุ่งเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งผู้ปกครองเมืองยองต่อมาโดยลำดับ ตลอดระยะเวลาที่มีเจ้าเมืองปกครอง สถานการณ์ทางการเมืองของเมืองยองค่อนข้างระส่ำระสาย เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งของเมืองยองอยู่ในบริเวณที่เป็นเมืองชายขอบของหลายดินแดน ได้แก่ เชียงรุ่ง เชียงใหม่ และพม่า เมืองยองจึงกลายเป็นรัฐกึ่งชนระหว่างอาณาจักรใหญ่และตกเป็นหัวเมืองของรัฐใหญ่ที่ล้อมรอบอยู่สลับกันตามแต่ละช่วงเวลา ที่รัฐนั้นๆ มีอำนาจ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1947 เมืองยองเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ในสมัยราชวงศ์มังราย เมื่อสิ้นสุดราชวงศ์มังรายในปี พ.ศ. 2101 เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าจนถึงปี พ.ศ. 2317 ทำให้เมืองยองกลายเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปด้วยตลอดระยะเวลาสองร้อยกว่าปีที่พม่าครอบครองเชียงใหม่ ในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2317 กลุ่มผู้นำทางล้านนาได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี เพื่อขอความช่วยเหลือในการขับไล่พม่าออกจากล้านนา การ *ฟื้นฟู* หรือการต่อต้านพม่าจึงเกิดขึ้นอย่างจริงจัง จนกระทั่งประสบความสำเร็จอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์ตอนต้น สยามได้สนับสนุนการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองต่างๆ ในล้านนาที่ได้รับความเสียหายจากภัยสงคราม และการยึดครองของพม่าอย่างเต็มที่ พระเจ้ากาวิละซึ่งเป็นผู้นำทางล้านนาดำเนินการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ทางตอนเหนือรวมทั้งเมืองยอง มาเป็นประชากรในเมืองเชียงใหม่และอีกหลายเมืองในพื้นที่ภาคเหนือ อันเป็นยุคที่เรียกว่า *ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง* ระหว่างปี พ.ศ. 2339-2356 การกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่างๆ เข้ามาสู่พื้นที่บริเวณแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนในสมัยของพระเจ้ากาวิละทำให้เกิดการอพยพของชาวไทลื้อเมืองยองเข้าสู่ประเทศไทยหลายระลอก การกวาดครัวเมืองยองครั้งใหญ่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2348 และปี พ.ศ. 2352 กองทัพจากเชียงใหม่ได้กวาดครัวผู้คนทั้งจากเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองวะ เมืองเชียงตุง เมืองเชียงขวาง เมืองหลวง เมืองหน เมืองแซ เมืองฮาย เมืองท่า ล่อ เมืองพาน ฯลฯ โดยยกมาทั้งระบบเมือง เพราะต้องการประชากรและเพื่อตัดฐานกำลังป้องกันไม่ให้พม่าใช้ไพร่พลมาโจมตีล้านนาได้อีก (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2551, pp. 313-321)

ประชากรชาวไทลื้อเมืองยองที่ถูกกวาดครัวได้รับการจัดให้ตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน หลังจากการกวาดครัวในช่วงเวลาดังกล่าว เมืองลำพูนกลายเป็นเมืองใหญ่และมีผู้คนทั้งจากเมืองยองและเมืองใกล้เคียงทยอยย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ชุมชนของชาวไทลื้อเมืองยองในเมืองลำพูนจึงขยายตัวออก จนในที่สุดได้กลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของเมืองลำพูน ส่วนทางเมืองยอง หลังจากที่ถูกกวาดต้อนครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2356 ก็เหลือผู้คนอาศัยอยู่น้อยมาก แต่ก็เชื่อว่ากลายเป็นเมืองร้างโดยสิ้นเชิง ยังคงมีเชื้อสายเจ้าเมืองจากเชียงตุงมาดำเนินการปกครองต่ออีก 13 คนเป็นอย่างน้อย และมีผู้คนจากเมืองใกล้เคียง เช่น เมืองหลวง เชียงตุง เชียงรุ่ง ย้ายเข้ามาอยู่ (สถาบันวิจัยสังคมเชียงใหม่ (โครงการพิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2551, p. 216)

ผู้นำการกวาดครัวในยุค *เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง* ไม่ได้มีเฉพาะกลุ่มของพระเจ้ากาวิละ เท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มของเจ้าเมืองน่าน ซึ่งกวาดครัวชาวไทลื้อจำนวนมากมาจากเมืองเชียงรุ่ง เมืองนูน เมืองรำ เมืองพง เมืองลำ เมืองหลวงภูคาและเมืองเชียงแขง กลุ่มชาวไทลื้อในเมืองน่านได้กระจายตัวออกไปสู่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาในเวลาต่อมา นอกจากนี้ในเขตจังหวัดลำพูน จังหวัดน่านและจังหวัดพะเยา ประเทศไทยยังมีชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามาในสมัยเดียวกันนี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2551, pp. 318-329)

หากนับระยะเวลาตั้งแต่สมัยกวาดครัวจนถึงปัจจุบัน กลุ่มชาวไทลื้อที่ถูกกวาดต้อนมาเมื่อครั้งพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลาเนิ่นนานราว 200 ปีแล้วการอพยพมาแบบเทครัวทำให้ชาวไทลื้อกลุ่มต่างๆ เหล่านี้เป็นคนพลัดถิ่นกลุ่มใหญ่ที่รวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง สามารถรักษาและสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มไว้ได้อย่างมั่นคง อาทิ กลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองในจังหวัดลำพูน

หลังจากการอพยพเทครัวสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2356 ไม่ปรากฏว่ามีการอพยพครั้งใหญ่ของชาวไทลื้อเข้ามาสู่ประเทศไทยอีก แต่การเดินทางข้ามพรมแดนของชาวไทลื้อเข้ามาสู่ประเทศไทยก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากรัฐบาลทหารพม่าผนวกเมืองยองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐฉาน บังคับยกเลิกระบบเจ้าฟ้าของเมืองยองเมื่อปี พ.ศ. 2477 และทำสงครามปราบปรามชนกลุ่มน้อยและกลุ่มเจ้าฟ้าไทใหญ่ในรัฐฉาน รวมทั้งกวาดล้างกองกำลังทหารจีนคณะชาติซึ่งตั้งฐานที่มั่นอยู่ในเขตเมืองยอง สภาวะสงครามกลางเมืองในรัฐฉาน ทำให้เมืองยองกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์แห่งหนึ่งของรัฐบาลทหารพม่า เพราะเป็นดินแดนที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ สามารถผลิตเสบียงป้อนกองทัพพม่าและยังได้อาศัยเกณฑ์แรงงานผู้ชายไปเป็นลูกหาบของกองทัพ (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555, pp. 30-31)

ความระส่ำระสายของเหตุบ้านการเมือง ภัยพิบัติจากสงครามและการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจในภาวะสงคราม เป็นสาเหตุสำคัญที่บีบบังคับให้ชาวไทลื้อเมืองยองจำนวนมากเดินทางหลบหนีออกจากเมืองยองเข้ามาบริเวณชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2500 ซึ่งด่านชายแดนไทย-พม่า บริเวณอำเภอแม่สายในขณะนั้นยังไม่มี การตรวจคนเข้าเมืองอย่างเข้มงวด กลุ่มชาวไทลื้อได้ทยอยอพยพกันมาเป็นกลุ่มครอบครัวครั้งละเล็กครั้งน้อยเพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจตราของทางการพม่า เมื่อเข้ามาในประเทศไทยแล้วก็กระจายตัวกันไปตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ต่างๆ แต่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ซึ่งใกล้กับพื้นที่ชายแดน หลังจากนั้นญาติพี่น้องจึงตามมาสมทบจนเกิดเป็นชุมชนชาวไทลื้อในหลายพื้นที่

ชุมชนชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนชาวไทลื้อชุมชนหนึ่งที่อพยพมาจากเมืองยองและเมืองอื่นในพื้นที่ใกล้เคียงเพราะผลกระทบจากสงคราม โดยเริ่มมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เป็นชุมชนชาวไทลื้อพลัดถิ่นขนาด

เล็กที่อาศัยอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านชาวไทยยวน มีจำนวนประชากรชาวไทลื้อประมาณ 300 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ, 2556) แต่เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง ยังคงรักษาสืบทอดวัฒนธรรมและพิธีกรรมไทลื้อในวิถีชีวิตไว้ได้ ประชากรเกือบทั้งหมดเป็นกลุ่มผู้อพยพที่เกิดนอกประเทศไทย ปัจจุบันยังไม่ได้รับสัญชาติไทยแม้จะอาศัยในประเทศไทยเป็นเวลานานกว่า 40 ปีแล้วก็ตาม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองพบว่า สิ่งที่น่าสนใจและอยู่เบื้องหลังความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นนอกจากพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาก็คือ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ได้นำวรรณกรรมคัมภีร์จำนวนหนึ่งติดตัวมาด้วยหรือบางเรื่องก็คัดลอกจากต้นฉบับมาเก็บไว้หลังจากเดินทางมาถึงประเทศไทยแล้ว บางเรื่องก็เรียบเรียงขึ้นเพื่อเผยแพร่ในกลุ่มของตน วรรณกรรมเหล่านี้มีทั้งตำนานกำเนิดกลุ่มชาติพันธุ์ บันทึกทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมประกอบพิธีกรรม ตำราโหราศาสตร์ และวรรณกรรมพุทธศาสนา จึงน่าสนใจว่าวรรณกรรมเหล่านี้มีความสำคัญอย่างไรต่อกลุ่มผู้อพยพ เหตุใดคนที่รอนแรมเดินทางหนึ่งสัปดาห์ด้วยความยากลำบากจึงเลือกที่จะนำวรรณกรรมเหล่านี้ติดตัวมาด้วย

ในด้านบริบทของการอพยพ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้เพิ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้ไม่นาน การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในประเทศไทยที่ผ่านมา มักจะเป็นกลุ่มชาวไทลื้อที่เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยร่วมร้อยปีแล้ว มีกระบวนการแสดงออกทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวและโลกาภิวัตน์ การศึกษาชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มใหม่จึงน่าจะได้คำตอบที่แตกต่างกัน คนพลัดถิ่นกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองจากเมืองยองและเมืองวะ โดยเมืองวะเป็นเมืองที่เคยอยู่ในเขตปกครองของเมืองยองในอดีตและกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองทั้งสองมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวรรณกรรมและพิธีกรรมของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือบอกตัวตนและสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มในแผ่นดินใหม่ซึ่งมีบริบททางสังคม วัฒนธรรมและผู้คนแตกต่างไปจากวิถีชีวิตเดิม ศึกษาว่าวรรณกรรมและพิธีกรรมจะมีบทบาทอย่างไรในการดำรงชีวิต และจะสามารถช่วยเชื่อมโยงสำนึกแห่งชาติพันธุ์ ทดแทนความโหยหาต่อแผ่นดินมาตุภูมิ รวมทั้งเติมเต็มความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิตในแผ่นดินใหม่ได้อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวรรณกรรมและพิธีกรรมที่บอกตัวตนของชาวไทลื้อจากเมืองยองที่อาศัยในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาบทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย อพยพมาจากเมืองยอง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ชาวไทลื้อกลุ่มนี้ใช้วรรณกรรมและพิธีกรรมในการบ่งบอก รากเหง้า ถิ่นกำเนิด ความทรงจำร่วม และในการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ รวมถึงการสืบทอด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทลื้อพลัดถิ่นในบริบทประเทศไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลภาคสนามที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัด เชียงราย และพื้นที่อื่นที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเข้าร่วมประเพณี/พิธีกรรม ได้แก่ หมู่บ้านสันมะแพน อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงแก้ว จังหวัดเชียงราย และเมืองพง แขวงท่าขี้เหล็ก สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ขอบเขตข้อมูล

1) วรรณกรรม

วรรณกรรมทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ โดยคัดเลือกจาก วรรณกรรมที่ยังคงมีบทบาทในชีวิตประจำ ได้แก่ กลุ่มวรรณกรรมประกอบพิธีกรรม กลุ่มวรรณกรรม เชิงประวัติศาสตร์ และกลุ่มวรรณกรรมพุทธศาสนา

2) ประเพณี/พิธีกรรม

ประเพณี/พิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติหรือมีส่วนร่วมในปัจจุบัน ทั้งประเพณี/พิธีกรรม เฉพาะกลุ่ม และประเพณี/พิธีกรรมที่ปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ได้แก่ พิธีเลี้ยงเมือง พิธีขึ้นเฮิน ใหม่ พิธีทานธรรมค้ำชะตาหรือทานธรรมค้ำนาม พิธีทานธรรมมหาวิบาก พิธีสืบชะตา พิธีทานข้าวลด เคาระห์หรือทานข้าวหลักเคราะห์ พิธีทานผ้าสังฆา พิธีทานข้าวแก้ากอง พิธีทานข้าวพระเมืองแก้ว พิธี ทานมหาปาง ประเพณีปอยสังขาร ประเพณีทานธรรมเข้าวัสสา ประเพณีเปตพลี ประเพณีทาน ก้วยสลา และพิธีปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณสัวโร

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1) เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อรวบรวมต้นฉบับวรรณกรรมชั้นปฐมภูมิ และข้อมูลด้านประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เฉพาะการเก็บข้อมูลด้านประเพณี/พิธีกรรมใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

2) ปรีวรรตวรรณกรรมหรือสรุปเนื้อหาข้อมูลชั้นปฐมภูมิที่ใช้ในการศึกษา เรียบเรียงข้อมูลด้านประเพณี/พิธีกรรม

3) ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะแนวคิดทฤษฎีทางคติชนและมานุษยวิทยา ได้แก่ 1) แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 2) แนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่น และ 3) แนวคิดเรื่องสังคมข้ามพรมแดน

4) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

5) สรุปผลการศึกษา

1.6 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1) ระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม

งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างปี พ.ศ. 2554-2558 มีช่วงเวลาการและรายละเอียดของการเก็บข้อมูลโดยสังเขป ดังนี้

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 1

ระยะเวลา : 30 ธันวาคม 2554 - 4 มกราคม 2555

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : พิธีทานมหาปาง, ประวัติของชาวไทลื้อในหมู่บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 2

ระยะเวลา : 17 - 23 กรกฎาคม 2555

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : พิธีสืบชะตาเฮิน, ประวัติของชาวไทลื้อและประวัติชุมชนจากคำสัมภาษณ์ของชาว ไทลื้อ

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 3

ระยะเวลา : 20 ตุลาคม - 3 พฤศจิกายน 2555

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง, อ.แม่สรวย

การเก็บข้อมูล : พิธีทานก่วยสลาก, ประวัติชุมชนจากคำสัมภาษณ์ของชาวไทลื้อ ชาวไทยยวน และหน่วยงานราชการต่างๆ ใน อ.แม่สรวย, สํารวจคัมภีร์ในวัดและหมู่บ้าน, สํารวจพื้นที่ทั้งหมดในหมู่บ้านและสํารวจหมู่บ้านข้างเคียง, จัดทำแผนที่หมู่บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 4

ระยะเวลา : 30 พฤศจิกายน – 2 ธันวาคม 2555

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : พิธีขึ้นเฮินใหม่, สํารวจคัมภีร์ในหมู่บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 5

ระยะเวลา : 12 – 16 เมษายน 2556

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : ประเพณีปอยสังขาร, พิธีส่งเคราะห์บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 6

ระยะเวลา : 10 – 30 สิงหาคม 2556

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : พิธีทานธรรมเช้าวัสสา, ประวัติของชาวไทลื้อในชุมชน, สํารวจคัมภีร์ในหมู่บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 7

ระยะเวลา : 9 - 15 กันยายน 2556

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : พิธีเลี้ยงผีเมืองวะ, ประวัติของชาวไทลื้อในชุมชน, สํารวจคัมภีร์ในหมู่บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 8

ระยะเวลา : 18 มีนาคม – 20 เมษายน 2557

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ ในจ.เชียงใหม่และเชียงราย, ร้านสังฆภัณฑ์ในจ.เชียงใหม่และเชียงราย

การเก็บข้อมูล : พิธีขึ้นเฮินใหม่, พิธีเกี่ยวกับความเจ็บป่วย, รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทลื้อและชาวไทยยวนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลในพื้นที่วิจัย, สํารวจและรวบรวม คัมภีร์ในวัดและหมู่บ้าน, สํารวจและบูชาธรรมกระดาศที่ร้านสังฆภัณฑ์

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 9

ระยะเวลา : 1 พฤษภาคม – 2 มิถุนายน 2557

สถานที่ : หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

การเก็บข้อมูล : พิธีเกี่ยวกับความเจ็บป่วย, สํารวจและรวบรวมคัมภีร์ในวัดและหมู่บ้าน

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 10

ระยะเวลา : 28 ธันวาคม 2557 – 18 มกราคม 2558

สถานที่ : เมืองพง จ.ท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมา, ดอยเวียงแก้ว อ.เชียงแสน จ.เชียงราย, ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย

การเก็บข้อมูล : งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มทั้งฝั่งประเทศเมียนมาและฝั่งประเทศไทย, ติดตามเก็บข้อมูลเกี่ยวกับครูบาบุญชุ่มในพื้นที่อื่น

2) การเตรียมตัวก่อนลงภาคสนาม

วางแผนการเก็บข้อมูล เมื่อเริ่มต้นทำงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้วางโครงสร้างของงานตามประเด็นที่สนใจศึกษา พบว่าข้อมูลที่ต้องการเพื่อตอบโจทย์ของการวิจัยมี 3 ส่วน คือ *ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่วิจัยและชุมชน* *ข้อมูลด้านวรรณกรรม* และ *ข้อมูลด้านพิธีกรรม* จากนั้นจึงวางแผนการเก็บข้อมูลเพื่อเข้าถึงข้อมูลแต่ละส่วน

เตรียมคำถามและแผนการปฏิบัติงาน ก่อนลงพื้นที่ทุกครั้ง ผู้วิจัยและผู้ช่วยเก็บข้อมูลจะช่วยกันตั้งคำถามสำหรับเก็บข้อมูลในครั้งนั้นๆ แยกเป็นประเด็น แล้ววางลำดับของการถามไว้โดยสังเขป รวมทั้งแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในภาคสนามและลำดับขั้นตอนการเก็บข้อมูลไว้พอเป็นแนวทาง เพราะเมื่ออยู่ในสถานการณ์จริงทุกอย่างอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

ศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งที่จะเก็บข้อมูล ก่อนเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะพยายามศึกษาความรู้เบื้องต้นจากเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จะเก็บข้อมูล เช่น ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ช่วยให้เข้าใจสิ่งที่จะพบในภาคสนามและตั้งคำถามต่อยอดได้ง่ายขึ้น

อุปกรณ์สำหรับเก็บข้อมูล การเตรียมอุปกรณ์เก็บข้อมูลอย่างเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้การทำงานราบรื่น อุปกรณ์พื้นฐานที่ผู้วิจัยใช้สำหรับเก็บข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก โดยต้องเตรียมเมมโมรี่การ์ดกับแบตเตอรี่สำรองให้เพียงพอ ทั้งนี้ การเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นในแต่ละครั้งด้วย เช่น การเก็บข้อมูลพิธีทานมหาปวง ใช้เวลา 3 วัน 3 คืนต่อเนื่อง จำเป็นต้องใช้กล้องวิดีโอพร้อมขาตั้งกล้องช่วยบันทึกภาพบางช่วงเพื่อนำมาศึกษาภายหลัง การเก็บข้อมูลประเพณีปอยสังขารต้องป้องกันไม่ให้อุปกรณ์ถูกน้ำเสียหาย บางครั้งก็ต้องคำนึงถึงความสะอาดของสถานที่และการเดินทาง เพราะผู้วิจัยเดินทางโดยรถสาธารณะ อีกทั้งพื้นที่เก็บข้อมูลค่อนข้างเข้าถึงยาก ใช้เวลาเดินทางนาน และส่วนใหญ่ผู้วิจัยพักในบ้านของชาวบ้านและวัด จึงต้องคำนึงถึงความคล่องตัวอีกด้วย

วางแผนการเดินทางและที่พัก พื้นที่เก็บข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ใน จ.เชียงราย บางพื้นที่อยู่ในเขตประเทศเมียนมา มีรถโดยสารประจำทางค่อนข้างน้อย บางพื้นที่อาจมีรถผ่านเพียงวันละ 2 ครั้ง และต้องต่อรถไปหลายทอด บางครั้งมีระยะเวลาลงภาคสนามจำกัด ก่อนลงภาคสนามทุกครั้งจึงต้องพยายามตรวจสอบตารางเดินรถและหาสถานที่พักรถล่วงหน้า กรณีที่ขอพักอาศัยกับคนในชุมชน ผู้วิจัยจะติดต่อไปยังเจ้าของบ้านก่อนเก็บข้อมูลประมาณ 1-2 อาทิตย์ และติดต่อไปอีกครั้งเพื่อยืนยันก่อนเดินทาง 1-2 วัน นอกจากนี้จะคำนวณค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้งเพื่อควบคุมให้อยู่ในงบประมาณที่เตรียมไว้

เตรียมของตอบแทนผู้ให้ข้อมูลและผู้ให้ที่พัก เพื่อแสดงความขอบคุณต่อผู้ให้ข้อมูลและผู้ให้ที่พัก โดยเลือกของตอบแทนที่เป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับ เช่น อาหารทะเลแห้ง ภาพถ่ายของผู้ให้ข้อมูล สมุดจดบันทึก ผ้าทอ เป็นต้น

3) การลงภาคสนาม

การเข้าสู่พื้นที่ผ่านคนกลาง ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่วิจัยในครั้งแรกผ่านการแนะนำของ “คนกลาง” ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวไทลื้อผู้เป็นที่เคารพของคนในชุมชน เนื่องจากผู้วิจัยไม่ใช่คนในท้องถิ่น และพื้นที่วิจัยค่อนข้างเป็นพื้นที่ปิด ไม่ได้อยู่ในบริบทของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หากมีคนแปลกหน้าเข้าไปในหมู่บ้านก็จะเป็นที่ระแวงสงสัย ดังนั้นการมีคนกลางที่นำเชื่อถือช่วยแนะนำกับชาวบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ดำเนินสัมพันธภาพกับชาวไทลื้อในชุมชนได้ง่ายขึ้น นอกจากแนะนำตัวผ่านคนกลางที่เป็นชาวไทลื้อแล้ว ผู้วิจัยได้แนะนำตัวกับผู้ผู้นำสำคัญในชุมชน คือ เจ้าอาวาสวัดสันมะแพน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวไทยยวน และพ่อจารย์ชาวไทยยวน เพื่อแสดงความเคารพและให้เกียรติต่อบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน รวมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการมาเก็บข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา และขออนุญาตเก็บข้อมูลในช่วง

พิธีกรรมต่างๆ เมื่อผู้นำชุมชนทราบแล้วก็จะแจ้งให้คนในชุมชนทราบต่อไป ช่วยให้การเก็บข้อมูลสะดวกราบรื่นขึ้น

การสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้ให้ข้อมูลและชุมชน แม้จะมีคนกลางเป็นผู้แนะนำ แต่ผู้วิจัยก็เข้าสู่ชุมชนในฐานะ “คนนอก” และเป็นที่สนใจสังเกตของชาวบ้านตลอดเวลา การสร้างสัมพันธ์ภาพและวางตัวอย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ในการลงภาคสนาม ผู้วิจัยได้พักอาศัยกับชาวไทลื้อครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้านผ่านการแนะนำของคนกลาง ซึ่งนับว่าเป็นโชคดีเพราะทำให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทลื้อและสังเกตบริบทในชุมชนอย่างใกล้ชิด ได้มีโอกาสสอบถามเรื่องต่างๆ และได้รับการแนะนำไปสู่บุคคลที่ต้องการสัมภาษณ์ ในภาคสนาม ผู้วิจัยวางตัวเสมือนเป็นลูกหลานของชาวไทลื้อ ให้ความเคารพต่อผู้ให้ข้อมูลเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ พูดคุยด้วยความจริงใจ ไม่ถามรบกวนเพื่อขอข้อมูลและให้ความสำคัญกับสิ่งที่พวกเขาให้ความสำคัญ นอกจากสัมภาษณ์และสอบถามข้อมูลเพื่องานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะร่วมช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในบ้านที่พักอาศัยเท่าที่ทำได้เช่นเดียวกับสมาชิกในครอบครัว เช่น ทำอาหาร ก่อไฟต้มน้ำ ล้างจาน กวาดบ้าน ช่วยเลี้ยงสุนัข เตรียมของทำบุญ ฯลฯ ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ทำความสะอาดวิหารวัดและห้องน้ำวัดร่วมกับคนในชุมชน จัดหมวดหมู่คัมภีร์ในวัด เป็นต้น มีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน เช่น ทำขนมหรืออาหารในงานบุญ ร่วมถวายคัมภีร์ ร่วมทำบุญ เป็นต้น ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนช่วยให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวไทลื้อและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน

การเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะเตรียมของตอบแทนผู้ให้ข้อมูลเพื่อแสดงความขอบคุณ ของตอบแทนที่สร้างความดีใจแก่ชาวไทลื้อในพื้นที่ได้มากที่สุดคือ รูปถ่าย โดยเฉพาะรูปถ่ายในช่วงงานบุญ ซึ่งชาวไทลื้อจะแต่งตัวอย่างสวยงาม และเป็นช่วงที่ญาติพี่น้องได้กลับมาพบกัน บางคนเป็นญาติพี่น้องที่พลัดกันตั้งแต่ช่วงอพยพ บางคนเดินทางมาจากต่างจังหวัด รูปถ่ายของบุคคลในครอบครัวที่ได้กลับมาอยู่ร่วมกันจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายเป็นอย่างยิ่ง ผู้สูงอายุหลายคนถึงกับขอให้ผู้วิจัยช่วยถ่ายรูปให้สำหรับใช้เป็นรูปงานศพของตนเอง ดังนั้น ทุกครั้งที่กลับไปยังสนาม ผู้วิจัยจะนำรูปถ่ายของการลงสนามครั้งที่แล้วไปมอบให้คนในชุมชนเสมอ

นอกจากการมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนระหว่างการลงภาคสนามแล้ว ช่วงเวลาที่ไม่ได้ลงภาคสนามและเป็นโอกาสสำคัญ คือ ปอยสังขาร (สงกรานต์) ซึ่งชาวไทลื้อถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ลูกหลานจะนำ

ของกินของใช้และเสื้อผ้าใหม่ไปแสดงความเคารพต่อญาติผู้ใหญ่ หากไม่ได้อยู่ในสนามผู้วิจัยก็จะส่งสิ่งของร่วมแสดงความเคารพต่อผู้ให้ข้อมูลด้วยความจริงใจเป็นประจำทุกปี

การเข้าใจความขัดแย้งภายในชุมชนและวางตัวอย่างเหมาะสมเป็นอีกสิ่งหนึ่งผู้วิจัยคำนึงถึงเสมอ ในแต่ละชุมชนย่อมมีความขัดแย้งไม่มากก็น้อย ชุมชนที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลก็เช่นกัน แต่ผู้วิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากทุกฝ่าย ดังนั้น ในการสนทนาจึงต้องระมัดระวังและวางตัวเป็นกลาง ไม่แสดงความเห็นเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือตำหนิฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

การเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการ จากการวางแผนทางเก็บข้อมูลในขั้นต้น ข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการคือ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่และชุมชน วรรณกรรมและพิธีกรรม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของพื้นที่และชุมชน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวไทยยวน กลุ่มชาวไทลื้อ และหน่วยงานราชการ

กลุ่มชาวไทยยวนเป็นผู้ที่อาศัยในชุมชนมานานก่อนที่ชาวไทลื้อจะเข้ามาตั้งถิ่นฐาน คนกลุ่มนี้สามารถบอกเล่าสภาพดั้งเดิมของพื้นที่และพัฒนาการของชุมชนได้

กลุ่มชาวไทลื้อเป็นผู้ที่อพยพมาอยู่ภายหลัง จะเน้นสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับมาตุภูมิของชาวไทลื้อ สงคราม การอพยพ การตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศไทยและประวัติส่วนตัว การเก็บข้อมูลในส่วนของชาวไทลื้อค่อนข้างใช้เวลานาน เพราะข้อมูลส่วนใหญ่เป็นบาดแผลทางความทรงจำ หลายคนยังหวาดระแวงที่จะบอกเล่า จึงต้องใช้เวลาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลก่อน ข้อมูลที่เป็นเรื่องอ่อนไหวเหล่านี้ ผู้ให้ข้อมูลจะผ่อนคลายกว่าหากได้พูดคุยในพื้นที่ส่วนตัว ผู้วิจัยเริ่มได้ข้อมูลในส่วนนี้มากขึ้นในปีที่สองของการเก็บข้อมูล

หน่วยงานราชการ เป็นการเก็บข้อมูลเชิงสถิติซึ่งจะสามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงตัวเลขที่เชื่อถือได้ เช่น จำนวนครัวเรือน จำนวนหมู่บ้าน จำนวนประชากร แผนที่จากภาพถ่ายทางอากาศ เป็นต้น การติดต่อหน่วยงานราชการบางแห่งอาจต้องทำหนังสือขอข้อมูลไปจากสถานศึกษาของตนเอง

นอกจากเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และขอข้อมูลจากหน่วยงานราชการ ผู้วิจัยยังสำรวจพื้นที่ในหมู่บ้านด้วยตนเอง เพื่อถ่ายภาพในชุมชนและทำแผนที่ประกอบการเก็บข้อมูล

วรรณกรรม เป็นข้อมูลสำคัญที่ต้องนำมาวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบคัมภีร์ต่างๆ ใน 2 พื้นที่ คือ วัดสันมะแพน (วัดประจำหมู่บ้าน) และบ้านของชาวไทลื้อ

คัมภีร์ในวัดสันมะแพนส่วนหนึ่งเป็นคัมภีร์ของชาวไทลื้อผู้ล่งลับที่ลูกหลานนำมาถวายไว้ อีกส่วนหนึ่งเป็นธรรมกระดาศที่พิมพ์ในภาคเหนือของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดก่อนดำเนินการ การเก็บข้อมูลคัมภีร์ที่วัดสันมะแพนทำได้ไม่ยากแต่ใช้เวลาานพอสมควรเพราะมีคัมภีร์เป็นจำนวนมากถึงหลักพันและคัมภีร์ทุกอย่างถูกเก็บกองรวมกันอย่างไม่เป็นระเบียบ มีทั้งฝุ่นและเชื้อรา ผู้วิจัยเลือกดำเนินงานส่วนนี้ช่วงที่วัดและชุมชนไม่มีเทศกาลงานบุญใดๆ เพื่อไม่ให้รบกวนพื้นที่วัด พระสงฆ์และผู้มาทำบุญ และเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานด้วย มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. เตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น แบบฟอร์มบันทึกข้อมูลวรรณกรรม กระดาศทำป้ายชื่อประเภทคัมภีร์ เชือก ถุงมือ ผ้าปิดจมูกป้องกันฝุ่นและเชื้อรา กล้องถ่ายรูป เป็นต้น
2. นำคัมภีร์ออกจากแหล่งที่เก็บเพื่อคัดแยกตามวัสดุที่บันทึก เช่น ใบลาน พับสา ธรรมกระดาศ เป็นต้น (แต่ต้องประเมินว่าในแต่ละวันจะทำงานได้มากน้อยเพียงใด เพราะพื้นที่ในวัดสันมะแพนมีจำกัด ไม่สามารถนำคัมภีร์ทั้งหมดลงจากตู้ได้ในครั้งเดียว และต้องระมัดระวังเรื่องการวางคัมภีร์ในพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย เพราะคนในท้องถิ่นถือว่าคัมภีร์เป็นของสูง) คัดแยกคัมภีร์ตามประเภทและชื่อเรื่อง ผู้วิจัยแบ่งประเภทของคัมภีร์เป็น 5 ประเภท ได้แก่ ธรรมอุทิศ ธรรมย่อ ธรรมชาตา ธรรมเรื่อง ธรรมคำสอนเบ็ดเตล็ด
3. ทำความสะอาด บันทึกภาพคัมภีร์ที่ต้องการเก็บข้อมูล
4. บันทึกข้อมูลคัมภีร์ทุกผูกลงในแบบฟอร์มที่เตรียมมา ข้อมูลที่ต้องอ่านและจดบันทึกจากคัมภีร์แต่ละผูก คือ ชื่อคัมภีร์ (เขียนตามการสะกดคำของแต่ละผูก) วัสดุบันทึก วัสดุที่ใช้จด (เช่น ดินสอ หมึกสีต่างๆ) ตัวอักษร จำนวนหน้า ความกว้าง/ความยาว เจ้าของคัมภีร์/ผู้คัดลอก (ถ้าระบุไว้) กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถวายคัมภีร์ผูกรุ่น (ก่อนหน้านั้นผู้วิจัยได้รวบรวมชื่อและนามสกุลของคนในชุมชนจากชื่อผู้ร่วมทำบุญในวัดสันมะแพน แล้วนำนามสกุลไปสอบถามคนในชุมชนเพื่อแยกว่านามสกุลใดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ/ไทยยวน) วันเดือนปีที่คัดลอก/ถวาย (ถ้าระบุไว้) วัตถุประสงค์ของการถวาย (ถ้าระบุไว้) และข้อสังเกตอื่นๆ เช่น ลักษณะลายมือ ความสมบูรณ์ของคัมภีร์ เป็นต้น
5. นับจำนวนคัมภีร์แต่ละเรื่อง แต่ละประเภท โดยมีคัมภีร์เรื่องเดียวเป็นชุดละ 10 ผูก ติดป้ายชื่อคัมภีร์เป็นภาษาไทย (ในกรณีที่ดินฉบับเป็นอักษรไทลื้อทั้งหมด)
6. ทำความสะอาดตู้คัมภีร์ แบ่งสัดส่วนการเก็บคัมภีร์แต่ละประเภท ติดป้ายชื่อและนำคัมภีร์จัดเรียงให้เป็นระเบียบ
7. ทำสรุปรายการคัมภีร์มอบให้แก่วัด

คัมภีร์ของชาวไทลื้อที่เก็บรักษาไว้ที่บ้าน เป็นคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อนำติดตัวมาพร้อมกับการอพยพหรือทำสำเนา หรือคัดลอกขึ้นภายหลัง ข้อมูลคัมภีร์กลุ่มนี้ค่อนข้างเข้าถึงยาก เพราะเป็นสิ่งที่

เจ้าของหน่วยงาน และไม่ต้องการเปิดเผยให้ใครรับรู้แม้กระทั่งกับคนในด้วยกัน ผู้วิจัยได้รับการแนะนำผ่านคนกลาง จึงช่วยให้เข้าถึงข้อมูลได้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งต้องใช้เวลารสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจ ลดความรู้สึกแปลกแยกต่อความเป็นคนนอกของผู้วิจัย ผู้วิจัยใช้เวลาถึง 3 ปีในการเก็บข้อมูล ส่วนนี้ คัมภีร์ส่วนใหญ่เป็นตำราประกอบพิธีกรรม ตำราโหราศาสตร์ เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็ต้องศึกษาความรู้เพิ่มเติมกับเจ้าของคัมภีร์หรือชนานเพราะเป็นเรื่องเฉพาะด้าน การเก็บข้อมูลส่วนนี้จะใช้วิธีถ่ายภาพและบันทึกข้อมูลต่างๆ ลงในแบบฟอร์ม

พิธีกรรม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลพิธีกรรมด้วยวิธีสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยจะเดินทางไปยังพื้นที่วิจัยก่อนจะจัดพิธีกรรมอย่างน้อย 1 วัน เพื่อสังเกตตั้งแต่การเตรียมพิธี การเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ไม่รู้จัก ถ้าเป็นไปได้จะเดินทางไปสำรวจสถานที่ล่วงหน้า เพื่อประเมินว่าควรเตรียมตัวอย่างไร เช่น คำนวณเวลาการเดินทาง หาสถานที่พัก บางแห่งพบว่าไม่มีที่พักก็ต้องเตรียมอุปกรณ์พักแรมไปด้วย เป็นต้น

ข้อสังเกตเกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้หญิงมักจะให้ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนได้ดี ถ่ายทอดเรื่องราวได้ละเอียดกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ชายจะให้ข้อมูลด้านวรรณกรรมและพิธีกรรมได้ดีกว่าเพราะส่วนใหญ่ผ่านการบวชเรียนมา การสัมภาษณ์ข้อมูลด้านวรรณกรรมและพิธีกรรมมักจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี หากเลือกสัมภาษณ์ในบริบทที่กลุ่มผู้ชายสนทนาร่วมกันหลายคน

4) การตอบแทนชุมชน กระบวนการเก็บข้อมูลในภาคสนามทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำประโยชน์แก่พื้นที่วิจัย คือ จัดทำบัญชีคัมภีร์ให้วัด ทำความสะอาดแหล่งเก็บคัมภีร์และจัดระเบียบคัมภีร์ให้เป็นหมวดหมู่ บันทึกภาพคัมภีร์แล้วมอบไฟล์ภาพถ่ายคัมภีร์ให้เจ้าของเพื่อช่วยเก็บรักษาข้อมูล เนื่องจากคัมภีร์ส่วนใหญ่มีสภาพเก่าแก่ทรุดโทรม หากไม่มีการคัดลอกใหม่ น่าจะเสียหายจนไม่สามารถอ่านได้อีก บันทึกภาพ บันทึกวีดีโอ บันทึกเสียงของพิธีกรรมต่างๆ แล้วมอบให้บุคคลในชุมชน

5) ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ภาษา เป็นอุปสรรคอันดับแรกของผู้วิจัย เนื่องจากผู้วิจัยไม่ใช่คนในวัฒนธรรม ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองพูดภาษาไทยสำเนียงเมืองยอง แม้ผู้วิจัยจะเคยมีพื้นฐานภาษาไทยมาก่อน แต่ก็ยังเป็นภาษาไทยสำเนียงเชียงรายและเมืองฮ่า ในเขตสิบสองพันนา ซึ่งมีสำเนียงและคำศัพท์แตกต่างกัน การลงภาคสนามที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองจึงเป็นการเริ่มต้นหัดพูดและหัดฟังภาษาไทยสำเนียงเมืองยองใหม่ทั้งหมด

ในครั้งแรกที่สนทนากับผู้สูงอายุชาวไทลื้อซึ่งพูดภาษาไทยสำเนียงเมืองยอง ผู้วิจัยพบว่าตนเองแทบไม่สามารถสื่อสารกับผู้ให้ข้อมูลได้ เพราะกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญพูดได้เฉพาะภาษาไทยสำเนียงเมืองยอง และฟังภาษาไทยกลางไม่ค่อยเข้าใจ ผู้วิจัยจึงต้องพยายามพัฒนาทักษะด้านภาษาเป็นอย่างยิ่งเพื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้ได้ มีวิธีการโดยจดคำศัพท์ที่ไม่เข้าใจและถามความหมาย จดจำสำเนียงการพูด การลงน้ำหนักเสียง และพยายามฝึกพูดเลียนแบบเจ้าของภาษา โดยเฉพาะประโยคที่ต้องใช้บ่อยๆ ในการถามข้อมูล ฟังเพลงไทลื้อและฝึกร้องตามเพื่อให้คุ้นเคยกับภาษาและพูดได้อย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด

ภาษาจะเป็นกำแพงอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลหากไม่พยายามเรียนรู้ ในทางกลับกันการเข้าถึงภาษาของผู้ให้ข้อมูลจะเป็นสะพานเชื่อมให้การเก็บข้อมูลราบรื่นขึ้น เพราะผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกใช้ภาษาไทยกลาง หากได้บอกเล่าเรื่องราวด้วยภาษาของตนเองจะถ่ายทอดข้อมูลได้ดีกว่า นอกจากนี้การพูดภาษาไทยจะสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวไทลื้อได้อีกด้วย จากประสบการณ์ในภาคสนามกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อพบว่า ชาวไทลื้อมีลักษณะประนีประนอมสูง ไม่รังเกียจที่คนนอกจะหัดเรียนและพูดภาษาของตน และแสดงความรู้สึกยินดีที่ผู้วิจัยพูดภาษาไทย โดยเปรียบเทียบกับเด็กชาวไทลื้อรุ่นใหม่ที่ไม่นิยมพูดภาษาไทย แม้ในระยะแรกของการเรียนรู้ภาษาผู้วิจัยจะถูกชาวไทลื้อทักว่า “ปิ่นลาว” หรือเป็นชาวลาวอยู่หลายครั้งเพราะสำเนียงเพี้ยนไปคล้ายภาษาลาว แต่ก็สามารถสื่อสารกับกลุ่มชาวไทลื้อได้ดีกว่าใช้ภาษาไทยกลาง

คัมภีร์ของชาวไทลื้อที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลมาและต้องใช้ศึกษา ก็พบอุปสรรคทางภาษาเช่นกัน คัมภีร์เหล่านั้นบันทึกหรือคัดลอกมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นสำนวนภาษาเก่าและคำศัพท์เก่าที่ไม่พบในพจนานุกรม หรือเป็นเรื่องเฉพาะทางที่จำเป็นต้องให้ผู้รู้ในวัฒนธรรมอธิบาย นอกจากนี้ยังมีอักขรวิธีการสะกดคำและลายมือที่เข้าใจยาก อีกทั้งต้นฉบับส่วนใหญ่ก็เก่าแก่ทรุดโทรมจนอ่านลำบาก ต้องใช้เวลานานในการศึกษาคัมภีร์แต่ละฉบับ

อุปสรรคทางภาษาไม่ได้มีเฉพาะการใช้ภาษาสนทนาเพื่อเก็บข้อมูลและภาษา/ตัวอักษรในคัมภีร์เท่านั้น แต่ยังมีอุปสรรคด้านการฟังภาษาในคำขับลืออีกด้วย ผู้วิจัยต้องเก็บข้อมูลพิธีขับลือซึ่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ภาษาที่ใช้ในคำขับจะแตกต่างจากภาษาพูดในชีวิตประจำวัน กล่าวคือเป็นคำศัพท์เก่าหรือคำศัพท์ทางวรรณกรรม เมื่อประกอบกับท่วงทำนองการขับและเสียงดนตรีจึงยิ่งทำให้ฟังยาก แม้แต่ชาวไทลื้อเองก็ยังไม่เข้าใจทั้งหมด ผู้วิจัยจำเป็นต้องฟังให้ออกเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของคำขับ จึงแก้ไขปัญหาโดยฝึกฟังคำขับลือของช่างขับคนเดียวกันเพื่อให้คุ้นเคยกับน้ำเสียงและสำเนียง และนำไฟล์เสียงคำขับลือจากการเก็บข้อมูลมาฟังซ้ำหลายครั้งเป็นเวลานาน ค้นหาคำศัพท์ที่ไม่เข้าใจจากพจนานุกรมหรือถามผู้รู้ในวัฒนธรรม

ความไว้วางใจของผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มน้อยพหุพหุชนกษัตริย์สงครามและภัยทางการเมือง อีกทั้งยังเป็นกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมือง จึงค่อนข้างปิดตัวและระมัดระวังเรื่องการเปิดเผยข้อมูลต่อคนนอก ด้วยเกรงว่าจะมีอันตรายมาถึงตัว การเก็บข้อมูลจึงดำเนินไปอย่างช้าๆ โดยเฉพาะข้อมูลด้านวรรณกรรมคัมภีร์ต่างๆ ผู้วิจัยต้องใช้เวลานานหลายปีจึงจะสร้างความรู้สึกไว้วางใจแก่ผู้ให้ข้อมูลบางคน และแสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยมีเจตนาเพื่อการศึกษาเรียนรู้อย่างแท้จริง แม้จะผ่านช่วงเก็บข้อมูลไปแล้ว แต่ผู้วิจัยก็ยังคงติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลด้วยความเคารพจริงใจเช่นเดิมและตระหนักไว้อย่างยิ่งว่าความไว้วางใจและมิตรภาพที่ได้รับมานั้นมีค่าเป็นอย่างยิ่ง

สุขภาพของผู้ให้ข้อมูล ผู้รู้ในชุมชนที่จะให้ความรู้แก่ผู้วิจัยได้ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และมักมีปัญหาด้านการได้ยิน ทำให้สื่อสารด้วยยาก บางครั้งจำเป็นต้องมีลูกหลานของผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ช่วยถ่ายทอดคำถาม บางคนสุขภาพไม่ดีจึงต้องระมัดระวังเรื่องระยะเวลาการสัมภาษณ์

ความเป็นผู้หญิง เป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลบางพื้นที่ พิธีกรรมบางอย่างมีพื้นที่สงวนที่เข้าถึงได้เฉพาะผู้ชาย จึงไม่สามารถถ่ายภาพหรือร่วมสังเกตการณ์ได้อย่างใกล้ชิด

ความเป็นผู้หญิงเป็นอุปสรรคต่อการวางตัว ในพื้นที่พิธีกรรมจะมีการแยกตำแหน่งที่นั่งของผู้หญิงและผู้ชายอย่างชัดเจน ผู้ชายที่เป็นพ่อจารย์และขนานจะนั่งด้านหน้า ตามมาด้วยกลุ่มผู้ชายทั่วไป ส่วนผู้หญิงจะนั่งรวมกันด้านหลังอย่างสงบเรียบร้อย ไม่เข้าไปสนทนารวมกลุ่มกับผู้ชาย แต่ผู้วิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากกลุ่มพ่อจารย์และขนาน บางครั้งจำเป็นต้องถ่ายภาพในระยะใกล้ วิธีแก้ปัญหาคือผู้วิจัยจะขออนุญาตเจ้าอาวาสและพ่อจารย์ตั้งแต่ครั้งแรกที่เข้าสู่สนาม บอกสถานะของตนและวัตถุประสงค์การเก็บข้อมูลให้คนในชุมชนทราบ เมื่อผู้นำ (พระ, พ่อจารย์) อนุญาตและคนในชุมชนเข้าใจก็จะไม่เกิดปัญหาภายหลัง

ความเป็นผู้หญิงยังเป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลวรรณกรรมในช่วงแรกๆ ของการลงสนาม เพราะความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในวัฒนธรรมไทลื้อมีเพียงผู้ชายที่บวชเรียนจึงจะสามารถอ่านคัมภีร์ที่บันทึกด้วยอักษรธรรม (อักษรไทลื้อ) ได้ การอ่าน คัดลอก และศึกษาคัมภีร์จึงเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ ดังนั้น เมื่อผู้วิจัยสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ ถ่ายรูปคัมภีร์ ขอรอ่านคัมภีร์หรือบันทึกต่างๆ ในอักษรไทลื้อ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกว่าเป็นเรื่อง “แปลก” ในช่วงเริ่มต้นอาจไม่ให้ข้อมูลมากนัก และมักจะมีการ “ทดสอบ” ความรู้ด้านตัวอักษรเกิดขึ้นก่อนจะให้ข้อมูล ผู้วิจัยถูกทดสอบโดยการให้อ่านคัมภีร์ให้ฟัง ให้เขียนอักษรไทลื้อ และถูกสอบถามว่าไปเรียนมาจากที่ใด เมื่อ “ผ่านการทดสอบ” แล้ว ผู้ให้ข้อมูลก็จะยอมรับและให้ความร่วมมือ

เวลา กำหนดการและการเดินทาง ก่อนการลงสนามทุกครั้งผู้วิจัยจะวางแผนการเก็บข้อมูลไว้พอเป็นแนวทาง แต่การลงภาคสนามนั้นอาจเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ปัญหาหนึ่งที่มีมักจะพบคือ พิธีกรรมต่างๆ ไม่มีกำหนดเวลาหรือกำหนดการที่แน่นอน หลายครั้งที่ไม่สามารถกำหนดวันเดินทางล่วงหน้าได้เกิน 1 อาทิตย์ บางครั้งเกิดพิธีกรรมขึ้นกะทันหันทำให้เดินทางไปไม่ทัน เนื่องจากผู้วิจัยอาศัยอยู่ต่างภูมิภาคกับพื้นที่เก็บข้อมูล จึงต้องใช้เวลานาน บางครั้งเดินทางไปแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงเวลาการจัดพิธี บางครั้งถึงแม้จะอยู่ในสนามแล้ว แต่กลับไม่สามารถบอกได้ว่าจะเกิดพิธีกรรมขึ้นที่ใด เวลาใด เพราะผู้ร่วมพิธีเองก็ไม่มีใครทราบเช่นกัน จากประสบการณ์ในภาคสนามพบว่า เป็นเรื่องยากที่จะขอให้ผู้ให้ข้อมูลระบุเวลาหรือกำหนดการที่แน่นอนล่วงหน้า ทศนะเรื่อง “เวลา” ของกลุ่มชาวไทลื้อในพื้นที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ “นาฬิกา” และวิถีชีวิตของกลุ่มชาวไทลื้อไม่ได้ถูกผูกมัดด้วยเวลาอันเคร่งครัดแบบวิถีชีวิตของคนในเมือง

บางพิธีกรรมจัดในสถานที่ที่ไม่รู้จักหรือนอกพื้นที่ประเทศไทย การเดินทางลำบากและเสี่ยงอันตราย ไม่สามารถหาที่พักได้ล่วงหน้า มีรถโดยสารผ่านอย่างจำกัด หรือแม้กระทั่งไม่มีรถโดยสารต้องเดินเท้าหรือขออาศัยรถที่ผ่านไปมา แผนการเก็บข้อมูลจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงและเตรียมตัวปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าเสมอ

กิจกรรมหลายอย่างเกิดขึ้นพร้อมกันในสนาม ในการลงภาคสนาม ผู้วิจัยต้องทำหน้าที่หลายอย่าง ทั้งสังเกตการณ์ ร่วมพิธี จัดบันทึก สัมภาษณ์ บันทึกภาพ บันทึกเสียง บางประเพณีหรือบางพิธีกรรมยังมีพื้นที่การจัดพิธีค่อนข้างกว้าง และเกิดพิธีกรรมหรือกิจกรรมหลายอย่างขึ้นในเวลาเดียวกัน ผู้วิจัยจึงมีผู้ช่วยเก็บข้อมูลที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้และทำงานร่วมกันได้ดีเพื่อแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ โดยอาจแบ่งตามพื้นที่ หรือตามหน้าที่แล้วแต่สถานการณ์

โรคระบาดในพื้นที่ เนื่องจากสนามของการวิจัยอยู่ในพื้นที่ป่า ในฤดูฝนจึงเกิดโรคไข้เลือดออกและไข้มาลาเลียระบาด ผู้วิจัยเคยติดโรคไข้เลือดออกจากพื้นที่เพราะไม่ได้ตรวจสอบข้อมูลเรื่องโรคระบาดล่วงหน้า จึงเป็นบทเรียนให้ระมัดระวังมากขึ้น บางปีจำเป็นต้องงดการลงภาคสนามในช่วงโรคระบาดเพื่อความปลอดภัย อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การเจ็บป่วยระหว่างเก็บข้อมูลทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้รับการรักษาด้วยวิธีตามความเชื่อของชาวไทลื้อ และได้เข้าใจความสำคัญของพิธีกรรมเพื่อการรักษาในบริบทของคนพลัดถิ่นมากยิ่งขึ้น

ภัยธรรมชาติ ผู้วิจัยจำเป็นต้องงดการลงภาคสนามบางช่วงเนื่องจากเกิดภัยธรรมชาติในพื้นที่คือ แผ่นดินไหวและน้ำท่วม

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

คนพลัดถิ่น (Diaspora) หมายถึง กลุ่มคนที่เสียพื้นที่มาตุภูมิ ทั้งจากการอพยพเดินทางออกจากพื้นที่ และจากการเปลี่ยนแปลงเส้นแบ่งพรมแดนทางภูมิศาสตร์และทางการเมือง คนพลัดถิ่นไม่มีมาตุภูมิที่แท้จริง แต่มีสำนักผูกพันต่อมาตุภูมิและมีการแสดงออกที่ทำให้เห็นถึงสำนักผูกพันต่อมาตุภูมิของตน อัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นมีลักษณะผสมผสาน มีพลวัตเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลได้ตามบริบทและสถานการณ์

ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่น หมายถึง กลุ่มชาวไทยเชื้อที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ชาวไทยเชื้อกลุ่มนี้อพยพมาจากเขตเมืองยองและพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดเชียงใหม่ รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

วรรณกรรมบอกตัวตนของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่น หมายถึง วรรณกรรมทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ที่คนไทยเชื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ใช้ มีเนื้อหาหรือบทบาทในการสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่ม หรือแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทประเทศไทย

พิธีกรรมบอกตัวตนของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่น หมายถึง พิธีกรรมต่างๆ ที่คนไทยเชื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองปฏิบัติเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่ม หรือแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทประเทศไทย

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อตกลงเบื้องต้นในการปริวรรต

ข้อความที่อ้างอิงจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ผู้วิจัยจะปริวรรตโดยยึดตัวอักษรตามต้นฉบับทั้งหมด แต่จะปรับอักษรวิธีบางอย่างให้เข้ากับภาษาไทยเพื่อให้อ่านง่าย ได้แก่

๕- (สระโอ) ปริวรรตเป็น ไ- ในคำที่ใช้ไม้ยมก และ ใ- ในคำที่ใช้ไม้้วน

เช่น โ๕๓ (ไหย) เป็น ไหย โ๕๓ (ไต้ย) เป็น ไต้ย

๖- (สระเอือ) ปริวรรตโดยเพิ่มรูป -อ ในคำ

เช่น โ๕๓ (หื้อ) เป็น หื้อ

๗- (สระเอือ) ปริวรรตโดยเพิ่มรูป -อ ในคำที่มีตัวสะกด

เช่น โ๕๓ (เม็ง) เป็น เมือง

๘- (ไม้กัก) ปริวรรตโดยเพิ่มรูป -ก ในคำ

เช่น ๖ (จ) เป็น จัก

๒- (สระเอีย) ปรวิรรตโดยเพิ่มรูป เีย ในคำที่มีตัวสะกด

เช่น ๑๗ (คยง) เป็น เคียง

ในคำที่ไม่มีตัวสะกดจะคงรูปเดิมไว้ เช่น ๑๖ (เส) เป็น เส (เสีย)

ข้อตกลงเบื้องต้นเรื่องอักษรย่อ

ในวิทยานิพนธ์มีตารางแสดงรายการคำกิริยต่างๆ ผู้วิจัยจะใช้อักษรย่อแทนคำเต็มเพื่อความสะดวกในการบันทึกข้อมูล ดังนี้

อักษรย่อแสดงประเภทของเอกสาร

ก หมายถึง ธรรมกระดาศ

บ หมายถึง ใบลาน

พ หมายถึง พับสา

พอ หมายถึง พับสาที่ถ่ายเอกสาร

ส หมายถึง สมุด

อ หมายถึง เอกสารที่ไม่ใช่ต้นฉบับพับสาหรือใบลาน

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เข้าใจบทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นในบริบทประเทศไทย
- 2) ได้รวบรวม ศึกษา วรรณกรรมและพิธีกรรม รวมทั้งปริวรรตวรรณกรรมของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่น
- 3) เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวรรณกรรมและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะคนพลัดถิ่นกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

1.10 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และ เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อพลัดถิ่น

1) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีอยู่เป็นจำนวนมาก งานวิจัยที่สอดคล้องกับประเด็นของผู้วิจัยคือ งานวิจัยกลุ่มที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ แนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่น (Diaspora) และแนวคิดเรื่องสังคมข้ามพรมแดน (transnationalism)

อย่างไรก็ตาม การจะแบ่งงานวิจัยเหล่านี้ให้แยกจากกันโดยกรอบแนวคิดทั้ง 3 ประการนั้น เป็นไปได้ยาก เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มักใช้กรอบแนวคิดร่วมกันมากกว่าหนึ่งอย่าง และในเชิงทฤษฎียังพบว่ากรอบแนวคิดทั้ง 3 ประการนี้ มีขอบเขตทางทฤษฎีซ้อนทับกันและไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาดอีกด้วย งานวิจัยในกลุ่มนี้ ได้แก่

วันดี สันติวุฒิเมธี (2545) ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มชาวไทยใหญ่ที่หมู่บ้านเปียงหลวงได้สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาหลากหลายรูปแบบ ทั้งเพื่อประกาศตัวตนความเป็นชาวไทยใหญ่ เป็นเครื่องต่อรอง ทำทาย และประณิษยนอมต่ออำนาจรัฐทั้งฝ่ายพม่าและไทย การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยใหญ่ ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ การสืบทอดภาษาและวัฒนธรรมไต การผลิตสื่อการเมือง การรื้อฟื้นประเพณีเก่าและประดิษฐ์ประเพณีใหม่

การสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ คือ กระบวนการเลือกสรรเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลทางประวัติศาสตร์บางคนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสำนึกความเป็นรัฐชาติ บุคคลสำคัญที่ชาวไทยใหญ่เลือกจดจำทั้งตัวตนและวีรกรรม อาทิ เจ้าเสือข่านฟ้า กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของชาวไทยใหญ่ วันดีพบว่าชาวไทยใหญ่กลุ่มนี้รับทราบตำนานเจ้าเสือข่านฟ้าแตกต่างกันจากหลายแหล่งที่มา ไม่ว่าจะเป็น พงศาวดาร หนังสือเรียน หรือคำบอกเล่าจากคนรุ่นเก่า แม้ว่าตำนานจะมีรายละเอียดแตกต่างกันแต่สิ่งหนึ่งที่ถูกถ่ายทอดมาโดยตลอดและชาวไทยใหญ่ทุกคนรับรู้ตรงกันคือความยิ่งใหญ่ของเจ้าเสือข่านฟ้าในฐานะผู้สร้างอาณาจักรที่กว้างไกล มีเอกราชในการปกครองตนเอง และมีความสามารถรบชนะพม่าและจีนได้ การเลือกจดจำและถ่ายทอดรายละเอียดในประเด็นเหล่านี้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองของชาวบ้านเปียงหลวง สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการอิสระเนื่องจากชาวบ้านเปียงหลวงเป็นกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่หลบหนีการยึดอำนาจจากรัฐบาลพม่าเข้ามาอยู่ใน

ประเทศไทย นอกจากการจดจำเรื่องราววีรกษัตริย์ของฝ่ายตนเองแล้ว ในกลุ่มชาวไทยใหญ่มิมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนเรศวรในฐานะวีรกษัตริย์ฝ่ายไทยผู้เข้ามาช่วยชาวไทยใหญ่รบกับพม่าจนได้รับชัยชนะหลายครั้ง และทางรัฐบาลไทยก็สนับสนุนความเชื่อดังกล่าวของชาวไทยใหญ่เพื่อผลประโยชน์ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์

การสืบทอดภาษาและวัฒนธรรมไต เป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์โดยจัดโรงเรียนสอนภาษาไทยขึ้นในเขตประเทศไทย เนื่องจากรัฐบาลพม่าต้องการรวมชาติของชนกลุ่มน้อยต่างๆ จึงเปลี่ยนตำราเรียนเป็นภาษาพม่าทั้งหมดและสั่งไม่ให้มีการเรียนการสอนภาษาพื้นเมือง ทำให้ชาวไทยใหญ่เกิดความคับข้องใจ หลังจากได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยจึงเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทยใหญ่ขึ้น โดยสอนควบคู่ไปกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการไทยแต่ไม่ได้สังกัดกับกระทรวงศึกษาธิการของไทย และไม่ได้อยู่ใต้การบังคับของรัฐบาลพม่า จัดว่าเป็นโรงเรียนชายขอบที่เป็นพื้นที่สำหรับ สืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่ม

การผลิตสื่อทางการเมือง เป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่เข้มข้นที่สุดของชาวไทยใหญ่ ได้แก่ บทเพลงและสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง บทเพลงเก่าแก่ที่เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีคือเพลงชาติดั้งเดิมของชาวไทยใหญ่ และยังมีเพลงชาติแบบใหม่ที่ใช้นานองและเค้าโครงของเพลงชาติไทยเป็นต้นแบบ นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งวงดนตรีของกองกำลังใหญ่กู้ชาติซึ่งมีบทเพลงว่าด้วยเอกราชและเสรีภาพของชาวไทยใหญ่ และมีบทเพลงวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำรัฐบาลพม่าและการกดขี่ข่มเหงของทหารพม่า บทเพลงดังกล่าวนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง

การรื้อฟื้นประเพณีเก่าและสร้างประเพณีใหม่ เป็นทั้งความพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มและการประกาศอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากพม่าและไทย อาทิ การรื้อฟื้นประเพณีขึ้นปีใหม่ ซึ่งในยุคสมัยหนึ่งเคยนับวันขึ้นปีใหม่ตามแบบพม่า แต่เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย ชาวไทยใหญ่ต้องการประกาศให้เห็นว่าพวกเขาแตกต่างจากชาวพม่า จึงได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่มารับวันขึ้นปีใหม่ตามแบบดั้งเดิมของตน

งานวิจัยของวันดีแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ตามความต้องการของคนในกลุ่ม และอัตลักษณ์ยังมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองและมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์เพื่อปฏิบัติการในการรักษาวัฒนธรรมและการต่อสู้ทางการเมือง

ศุภสิทธิ์ วนชยางค์กุล (2549) ศึกษาเรื่อง *พระภิกษุข้ามถิ่นอัตลักษณ์ข้ามแดน* โดยเปรียบเทียบระหว่างพระภิกษุพม่ากับพระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของประเทศไทย งานวิจัยฉบับนี้ใช้กรอบวิจัยทั้งเรื่องอัตลักษณ์และเรื่องการข้ามพรมแดน

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระภิกษุชาวพม่าและชาวไทยใหญ่เดินทางข้ามแดนมายังประเทศไทยคือ สภาพทางเศรษฐกิจและความปลอดภัยในชีวิตของการอาศัยอยู่ในประเทศพม่ามีน้อยกว่าในประเทศไทย ทั้งนี้การข้ามพรมแดนของพระภิกษุทั้งสองกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกัน พระภิกษุชาวพม่าเลือกข้ามแดนมาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนพระภิกษุชาวไทยใหญ่เลือกวิธีหลบหนีเข้าเมืองมาตามด่านชายแดน โดยอาศัยความเป็นพระทำให้ผ่านด่านตรวจได้ง่าย วิธีการเข้าเมืองของพระภิกษุทั้งสองกลุ่ม มีผลต่อการเลือกแสดงอัตลักษณ์โดยตรง พระภิกษุชาวพม่าสามารถแสดง อัตลักษณ์ความเป็นภิกษุพม่าได้อย่างชัดเจนในพื้นที่ประเทศไทย แต่พระภิกษุชาวไทยใหญ่จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับพระภิกษุชาวไทยและรับเอาวัฒนธรรมแบบพระสงฆ์ไทยมาใช้

งานวิจัยฉบับนี้เป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์อย่างชัดเจนเมื่อเกิดการข้ามพรมแดน เนื่องจากบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของพระภิกษุชาวไทยใหญ่เพื่อเลือกแสดงความเป็นพวกเดียวกันกับพระภิกษุชาวไทยยังเป็นกลไกในการเอาตัวรอดและสร้างพื้นที่สำหรับตัวตนใหม่ในพรมแดนแห่งใหม่

อาทิตย์ วงศ์ทิตกุล (2549) ศึกษาเรื่อง*ชาวดอยไร่สัญชาติกับอัตลักษณ์ กรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย* ผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวอาข่ามี 2 รูปแบบ คือ อัตลักษณ์แบบปฐมกำเนิด หมายถึง อัตลักษณ์ที่ได้จากการสืบสายเลือดสายตระกูลจากผีบรรพบุรุษ การใช้ภาษาอาข่าและอาศัยในสังคมอาข่า อัตลักษณ์เชิงเครื่องมือ หมายถึง อัตลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อบ่งบอกความเป็นอาข่าต่อคนภายนอก เช่น หมอผี คนทรง ช่างตีเหล็ก ชิงช้าอาข่า การแต่งกายของผู้หญิง ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างสัญชาติกับอัตลักษณ์มีผลกระทบต่อชาวอาข่าอย่างชัดเจน ทั้งทางด้านจิตใจ ทำให้ชาวอาข่าเกิดความมั่นใจในสถานะบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมาย ด้านสิทธิทางการเมือง สิทธิด้านการเดินทางได้อย่างเสรี การแสดงตนต่อสังคมไทย ความเท่าเทียมในการเป็นพลเมือง การรักษาพยาบาล การศึกษา การถือครองที่ดินและทรัพย์สิน ฯลฯ

งานวิจัยฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์กับรัฐชาติอย่างแนบแน่น สัญชาติเป็นอัตลักษณ์รูปแบบหนึ่งของความเป็นรัฐชาติที่ถูกสร้างขึ้นได้ และเป็นข้อพิสูจน์ว่าอัตลักษณ์ของสังคมไม่ได้เกิดจากการรวมตัวกันของอัตลักษณ์ระดับปัจเจกบุคคลเสมอไป

บัวริน วงศ์ศิริ (2551) ศึกษาเรื่อง*วรรณกรรมพื้นบ้านในชุมชนลาวหลวงพระบางกับบทบาทการสืบสานความเป็นลาวหลวงพระบางในบริบทสังคมไทย* ในงานวิจัยฉบับนี้มุ่งรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านชุมชนลาวหลวงพระบาง ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย อำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะและวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ และนำมา

ศึกษาวิเคราะห์ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านดังกล่าวมีผลต่อการสืบสานและสร้างอัตลักษณ์ของชาวลาวหลวงพระบางซึ่งเป็นกลุ่มผู้อพยพได้อย่างไร ผลการวิจัยพบว่า ตลอดระยะเวลากว่า 200 ปีที่ชาวลาวหลวงพระบางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย พวกเขายังสามารถรักษาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของตนไว้ได้ แต่ก็ปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ในด้านของการรับรู้วรรณกรรมชุมชนลาวหลวงพระบางยังคงรับรู้ตำนานและนิทานบางอย่างร่วมกัน โดยเฉพาะตำนานประจำกลุ่มที่สำคัญ เช่น ตำนานการสร้างโลก นิทานอธิบายเหตุ นิทานเรื่องผี เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้อธิบายความเป็นมาของกลุ่มและอธิบายแบบแผนการปฏิบัติตนทางสังคม การที่ชาวลาวหลวงพระบางยังจดจำเรื่องราวเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงมนต์เสน่ห์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นจุดยึดโยงความสัมพันธ์และหล่อหลอมคนในกลุ่มให้มีอัตลักษณ์เดียวกัน บัณฑิตยังพบว่า การถ่ายทอดวรรณกรรมบางเรื่องถูกคัดเลือกขึ้นมาให้เหมาะกับบริบทของสังคม เช่น วรรณกรรมมุขปาฐะเรื่องเชียงเมี่ยงซึ่งได้รับความนิยมแพร่หลายในกลุ่มชาวลาวหลวงพระบางในประเทศไทยและกลุ่มชาวลาวหลวงพระบางในประเทศลาว กลุ่มชาวลาวหลวงพระบางในประเทศไทยนิยมเล่าเรื่องเชียงเมี่ยงในตอนเช้าหรือก่อนนอนให้เรื่องมุขตลกคล้ายเรื่องเล่าศรีธนญชัยของภาคกลาง ส่วนชาวลาวหลวงพระบางในประเทศลาวกลับเล่าให้กลายเป็นนิทานอธิบายเหตุที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตน โดยอธิบายว่าเหตุที่ชาวลาวเป็นคนใจดีรักสงบเพราะกลุ่มคนลาวได้กระตุกส่วนหน้าอกของเชียงเมี่ยง ส่วนกลุ่มคนไทยฉลาดหลักแหลมเพราะได้กระโหลกศีรษะของเชียงเมี่ยงไป นอกจากนี้ชาวลาวหลวงพระบางยังเรียบเรียงวรรณกรรมบางส่วนขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

วรรณกรรมยังมีความสัมพันธ์กับการสร้างพิธีกรรมซึ่งมีบทบาทในการเชื่อมความเป็นชาวลาวหลวงพระบางไว้ด้วยกัน ที่เห็นได้ชัดเจนคือประเพณีถือผีเจ้าพ่อด่านซ้าย ประเพณีถือผีภูเขา ประเพณีงานบุญหลวงเทศน์มหาชาติ และการละเล่นผีตาโขน ซึ่งถูกสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่ม ประเพณีบางอย่างยังได้รับการปรับเปลี่ยนให้ตอบรับกับกระแสโลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย

งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมและพิธีกรรมซึ่งกลุ่มผู้อพยพข้ามพรมแดนนำติดตัวมายังดินแดนแห่งใหม่นั้น มีบทบาทและความหมายมากกว่าการเป็นเรื่องเล่าและพิธีกรรมประจำวิถีชีวิตของกลุ่ม วรรณกรรมและพิธีเหล่านี้ยังถูกใช้เป็นตัวแทนสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม เชื่อมโยงจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปภายใต้กระแสนิยมของการท่องเที่ยว กลุ่มชาวลาวหลวงพระบางในประเทศไทยก็สามารถปรับวรรณกรรมและพิธีกรรมให้เอื้อประโยชน์ได้ตามบริบทสังคม

ดวงกมล เวชวงศ์ (2553) ศึกษาเรื่องกระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มชาวยวนที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสน และเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดสระบุรีมานานกว่า 200 ปี

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แม้ชาวยวนกลุ่มนี้จะจากบ้านเกิดเมืองนอนมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ยังคงมีสำนึกทางอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนอยู่อย่างชัดเจน ชาวยวนบ้านต้นตาลแสดงออกถึง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มหลายวิธี ทั้งผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน การรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม การจัดตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการจัดตลาดโบราณ การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมในชุมชนเหล่านี้ค่อยๆ ก่อรูปเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยเริ่มต้นจากกลุ่มทอผ้าซึ่งทอผ้าแบบพื้นเมืองขายให้แก่ผู้สนใจกลุ่มเล็กๆ ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัดมีนโยบายให้ข้าราชการแต่งกายด้วยผ้าทอมือ ทำให้ผ้าทอจากบ้านต้นตาลเป็นที่ต้องการและเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดนำไปสู่การเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน อันเป็นปัจจัยกระตุ้นให้กลุ่มชาวยวนเริ่มสนใจการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นยวนในบริบทของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทำให้ชาวยวนบ้านต้นตาลต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ในการปรับตัวดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ทางอาชีพซ้อนทับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ คือ ชาวยวนบ้านต้นตาลที่ไม่เคยเป็นพ่อค้าแม่ค้ามาก่อน ต้องเปลี่ยนตัวเองเป็นพ่อค้าแม่ค้า และทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้อัตลักษณ์ของคนกลุ่มนี้ในฐานะคนยวนที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าทั้งหมด

ชาวยวนยังสร้างพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ คือ หอวัฒนธรรมพื้นบ้าน กับ ตลาดน้ำโบราณ พื้นที่ทั้งสองแห่งนี้แม้จะใช้แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มเหมือนกันแต่กลับมีรายละเอียดแตกต่างกัน ดวงกมลพบว่า หอวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นพื้นที่นำเสนอของอัตลักษณ์ไทยยวนแบบเก่าซึ่งไม่ปรุงแต่งหรือปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ส่วนตลาดน้ำโบราณแม้จะเป็นพื้นที่เสนอขายวัฒนธรรมยวนแต่ก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นยวนสมัยใหม่เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ยกตัวอย่างกิจกรรมประเภทเดียวกันที่จัดขึ้นทั้งสองสถานที่แต่ปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้แตกต่างกัน เช่น การฟ้อนรำ ในพื้นที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้าน การฟ้อนรำของชาวยวนจะเป็นแบบยวนโบราณที่เรียบง่าย แต่เมื่อนำมาจัดแสดงในตลาดน้ำโบราณ มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้แปลกใหม่ เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องดนตรี กระบวนท่าฟ้อนรำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เป็นต้น

นอกจากนี้ชาวยวนในพื้นที่ยังจงใจกำหนดอัตลักษณ์อย่างเป็นทางการอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อเสนอต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ได้แก่ การแต่งกายด้วยชุดแบบล้านนาตามมติของคณะกรรมการตลาด

สินค้าที่วางขายในตลาดต้องเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สื่อแสดงความเป็นยวน การทำข้อตกลงให้คนที่เข้ามาค้าขายในตลาดพูดคุยกันด้วยภาษายวนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ความเป็นยวนยังถูกปรับเปลี่ยนไปได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ เช่น การพูดคุยกับนักท่องเที่ยวด้วยภาษายวนเพื่อแสดงความเป็นชาวยวน ในกรณีที่นักท่องเที่ยวไม่รู้เรื่องหรือนักท่องเที่ยวเป็นชาวต่างชาติ ชาวยวนก็จะหันมาใช้ภาษาไทยกลางหรือภาษาอังกฤษในการสื่อสาร ทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ซ้อนทับกันระหว่างความเป็นยวน ความเป็นไทย และความเป็นชาวต่างชาติ

จากรายละเอียดต่างๆ งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทของการท่องเที่ยววันนั้น บางสิ่งไม่ได้เกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติ แต่เกิดจากการทำข้อตกลงหรือกำหนดนิยามร่วมกัน และการนำเสนออัตลักษณ์สามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์กับผู้เกี่ยวข้อง

สุรชัย ชินบุตร (2553) ศึกษาเรื่อง การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร พบว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวผู้ไทแสดงออกอย่างชัดเจนผ่านพิธีเหยาเลี้ยงผี ซึ่งเป็นพิธีไหว้ครูผีแถน เทพเจ้าตามความเชื่อของกลุ่มชาวผู้ไท เพื่อสร้างอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ผู้ประกอบพิธีกรรม

อัตลักษณ์ของกลุ่มชาวผู้ไทได้รับการแสดงออกผ่านทางตัวพิธีกรรมซึ่งเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ เช่น หิ้งผี เครื่องคาย เครื่องเล่น เครื่องเซ่น พฤติกรรมสัญลักษณ์ เช่น การแกว่งผ้าสไบอันเชิญผีแถน การปลุกคุ้มปลุกเวียงเพื่อเสี่ยงทาย การปิดหิ้งปิดหอยเพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีออกจากบ้านผีแถนและป้องกันอุปสรรคที่อาจขึ้นระหว่างพิธีกรรม การตีกลองโหลงเพื่อเริ่มต้นพิธี การกินเหล้าดอกแดงเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในเครือข่ายของหมอเหยา การส่องดูเครื่องเล่นหรืออาวุธเพื่อดูความพร้อมก่อนเริ่มพิธีการกินเหล้าโฮมพลเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการประกอบกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป เป็นต้น

พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มชาวผู้ไท เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในแง่ของการสร้างความตระหนักร่วมกันในทางเครือญาติและประวัติศาสตร์ของผีบรรพบุรุษ ซึ่งรายละเอียดในพิธีกรรมบางอย่างแตกต่างจากพิธีกรรมเชิญผีเพื่อรักษาโรคของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น หิ้งผีที่มีรูปลักษณะแตกต่างจากหิ้งผีของกลุ่มอื่น ขั้นตอนการส่องดูเครื่องเล่นหรืออาวุธอันเป็นเครื่องมือสำหรับการรักษา เพื่อตรวจสอบดูว่าไม่มีสิ่งแปลกปลอมเจือปนมาในพิธีกรรมการนำอาวุธมาเป็นส่วนสำคัญในการประกอบพิธีสะท้อนให้เห็นประวัติความเป็นมาดั้งเดิมของกลุ่มชาวผู้ไทซึ่งเป็นนักรบต้องทำสงครามอยู่ตลอดเวลา ทั้งในเขตประเทศเวียดนาม ประเทศลาวหรือในประเทศไทย เพื่อปกป้อง

ดินแดนของตน อาวุธจึงนับเป็นสิ่งสำคัญสำหรับกลุ่มชาวผู้ไท เป็นต้น และแม้ว่าในปัจจุบันบริบทสังคมรอบข้างในชุมชนของชาวผู้ไทจะเปลี่ยนแปลงไปมาก ศาสนาพุทธเข้ามามีบทบาทแทนที่พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม แต่กลุ่มชาวผู้ไทยังคงรักษาพิธีเหยาเลี้ยงผีไว้เป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่ม

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2553) ศึกษาเรื่อง *หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์* โดยชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงพระบางจากที่เคยเป็นราชธานีแห่งแรกของอาณาจักรล้านช้าง ก้าวเข้าสู่การตกเป็นอาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส และก้าวเข้าสู่เมืองที่เป็นเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของโลก ศุภชัยอธิบายว่าการที่เมืองหลวงพระบางกลายเป็นเมืองมรดกโลก เป็นการนิยามตัวตนใหม่ให้แก่เมืองหลวงพระบาง โดยรวมเอาประวัติศาสตร์ของเมืองในอดีต ปฏิบัติการทางประเพณี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมต่างๆ ของคนในสังคม มาปรับแต่งใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ให้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ยังคงรักษาสภาพเดิมในอดีต หรือดึงความทรงจำในอดีตให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งเพียงแต่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมเหล่านั้นได้เปลี่ยนบทบาทมารับใช้สังคมการท่องเที่ยวในปัจจุบันแทน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวหลวงพระบางจากการที่เมืองกลายเป็นมรดกโลกมีหลายด้าน ในแง่หนึ่งทำให้พื้นที่ทางศาสนาและพิธีกรรมถูกรุกราน เพราะพื้นที่ดังกล่าวได้กลายเป็นเวทีแห่งการท่องเที่ยวและสูญเสียความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมไป กลายเป็นเพียงฉากของการแสดงชุดหนึ่งเท่านั้น ดังกรณีของพิธีกรรมบุญปีใหม่ที่ภาครัฐได้ใช้ช่วงเวลานี้เป็นพื้นที่สำหรับรับใช้กระแสโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว ได้มีการรวบรวมเอาประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว การถูกรุกรานพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพิธีกรรมสำคัญทำให้ชาวหลวงพระบางเลือกที่จะเรียกคืนความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ โดยการประดิษฐ์ประเพณีขึ้นใหม่คือ ประเพณีบุญแปดหมื่น ซึ่งจัดขึ้นนอกช่วงเวลาของการท่องเที่ยว จึงไม่มีภาครัฐมาควบคุมพิธีกรรม ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นประชาชนในพื้นที่ถิ่น ไม่ใช่ชนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ในแง่ดีของการกลายเป็นเมืองมรดกโลกระยะเวลาสั้นๆ ในช่วงงานบุญปีใหม่ได้เปิดทางให้กับกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่ไม่เคยได้มีส่วนร่วมในงานบุญปีใหม่และไม่เคยมีพื้นที่แสดงตัวตน เนื่องจากพวกเขาไม่ได้นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับชาวหลวงพระบาง ได้แก่ ชาวเผ่าม้ง ขมุ ไทลูน และผู้น้อย พวกเขาเหล่านี้ได้ถูกภาครัฐผนวกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของขบวนแห่ และสามารถแสดงศิลปวัฒนธรรมของตนได้อย่างภาคภูมิใจ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการรื้อฟื้นศิลปวัฒนธรรมบางอย่างในหลวงพระบางที่เคยเรื้อรังไปนานแล้วให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง เช่น ศิลปะการตีเครื่องเงินของกลุ่มช่างแห่งราชสำนักหลวงพระบางในอดีต เป็นต้น

ฐิรฐิติ เสนาคำ (2550) ศึกษาเรื่อง *ไทยพลัดถิ่นกับข้อจำกัดขององค์ความรู้ว่าด้วยรัฐชาติในสังคมไทย* กลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นที่ใช้เป็นกรณีศึกษาคือ กลุ่มคนไทยที่อาศัยแถบชายแดนประเทศพม่า

บริเวณมะริดและตะนาวศรี กลุ่มคนไทยพลัดถิ่นเหล่านี้อาศัยในดินแดนบริเวณดังกล่าวมาเป็นเวลานาน แต่การตกอยู่ในสภาพของ “คนพลัดถิ่น” เริ่มเกิดขึ้นหลังจากการแบ่งเขตแดนระหว่างอังกฤษกับรัฐบาลไทย ในช่วงที่พม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษ

กลุ่มคนไทยพลัดถิ่นประสบปัญหาเรื่องการถือสัญชาติเพราะถูกรัฐบาลพม่าบังคับให้เป็นพลเมืองพม่าทั้งที่ยังมีสำนึกของความเป็นคนไทยอย่างเต็มเปี่ยมแต่ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถอ้างสิทธิ์สัญชาติไทยได้เพราะอาศัยอยู่ในพรมแดนพม่า คนไทยพลัดถิ่นที่อพยพกลับเข้ามาในฝั่งประเทศไทยก็ไม่ได้รับสิทธิ์ในการเป็นพลเมืองไทย และต้องกลายเป็นคนพลัดถิ่นในดินแดนมาตุภูมิของตนเอง งานวิจัยฉบับนี้ชี้ให้เห็นจุดด้อยของกรอบพรมแดนเรื่องรัฐชาติอันเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้เพื่อจะกำหนดสถานะและนิยามตัวตนของบุคคลให้ชัดเจน กลับกลายมาเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความคลุมเครือทางสัญชาติและสร้างกลุ่มคนพลัดถิ่นขึ้นเสียเอง

ศิริพร ณ ถลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ (2558) ศึกษาเรื่องคติชนในบริบทข้ามพรมแดน งานปอยไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ว่าได้แสดงออกผ่านงานปอยที่สำคัญ 3 โอกาส คือ ปอยออกหว่า ปอยปีใหม่ไต และปอยล่างลอง งานปอยทั้ง 3 โอกาสได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่เพียงแต่มีบทบาทในการสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการสืบทอดสำนึกทางประวัติศาสตร์และสร้างความทรงจำร่วมให้แก่ผู้ร่วมงานผ่านทั้งสัญลักษณ์ในพิธีกรรมและสิ่งของหรือสินค้าต่างๆ ที่นำมาจัดแสดงหรือวางจำหน่ายระหว่างงานปอย ที่สำคัญคือเป็นเวทีของการประกาศตัวตนและแสดงความเข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มชาวไทใหญ่พลัดถิ่นจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนชาวไทยยวนโดยรอบ

2) เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อพลัดถิ่น

สงวน โชติสุขรัตน์ (2512) เรียบเรียงหนังสือเรื่อง *ไทยยวน-คนเมือง* อธิบายความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย นับตั้งแต่การก่อตั้งอาณาจักรและการอพยพขยายตัวของชนชาติไท รวมถึงชาว *ไทยยอง* หรือ *ไทลื้อเมืองยอง* และยกกล่าวถึงเอกสารต่างๆ ที่แสดงประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองในหลายๆ สำนวน

นงนุช จันทราภัย (2532) เขียนบทความเรื่อง *สังคมวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไตในชายแดนภาคเหนือ* นำเสนอภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม รวมทั้งชาวไทลื้อเมืองยอง ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชายแดนประเทศไทย โดยจำแนกสาเหตุของการอพยพย้ายถิ่น ประเภทของการอพยพ เส้นทาง การอพยพ และโครงสร้างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

สาวิตรี สุวรรณสถิต และคณะ (2535) เขียนบทความเกี่ยวกับชาวไทลื้อโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาณาจักรสิบสองพันนา รวบรวมลงในหนังสือเรื่อง*สิบสองปันนา* อธิบายความเป็นมาของชาวไทลื้อ นับตั้งแต่จุดกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ พัฒนาการทางสังคมทั้งก่อนและหลังการปกครอง การกระจายตัวของชาวไทลื้อจากสิบสองพันนาสู่พื้นที่ต่างๆ ในเขตประเทศพม่า ประเทศไทยและประเทศลาว รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมและประเพณีสำคัญอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทลื้อ เช่น วรรณกรรมกรรมดนตรี สิ่งทอ อาหาร เป็นต้น

แสวง มาละแซม (2540) อธิบายความเป็นมาและประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยของกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองหรือกลุ่มชาวไทยอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดลำพูนในหนังสือเรื่อง*คนยองย้ายแผ่นดิน* โดยแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อเมืองยอง ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองกับอาณาจักรสิบสองพันนาซึ่งเป็นดินแดนดั้งเดิมของชาวไทลื้อ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองกับชนพื้นเมืองในเมืองยอง ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองยองในฐานะหัวเมืองกับรัฐใหญ่โดยรอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนา และรัฐไทยอันเป็นสาเหตุสำคัญของการอพยพชาวไทลื้อเมืองยองมาสู่จังหวัดลำพูน ประเทศไทย

พุ่มพวง อภิวังค์ (2550) ศึกษาเรื่อง*คติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน* งานวิจัยฉบับนี้มุ่งรวบรวมข้อมูลทางคติชนประเภทต่างๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ได้แก่ ข้อมูลประเภทตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกาย และเหตุการณ์พื้นบ้าน เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ว่าข้อมูลทางคติชนเหล่านี้สามารถสื่อแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทลื้อกลุ่มดังกล่าวซึ่งอพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อย่างไร จากการศึกษาพบว่ากลุ่มชาวไทลื้อบ้านห้วยโก๋น ใช้ประโยชน์จากข้อมูลทางคติชนหลายประการ ได้แก่ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่ม สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับคนนอกกลุ่ม สร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม และสร้างความกลมกลืนระหว่างอัตลักษณ์เดิมกับอัตลักษณ์ประดิษฐ์

การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มเกิดขึ้นจากชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในบ้านห้วยโก๋น มีทั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่เดิมกับกลุ่มที่อพยพเข้ามาใหม่ ซึ่งเป็นคนที่มาจากคนละสายตระกูล เมื่อกลุ่มชาวไทลื้อเหล่านี้มารวมตัวกันจึงใช้ตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของกลุ่มสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ส่วนการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับคนนอกกลุ่มหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ ชาวไทลื้อเลือกใช้ตำนานเรื่อง “คนลื้อ ลาวและขมุเป็นพี่น้องกัน” ตัวตำนานกล่าวว่าคนลื้อเป็นน้องคนสุดท้อง แต่มีความเฉลียวฉลาดและโชคดีกว่าคนขมุและลาวซึ่งเป็นพี่ ทำให้วัฒนธรรมด้านการทอผ้าของคนลื้อเจริญกว่า และกับคนขมุในพื้นที่ซึ่งชาวลื้อรู้สึกว่าเขาเองเป็นชนกลุ่มน้อยที่ด้อยกว่า

พวกเขาจึงสร้างความรู้สึกทัดเทียมกันทางสถานะสังคมโดยการหมั่นทำบุญ ฟังธรรม จัดกรรมพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา พุ่มพวงวิเคราะห์ว่าเพื่อใช้ศาสนาเป็นเครื่องยกระดับให้เห็นว่าพวกตนถึงจะเป็นชนส่วนน้อยที่อพยพมาแต่ก็มีวัฒนธรรมไม่แพ้คนยวน

การสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม กลุ่มชาวลื้อพยายามสืบทอดประเพณีดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา โดยรักษารูปแบบพิธีกรรมไว้เช่นเดียวกับในอดีต ไม่ว่าจะเป็นพิธีสู่ขวัญ พิธีแต่งงาน พิธีเกี่ยวกับความตาย พิธีขึ้นเฮนใหม่ ชาวไทลื้อยังใช้พิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องประกาศอัตลักษณ์ของกลุ่มว่าเป็นผู้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า นอกจากใช้คติชนประเภทตำนานและพิธีกรรมสื่อแสดง อัตลักษณ์ของกลุ่มแล้ว ชาวไทลื้อยังใช้คติชนประเภทการแสดง เช่น การฟ้อนเจิง การขับลื้อ ซึ่งถือเป็นศิลปะชั้นสูงที่หาดูได้ยาก เป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของกลุ่ม

คติชนอีกประเภทหนึ่งที่ชาวไทลื้อจงใจเลือกใช้เป็นสิ่งบ่งบอกความแตกต่างของกลุ่มตนเองกับกลุ่มรอบข้างอย่างชัดเจนคือ การแต่งกาย ในพื้นที่บ้านห้วยโก๋นนอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะอาศัยอยู่ด้วย ชาวลัวะเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีวัฒนธรรมในการทอผ้าใช้เองและปรากฏว่ากลุ่มชาวลัวะได้นำชุดไทลื้อคือผ้าชิ้นลายขวางและเสื้อปิดซึ่งหาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาดและมีราคาถูกมาใส่เป็นชุดประจำเผ่าของตนเองในช่วงที่มีพิธีกรรมหรืองานเทศกาล เป็นสาเหตุให้ชาวลื้อส่วนหนึ่งหลีกเลี่ยงที่จะใช้ชุดไทลื้อเดิมมาเป็นชุดประจำกลุ่มเนื่องจากไม่ต้องการมีอัตลักษณ์ซ้อนทับกับคนลัวะหรือถูกมองว่าเป็นคนลัวะ ชาวไทลื้อจึงประดิษฐ์ชุดแต่งกายประจำกลุ่มแบบใหม่คือเปลี่ยนจากเสื้อปิดสีดำมาเป็นสีขาว เปลี่ยนลวดลายของผ้าชิ้นให้งดงามกว่าลวดลายแบบเดิม เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

ผ้าทอไทลื้อยังมีบทบาทสำคัญในด้านการผสมกลมกลืนระหว่างอัตลักษณ์ดั้งเดิมและ อัตลักษณ์ประดิษฐ์ กล่าวคือ ในการต้อนรับต่อกระบวนการฟื้นฟูอัตลักษณ์ และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นนโยบายของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ชาวไทลื้อเลือกใช้ผ้าทอเป็นจุดขายประจำกลุ่ม โดยดัดแปลงทั้งลวดลายผ้าทอระหว่างลวดลายดั้งเดิมในอดีตและลวดลายใหม่รวมทั้งเปลี่ยนเทคนิควิธีการผลิตไปจากรูปแบบเดิม ผ้าทอไทลื้อไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนของการผสมอัตลักษณ์เดิมและอัตลักษณ์ใหม่ แต่ยังเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายอีกด้วย

งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่าข้อมูลทางคติชนสามารถสร้างปรากฏการณ์ทางด้านอัตลักษณ์ได้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการนิยามตัวตนในเชิงอนุรักษ์ การสร้างอัตลักษณ์รูปแบบใหม่เพื่อแสดงความมีวัฒนธรรม การสร้างอัตลักษณ์เพื่อแยกความเป็น เขา และ เรา ออกจากกันอย่างชัดเจน รวมถึงการนำอัตลักษณ์มาใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ

โครงการพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2551) เรียบเรียงหนังสือเรื่อง ไทยยอง ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน อธิบายประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อในเมืองยอง การอพยพของชาวไทลื้อเมืองยองมาสู่ประเทศไทยในสมัยเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง การตั้งถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยองพลัดถิ่นในประเทศไทย ตลอดจนการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทลื้อเมืองยองในบริบทการท่องเที่ยว

นิธชิมา บุญเฉลียว (2552) ศึกษาเรื่องความทรงจำร่วมของคนไทลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประดิษฐ์กรรม กลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาคือชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นคนพลัดถิ่นที่อพยพมาจากสิบสองปันนา ในงานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นการปฏิสัมพันธ์และการปะทะประสานระหว่างรัฐชาติไทยกับชุมชนชาวไทลื้อภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทลื้อหลายประการ เช่น การรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้อซึ่งผสมผสานระหว่างรากฐานของวัฒนธรรมเดิมกับการประดิษฐ์วัฒนธรรมใหม่เพื่อสื่อให้เห็นอัตลักษณ์ความเป็นไทลื้ออย่างชัดเจน การจัดเทศกาลทางวัฒนธรรม “สืบสานตำนานไทลื้อ” ซึ่งกลายเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของชาวไทลื้อในระดับชาติ งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่ารูปแบบของสำนึกในอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นมีความซับซ้อนมากกว่าหนึ่ง ดังเช่นที่ชุมชนคนพลัดถิ่นไทลื้อ แสดงสำนึกในอัตลักษณ์ของตน 2 แบบ คือ ความสำนึกกรักบ้านเกิดเมืองนอนเดิม กับ ความสำนึกในความเป็นพลเมืองของดินแดนใหม่และเป็นส่วนของรัฐชาติไทย

อภิรักษ์ ธรรมเสนา (2553) ศึกษาเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน พบว่า การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูนเกิดใน 2 ระดับ คือ ความเป็นยองที่เคลื่อนไหวอยู่ในสังคมท้องถิ่นเมืองลำพูน และ ความเป็นยองในสำนึกของกลุ่มเยาวชน ทั้งนี้การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทั้ง 2 ระดับ มีพื้นฐานมาจากสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานร่วมกันของคนกลุ่มหนึ่งที่เมืองยองและถูกกวาดต้อนมายังประเทศไทยในฐานะผู้อพยพ

ความเป็นยองในท้องถิ่นเมืองลำพูน เกิดขึ้นจากกระแสการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งกระตุ้นให้ผู้คนกลับไปหารากเหง้าดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตน จนกลายเป็นกระบวนการรื้อฟื้นขนบธรรมเนียมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนยองในจังหวัดลำพูนในแง่หนึ่งได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์บ่งบอกกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนอีกแง่หนึ่งเป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ชาวยองในบริบทของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น การผลักดันประเพณีสำคัญให้กลายเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ทางวัฒนธรรม การจัดงานสืบสานตำนานคนยองลำพูนและคนยองโลกซึ่งมีการแสดงและการสาธิตภูมิปัญญาของชาวยอง

เป็นต้น นอกจากนี้ยังเกิดการรวมตัวของกลุ่มนักวิชาการชาวยอง ซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญให้กับการเคลื่อนไหวปฏิบัติการณ์ต่างๆ เพื่อแสดงออกทางอัตลักษณ์

ส่วนความเป็นยองในสำนึกของกลุ่มเยาวชนมีลักษณะที่แตกต่างออกไป ในขณะที่อัตลักษณ์ระดับความเป็นยองในท้องถิ่นเมืองลำพูนพยายามรักษาตัวตนดั้งเดิมของชาวไทยอย่างเคร่งครัดไม่ให้ปะปนกับชาวล้านนา แต่อัตลักษณ์ที่ประกอบสร้างผ่านสำนึกของกลุ่มเยาวชนกลับมีลักษณะที่ยืดหยุ่นกว่าโดยยอมรับทั้งวัฒนธรรมไทยองและวัฒนธรรมล้านนา

วสันต์ ปัญญาแก้ว (2555) เขียนหนังสือเรื่อง *ลือซำแดน* อธิบายถึงปรากฏการณ์ข้ามพรมแดนของกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองไว้ว่า การข้ามพรมแดนของชาวไทลื้อเมืองยองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมืองซึ่งมีสาเหตุจากนโยบายรวมชาติของรัฐพม่า การข้ามแดนของชาวไทลื้อเมืองยอง แบ่งเป็นการข้ามแดนแบบชั่วคราวและการข้ามแดนแบบถาวร การข้ามแดนแบบชั่วคราวมีสาเหตุจาก การค้าขาย การเป็นแรงงานรับจ้าง การเดินทางเยี่ยมญาติพี่น้อง การเดินทางเพื่อร่วมพิธีทางศาสนา และการเดินทางเพื่อรับการรักษาพยาบาล ส่วนการข้ามแดนแบบถาวรนั้นมีสาเหตุจาก การเดินทางเพื่อศึกษาหาความรู้ของกลุ่มพระและเณร การอพยพถาวรของแรงงานข้ามชาติ และการเดินทางของกลุ่มเด็กสาวที่เข้ามาขายบริการทางเพศ

เอกสารและงานวิจัยข้างต้นนี้แสดงให้เห็นกระบวนการสื่ออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายพื้นที่และหลายบริบท ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการศึกษาวเคราะห์ประเด็นทางอัตลักษณ์อย่างลุ่มลึกต่อไป อย่างไรก็ตาม งานวิจัยข้างต้นเป็นการศึกษาอัตลักษณ์ในบริบทของโลกาภิวัตน์และการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม และเน้นศึกษาชุมชนคนพลัดถิ่นชาวไทลื้อเก่าแก่ที่ตั้งรกรากในประเทศไทยมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคนและรักษาสืบทอดวัฒนธรรมหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาชุมชนชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่อพยพมาเป็นรุ่นแรกในระยะเวลาร่วมสมัยท่ามกลางบริบทที่เป็นพื้นที่ปิดนอกเหนือจากการสนับสนุนทางวัฒนธรรมของภาครัฐ

บทที่ 2

ชาวไทลื้อเมืองยอง : จากเมืองยองถึงหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ความนำ

เมืองยองเป็นดินแดนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์และเคยมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง ตามประวัติศาสตร์ชาวไทลื้อจากเมืองยองเคยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่ 200 ปีก่อนเพราะผลกระทบจากการเมืองและสงคราม กลายเป็นพลเมืองไทยที่แต่งแต้มสีสันทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ สงครามเก่ายุติลงแต่สงครามใหม่ยังคงเกิดขึ้นราวกับเป็นของคู่ประวัติศาสตร์ทุกยุคสมัย 2 ศตวรรษต่อมา ด้วยผลกระทบจากสิ่งเดิม ชาวไทลื้อเมืองยองและเมืองต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงจำนวนมากต้องละทิ้งมาตุภูมิ เดินทางลี้ภัยมาสู่ประเทศไทย จนเกิดเป็นชุมชนคนพลัดถิ่นและเกิดเป็นกระแสการข้ามพรมแดนอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมืองยอง และประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อพลัดถิ่นจากอาณาบริเวณเมืองยองที่อพยพเข้ามาในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตลอดจนข้อมูลทั่วไปของพื้นที่วิจัยเพื่อเป็นพื้นฐานประกอบการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

2.1 ความเป็นมาของเมืองยอง

2.1.1 เมืองยองในตำนานและประวัติศาสตร์

เมืองยองปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา ชาวไทลื้อเมืองยองเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของตนว่า *ไตยอง* ตามชื่อเมืองที่อาศัยอยู่ ซึ่งคำว่า *ไตยอง* นี้ มิได้จำกัดเฉพาะชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในเวียงเมืองยองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในเมืองอื่นโดยรอบเมืองยองอีกด้วย เนื่องจากเมืองเหล่านั้นในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งในเขตปกครองของเมืองยองเมื่อครั้งมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง (สิงไชย อินทวงศ์, 22 สิงหาคม 2556, สัมภาษณ์)

เมืองยอง หรือ *มเหยียงคบุรี* เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในแอ่งพื้นที่ราบล้อมรอบด้วยหุบเขา มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย จึงเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ ตามตำนานพื้นเมืองยอง และตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวถึงความเป็นมาของเมืองยองไว้ในลักษณะเดียวกันว่า เมืองยองเดิมเป็นหนองน้ำใหญ่ ต่อมาได้รับพุทธทำนายจากพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ว่า สถานที่แห่งนี้ ในอนาคตจะเป็นที่ประดิษฐานอันมั่นคงของพุทธศาสนา ยกตัวอย่างจากตำนานพื้นเมืองยอง ดังข้อความต่อไปนี้

ตั้งแต่ปฐมกัปวันนั้น หัวทีกี่เบาเป็นบ้านเป็นเมืองเทื่อ ก็ยังเป็นหนองสระหลวง
แม่น้ำ เมื่อแต่เช่นกฤษณทมาตราบถึงเช่นพระเจ้ากัศปะเจ้าเกิดมาโปรดโลก จึง
จักรเดินเอาข้าวบิณฑบาตเข้ามารอดจอดดอยมเหยียงคัพพตครินัน ก็ฉันข้าวที่
จอมดอยที่นั่น พ้อยหาน้ำเบาได้ สัพพัญญูเจ้าก็เอาไม้เท้าชี้แผ่นดินที่ได้ให้มดอย
กำหนดเหนือที่นั่น น้ำทิพย์ก็ไหลออกมา สัพพัญญูเจ้าก็ฉันข้าวที่นั่นหันแล ก็เล็งดู
หันยังมหาสระที่นั่น ก็รู้ด้วยญาณปัญญาแห่งตนแล ก็กล่าวซึ่งเจ้าภิกษุว่า ตูรา
ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสระลูกนี้ภายหลังก็จักเป็นบ้านเป็นเมือง ปรากฏรุ่งเรื่อง
ด้วยธาตุ ปัจจัยทั้ง 4 เป็นที่ตั้งยังพุทธศาสนาแห่งพระพุทธเจ้าตนจักเกิดมาภาย
หน้าโปรดโลกถัดเรื่องกูพระตถาคตนี้แล้วอันแล ก็อธิษฐานเอาไม้เท้าเหล็ก ชี้
ดอยกำวันออกก็ยังมีมากเสียกันแล้ว ก็กลายเกิดเป็นแม่ใหญ่ ก็ไหลออกไปรวม
แม่น้ำยมนา อันไหลลูกแต่เมืองวิเทหราชมาหันแล พระเจ้าก็จรเดินเอาข้าว
บิณฑบาต ลำดับโปรดโลกบ้านน้อยเมืองใหญ่คามราชธานีไปหันแล ถึงกาลเมื่อ
พระเจ้านิพพานไปแล้วเสียงจิรกาล นานนักวันนั้น สภา ส่วนสระลูกนั้นก็ไขว้าง
แห้งไปเกิดเป็นแม่ไหลออกแต่ปากม้ายางตัวหนึ่ง อันมีแต่หนทศกัวันตกจ้วยหน
ใต้ อันว่าหมากผาลูกหนึ่ง เป็นรูปม้ายางหนึ่ง ไหลออกปากหมากผาในเมืองทศกั
หนใต้ ไหลเกี่ยวมหินที่นั่น เป็นคองคานันแล ในเมืองมเหยียงคะที่นั่นมีแม่น้ำใหญ่ 5
แม่ น้ำน้อยมี 6 แม่แล แม่น้ำหนึ่งมีทศวันตกจ้วยหนเหนือหมากผาลูกนั้น เป็น
ร่องแม่น้ำไหลออกมานั้นแล แม่น้ำหนึ่งไหลออกมาปากหมา เหตุหมากผาลูกนั้น
เป็นรูปหมา มีหนอุดรแล แม่หนึ่งไหลออกมาปากสุนัข มีหนปัจฉิมินันแล ส่วน
แม่น้ำทั้งหลายฝูงนี้ ก็ไหลมาขอมน้ำแม่มเหยียงคะที่ต่ำกลางเมืองนั้นเลี้ยงก็มีแล

ตทา ในกาลนั้น ยังมีทมิฬ 7 บ้าน เขาก็อยู่แวดสระนั้น เมื่อภายหลังน้ำสระนั้น
ไขแห้งไปนั้นแล อันว่าหญ้าแลเครือเถาวัลย์ทั้งหลายก็เกิดมีมากนัก ลวดเป็นที่
แห่งแรด ช้าง เสือ สิงห์ หมูเนื้อทั้งหลายหากเสพสร้างอยู่ทุกเมื่อแล ตทา ใน
กาลเมื่อนั้น ลุทโก ยังมีพราณผู้หนึ่ง ลูกแต่เมืองอรวินคร เดินเทคสันตีเข้ามา
รอดที่นั่น เอาไฟมาเผาป่าที่นั่นลูกเป็นเปลวไฟรุ่งเรือง ไม้ที่นั่นหมดไสไป
หันแล ส่วนว่าหญ้าของทั้งหลายก็ตราบขึ้นเหนืออากาศกลางหาว ปลิวไปทั่ว
ทิศทั่วมวล ปรากฏทั่วไปบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลายมีพิชรสอันหอมมากนัก จึง
ได้ชื่อว่า “เมืองยอง” สืบแต่นั้นมาเพื่ออันแล

ตำนานพื้นเมืองยอง (ทวี สว่างปัญญาภุจร, 2527, pp. 24-27)

เป็นที่ทราบกันดีว่าเมืองยองเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทลื้อ แต่ข้อความในตำนานพื้นเมืองของข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแรกเริ่มเดิมทีคนไทลื้อไม่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองยอง แต่มี *ทมิฬ 7 บ้าน* หรือกลุ่มชาวลัวะ ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิมอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ต่อมา *นายพรานจากอาฬวีนคร* ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนไทลื้อจากเมืองเชียงรุ่ง ขยายอำนาจมาสู่เมืองยอง เป็นสาเหตุให้ *ทมิฬ* หรือชาวลัวะเสียดำนาจการปกครอง ชื่อเรียกเมืองยองยังมีที่มาจากการเดินทางเข้ามาของกลุ่มคนจากเชียงรุ่ง ซึ่งจุดไฟเผาป่าทำให้หญ้าของปลิวไปทั่วบริเวณ จึงเรียกชื่อบริเวณนั้นว่าเมืองยอง

ทมิฬ หรือ กลุ่มชาวลัวะครอบครองเมืองยองและสร้างเวียงขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ก่อนจะถูกกลุ่มคนไทซึ่งกำลังสร้างบ้านแปงเมืองในหลายพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางขยายอำนาจเข้ามาสู่เมืองยอง (แสวง มาละแฉม, 2540, p. 11) ราวพุทธศตวรรษที่ 19 คนไทจากเมืองเชียงรุ่งคือกลุ่มแรกที่เข้ามาในเมืองยอง นำโดยเจ้าสุนันทะโอรสของเจ้าเมืองเชียงรุ่ง พาบริวารมาปกครองเมืองยอง เพื่อขยายเครือข่ายอำนาจของเมืองเชียงรุ่ง โดยใช้ทั้งการทำสงครามและการแต่งงานเพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกลุ่มชาวพื้นเมือง การขยายอำนาจของเชียงรุ่งในระยนี้เพื่อเสริมความมั่นคงให้แก่อาณาจักรเชียงรุ่ง เนื่องจากเป็นช่วงที่ราชวงศ์หยวนของจีนเริ่มปราบปรามชนกลุ่มน้อยต่างๆ และรุกรานเข้ามาในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงรุ่ง การขยายอำนาจของเชียงรุ่งในช่วงนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในเมืองยองซึ่งท้ายที่สุดเจ้าสุนันทะได้ทำอุบายขับไล่กลุ่มชาวลัวะ¹ จนกระทั่งมีอำนาจปกครองเมืองยองเหนือคนพื้นเมือง

หลังจากผู้นำจากเชียงรุ่งเข้ามาปกครอง เมืองยองได้มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครองสืบมารวม 49 ลำดับ ได้แก่

ชื่อผู้ปกครองเมืองยอง	ปีที่ปกครอง	ระยะเวลา(ปี)	เหตุการณ์สำคัญ
1. เจ้าสุนันทะ	พ.ศ. 1473-1500	27	
2. เจ้าภมรินทร์นราท	พ.ศ. 1500- ?	-	

¹ เจ้าสุนันทะนำบริวารจากเมืองอาฬวีนครหรือเมืองเชียงรุ่ง พร้อมเครื่องบรรณาการมาถวายแก่พระยาขาม เจ้าเมืองชาวลัวะผู้ครองเมืองยองในขณะนั้น และขออาศัยอยู่ด้วย พระยาขามก็อนุญาต เจ้าสุนันทะให้บริวารขุดหนองน้ำ และปล่อยปลาเลี้ยงไว้ในหนอง ให้พวกพ้องของตนจับปลารับประทานแก้มเหล้าอยู่เป็นปกติ อยู่มาวันหนึ่งเจ้าสุนันทะนำปลาในหนองนั้นทำอาหารพร้อมแต่งเหล้าใส่ยาพิษไปถวายเจ้าเมืองชาวลัวะ กลุ่มชาวลัวะไม่รู้สึกลึกคิดสังเกตก็รับประทานปลาและเหล้าพิษเหล่านั้น เจ้าสุนันทะจึงได้โอกาสไล่สังหารกลุ่มเจ้าเมืองและไพร่พลชาวลัวะทำให้ชาวลัวะที่เหลือพากันหนีตายออกจากเมืองยอง เจ้าสุนันทะได้ขึ้นปกครองเมืองยองนับแต่นั้น (ทวี สว่างปัญญางกูร, 2527, p. ๒๖)

3. เจ้าวิปัติราชา	-	-	
4. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
5. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
6. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
7. เจ้าพระยานราสุมหาราช	พ.ศ. 1542-1558	16	
8. เจ้าพระยาสุสังคฤตติ	พ.ศ. 1558-1587	29	
9. พญาเสนาหลวง	พ.ศ. 1615-1625	10	
10. เจ้ายี่เมือง	พ.ศ. 1625-1634	9	ลูกเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่ง
11. เจ้ากุมารน้อย	พ.ศ. 1634-1689	45	บ้านเมืองสงบรมเย็น
12. เจ้าเสฐธาธาราช	พ.ศ. 1689-1711	34	ช่วยเชียงรุ่งรบด้านศึกฮ่อ
13. เจ้าหม่อมแกมเมือง	พ.ศ. 1711-?	-	
14. เจ้าอุปราชแกมเมือง	-	-	
15. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
16. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
17. เจ้าหอหน้า	พ.ศ. 1793-1813	20	ศึกฮ่อมองโกลเข้าเมือง
18. เจ้าจอมศรี	พ.ศ. 1813-1845	31	ช่วยโยนกฟันศึกฮ่อมองโกล
19. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
20. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
21. เจ้าอนุรุทธ	พ.ศ. 1898-1938	40	
22. เจ้าอินทวิไชย	พ.ศ. 1938-1945	7	
23. เจ้าสุพรหมกิติ	พ.ศ. 1945-1992	47	บ้านเมืองสงบรมเย็น
24. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
25. (ไม่ทราบชื่อ)	-	-	
26. เจ้าราชันต์ตา	พ.ศ. 2009-2025	16	
27. เจ้าหลวงของบุตรน้อย	พ.ศ. 2025-2085	60	
28. เจ้าพระยาแก้วองอาด	พ.ศ. 2109-2119	12	เกิดศึกชิงอำนาจภายใน
29. เจ้าพระยาแสนสุริน	พ.ศ. 2119-2147	10	ศึกม่านเมืองหงสา
30. เจ้าเขยยะสุมมินท์	พ.ศ. 2147-2173	28	
31. เจ้าฟ้าจักกะมณี	พ.ศ. 2188-2203	26	ได้อยู่ใต้อำนาจหอคำม่านอังวะ
32. เจ้าแก้วหน่อ	พ.ศ. 2208-2252	15	ศึกฮ่อกุก
33. เจ้าหม่อมรถทิพ	พ.ศ. 2252-2280	44	ไล่ฮ่อกุก,สร้างแต่งบ้านเมือง

34. เจ้าหม่อมศรีเมือง	พ.ศ. 2280-2306	28	บ้านเมืองอิสระสงบรมเย็น
35. เจ้าจักษะกษณีสรีแก่นท้าว	พ.ศ. 2307-2327	26	ส่งทัพปราบเชียงใหม่และเมืองสิง
36. เจ้าฟ้าทองคำฟู	พ.ศ. 2327-2330	20	พื้นม่านเพื่ออุเอกราชไทย
37. เจ้ากอง	พ.ศ. 2327-2330	3	ด้านม่านเพื่อป้องกันเอกราช
38. เจ้าหม่อมไผ่	พ.ศ. 2330-2340	10	รบเชียงรุ่ง แลต่อต้านม่าน
39. เจ้ายอดเมือง	พ.ศ. 2341-2348	7	ม่าน-ไทย รบกันที่เมืองยอง
40. เจ้าฟ้าม่อแดง	พ.ศ. 2348-2355	7	ไทยโหเมะเอาชาวองไป
41. เจ้าหม่อมพุทธวงศ์	พ.ศ. 2356-2386	30	นำเมืองของฝากเชียงตุงคู่อ้อย
42. เจ้าหม่อมชายเมือง	พ.ศ. 2386-2397	11	ไทยขึ้นรบม่านที่เชียงตุง
43. เจ้าหม่อมอริยพรหมวงษา	พ.ศ. 2397-2428	31	ตั้งใช้จ่ายเงินแถบแพงค่า
44. เจ้าหม่อมคำแอน	พ.ศ. 2428-2452	24	สร้างหอหลวงแลอังกฤษเข้า
45. เจ้าหม่อมมหาไชย	พ.ศ. 2452-2457	5	ศาสนาคริสต์เข้าเมืองยอง
46. เจ้าหม่อมมอรตนะ	พ.ศ. 2457-2460	3	เมืองยองขอแยกเชียงตุง
47. เจ้าหม่อมแพงเมือง	พ.ศ. 2465-2478	13	อังกฤษสร้างทางรถถึงเมืองยอง
48. เจ้าหม่อมคำชื่น	พ.ศ. 2481-2493	12	อังกฤษออกเมือง
49. เจ้าหม่อมหงส์คำ	พ.ศ. 2493-2497	4	ศึกฮ่อศึกม่านเข้าเมือง

(เจ้าเพชรพงษ์ ณ เมืองยอง (เรียบเรียง), 2545, pp. 114-116, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

ตลอดระยะเวลาการปกครองของเจ้าเมืองทั้ง 49 ลำดับ ภาพรวมของสถานการณ์ภายในเมืองยองเรียกได้ว่าไม่สงบสุขสักเท่าใด หากไม่มีศึกจากภายนอกมารบกวนก็มักจะมีศึกชิงอำนาจภายในอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศึกสงครามจากภายนอกเกิดขึ้นเกือบทุกสมัยของเจ้าเมือง เนื่องจากที่ตั้งของเมืองยองอยู่ในจุดที่เป็นชายแดนหรือดินแดนกันชนของอาณาจักรใหญ่หลายอาณาจักร คือ สิบสองปันนา พม่า ล้านนา และจีน แม้จะเป็นเมืองปิดล้อมด้วยเทือกเขา แต่ก็ยังเป็นเมืองที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่ดี ทั้งยังอยู่ในเส้นทางเดินทัพเพื่อทำสงครามระหว่างเมืองต่างๆ ข้างต้น ดังนั้น เมื่ออาณาจักรใดมีอำนาจรุ่งเรืองขึ้นมาเหนืออาณาจักรอื่น ก็จะรวมเอาเมืองยองเป็นหัวเมืองเพื่อใช้ประโยชน์เป็นฐานที่มั่นขยายอิทธิพลไปยังเมืองอื่น เมืองยองจึงต้องส่งบรรณาการและถูกเกณฑ์ไพร่พลไปช่วยทำสงครามอยู่ตลอดเวลา บางคราวก็ถูกใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์ทำสงครามกับอีกฝ่ายหนึ่งเป็นระยะเวลายาวนาน บ้านเมืองจึงหาความสงบไม่ได้

ปัญหาศึกสงครามเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อให้การปกครองภายในเมืองของระส่ำระสายอยู่เสมอ และท้ายที่สุดการเผชิญหน้ากับศึกจากหลายฝ่ายยังเป็นชนวนเหตุที่นำเมืองของมาสู่จุดสิ้นสุดของการปกครองด้วยระบอบเจ้าเมืองอีกด้วย

เจ้าหลวงเมืองยององค์สุดท้ายคือเจ้าหม่อมหงส์คำ ปกครองเมืองของปี พ.ศ. 2493 - พ.ศ. 2497 รวมระยะเวลา 4 ปี ช่วงเวลาที่เจ้าหม่อมหงส์คำปกครองเมืองของและระยะเวลาหลังจากนั้นเป็นต้นมาได้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบซ้อนทับต่อเนื่องกัน นับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์เมืองของและเป็นจุดเริ่มต้นของการอพยพของประชาชนในเมืองของ ได้แก่

สงครามระหว่างพม่ากับจีน หรือตามที่ปรากฏในหนังสือตำนานประวัติศาสตร์เมืองของฯ ข้างต้นว่า *ศึกฮ่อ ศึกม่าน เข้าเมือง* หมายถึง สงครามจากระหว่างรัฐบาลทหารพม่าซึ่งร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ปราบปรามกลุ่มทหารจีนคณะชาติ (KMT) กองพล 93 ของพรรคก๊กมินตั๋ง² ในช่วงปี พ.ศ. 2493 – พ.ศ. 2503

กลุ่มทหารจีนคณะชาติ (KMT) ก่อตั้งขึ้นโดยนายพลเจียงไคเช็ค เพื่อต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ของเหมาเจ๋อตง แต่ไม่สามารถล้มล้างอำนาจของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ได้และถูกดำเนินการปราบปรามอย่างหนัก ทหารจีนคณะชาติ (KMT) กองพล 93 เป็นหน่วยที่ปฏิบัติการอยู่ในตอนกลางและตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ได้พ่ายแพ้ต่อทหารพรรคคอมมิวนิสต์และหลบหนีออกมาทางชายแดนทิศใต้ของเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน รุกกล้าเข้ามาตั้งฐานทัพอยู่ในเขตเมืองของและเชียงตุง ซึ่งอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่า รัฐบาลพม่าอ้างเหตุที่กลุ่มทหารจีนคณะชาติ (KMT) กองพล 93 ล้ำอธิปไตยเข้ามาในรัฐฉาน นำกำลังทหารจากเชียงตุงบุกเข้ายึดเมืองของ โดยร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนเพื่อปราบปรามกลุ่มทหารจีนคณะชาติ (KMT) กองพล 93 เมืองของจึงตกเป็นสมรภูมिरบและเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการทำสงครามไปโดยปริยาย แม้ว่ากลุ่มทหารจีนคณะชาติ (KMT) กองพล 93 จะถอนกำลังออกจากพม่าในปี พ.ศ. 2497 ตามมติขององค์การสหประชาชาติ แต่พม่าก็ยังคงใช้เมืองของเป็นฐานที่มั่นเพื่อปราบปรามชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ต่อไป (ดุลยภาค ปรีชารัชช, 2558, pp. 63-65)

เจ้าหม่อมหงส์คำผู้ปกครองเมืองของในขณะนั้น ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะป้องกันบ้านเมืองทั้งจากฝ่ายทหารพม่าและฝ่ายทหารจีนคณะชาติ (KMT) จึงตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งเจ้าหลวงเมือง

²ชาวไทลื้อเมืองของเรียกกลุ่มทหารจีนคณะชาติ กองพล 93 ของพรรคก๊กมินตั๋งว่า *แซ่เหลื้อง* และเรียกสงครามในครั้งนั้นว่า *ศึกเก้อมั้น* (สิงไชย อินทวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์) ตามการเลียนเสียงคำว่า *กั๋วหมิน* จากคำเต็มในภาษาจีนว่า *กั๋วหมินตั๋ง* (國民黨 Gúo Mín Dǎng) หรือที่คนไทยนิยมเรียกด้วยสำเนียงจีนฮกเกี้ยนว่า *กั๋วหมินตั๋ง*

ยงในปี พ.ศ. 2497 หลังจากนั้นก็ไม่มีผู้สืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองยงต่ออีก *ศึกเก้าเมือง* ยังเป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทลื้อจำนวนมากอพยพหนีภัยสงครามจากเมืองยงและเมืองเล็กๆ ในบริเวณใกล้เคียง³ ที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม เช่น เมืองลวง เมืองวะ เมืองยู่ เป็นต้น (คำลือ พุทรวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์)

การปฏิวัติการปกครองภายในพม่า หลังจากยุคของเจ้าหม่อมหงส์คำ (พ.ศ. 2497) เมืองยงกลายเป็นฐานที่มั่นของรัฐบาลทหารพม่าในการทำสงครามขับไล่ทหารจีนคณะชาติ(KMT) กองพล 93 ดังกล่าวข้างต้นและร้างเจ้าเมืองอยู่จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2505 ก็เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบแทรกซ้อนขึ้น เมื่อรัฐบาลทหารพม่าละเลยต่อข้อตกลงในสัญญาปางโหลง⁴ ปฏิวัติการปกครองและใช้อำนาจทางการเมืองทหารล้มล้างการปกครองระบอบเจ้าฟ้า-เจ้าเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดในรัฐฉาน เปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมภายใต้ผู้นำรัฐบาลทหารพม่าเพียงหนึ่งเดียว ทำให้การสืบทอดตำแหน่งเจ้าหลวงเมืองยงสิ้นสุดลงอย่างถาวรนับแต่บัดนั้น

รัฐฉานเป็นดินแดนในเขตปกครองของประเทศพม่า เต็มไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มซึ่งต้องการปกครองตนเองอย่างเป็นอิสระ การล้มระบอบเจ้าฟ้า-เจ้าเมืองในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลทหารพม่ามีวัตถุประสงค์เพื่อรวมรัฐเล็กรัฐน้อยเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเอกภาพทางการเมือง ปฏิบัติการในครั้งนั้นได้ทำลายเส้นแบ่งพรมแดนดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในรัฐฉาน และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งกองกำลังกู้ชาติภายในรัฐฉานซึ่งเป็นปัญหายืดเยื้อมาจนถึงปัจจุบัน

รัฐบาลทหารพม่าในยุคของนายพลเนวิน ได้ส่งกองกำลังเข้ามาประจำการในเมืองยงและดำเนินการกวาดล้างฐานอำนาจกลุ่มเจ้าเมืองและเชื้อสาย รวมถึงดำเนินการปฏิรูปสังคมให้กลายเป็นระบอบสังคมนิยม กระบวนการ “กวาดล้าง” และ “ปฏิรูปสังคม” ให้เท่าเทียมกันตามนโยบายการปกครองแบบสังคมนิยม กระทำโดยยึดทรัพย์สินและที่ดินทั้งหมดของปัจเจกบุคคลมาเป็นของส่วนรวม แล้วแบ่งสรรปันส่วนให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์อย่างเท่ากัน ทว่าสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเลื่องไม่ได้คือการใช้อำนาจและกำลังทหารกดขี่ กระทำทารุณต่อประชาชน การอ้างเหตุต่างๆ เพื่อสำเร็จโทษแก่เชื้อสายเจ้าเมือง ปฏิบัติการของทหารพม่าสร้างความหวาดกลัวให้แก่ชาวไทลื้อเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับกลุ่มเครือญาติเจ้าเมืองที่ถูกจับตามองเป็นพิเศษ ชาวไทลื้อจำนวนมากจึงหนีเอาชีวิตร

³ เมืองเล็กบริเวณใกล้เคียงเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของเมืองยง

⁴ สัญญาปางโหลงเป็นข้อตกลงระหว่างรัฐบาลพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐฉาน ว่าพม่าจะให้อิสระกลุ่มชาติพันธุ์ในการปกครองตนเองหลังจากอยู่ใต้การปกครองของพม่าครบ 10 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 แต่เมื่อครบกำหนดพม่ากลับไม่ยอมปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวและปฏิวัติการปกครอง จับกุมคุมขังผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (ปราณี ศิริธร, 2528, pp. 246-252)

รอดออกจากเมือง นอกจากนี้ หลังจากที่ทหารพม่าเข้ามาตั้งกองทัพในเมืองยองเพื่อปราบกลุ่มทหารจีนคณะชาติ (KMT) เมืองยองก็ได้กลายเป็นฐานที่มั่นหนึ่งของกองทหารพม่าในการทำสงครามปราบปรามชนกลุ่มน้อยต่างๆ และกลายเป็นเมืองปิดที่ตรวจตราการเข้าออกอย่างเข้มงวด

ตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลทหารพม่าใช้เมืองยองเป็นจุดยุทธศาสตร์ทำสงครามและปฏิบัติการปกครอง ทำให้เมืองยองตกอยู่ในสภาพที่ต้องเผชิญกับศึกซ้ำซ้อนเป็นระยะเวลานานนับสิบปี การเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่เพียงแต่สร้างผลกระทบด้านการเมืองเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและการใช้ชีวิตประจำวันด้วย เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ทำให้ชาวไทลื้อเมืองยองและชาวไทลื้อในเมืองใกล้เคียงตัดสินใจละทิ้งถิ่นฐาน หลบหนีลงมาทางเชียงตุงและส่วนหนึ่งได้เข้ามาสู่ชายแดนไทยบริเวณอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.1.2 การอพยพของชาวไทลื้อเมืองยองมายังประเทศไทย

ชาวไทลื้อเมืองยองส่วนใหญ่อพยพมายังประเทศไทยเพราะเหตุการณ์ความไม่สงบในอดีต แบ่งการอพยพย้ายถิ่นได้เป็น 2 ช่วง คือ สมัยเจ้ากาวิละแห่งล้านนา เกิดขึ้นราว 200 กว่าปีมาแล้ว และช่วงที่ 2 เกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา

การอพยพในสมัยเจ้ากาวิละ : สงครามเปลี่ยนแผ่นดิน

หลังจากเชียงรุ่งส่งเจ้าสุนันทะมารุกไล่ชาวพื้นเมืองและปกครองเมืองยองตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 และมีเจ้าเมืองปกครองมาตามลำดับ เมืองยองต้องขึ้นกับเมืองใหญ่อื่น ๆ ที่สลับกันแย่งชิงอำนาจในดินแดนแถบนั้น เพราะตำแหน่งที่ตั้งของเมืองยองอยู่ในบริเวณที่เป็นเมืองชายขอบของหลายดินแดน ทั้งเชียงรุ่ง เชียงใหม่ และพม่า

การอพยพในสมัยเจ้ากาวิละหรือที่เรียกว่ายุค *เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง* สืบเนื่องการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่หลังจากตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ทำให้เกิดการ เทครัวประชาชนจากเมืองยองเกือบทั้งเมืองมาสู่เมืองเชียงใหม่และเมืองลำพูน

ในปี พ.ศ. 1947 เมืองยองกลายเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ ตรงกับสมัยราชวงศ์มังราย ต่อเนื่องมาจนกระทั่งสิ้นสุทธราชวงศ์มังรายในปี พ.ศ. 2101 พม่าตีเชียงใหม่ได้สำเร็จทำให้เมืองยองกลายเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปด้วย จนพม่าเริ่มอ่อนแอลงและละสายตาจากเชียงใหม่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 เพราะประสบปัญหาการเมืองภายในและถูกอังกฤษคุกคามดินแดนทางตะวันตก แต่กระนั้นพม่ายังคงตรึงกำลังอยู่ในเชียงแสนซึ่งเป็นหัวเมืองด่านสำคัญที่ช่วยให้พม่าขยายอิทธิพลเข้ามาในล้านนาได้อย่างสะดวก (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2551, p. 313)

นับแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สยามได้สนับสนุนกลุ่มผู้นำทางล้านนาให้ กอบกู้ล้านนาคืนจากพม่ามาโดยตลอดจนเริ่มประสบความสำเร็จอย่างชัดเจนในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจ้ากาวิละซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่นทางล้านนาพร้อม ด้วยกองทัพสนับสนุนจากกรุงเทพฯ สามารถตีหัวเมืองสำคัญคือเชียงใหม่แสนคืนจากพม่าได้สำเร็จ หลังจากนั้น พม่าก็ไม่สามารถขยายอิทธิพลในล้านนาได้อีกเลย

การได้หัวเมืองเชียงใหม่กลับมามีเส้นทางที่จะขยายอำนาจต่อไปทางเหนือสะดวกขึ้น เจ้ากาวิละจึงสามารถดำเนินการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ทางตอนเหนือรวมทั้งเมืองยอง มาเป็นฐานกำลังในเชียงใหม่ การกวาดต้อนทหารในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากเพื่อเพิ่มจำนวน ประชากรให้แก่เชียงใหม่แล้ว ยังเป็นแผนเพื่อตัดกำลังของฝ่ายพม่า เพราะทุกครั้งที่เกิดศึกระหว่างหัว เมืองทางเหนือของไทยกับพม่า พม่าจะอาศัยตั้งกำลังคนจากหัวเมืองต่างๆ เข้ามาช่วย ดังนั้น เมือง ยองซึ่งจัดว่าเป็นเมืองชายขอบแห่งหนึ่งของพม่า จึงเป็นเมืองที่พม่าได้เกณฑ์กำลังคนมาใช้ในสงคราม อยู่เสมอ การเทครัวประชาชนจากเมืองยองมาสู่ล้านนาเกิดขึ้นต่อเนื่องหลายปี ครั้งสำคัญที่ทำให้ เมืองยองแทบร้างผู้คนเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2348 เป็นการกวาดต้อนคนลงมาทั้งระบบเมือง นับตั้งแต่ เจ้าเมืองพร้อมครอบครัวบางส่วน ชุนนาง กลุ่มผู้นำชุมชนต่าง ๆ และพระสงฆ์ เจ้ากาวิละจัดให้กลุ่ม ชาวไทลื้อเมืองยองที่ถูกเทครัวมาอาศัยในเมืองลำพูน และอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2356 เป็นการอพยพ เชื้อเครือเจ้าเมืองยองที่เหลือค้างอยู่ลงมาเชียงใหม่และลำพูน รวมจำนวนคนที่ถูกกวาดต้อนได้ ประมาณหมื่นคน (แสง มาละแซม, 2540, pp. 11-17)

หลังจากการเทครัวในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวไทลื้อจากเมืองยองและเมืองใกล้เคียงก็ทยอย ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนมากขึ้น ชุมชนของชาวไทลื้อเมืองยองในลำพูนจึงขยายตัวออก จนใน ที่สุดได้กลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของเมืองลำพูน ได้ตั้งรกรากอยู่ในเมืองลำพูนมานานกว่า 200 ปีใน ฐานะพลเมืองไทย และยังคงรักษาสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของคนเมืองยองมาจนถึงปัจจุบัน

การอพยพช่วงพ.ศ.2500 – ปัจจุบัน : สงครามเปลี่ยนชีวิต

การอพยพออกจากเมืองยองในช่วงนี้เกิดขึ้นราว พ.ศ. 2500 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย เพราะ สถานการณ์บ้านเมืองในเมืองยองที่มีแต่การรบทัพจับศึกต่อเนื่องยาวนานกว่า 10 ปีและการปฏิวัติการ ปกครองทั่วประเทศโดยรัฐบาลทหารพม่า บีบบังคับให้ชาวไทลื้อเมืองยองเดินทางลี้ภัยสงครามออก จากเมืองยองอีกเป็นจำนวนมาก

วสันต์ ปัญญาแก้ว (2555) ได้นำเสนอเรื่องราวการเดินทางย้ายถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยองใน ยุคหลัง พ.ศ. 2500 ไว้ในหนังสือเรื่อง *ลื้อข้ามแดน* แสดงสาเหตุของการอพยพและสถานการณ์เมือง ยองในปัจจุบันว่าเป็นเพราะประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากสู้รบระหว่างทหารพม่ากับกลุ่มทหาร

คณะชาติจีน (KTM) กองพล 93 และชนกลุ่มน้อย สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้ลงภาคสนาม สัมภาษณ์ และสัมผัสชีวิตของชาวไทลื้อเมืองยองที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนอำเภอแม่สลาย จังหวัดเชียงราย และชาวไทลื้อเมืองยองที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มชาวไทลื้อเมืองยอง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทั้งชาวไทลื้อ ไทใหญ่ และไทเขินที่อาศัยในเมืองเชียงตุง รวมถึงกลุ่มที่อาศัยติดกับพรมแดนประเทศไทย เดินทางหนีภัยสงครามที่ค่อยๆ รุกไล่จากเมืองยองลงมาทางใต้ จนในที่สุดกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองก็เข้ามายังราชอาณาจักรไทยทางชายแดนอำเภอแม่สลาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งในช่วง พ.ศ. 2500 ยังไม่มีการตรวจคนเข้าเมืองที่เข้มงวดเหมือนในปัจจุบัน ประชาชนจากสองฝั่งประเทศสามารถผ่านเข้าออกได้อย่างอิสระ (อุ้น ชัยชมภู, 22 กรกฎาคม 2555, สัมภาษณ์) รวมระยะทางจากเมืองยองมาถึงชายแดนประเทศไทยที่อำเภอแม่สลาย จังหวัดเชียงราย ประมาณ 160 กิโลเมตร

ชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามาในช่วงนี้ส่วนใหญ่ตั้งรกรากอยู่ในจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะที่อำเภอแม่สลายเพราะมีที่ทางทำกินสะดวกและใกล้กับชายแดน สามารถข้ามกลับไปบ้านเกิดหรือติดต่อกับญาติพี่น้องได้ง่าย บางส่วนกระจายออกไปที่อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อลงหลักปักฐานได้แล้วก็จะส่งข่าวไปหาญาติพี่น้อง ทำให้เกิดการอพยพตามมาสมทบมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่เฉพาะกลุ่มชาวไทลื้อเท่านั้นแต่ยังมีชาวไทใหญ่และไทเขินอพยพเข้ามา จนกระทั่งเกิดเป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ไทในหลายพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อำเภอแม่สลาย

วสันต์ ปัญญาแก้ว (2555) ชี้ให้เห็นว่าการอพยพมาลงหลักปักฐานและทำงานในประเทศไทยกลายเป็นกระแสนิยมของชาวไทลื้อเมืองยอง โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวซึ่งออกเดินทางมาเพื่อแสวงโชค ผู้อพยพส่วนใหญ่กลายเป็นแรงงานพลัดถิ่นในประเทศไทย และมีจำนวนไม่น้อยประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมายโดยเฉพาะการค้าประเวณี

ผู้วิจัยก็ได้ข้อมูลภาคสนามที่สอดคล้องกัน จากการลงภาคสนามในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทพบว่าชาวไทลื้อและชาวไทใหญ่พลัดถิ่นจำนวนไม่น้อยมีค่านิยมให้ลูกสาวทำงานขายบริการเนื่องจากรายได้ดี สามารถเงินเจือเลี้ยงดูครอบครัวทั้งหมดให้อยู่ได้อย่างสุขสบาย ชาวไทลื้อเมืองยองผู้หนึ่งถึงกับเปรียบเทียบไว้ว่า “บ้านไหนได้ลูกสาว บ้านนั้นดีใจยิ่งกว่าได้เงินค่า” เพราะการแต่งงานของลูกสาวจะช่วยยกฐานะของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากลูกสาวได้แต่งงานกับเศรษฐีชาวต่างชาติ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นบางกลุ่มจึงมีอาชีพเป็นนายหน้านำเด็กสาวจากเมืองยองมาขายบริการในฝั่งไทยตามค่านิยม จากการเก็บข้อมูลที่ *ศูนย์ลูกหญิง* อำเภอแม่สลาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นมูลนิธิช่วยเหลือเด็กและสตรีชนกลุ่มน้อยที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ทำให้ทราบว่าการขายบริการของเด็กสาวชาวไทเป็น

ปัญหาใหญ่ที่ยืดเยื้อและแก้ไขได้ยากยิ่ง เนื่องจากค่านิยมเรื่องความร่ำรวยจากการขายบริการ ที่นำวิถกคือปัญหานี้มีใจเรื่องที่ถูกปกปิดหรือกระทำอย่างลับๆ ผู้เป็นพ่อแม่ถือว่าเป็นเรื่องน่าอับอายที่จะส่งลูกสาวไปขายบริการและได้เงินกลับมาสร้างฐานะทางครอบครัว แต่ก็มิใช่เด็กสาวทุกคนจะเต็มใจและโชคดียังต่อเนื่อง เด็กสาวบางคนติดโรคทางเพศสัมพันธ์และเสียชีวิตโดยไม่มีโอกาสได้กลับบ้าน

อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่ไม่เห็นด้วยกับค่านิยมดังกล่าวก็มีอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะครอบครัวและเครือข่ายของผู้ที่อุทิศตนทำงานด้านศาสนา เช่น กลุ่มปุจารย์-พ่อจารย์ (มีคณา) สล่า (ช่างฝีมือ) ซึ่งทำงานรับจ้างในฝั่งไทยและสนับสนุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานตามระบบการศึกษาไทย

ทุกวันนี้ชาวไทลื้อจากเมืองยองยังคงไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย และยังมีผู้ย้ายถิ่นมาทำงานที่ประเทศไทยอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ชาวไทลื้อที่มีภูมิลำเนาอยู่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาสามารถข้ามมายังประเทศไทยและพักอยู่ในเขตตัวอำเภอแม่สายได้โดยใช้เอกสารผ่านแดนชั่วคราว (Border Pass) ซึ่งมีขั้นตอนการทำไม่ยุ่งยาก เสียค่าใช้จ่ายน้อย ใช้ข้ามพรมแดนแบบไม่ค้างคืน หรือเลือกค้างคืนได้ในระยะ 3-7 วัน หากอยู่ในประเทศไทยเกินระยะเวลาที่กำหนด ก็จะใช้วิธีเสียเงินค่าปรับให้แก่ด่านตรวจคนเข้าเมืองขาออกของประเทศไทยตามจำนวนวันที่พักอยู่ในเขตประเทศไทย

ในประเทศไทยมีชาวไทลื้อหลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรในพื้นที่ภาคเหนือ เช่น ชาวไทลื้อจากสิบสองพันนา อาศัยอยู่ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ชาวไทลื้อจากประเทศลาว อาศัยอยู่ที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ชาวไทลื้อจากเมืองยองอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และมีกลุ่มหนึ่งได้เดินทางต่อมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

2.2 หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

2.2.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงราย

ประวัติความเป็นมา

พงศาวดารโยนก (พระยาประชากิจกรจักร, 2516) และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (อรุณรัตน์ เชียงวิเชียร, 2543) บันทึกไว้ตรงกันว่า พญามังรายเป็นผู้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นในปี พ.ศ. 1805 เมื่อครั้งเสด็จตามช้างมาทางทิศตะวันออกแล้วได้เห็นชัยภูมิที่เหมาะสมริมฝั่งแม่น้ำกก จึงให้สร้างเป็นเวียงล้อมรอบดอยจอมทอง พญามังรายครองราชสมบัติอยู่ที่เมืองเชียงรายจนถึงปี พ.ศ. 1839 จากนั้นได้สร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นระหว่างดอยสุเทพกับแม่น้ำปิงและอยู่ปกครองที่เมืองเชียงใหม่ แล้วได้ให้พระ

ราชโอรส คือ พญาไชยสงคราม หรือ ขุนคราม เป็นผู้ครองเมืองเชียงรายสืบมา โดยให้เมืองเชียงราย ขึ้นต่อเมืองเชียงใหม่นับแต่นั้น

ปี พ.ศ. 2101 – พ.ศ. 2310 พม่าเข้าครอบครองล้านนาและแต่งตั้งขุนนางขึ้นปกครองเมือง เชียงรายเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2317 กรุงเทพฯ ขยายอำนาจมายังหัวเมืองทางล้านนาเพื่อขับไล่ พม่า ล้านนาจึงกลายเป็นพื้นที่แย่งชิงอำนาจระหว่างสยามกับพม่า ผลกระทบจากศึกสงครามใน ช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ประชาชนในหัวเมืองฝ่ายเหนือ รวมทั้งเมืองเชียงรายอพยพหนีภัยสงครามไป อยู่เมืองอื่น หรือถูกกวาดต้อนลงไปที่หัวเมืองฝ่ายใต้ เมืองเชียงรายกลายเป็นเมืองร้างหลังจากกองทัพ เมืองเชียงใหม่ ลำปาง และน่าน สามารถตีเมืองเชียงแสนซึ่งพม่ายึดครองไว้เป็นที่มั่นสุดท้ายได้

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมอบหมายให้เจ้าหลวงเชียงใหม่ พื้นฟูเมืองเชียงรายขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2386 และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี ประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเมืองเชียงรายเป็นเมืองจัตวาในมณฑลพายัพเมื่อปี พ.ศ. 2453 โดยรวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอก คำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ และอำเภอเชียงของ จัดแบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเมืองเชียงแสน อำเภอเมืองฝาง อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ แล้วเปลี่ยนเป็นจังหวัด เชียงรายในภายหลัง

ที่ตั้งและภูมิประเทศ

จังหวัดเชียงรายอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตสูงที่สุดในประเทศ ตั้งอยู่ ระหว่างเส้นรุ้งที่ 19 องศาเหนือ – 20 องศา 30 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 15 ลิปดา – 100 องศา 45 ลิปดาตะวันออก ในอดีตจังหวัดเชียงรายเป็นที่ตั้งของเมืองที่มีความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อตั้งอาณาจักรล้านนา เช่น เมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองเชียงของ เป็น ต้น

ที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายอยู่บริเวณรอยต่อระหว่าง 3 ประเทศ คือ ประเทศไทย สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา บริเวณรอยต่อพรมแดน 3 ประเทศ เป็นที่รู้จักกันในนามของ “ดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ” แหล่งผลิตฝิ่นที่สำคัญของโลก ด้วยอาณา บริเวณที่ติดต่อกับหลายประเทศ จังหวัดเชียงรายจึงได้รับความสนใจในฐานะเส้นทางสู่ประเทศพม่า ประเทศลาว และประเทศจีนตอนใต้ โดยสัญจรผ่านทางหลวงเอเชียหมายเลข 2 และทางหลวงเอเชีย หมายเลข 3

จังหวัดเชียงรายมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ของประเทศต่างๆ และจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- **ทิศเหนือ** ติดต่อกับ เมืองสาต และจังหวัดท่าขี้เหล็ก ของรัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และ แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว⁵
- **ทิศตะวันออก** ติดต่อกับ แขวงอุดมไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- **ทิศใต้** ติดต่อกับ อำเภอแม่ใจ อำเภอภูกามยาว อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา อำเภอเมืองปาน อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง
- **ทิศใต้** ติดต่อกับ อำเภอภูซาง อำเภอจุน อำเภอดอกคำใต้ อำเภอภูกามยาว อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา อำเภอเมืองปาน อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
- **ทิศตะวันตก** ติดต่อกับ อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอพร้าว อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ เมืองสาต ของรัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา⁶

จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ประมาณ 11,680 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,290,000 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง มีป่าไม้ปกคลุม มีพื้นที่ราบสูงเป็นบางแห่งในระหว่างหุบเขาเขตอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า และอำเภอเชียงของ บริเวณเทือกเขามีความสูงเฉลี่ย 1,500-2,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยมีดอยลังกาหลวงเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัด มีความสูง 2,031 เมตร บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญในตอนกลางของพื้นที่ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำใน อำเภอพาน อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ มีความสูงประมาณ 410-580 เมตรจากระดับน้ำทะเล จังหวัดเชียงรายมีภูเขาล้อมรอบโดยเฉพาะทางทิศตะวันตกเป็นแนวเทือกเขาผีปันน้ำทอดยาวไปตลอดเขตจังหวัด มีแม่น้ำกก แม่น้ำอิง และแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญ

ภูมิอากาศ

จังหวัดเชียงรายมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 24 องศาเซลเซียส สภาพภูมิอากาศมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว

⁵ จังหวัดเชียงรายมีชายแดนติดต่อกับประเทศลาวยาวประมาณ 180 กิโลเมตร

⁶ จังหวัดเชียงรายมีชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมายาวประมาณ 130 กิโลเมตร

ฤดูร้อน เริ่มเดือนมีนาคม-กลางเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 37 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน เริ่มกลางเดือนพฤษภาคม-กลางเดือนตุลาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 27 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปีละ 1,768 มิลลิเมตร จำนวนวันที่มีฝนตกเฉลี่ย 143 วันต่อปี

ฤดูหนาว เริ่มเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ อุณหภูมิบนยอดดอย 0-5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิพื้นที่ราบเฉลี่ย 15 องศาเซลเซียส

การปกครอง

การปกครองในจังหวัดเชียงรายปัจจุบันแบ่งออกเป็น 18 อำเภอ 124 ตำบล และ 1,751 หมู่บ้าน เฉพาะระดับอำเภอ ได้แก่ 1.อำเภอเมืองเชียงราย 2. อำเภอเวียงชัย 3.อำเภอเชียงของ 4.อำเภอเทิง 5.อำเภอพาน 6.อำเภอป่าแดด 7.อำเภอแม่จัน 8.อำเภอเชียงแสน 9.อำเภอแม่สาย 10.อำเภอแม่สรวย 11.อำเภอเวียงป่าเป้า 12.อำเภอพญาเม็งราย 13.อำเภอเวียงแก่น 14.อำเภอขุนตาล 15.อำเภอแม่ฟ้าหลวง 16.อำเภอแม่ลาว 17.อำเภอเวียงเชียงรุ้ง และ 18.อำเภอดอยหลวง

2.2.2 ข้อมูลทั่วไปของอำเภอแม่สรวย

ประวัติความเป็นมา

อำเภอแม่สรวยตั้งขึ้นเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2444 อยู่ในเขตปกครองของนครเชียงใหม่ มณฑลพายัพ⁷ ชื่ออำเภอมาจากชื่อของแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านและที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ เดิมชื่อว่าแม่น้ำ “แม่ช่วย” ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น “แม่สรวย”⁸

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2454 กระทรวงมหาดไทย รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้รวมเมืองเชียงแสน เมืองฝาง อำเภอเวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย เมืองเชียงคำ เมืองเทิง และเมืองเชียงของ ให้อยู่ในเขตปกครองของเมืองเชียงราย มณฑลพายัพ และจัดแบ่งการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ กับอีก 2 กิ่งอำเภอ แม่สรวยจึงมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงรายนับแต่นั้น

⁷ นครเชียงใหม่ เป็น 1 ใน 6 หัวเมืองของมณฑลพายัพเมื่อแรกก่อตั้ง ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน หัวเมืองอื่นๆ ได้แก่ นครลำปาง นครลำพูน นครน่าน นครแพร่ และเมืองเงิน

⁸ คำว่า “ช่วย” ในภาษาถิ่นเหนือหมายถึง “ล้าง” คำว่า แม่สรวย ออกเสียงว่า แม่ – สวย การแทรกพยัญชนะควบ /ร/ และ /ล/ แต่ไม่ออกเสียงเป็นลักษณะการสะกดคำที่พบบ่อยในภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยอีสานยก

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเขตอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย และที่ตั้งของอำเภอแม่สรวย

(www.chiangrai.go.th, 2556)

ที่ตั้งและภูมิประเทศ

อำเภอแม่สรวยอยู่ห่างตัวอำเภอเมืองเชียงรายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 50 กิโลเมตรมีถนนหลวงหมายเลข 118 เชียงราย-เชียงใหม่ ตัดผ่าน มีพื้นที่ทั้งหมด 892,882 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ราบ 89,331 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 9.55 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ภูเขา 799,217 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 89.99 ของพื้นที่ทั้งหมด และพื้นที่น้ำ 4,334 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.46 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 437 เมตร

อำเภอแม่สรวยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

- **ทิศเหนือ** ติดต่อกับ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่
- **ทิศใต้** ติดต่อกับ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย
- **ทิศตะวันออก** ติดต่อกับ อำเภอแม่ลาว และอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

- **ทิศตะวันตก** ติดต่อกับ อำเภอไชยปราการ และอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิอากาศ

ภูมิประเทศส่วนใหญ่ของอำเภอแม่สรวยเป็นภูเขาและป่าไม้ จึงทำให้มีอุณหภูมิและฤดูกาลแตกต่างกันมาก ได้แก่

ฤดูร้อน เริ่มเดือนมีนาคม - เดือนพฤษภาคม ตั้งแต่เดือนมีนาคมลมที่พัดเข้าสู่ประเทศไทยจะเปลี่ยนจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นลมตะวันออกเฉียงใต้และลมใต้จากอ่าวไทย ประกอบกับมีหย่อมความกดอากาศต่ำปกคลุมประเทศไทยตอนบนในช่วงฤดูร้อนทำให้อากาศร้อนอบอ้าวเป็นอย่างมากและแห้งแล้ง อุณหภูมิช่วงเช้ากับช่วงบ่ายจะแตกต่างกันมากเนื่องจากเป็นพื้นที่หุบเขา ช่วงเช้าอากาศเย็น ในขณะที่ช่วงบ่ายอาจมีอุณหภูมิสูงกว่า 40 องศาเซลเซียส อุณหภูมิที่สูงจัดมักก่อให้เกิดพายุฤดูร้อนขึ้นในเขตอำเภอแม่สรวยโดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคมจนถึงเดือนเมษายน

ฤดูฝน เริ่มเดือนมิถุนายน - เดือนตุลาคม ประเทศไทยตอนบนจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมีร่องความกดอากาศต่ำพัดผ่านเป็นระยะเวลาประมาณ 5 เดือน ทำให้มีฝนตก ช่วงเวลาที่ฝนตกชุกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคมและเดือนกันยายน ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะเริ่มอ่อนกำลังตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมเป็นต้นไป และเปลี่ยนเป็นลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่ทำให้อากาศเย็นลง ปริมาณฝนบริเวณประเทศไทยตอนบนก็จะลดลงด้วย ฝนที่ตกชุกในช่วงนี้ประกอบกับภูมิประเทศที่เป็นป่าเขาในอำเภอแม่สรวยทำให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคที่มียุงเป็นพาหะ เช่น ไข้เลือดออก มาลาเรีย เป็นประจำทุกปี

ฤดูหนาว เริ่มเดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์ โดยรับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดเข้าสู่ประเทศไทย ผนวกกับบริเวณความกดอากาศสูงจากประเทศจีนที่แผ่ลงมาปกคลุมประเทศไทยตอนบนในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะ ทำให้บริเวณอำเภอแม่สรวยมีอากาศหนาวจัดโดยเฉพาะพื้นที่ในเทือกเขา อุณหภูมิตอนเช้ากับตอนบ่ายจะแตกต่างกันมากเช่นเดียวกับฤดูร้อน ช่วงเช้ามีอุณหภูมิตั้งแต่ 0 - 10 องศาเซลเซียส ส่วนช่วงบ่ายอุณหภูมิมีสูงกว่า 25 องศาเซลเซียส ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะอ่อนกำลังลงในเดือนกุมภาพันธ์ทำให้บริเวณอำเภอแม่สรวยมีอุณหภูมิสูงขึ้นและมีอากาศร้อนขึ้นในตอนบ่าย ฤดูหนาวจะสิ้นสุดประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ และเริ่มกลับเข้าสู่ฤดูร้อนต่อไป

การปกครอง

อำเภอแม่สรวยแบ่งการปกครองเป็น 7 ตำบล 126 หมู่บ้าน และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 9 แห่ง ได้แก่

1. ตำบลแม่สรวย มี 16 หมู่บ้าน (เทศบาลตำบลเวียงสรวย และเทศบาลตำบลแม่สรวย)
2. ตำบลป่าแดด มี 22 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลป่าแดด)
3. ตำบลแม่พริก มี 13 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก)
4. ตำบลศรีถ้อย มี 12 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลศรีถ้อย)
5. ตำบลท่าก้อ มี 27 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ)
6. ตำบลลาวี มี 25 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลลาวี)
7. ตำบลเจดีย์หลวง มี 11 หมู่บ้าน (เทศบาลตำบลเจดีย์หลวง และองค์การบริหารส่วนตำบลเจดีย์หลวง)

จำนวนประชากรในเขตอำเภอแม่สรวยรวม 80,439 คน (สำนักงานอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, 2556) นอกจากประชาชนเชื้อชาติไทยและสัญชาติไทยแล้ว อำเภอแม่สรวยยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลายกลุ่ม ได้แก่ ไทลื้อ ไทใหญ่ อีเก้อ มูเซอ ลีซอ กะเหรี่ยง และจีนฮ่อ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในอำเภอแม่สรวย มีความหลากหลายและแตกต่างกันเป็นอันมาก

2.2.3 ข้อมูลทั่วไปของตำบลท่าก้อ

ประวัติความเป็นมา

ตำบลท่าก้อ เดิมเป็นที่อยู่ของชาวลัวะ ชนพื้นเมืองที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้เป็นกลุ่มแรก กลุ่มชาวลัวะนับถือพุทธศาสนา ดังนั้นจึงช่วยกันก่อสร้างสถานที่เพื่อจัดตั้งเป็นสำนักสงฆ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยนำหินศิลาแลงมาก่อเป็นสันดอนให้สูงกว่าบ้านเรือน และนำต้นโพธิ์กับต้นไทรมาปลูกไว้ที่มุมทั้งสี่ด้านของสันดอนเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สันดอนศิลาแลงนี้เรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า *ต่าก้อ* หรือ *ตุ้กปุ๊ก* ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดป่าสัก บ้านท่าก้อพลับพลาตำบลท่าก้อ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนี้นำชื่อเรียกสันดอนศิลาแลงที่สร้างขึ้นมามาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน เรียกว่า *บ้านต่าก้อ* ก่อนจะแผลงมาเป็น *ท่าก้อ* จนถึงปัจจุบัน (พระมหาสมควร คุณส่วโร, 2556, p. 25)

ที่ตั้งและภูมิประเทศ

ตำบลท่าก้อ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอแม่สรวย สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 600 – 1,500 เมตร มีพื้นที่ประมาณ 387.58 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 242,237 ไร่ มีอาณาบริเวณติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ในอำเภอแม่สรวยดังนี้

- **ทิศเหนือ** ติดต่อกับ ตำบลศรีถ้อย และตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
- **ทิศใต้** ติดต่อกับ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย
- **ทิศตะวันออก** ติดต่อกับ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
- **ทิศตะวันตก** ติดต่อกับ อำเภอพร้าว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

พื้นที่ส่วนใหญ่ในตำบลท่าก้อเป็นภูเขาและป่าไม้ มีเทือกเขาสลับซับซ้อน ประกอบด้วยที่ราบเชิงเขาและที่ราบหุบเขาบางส่วนระหว่างภูเขาและที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่านคือแม่น้ำลาว และมีลำห้วยสำคัญหลายสาย เช่น ห้วยแมงมั้น ห้วยหลวง ห้วยน้ำซุ่น ห้วยแม่ตำหลวง ห้วยแม่ฝักแหละ เป็นต้น พื้นที่ส่วนใหญ่บนภูเขาของตำบลท่าก้ออยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ลาวฝั่งซ้าย และอุทยานแห่งชาติดอยหลวง

ประชากร

ฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ.2556 ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ ระบุว่าตำบลท่าก้อมีหมู่บ้านจำนวน 27 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีรายละเอียดจำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร และขนาดหมู่บ้าน⁹ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สถิติประชากรในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลท่าก้อ

หมู่ที่	หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร	ขนาดหมู่บ้าน
1	บ้านดินดำ	176	497	S
2	บ้านป่าอ่อน	216	575	M
3	บ้านป่าลัน	246	747	M

⁹ การประเมินขนาดหมู่บ้านตามฐานข้อมูลประชากรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ แบ่งเป็น 3 ขนาด คือ ขนาด L มีประชากรในหมู่บ้านมากกว่า 400 คน ขนาด M มีประชากรในหมู่บ้านประมาณ 200-400 คน และขนาด S มีประชากรในหมู่บ้านไม่เกิน 200 คน

หมู่ที่	หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร	ขนาดหมู่บ้าน
4	บ้านแม่ต๋ำ	732	1,355	L
5	บ้านสบก้อ	183	558	M
6	บ้านท่าก้อพลับพลา	220	634	M
7	บ้านโฮ่อง	245	680	M
8	บ้านปางหลวง	150	374	S
9	บ้านปางน้ำฮ้าย	137	387	S
10	บ้านดอนชัย	260	778	M
11	บ้านแม่ฝักแหละ	213	628	M
12	บ้านหล่ายลาว	84	257	S
13	บ้านสันมะแพน	341	748	M
14	บ้านป่าเหียง	101	235	S
15	บ้านดอยงาม	175	751	M
16	บ้านห้วยน้ำซุ่น	451	1,864	L
17	บ้านห้วยชมภู	97	348	S
18	บ้านป่าเกี๊ยะ	273	967	M
19	บ้านบาหรา	275	1,201	L
20	บ้านผาต้าย	92	268	S
21	บ้านชัยมงคล	127	382	S
22	บ้านร่มโพธิ์ทอง	172	541	M
23	บ้านล่อจ้อ	73	343	S
24	บ้านแม่ต๋ำน้อย	141	604	M
25	บ้านพนาเสรี	221	1,133	L

หมู่ที่	หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร	ขนาดหมู่บ้าน
26	บ้านใหม่สุขสันต์	160	500	S
27	บ้านดอนแก้ว	123	398	S

(องค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ, 2556)

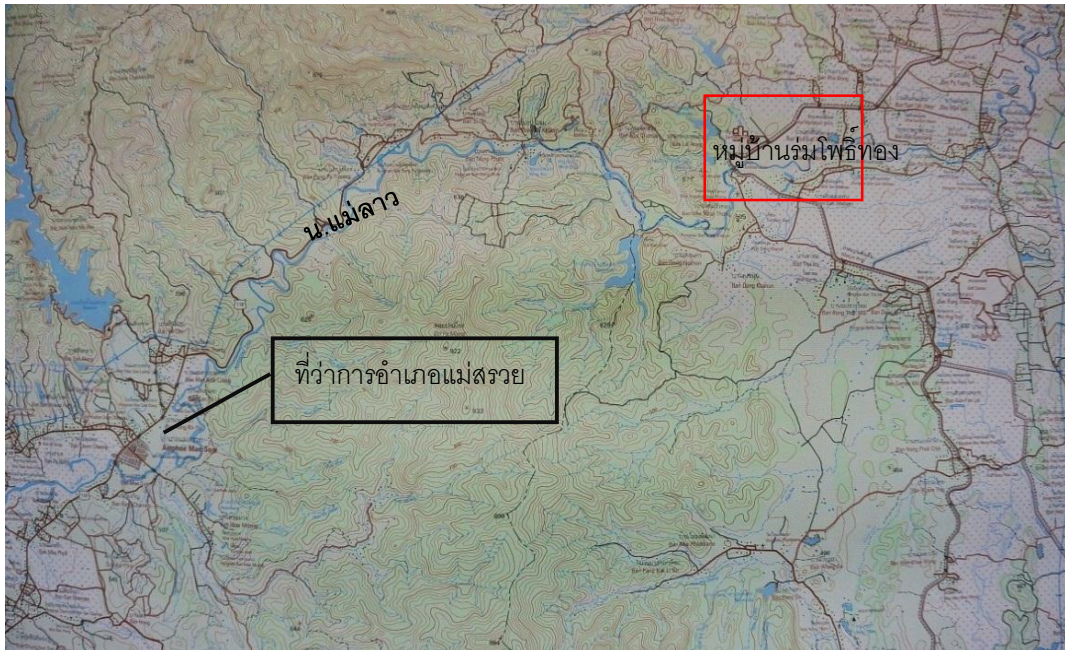
ตำบลท่าก้อมีประชากรทั้งสิ้น 17,753 คน มีครัวเรือนประมาณ 5,684 ครัวเรือน แยกเป็นชาย 9,074 คน หญิง 8,679 คน มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 45.80 คน / ตารางกิโลเมตร ประชากรที่มีจำนวนมากที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 15 - 50 ปี ซึ่งเป็นประชากรที่อยู่ในวัยทำงานและกำลังสำคัญในการพัฒนาตำบลท่าก้อ

2.2.4 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง หมู่ที่ 22 ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2552 แยกตัวจากหมู่บ้านสันมะแพน หมู่ที่ 13 ซึ่งแยกจากหมู่บ้านดินดำ หมู่ที่ 1 อีกต่อหนึ่ง ในหมู่บ้านมีต้นโพธิ์ใหญ่ 1 ต้น จึงตั้งชื่อว่าบ้านร่มโพธิ์ทอง

หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองตั้งขึ้นเป็นลำดับที่ 22 จากจำนวน 27 หมู่บ้านในตำบลท่าก้อ มีพื้นที่ประมาณ 250 ไร่ ฐานข้อมูลสถิติประชากรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายระบุว่า หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเป็นหมู่บ้านขนาด M มีประชากรทั้งหมู่บ้านรวม 541 คน มีจำนวนครัวเรือน 153 ครัวเรือน ประชากรที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของหมู่บ้านเกือบทั้งหมดเป็นชาวไทยลื้อที่อพยพมาจากเมืองยองและเมืองอื่นๆ บริเวณเดียวกันในรัฐฉานตะวันออก สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา หมู่บ้านใกล้เคียงหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองที่มีชาวไทยลื้ออาศัยอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งคือหมู่บ้านสันมะแพน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง หมู่บ้านอื่นนอกจากนั้นมีประชากรเกือบทั้งหมดเป็นชาวไทยหรือชาวยวน ซึ่งเป็นผู้อาศัยมาแต่ดั้งเดิม (อุ๊ด อุยี่, 9 กันยายน 2556, สัมภาษณ์) (เทียม มณีวงศ์, 2545a, pp. 1-2)

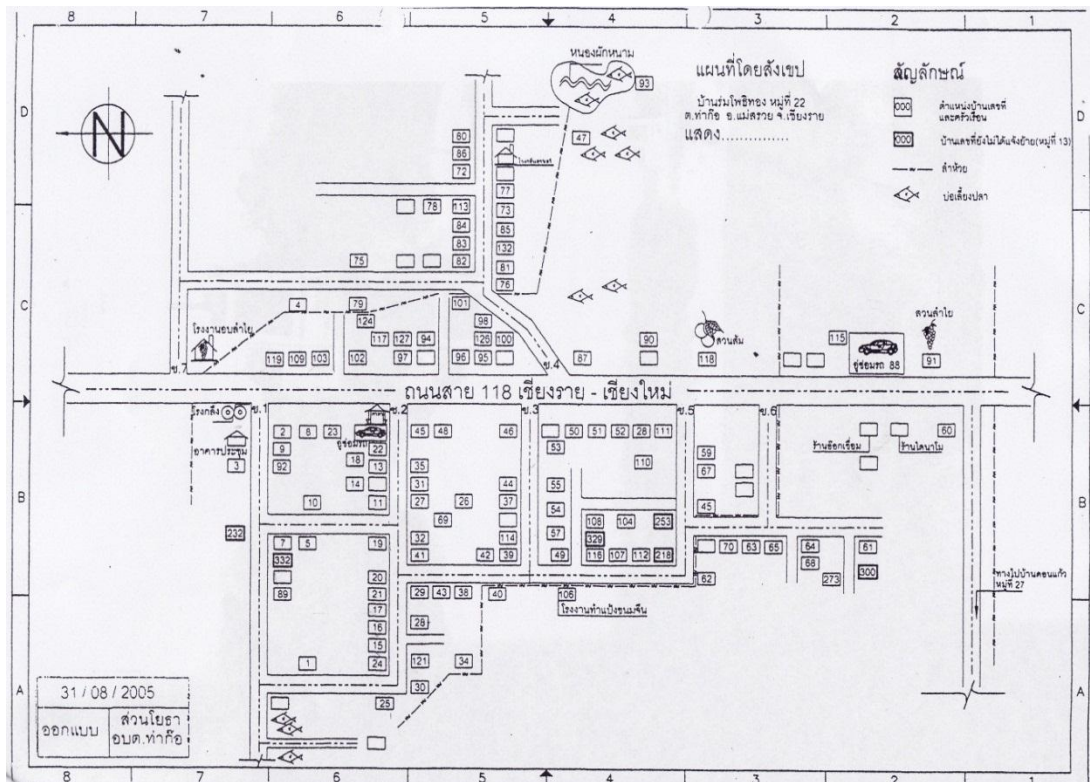
ภาพที่ 2 แผนที่แสดงภูมิประเทศของหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองและพื้นที่โดยรอบ
 ภายในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
 พื้นที่สีเขียวแสดงพื้นที่ป่าไม้และภูเขา พื้นที่สีขาแสดงพื้นที่ราบ
 อัตราส่วนแผนที่ 1: 50,000 (กรมแผนที่ทหาร, 2550)

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงภูมิประเทศหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง
 ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
 พื้นที่สีเขียวแสดงพื้นที่ป่าไม้และภูเขา พื้นที่สีขาแสดงพื้นที่ราบ
 อัตราส่วนแผนที่ 1: 50,000 (กรมแผนที่ทหาร, 2550)

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงสถานที่ต่างๆ ภายในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองและหมู่บ้านสันมะเฟน
วาดโดย นายเทียม มณีวงศ์อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านดินดำ (2545b)

ภาพที่ 5 แผนที่หมู่บ้านร่วมโพธิ์ทอง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย
จังหวัดเชียงราย
(องค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ, 2556)

ที่ตั้งและภูมิประเทศ

หมู่บ้านร่วมโพธิ์ทองอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่สรวย ประมาณ 15 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายประมาณ 60 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่บ้านห้วยหมอเต่า ตำบลเจดีย์หลวง
- ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่บ้านสันมะแพน หมู่ 13 ตำบลท่าก้อ
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่บ้านดินดำ หมู่ 1 ตำบลท่าก้อ

พื้นที่ในหมู่บ้านร่วมโพธิ์ทองอยู่ในแนวเทือกเขาที่มีพื้นที่ราบตอนกลาง ลักษณะทั่วไปเป็นแอ่งกะทะ ประกอบด้วยป่าไม้ยืนต้นประมาณ 40% พื้นที่ภูเขาประมาณ 40% พื้นที่ราบประมาณ 50% พื้นที่น้ำประมาณ 20%

การคมนาคม

หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองตั้งอยู่สองฝั่งถนนเชียงใหม่ – เชียงราย หมายเลข 118 เป็นถนนลาดยาง จากที่ว่าการอำเภอแม่สรวยตรงไปยังอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และสามารถต่อเข้าสู่อำเภอเมือง เชียงใหม่ได้ แต่เส้นทางค่อนข้างคดโค้งและชัน การเดินทางจากหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองไปยังจังหวัด เชียงใหม่ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง การเดินทางไปยังอำเภอเมืองเชียงใหม่ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง สามารถโดยสารรถประจำทางซึ่งวิ่งผ่านหมู่บ้านไปและกลับระหว่างจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัด เชียงรายประมาณชั่วโมงละ 1 คัน ระหว่างเวลา 06.00 น. – 17.00 น.

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ถนนหมายเลข 118 เดิมเป็นเส้นทางคมนาคมเก่าแก่ ของอำเภอแม่สรวย สำหรับเดินทางระหว่างจังหวัดเชียงรายกับจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อประมาณ 50 ปี ย้อนหลังถนนเส้นนี้ยังเป็นทางดินลูกรัง สัตว์จรล่าปากโดยเฉพาะเวลาฝนตก ถนนจะกลายเป็นบ่อโคลน ลึกถึงหัวเข่า การเดินทางไปยังจังหวัดเชียงใหม่ยังใช้วัวควายเทียมเกวียน ต้องใช้เวลามากกว่า 3 วัน ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ

2.3 ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

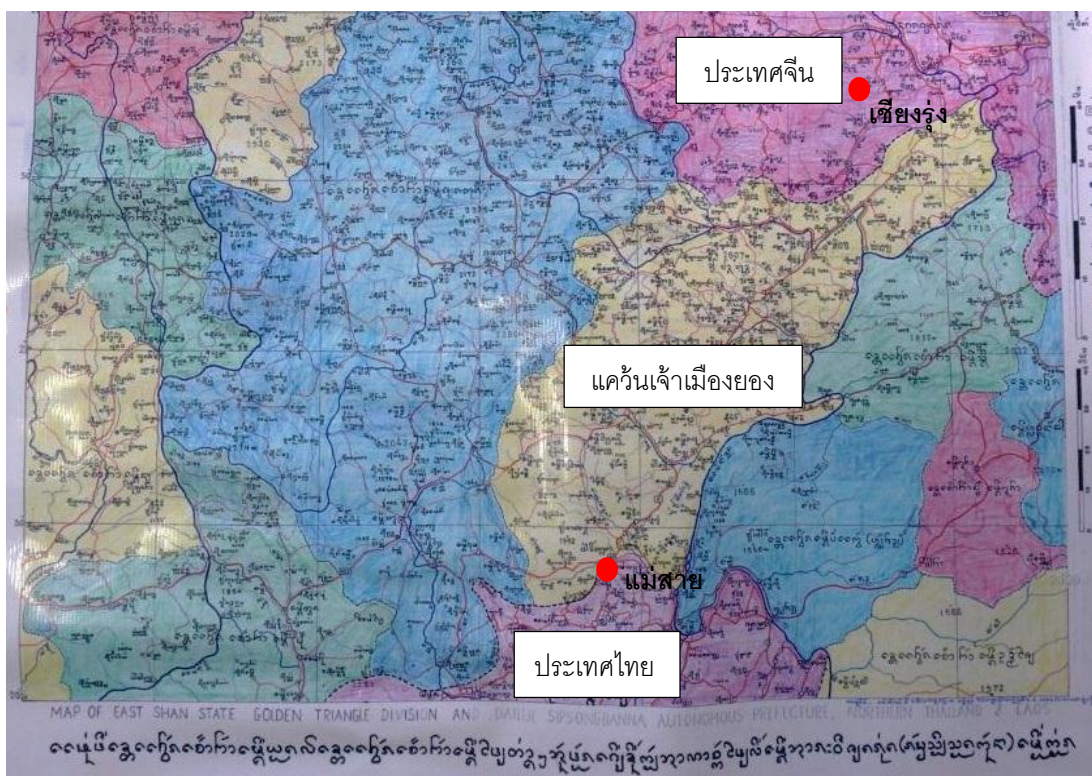
2.3.1 ประวัติความเป็นมา

ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองอพยพมาจากเขตปกครองของเมืองยองในอดีต ประกอบด้วย เมืองยองและเมืองวะเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันพื้นที่นี้ตั้งอยู่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีบางส่วน อพยพมาจากเขตเมืองลวง ซึ่งอยู่ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน บริเวณชายแดน ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งเมืองยองในปัจจุบัน
และลูกศรแสดงเส้นทางการอพยพของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง
("แผนที่ภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง," มปป)

ชาวไทลื้อหลายคนระบุว่าตนเองเป็นไทยองมาจากสิบสองพันนา ถ้าดูตามแผนที่ปัจจุบันในภาพที่ 6 เมืองยองจะอยู่ในเขตปกครองของประเทศพม่า ส่วนสิบสองพันนาอยู่ในเขตปกครองของประเทศจีน แต่เพราะต้นตระกูลของชาวไทลื้อบางครอบครัวอพยพจากสิบสองพันนามาอยู่เมืองยอง ประกอบกับเส้นแบ่งพรมแดนประเทศในอดีตไม่เป็นที่รับรู้ชัดเจนเหมือนปัจจุบัน ทำให้เกิดการนิยามตนเองเช่นนั้น นอกจากนี้เจ้าเมืองยองยังเคยมีอำนาจปกครองเมืองเล็กๆ รอบข้างหลายเมือง เช่น เมืองวะ เมืองหลวย เมืองยู้ ดังปรากฏในภาพที่ 7 คำว่า ไทยอง จึงกลายเป็นคำจำกัดความของชาวไทลื้อทั้งในเวียงเมืองยองและเมืองอื่นๆ ในเขตปกครองของเมืองยองเมื่อก่อนด้วย

ภาพที่ 7 “แผนที่เขตแคว้นเจ้าฟ้าเมืองยองแลเขตแคว้นเจ้าฟ้าเมืองไทยต่างๆ อันท้อรเคยขึ้นกับอาณาจักไทยลือเมืองอาระวี เชียงรุ่ง (รัฐสิบสองพันนา)เมื่อก่อน”

(คำลือ พุทธวงศ์, มปป.)

พื้นที่สี่เหลี่ยมตรงกลางคืออาณาเขตของเมืองยองในสมัยมีเจ้าเมืองปกครอง เห็นได้ชัดว่ามีอาณาเขตนยาวลงมาจนถึงชายแดนประเทศไทย

จากการลงพื้นที่และพูดคุยกับกลุ่มชาวไทยลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเกี่ยวกับความเป็นมาของตนเองก่อนจะมาอยู่ประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวที่ชาวไทยลื้อพลัดถิ่นถ่ายทอดให้ผู้วิจัยฟังนั้นเป็นความทรงจำร่วมที่มี 2 ลักษณะสอดคล้องกัน คือ

1. ความทรงจำร่วมที่แสดงความภาคภูมิใจต่อความยิ่งใหญ่ของประเพณีและพิธีกรรมบ้านเกิดของตน บรรยายภาคอันสนุกสนานในเทศกาลและประเพณีต่างๆ ก่อนช่วงสงคราม เช่น พิธีเลี้ยงเมือง พิธีตั้งธรรมหลวง พิธีบวชลูกแก้ว เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถจัดได้เหมือนเดิมอีกหลังจากอพยพมา
2. ความทรงจำร่วมที่แสดงความทุกข์ทรมานจากสงคราม ทำให้จำต้องพรางจากมาตุภูมิ โดยคำแรกๆที่ผู้เล่าเกือบทุกคนมักหลุดปากออกมาเมื่อถามถึงภูมิหลัง คือคำว่า “ตึก ตึก ขนาด” หรือ ทุกข์ ทุกข์มาก และไม่ปรารถนาจะกลับไป

คำให้สัมภาษณ์ของแต่ละคนเปรียบเหมือนชิ้นส่วนเล็กๆ ที่เมื่อนำมาประกอบกันแล้ว กลายเป็นภาพเหตุการณ์แสดงฉากของมาตุภูมิอันเต็มไปด้วยความโหดร้ายจากสงคราม ความลำบากของการใช้ชีวิตช่วงสงครามและช่วงอพยพ และมีทัศนคติติดลบอย่างสิ้นเชิงต่อทหารพม่า แต่ในขณะเดียวกันก็มีความหอมหวานของวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของตนซึ่งชวนให้ระลึกถึง และปรารถนาที่จะสืบทอดประเพณีพิธีกรรมของตนต่อไปในบริบทคนพลัดถิ่น มาตุภูมิในความทรงจำของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้จึงเป็นสถานที่ที่มีความขัดแย้งกันอย่างถึงที่สุด

ยกตัวอย่างภูมิหลังของชาวไทลื้อพลัดถิ่น 2 คนซึ่งเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองยองและเชื้อสายเจ้าเมืองวะ ผู้วิจัยได้เรียบเรียงทั้งจากคำสัมภาษณ์และบริบทของการสัมภาษณ์ ดังนี้

ภูมิหลังของพ่ออู๋ยคำลือ พุทธวงศ์

พ่ออู๋ยคำลือ เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองยองในฐานะลูกเขยของเจ้าเมืองคนสุดท้าย ตำแหน่งเดิมคือเจ้าหม่อมคำลือ สมรสกับเจ้านางบัวคำ ธิดาเจ้าหม่อมหงส์คำ เจ้าเมืองยององค์สุดท้าย เมื่อผู้วิจัยถามถึงเหตุการณ์ที่เมืองยองก่อนจะอพยพมา พ่ออู๋ยจึงนำแผนที่เมืองยองแผ่นขนาดเอสามต่อกัน 2 แผ่น มากางออกตรงหน้า มันเป็นแผนที่แสดงอาณาเขตของเมืองยองในอดีต (ภาพที่ 7) นิ้วไล่ไปบนแผนที่ในตำแหน่งของเมืองยองในอดีต “แต่ก่อนเมืองนี้เป็นของพ่อทั้งหมด” น้ำเสียงของพ่ออู๋ยคำลือสั่นเครือ อาจเพราะความซราหรือเพราะความรู้สึกบางอย่างในใจ ในขณะที่พ่ารู้ว่า “พ่อบ่เอาแล้ว บ่สนใจแล้ว ตอนนีพ่เอาแต่น้ำธรรมคำสอนพระเจ้าเท่านั้น” พ่ออู๋ยเล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงก่อนอพยพว่า หลังจากรัฐบาลทหารพม่าเข้ามาบีบบทบาทต่อการปกครองในท้องถิ่น กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองก็ถูกคุกคามและหาเหตุจับกุมมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนทยอยหลบหนีออกจากเมืองอย่างต่อเนื่อง มีช่วงหนึ่งพ่ออู๋ยเจ็บป่วย รักษาด้วยวิธีทางศาสนาแล้วแต่ยังไม่หาย จึงตัดสินใจไปหาหมอที่สถานพยาบาล หมอซึ่งเป็นชาวพม่าจ่ายยาเม็ดมาให้จำนวนหนึ่ง พ่ออู๋ยเองก็ไม่รู้ว่าป็นยาอะไร ระหว่างทางกลับบ้านบังเอิญพบเพื่อนคนหนึ่งซึ่งเป็นนายทหารชาวพม่า จึงเอายาให้ดู เขารู้ทันทีว่ายานั้นไม่ใช่ยารักษาโรค แต่เป็นยาที่จะทำให้ถึงแก่ชีวิตอย่างช้าๆ เป็นหนึ่งในวิธีการกำจัดผู้นำการเมืองในท้องถิ่น พ่ออู๋ยคำลือตระหนักว่าไม่สามารถอยู่ในเมืองยองได้อีก จึงตัดสินใจพาครอบครัวบางส่วนหนีออกจากเมือง และอพยพมาจนถึงประเทศไทยในที่สุด เมื่อมาอยู่ประเทศไทยก็ต้องทำงานหนักทุกอย่างเพื่อเลี้ยงชีวิต ท่านพูดพร้อมกับหัวเราะเศร้าๆ “พ่อบ่ใช่เจ้าแล้ว เป็นประชาชน” ผู้วิจัยสังเกตว่าในบ้านของท่านมีพระบรมฉายาลักษณ์ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่อยู่ประดัยอยู่จำนวนมาก เช่นเดียวกับบ้านของชาวไทลื้อ พลัดถิ่นคนอื่น พ่ออัยคำลือกล่าวว่ำ “พ่อหนีมาพึ่งบุญสมภารในหลวง” ท่านรักและเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง พ่ออัยให้คำสอนทิ้งท้ายกับผู้วิจัย ว่ำ “เกิดเป็นคน สำคัญต้องฮักเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ลูก(เรียกผู้วิจัย)ต้องฮักเจ้าฟ้าเฮา บุญสมภารท่านมีหลาย ในหลวงเฮามีบุญญาเหนือไผ่”

(คำลือ พุทรวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์)

ภูมิหลังของพ่ออัยแสงวาด

พ่ออัยแสงวาด เกิดที่เมืองวะ เป็นหนึ่งในกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองวะ สมัยอยู่ที่เมืองวะมีตำแหน่งทางการปกครองเปรียบได้กับนายอำเภอในปัจจุบัน ท่านเล่าถึงภูมิหลังด้วยลีหน้าและน้ำเสียงที่แสดงความหวาดหวั่น

สงครามจากจีนหรือศึกเกื้อหมิ่นเริ่มเข้ามาถึงเมืองวะตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 ทหารพม่าเข้ามาเกณฑ์ผู้ชายในเมืองไปเป็นลูกหาบในสงคราม ประชาชนในเมืองวะจำนวนหนึ่งเริ่มอพยพออกจากเมือง เพราะการเป็นลูกหาบนั้นทุกข์ทรมานมากและอาจไม่มีโอกาสรอดชีวิตกลับมาอีก ผู้อพยพส่วนใหญ่เดินทางไปอาศัยกับญาติพี่น้องที่เมืองยงซึ่งสงครามยังลุกลามไปไม่ถึง แต่กลุ่มเจ้าเมืองยังต้องอยู่ในเมืองต่อเพื่อรับคำสั่งจากทหารพม่า เมื่อศึกเกื้อหมิ่นจบลงก็เกิดการปฏิวัติการปกครองล้มอำนาจเจ้าเมืองขึ้นทันที ครั้งนี้ทหารพม่าเข้ามาในเมืองเป็นจำนวนมาก เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบสังคมนิยมโดยใช้กำลังทหารข่มขู่ สร้างความสะเทือนขวัญแก่ประชาชน เช่น บังคับให้คนรวยไปอยู่บ้านคนจน คนจนมาอยู่บ้านคนรวย อ้างว่ำเพื่อความเท่าเทียมกัน แบ่งสิทธิการถือครองที่ดินทั้งหมดให้คนละเท่าๆ กัน และให้นำผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งหมดเป็นของส่วนรวม แม้แต่เจ้าของไก่จะฆ่าไก่เพียงตัวเดียวเพื่อทำอาหารในครอบครัว ยังถูกบังคับให้แบ่งส่วนไก่ให้ทั่วทั้งหมู่บ้าน เป็นต้น ทหารยังมีสิทธิ์เข้านอกออกในบ้านเรือนของประชาชนได้ตามใจชอบ ทำลายและยึดทรัพย์สมบัติได้ทุกอย่ง รวมถึงทุบตี สังหารประชาชนที่ตนไม่พอใจได้ในทันที กลุ่มเจ้าเมืองวะถูกจับตามองเป็นพิเศษ แม้แต่จะพูดคุยกันตามปกติก็ต้องระมัดระวังมาก หากจะคุยเรื่องสำคัญต้องกระซิบกระซาบ เพราะทหารจะส่งคนมาคอยสอดแนมตามบ้านประชาชนในยามกลางคืน แอบฟังว่ำพวกเขาสนทนาอะไรกัน ถ้าใครพูดจาเกี่ยวข้องกับเรื่องสงครามหรือการปฏิวัติ จะถูกหมายหัวไว้ คนในบ้านนั้นจะถูกสอบสวนและลงโทษ ในหมู่บ้านมีประชาชนชาวพม่าอาศัยอยู่เล็กน้อย หากบ้านใดมี

หญิงชาวไทลื้อแต่งงานกับชายชาวพม่า พวกทหารจะจับตัวหญิงนั้นไปมัดห้อยหัวเอา
 ขาชี้ฟ้า เปลื้องผ้าท่อนล่างแล้วใช้ไฟเผาอวัยวะเพศ ผู้ชายหรือคนอื่นๆ ที่เข้าไปช่วย
 ก็จะถูกลงโทษทรมาน บางคนถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิต พ่ออุ๊ยแสงวาดเห็นว่าความ
 ปลอดภัยถูกคุกคามมากขึ้นเรื่อยๆ จึงตัดสินใจหนีจากเมืองวะ เมื่อมาถึงประเทศไทย
 ในระยะแรกก็รับจ้างเป็นกรรมกรอยู่ที่อำเภอแม่สาย ใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก ท่าน
 บอกให้ผู้วิจัยไปดูธนาคารออมสินสาขาหน้าด่านอำเภอแม่สาย ท่านเป็นผู้ก่อตั้ง
 ตั้งแต่ก้อนแรกด้วยตนเอง

(แสงวาด อนุวงศ์, 10 กันยายน 2555, สัมภาษณ์)

บทสัมภาษณ์ที่เรียบเรียงมานี้เป็นตัวอย่างที่แสดงภาพความไม่สงบของสถานการณ์บ้านเมือง
 ทำให้ชาวไทลื้อจำนวนมากต้องละทิ้งมาตุภูมิได้เป็นอย่างดี

จากเหตุการณ์ความไม่สงบข้างต้น เป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งชาวไทลื้อ ไทเขิน และไท
 ใหญ่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากเมื่อประมาณปี
 พ.ศ. 2500 ผ่านทางชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองท่าขี้เหล็ก
 รัฐฉานตะวันออก ประเทศพม่า และมาอาศัยบริเวณชายแดนอำเภอแม่สายเป็นระยะเวลา 1-5 ปี ทำ
 ให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจเพราะแรงงานมากเกินความต้องการของตลาด ชาวไทลื้อบางส่วนตัดสินใจ
 เดินทางต่อมายังตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอแม่สายประมาณ
 100 กิโลเมตร ประมาณปี พ.ศ.2505 โดยเริ่มแรกชาวไทลื้อกลุ่มนี้ได้เข้ามาอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านดินดำ
 ซึ่งเป็นหมู่บ้านแรก¹⁰ของตำบลท่าก้อ ตามคำชักชวนของพ่อหลวงมินผู้ใหญ่บ้านดินดำ และพ่อครูเดช
 นามรัตน์ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านดินดำในสมัยนั้น หมู่บ้านดินดำมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ที่ทางทำกิน
 กว้างขวาง มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่หนาแน่น ประกอบกับชาวไทยยวนเจ้าของสวนผลไม้กำลังต้องการ
 แรงงานทำสวนเป็นจำนวนมาก เมื่อได้รับการชักชวนจากผู้ใหญ่บ้านจึงมีกลุ่มชาวไทลื้อทยอยเดินทาง
 มารับจ้างทำสวนและลงหลักปักฐานที่นั่นที่สุด

ชาวไทลื้อกลุ่มแรกๆ ที่เดินทางมาถึงหมู่บ้านดินดำมีประมาณ 5 สายตระกูล ได้แก่ ตระกูล
 อนุวงศ์ ตระกูลพุทธรังค์ ตระกูลอุเทน ตระกูลนายกอง และตระกูลพรหมลือ เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณ
 ฝั่งตรงข้ามวัดสันมะแพนในปัจจุบัน แต่ในสมัยนั้นยังไม่มีวัดสันมะแพน ต่อมาเมื่อชาวไทลื้อทราบข่าว
 ว่ามีที่ทางทำกินที่หมู่บ้านดินดำจึงทยอยเดินทางเข้ามาเรื่อยๆ จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนชาวไทลื้อที่
 หนาแน่น เป็นสาเหตุให้เกิดการแยกหมู่บ้านใหม่ออกจากหมู่บ้านดินดำ เป็นหมู่บ้านสันมะแพน และ
 สร้างวัดสันมะแพนขึ้นพร้อมกันในปี พ.ศ. 2517 หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2552 หมู่บ้านสันมะแพนถูก

¹⁰ หมู่บ้านสันมะแพนและหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองยังไม่ได้ก่อตั้งในเวลานั้น

แยกออกเป็นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองอีกต่อหนึ่ง หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองไม่มีวัดประจำหมู่บ้านจึงใช้วัดสันมะแพนซึ่งตั้งอยู่ในละแวกใกล้เคียงกันเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ

ภาพที่ 8 วัดสันมะแพน

ปัจจุบันตระกูลชาวไทลื้อในพื้นที่วิจัยมีประมาณ 20 ตระกูล ในรุ่นลูกหลานมีการแต่งงานกับชาวไทยวนและชาวต่างชาติบ้าง ชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามารุ่นแรกอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มตามสถานะเดิมเมื่อครั้งอาศัยอยู่ที่ประเทศพม่า คือ กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองยองและเจ้าเมืองวะ กับ กลุ่มประชาชนทั่วไป เมืองวะเป็นเมืองเล็กๆ ในเขตปกครองเมืองยองในอดีต มีเจ้าเมืองสืบทอดมาตามลำดับเช่นเดียวกับเมืองยอง¹¹ ตามที่บันทึกไว้ในพื้นเมืองวะ ดังนี้

1. ญาจอมหลวงเจ้ามหาดวงตาง
2. ญาพูร
3. ญาเคล้ากวง
4. ญาคำขอด
5. เจ้าหม่อมเขยลูกเจ้าฟ้าเชียงแขง-เป็นน้องเขยเจ้าฟ้านาจ
6. เจ้าหม่อมแก้วหัวโ
7. เจ้าหม่อมธาตุ

¹¹ ดูลำดับเจ้าเมืองยองในหัวข้อ 2.1.1

8. เจ้าฟ้านาค
9. เจ้าชัฒติยะเป็นน้องเจ้าฟ้านาค
10. ภยววง
11. เจ้าเทพเป็นลูกภยววง
12. เจ้าตู่ร
13. เจ้าแสงหน่อเมือง
14. เจ้าภมมา ลูกเจ้าแสงหน่อเมือง
15. เจ้ากองไท ลูกชายถ้วร 1 เจ้าแสงหน่อเมือง
16. เจ้าคำแสน น้องชายเจ้าแสงหน่อเมือง
17. เจ้ากองไท เป็นเจ้าถ้วร 2 ลูกเจ้าแสงหน่อเมือง
18. ภยาแก้วต่ายอย่าน
19. ภยาหลวงผาบ รักษาเมืองได้ 8 ปี
20. เจ้าอนุคำปีว
21. เจ้าครูเมืองชื่อเจ้าอริยาภมวงสามกลือ พ่อเจ้ารัคคณา
22. เจ้าอนุคำปีว ถ้วน 2
23. เจ้าอินทวง เป็นลูกชายหลวงเจ้าอนุคำปีว
24. เจ้ามหวาง เป็นลูกชายถ้วร 2 เจ้าอนุคำปีว
25. เจ้ารัคคณา เป็นลูกชายเจ้ามหาครูเมือง
26. เจ้าภงคำ เจ้ามหาภุร ภยาแพง เป็นสมธิมานเจ้ารัคคณา
27. เจ้ารัคคณา เป็นเจ้าถ้วร 1
28. เจ้าจอมแสง รับอชญามาน¹²
29. เจ้าภยาธำวง รับอชญามาน
30. เจ้ารัคคณา รับอชญามาน ถ้วร 2

ปริวรรตจาก (พับหนังสือพื้นเมืองวะ, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ, pp. 63-65)

---

¹² รับอชญามาน หมายถึง รับคำสั่งหรือการแต่งตั้งจากรัฐบาลพม่า เป็นช่วงที่รัฐบาลทหารพม่าเริ่มเข้าแทรกแซงการเมืองภายในเมืองวะ

หลังจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบทางการเมือง กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองพะเริ่มอพยพออกจากเมือง วยมายัง อ.แม่สาย ประเทศไทย ประมาณปี พ.ศ. 2510 แล้วจึงโยกย้ายมายัง ต.ท่าก้อ ในเวลาต่อมา (สิงไชย อินทวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์)

กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเมืองยองและเมืองวะเป็นเครือญาติกัน ปัจจุบันชาวไทยลื้อทั้งสองกลุ่มอาศัย อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้แบ่งแยกสถานะใดๆ เรื่องการสืบเชื้อสายเจ้าเมืองเป็นที่รับรู้กันทั่วไปในกลุ่มชาวไทยลื้อ แต่แทบไม่เป็นที่รับรู้ในกลุ่มชาวไทยยวน เนื่องจากเชื้อสายเจ้าเมืองอพยพลี้ภัยทางการเมือง ในช่วงที่สถานการณ์ยังตึงเครียดจึงไม่ต้องการเปิดเผยตัวตนให้คนนอกรับรู้เพราะเกรงว่าจะมีภัยมาถึง ตัว แม้ปัจจุบันสถานการณ์จะคลี่คลายลงแล้ว แต่ความระมัดระวังตัวอันเป็นผลกระทบจากสงคราม ยังคงมีอยู่

ชาวไทยลื้อที่อพยพเข้ามา ในระยะแรกดำรงชีพด้วยการรับจ้างทำสวนผัก สวนผลไม้ และ รับจ้างทั่วไปให้กับนายจ้างชาวไทยยวนในพื้นที่ ชาวไทยยวนในพื้นที่ต่างให้ความเห็นตรงกันเกี่ยวกับ ลักษณะของชาวไทยลื้อกลุ่มนี้ว่า

*ชาวไทยลื้อที่อพยพเข้ามามีข้อดีคือเป็นคนขยันขันแข็ง หนักเอาเบาสู้ ไม่
เกียจงาน ไม่นิยมกู้ยืมเงินหรือเป็นหนี้สิน รู้จักประหยัดอดออม ยกเว้น
เรื่องการทำบุญ ชาวไทยลื้อจะทุ่มเทให้กับการทำบุญอย่างไม่เสียดาย เป็น
กลุ่มคนที่ศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า*

ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว ชาวไทยลื้อพลัดถิ่นจึงใช้เวลาไม่นานในการสร้างเนื้อสร้างตัว สามารถ สร้างฐานะทางการเงินจนเทียบเท่าหรือร่ำรวยกว่าชาวไทยยวนในพื้นที่ ชาวไทยลื้อบางครอบครัวได้รับการยกย่องจากหน่วยงานราชการในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นผู้นำทางด้าน การพัฒนาวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ชายไทยลื้อบางคนมีทักษะด้านงานช่าง คือ ช่างไม้ และช่าง ทำไม้กวาดดอกหญ้า บางคนมีความรู้เชี่ยวชาญการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพราะเคยผ่านการบวช พระเมื่อครั้งอยู่ในมาตุภูมิ หรือที่เรียกกันว่า *ขนวน* จะมีชาวบ้านทั้งชาวไทยลื้อและไทยยวนบางส่วน มาติดต่อว่าจ้างให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น เช่น การทำเทียนสืบชะตา การสะเดาะเคราะห์รูปแบบต่างๆ เป็นต้น จึงมีรายได้เสริมจากค่าครูประกอบ พิธี ผู้หญิงไทยลื้อส่วนใหญ่มีทักษะการทอผ้าเชี่ยวชาญมากเพราะเป็นธรรมเนียมของหญิงชาวไทยลื้อที่ จะต้องหัดทอผ้าตั้งแต่เด็ก มิฉะนั้นจะขาดคุณสมบัติของการออกเรือน (จันพอง อินทวงศ์, 20 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์) กลุ่มผู้หญิงจึงรับจ้างทอผ้าและทอตุ๊กตาทั้งในหมู่บ้านและส่งขายไปไกล ถึงตัวอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่

2.3.2 ลักษณะทางวัฒนธรรม

2.3.2.1 ประเพณีในรอบ 12 เดือน

ชาวไทลื้อเมืองยองนับถือศาสนาพุทธและนับถือความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ดังนั้น ประเพณีตามรอบปฏิทินที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ถือปฏิบัติจึงมีทั้งประเพณีทางพุทธศาสนาและประเพณีทางความเชื่อดั้งเดิม แต่เมื่ออพยพมาอยู่ประเทศไทยก็จำต้องยกเลิกประเพณี/พิธีกรรมบางอย่าง เปรียบเทียบให้ชัดเจนดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ประเพณีตามรอบปฏิทินของชาวไทลื้อพลัดถิ่นเมื่อครั้งอยู่เมืองยองและประเทศไทย

ปฏิทิน ไทลื้อ	ปฏิทินสากล	ประเพณี/พิธีกรรมเมื่อครั้ง อยู่เมืองยอง	ประเพณี/พิธีกรรมเมื่อ อพยพมาอยู่ประเทศไทย
เดือน 6	เมษายน	ปอยสังขาร (ขึ้นปีใหม่), ส่งเคราะห์บ้าน, แช่วเฮอ ¹³ , ปอยบอกไฟ ¹⁴	ปอยสังขาร (ขึ้นปีใหม่), ส่งเคราะห์บ้าน
เดือน 7	พฤษภาคม	สืบซาตาเรือน, ตานไม้ค้ำสลี	สืบซาตาเรือน, ตานไม้ค้ำสลี
เดือน 8	มิถุนายน	เลี้ยงเมือง (เมืองยอง)	-
เดือน 9	กรกฎาคม	เข้าวัสสา	เข้าวัสสา
เดือน 10	สิงหาคม	ตานธรรมเข้าวัสสา	ตานธรรมเข้าวัสสา
เดือน 11	กันยายน	เลี้ยงเมือง (เมืองวะ), เปตพลี, ตานสลาก, ตั้งธรรมหลวง ¹⁵	เลี้ยงเมือง (เมืองวะ), เปตพลี, ตานสลาก
เดือน 12	ตุลาคม	ออกวัสสา	ออกวัสสา
เดือน เจียง	พฤศจิกายน	ไหว้พระธาตุดูมยอง ¹⁶	-

¹³ แช่วเฮอ หรือ แข่งแจวเรือ เป็นประเพณีช่วงสงกรานต์

¹⁴ ปอยบอกไฟ หรือ แข่งจุดบั้งไฟ เป็นประเพณีช่วงสงกรานต์

¹⁵ ตั้งธรรมหลวง คือ พิธีเทศน์มหาชาติซึ่งจัดแบบส่วนรวม ตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อ ชุมชนจะเลือกจัดพิธีอย่างใดอย่างหนึ่งในช่วงออกพรรษา ระหว่างตานสลากกับตั้งธรรมหลวง

¹⁶ ไหว้พระธาตุดูมยอง เป็นประเพณีเพื่อจารึกแสวงบุญของชาวไทลื้อเมืองยอง

ปฏิทิน ไทลื้อ	ปฏิทินสากล	ประเพณี/พิธีกรรมเมื่อครั้ง อยู่เมืองยอง	ประเพณี/พิธีกรรมเมื่อ อพยพมาอยู่ประเทศไทย
เดือนยี่	ธันวาคม	เข้ากำ ¹⁷	-
เดือน 3	มกราคม	ตานหลวงหิงไฟพระเจ้า ¹⁸	-
เดือน 4	กุมภาพันธ์	บวชลูกแก้ว	-
เดือน 5	มีนาคม	-	-

จากตารางที่ 2 ประเพณี/พิธีกรรมตามรอบปฏิทินที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเคยปฏิบัติเมื่ออยู่ที่
มาตุภูมิ ได้แก่ ปอยสังขาร หรือ สงกรานต์ ส่งเคราะห์บ้าน แช่วเฮอ สิบชะตาเรือน ตานไม้ค้ำสลี เลี้ยง
เมือง(เมืองยอง) เข้าวัสสา ตานธรรมเข้าวัสสา เลี้ยงเมือง(เมืองวะ) เปตพลี ตานสลาก ตั้งธรรมหลวง
ออกวัสสา ไหว้พระธาตุจอมยอง เข้ากำ และตานหลวงหิงไฟพระเจ้า เมื่ออพยพมายังประเทศไทย
ประเพณี/พิธีกรรมที่ยกเลิกไป ได้แก่ แช่วเฮอ ปอยบอกไฟ เลี้ยงเมือง(เมืองยอง) ไหว้พระธาตุจอมยอง
เข้ากำ ตานหลวงหิงไฟพระเจ้า และบวชลูกแก้ว เพราะปัจจัยทางสถานที่ เศรษฐกิจ และความเข้มแข็ง
ของกลุ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเผชิญกับบริบทคนพลัดถิ่น คงเหลือไว้แต่ประเพณี พิธีกรรมที่สอดคล้อง
กับวัฒนธรรมของชาวไทยยวนภายใต้ขอบเขตของวัฒนธรรมพุทธศาสนาท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะร่วมกัน
อยู่มาก อาทิ พิธีถวายธรรมเนื่องโอกาสต่างๆ แม้ระบบการนับเดือนระหว่างชาวไทลื้อกับชาวไทยยวน
จะไม่ตรงกัน โดยปฏิทินไทลื้อนับเดือนช้ากว่าปฏิทินล้านนา 1 เดือน แต่ประเพณีที่สำคัญในรอบปี
ได้แก่ ปอยสังขาร หรือ สงกรานต์ เข้าพรรษา-ออกพรรษา ก็จัดขึ้นในระยะเวลาเดียวกันตามปฏิทิน
สากล จึงไม่เกิดปัญหาเรื่องช่วงเวลาการจัดงาน

นอกจากประเพณีตามรอบปฏิทิน ชาวไทลื้อเมืองยองพลัดถิ่นยังมีพิธีกรรมที่ประกอบเฉพาะ
โอกาส¹⁹ ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมเพื่อรักษาความเจ็บป่วย ได้แก่ ทานธรรมค้ำ

¹⁷ เข้ากำ เป็นพิธีของสงฆ์เพื่อปลุกวิเวกและบำเพ็ญบุญตามสถานที่และระยะเวลาที่กำหนด เช่น เข้าสมาธิ
เป็นเวลา 5 วัน โดยไม่ฉันภัตตาหาร เป็นต้น เมื่อครบกำหนดญาติโยมผู้ศรัทธาจะไปต้อนรับและร่วมทำบุญกับ
พระสงฆ์รูปนั้น ถือว่าได้อันสงฆ์มาก

¹⁸ ตานหลวงหิงไฟพระเจ้า เป็นประเพณีในฤดูหนาวซึ่งอากาศหนาวจัด ชาวไทลื้อจะนำพินมาก่อไฟที่หน้า
วิหารที่ประดิษฐานพระประธานเพื่อคลายหนาวและเป็นการอุปถัมภ์จากพระพุทธรูป

¹⁹ อ่านรายละเอียดของพิธีกรรมในบทที่ 4

ชะตาทางธรรมมหาวิบาก บุษายาเทียนลดเคราะห์ สืบชะตาคน ทานข้าวลดเคราะห์ ทานผ้าสังฆา ทานข้าวแกกกอง และทานข้าวพระเมืองแก้ว พิธีเกี่ยวกับวิถีชีวิต ได้แก่ ขึ้นเฮินใหม่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ ทานมหาปาง

2.3.2.2 ภาษา

ชาวไทลื้อในหมู่บ้านยังคงใช้ภาษาไทลื้อและตัวอักษรไทลื้อในชีวิตประจำวัน ภาษาไทลื้อที่คนในหมู่บ้านพูดเป็นภาษาถิ่นสำเนียงเมืองยอง มีลักษณะการออกเสียงสั้นห้วนและพูดเร็ว มีคำศัพท์ใช้เฉพาะถิ่นหลายคำ เช่น คำว่า “ตึกตึก” หมายถึง ต่อไป เรื่อยๆ ใช้ขยายคำกริยาเพื่อแสดงให้เห็นการกระทำอย่างต่อเนื่อง คำว่า “มอก” หมายถึง ถึง คำว่า “แอ” หมายถึง ฉันทัน ใช้เมื่อผู้พูดอายุน้อยกว่าผู้ฟัง คำว่า “เมาะ” หมายถึง มาก ดี เป็นต้น

ลักษณะเด่นของภาษาไทลื้อเมืองยองคือ มีเสียงสระเฉพาะเสียงสระเดี่ยว ไม่มีเสียงสระประสม ได้แก่ สระ/อะ/ สระ/อา/ สระ/อุ/ สระ/อู/ สระ/อิ/ สระ/อี/ สระ/เอะ/ สระ/เอ/ สระ/แอะ/ สระ/แอ/ สระ/อี/ สระ/อี้อ/ สระ/เออะ/ สระ/เออ/ สระ/โอะ/ สระ/โอ/ สระ/เอา/ สระ/ออ/ เพราะฉะนั้นการอ่านออกเสียงในภาษาไทลื้อเมืองยองจะเปลี่ยนเสียงสระประสมให้เป็นเสียงสระเดี่ยว ดังนี้

สระ /เอีย/ ออกเสียงเป็นสระ /เอ/ เช่น เสียง – เสง เมีย – เม

สระ /เอือ/ ออกเสียงเป็นสระ /เออ/ เช่น เกลือ – เกอ เสือ – เสอ

สระ /อัว/ ออกเสียงเป็นสระ /โอ/ เช่น หัว – โห กลัว – โโก

นอกจากการเปลี่ยนแปลงเสียงสระประสมเป็นสระเดี่ยว ภาษาไทลื้อเมืองยองยังเปลี่ยนแปลงการออกเสียงสระบางเสียง ซึ่งมักออกเสียงไม่ตรงกับรูปเขียนในภาษาไทลื้อเองด้วย ดังนี้

สระ /โอะ/ ออกเสียงเป็นสระ /อุ/ เช่น คน – คุณ (รูปเขียนพบทั้ง คน และ คุณ) ตน – ตุน (รูปเขียนพบทั้ง ตน และ ตุน)

สระ /เอะ/ ออกเสียงเป็นสระ /อิ/ เช่น เป็น – ปิน (รูปเขียน เบน) เล่น – หลิน (รูปเขียนพบทั้ง เล่น และ หลิน)

ไม้หันอากาศ ออกเสียงเป็นสระ /แอ/ ในบางคำ เช่น จัน – แจน (รูปเขียน จัน) สัน – แสน (รูปเขียน สัน)

เมื่อมาอาศัยในประเทศไทย ชาวไทลื้อพลัดถิ่นได้ปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม โดยรับเอา คำศัพท์ภาษาถิ่นเมืองเชียงรายและภาษาไทยกลางบางคำมาใช้ คำศัพท์ที่ผู้วิจัยพบว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นใช้แทนคำศัพท์ของตนบ่อยครั้ง ได้แก่

ใช้คำลงท้ายว่า “เจ้า” เหมือนคนเชียงราย แทนคำว่า “ขอ” (คะ/ครับ)

ใช้คำว่า “ขอบคุณ” แทนคำว่า “ยินดี” (ขอบคุณ)

ใช้คำว่า “ตะเกียบ” แทนคำว่า “หูก” (แต่ออกเสียงว่า ตะ- เกบ ตามการออกเสียงแบบไทลื้อ)

ใช้คำว่า “บ้าน” แทนคำว่า “เฮิน” (เรือน, บ้านคน คำว่า บ้าน ในภาษาไทยเดิมที่หมายถึง หมูบ้าน)

ใช้คำว่า “คน” (ลักษณนาม) แทนคำว่า “ตัว, กอ” (ลักษณนามของคนในภาษาไทย)

ใช้คำว่า “วันที่...” แทนคำว่า “...เช้า” (เช่น วันที่ 3 แทน 3 เช้า)

ใช้คำว่า “ปี” (บอกอายุ) แทนคำว่า “เช้า” (เช่น อายุ 3 ปี แทน อายุ 3 เช้า)

ใช้คำว่า “คิดฮอด” แทนคำว่า “ใจติด” (คิดถึง)

ใช้คำว่า “กิน” แทนคำว่า “ด่อย” (กิน)

ใช้คำว่า “อู้” (พูด ในภาษาถิ่นเชียงราย) แทนคำว่า “ปาก” (พูด ในภาษาไทย)

ใช้คำว่า “กุ” (ทุก นิยมใช้ในภาษาถิ่นเชียงราย) แทนคำว่า “ซุ” (ทุก ในภาษาไทย)

ใช้คำว่า “ไป” แทนคำว่า “เมอ” (ไป) ในบางครั้ง

ใช้คำว่า “อะไร” แทนคำว่า “สั่ง” (อะไร, อย่างไร) ในบางครั้ง

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่พบว่า ผู้สูงอายุชาวไทลื้อ อายุประมาณ 70 ปี ขึ้นไป เกิดที่เมืองยอง ไม่สามารถพูดภาษาไทยกลางได้ แต่พอฟังเข้าใจเล็กน้อยถึงปานกลาง และฟังภาษาเมืองถิ่นเชียงรายเข้าใจดี ทุกวันนี้ผู้สูงอายุชาวไทลื้อยังคงสนทนาด้วยคำศัพท์และสำเนียงแบบไทลื้อเมืองยองแท้ๆ ซึ่งแม้กระทั่งลูกหลานชาวไทลื้อที่เกิดในประเทศไทยก็ยังฟังไม่เข้าใจครบทุกคำ ส่วนชาวไทลื้อที่อยู่ในวัยกลางคน อายุประมาณ 40-60 ปี เกิดที่เมืองยอง สามารถฟังและพูดภาษาไทยกลางได้ค่อนข้างดี และพูดภาษาไทยถิ่นสำเนียงเมืองยองโดยใช้คำศัพท์ของภาษาถิ่นเชียงรายร่วมด้วย จึงเป็นภาษาไทลื้อที่คนไทยฟังเข้าใจง่ายกว่าผู้พูดในกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนเด็กชาวไทลื้อรุ่นหลังที่เกิดในประเทศไทย ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนตามระบบการศึกษาไทยสามารถสื่อสารภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นเชียงรายได้ดีกว่าภาษาไทลื้อของตน

นิยมเขียนพยัญชนะ ศ ๘ / ษ ๑๑ / ส ๑ ด้วย ส ๑ ทั้งหมด

ข้อสังเกตเกี่ยวกับพยัญชนะเชิง หรือ พยัญชนะสะกด

พยัญชนะ ง ๑ ร ๑ และ ว ๐ นิยมวางไว้เหนือตัวอักษร เช่น

ยาง ๑๑ เขียนเป็น ๑๑

เสียง ๑๑๑ เขียนเป็น ๑๑

เกี่ยว ๑๑๐ เขียนเป็น ๑๑

ฟูร ๑๑๑ เขียนเป็น ๑๑

การ ๑๑๑ เขียนเป็น ๑๑

คำที่สะกดด้วย ก ๑ นิยมใช้ (ไม้กัก) แทนการเขียนพยัญชนะ ก ๑ ไว้ได้
ตัวสะกด เช่น

จัก ๑๑ เขียนเป็น ๑๑

หาก ๑๑๑ เขียนเป็น ๑๑

ดอก ๑๑๑ เขียนเป็น ๑๑

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้สระ

มีความลักลั่นในการใช้รูปสระสะกดคำ โดยเฉพาะรูปสระ อี, อี้, อือ มักใช้แทนกัน เช่น
มี เขียนได้ทั้ง ๑๑ ๑๑ ๑๑ เพื่อ เขียนได้ทั้ง ๑๑๑ ๑๑๑ เมือง เขียนได้ทั้ง ๑๑๑ ๑๑๑ เพราะ
รูปเขียนตามหลักการสะกดของบางคำไม่ตรงกับการออกเสียงในภาษาไทยลื้อ จึงเกิดการเขียนรูปสระ
ตามการออกเสียงจริง

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้วรรณยุกต์ มีดังนี้

แม้อักษรไทลื้อจะมีรูปวรรณยุกต์เอก และโท แต่พบว่าในต้นฉบับคัมภีร์ที่คัดลอก
ด้วยลายมือและสืบทอดกันมานาน เช่น คำขับเลี้ยงผีเมืองวะ คัดลอกเมื่อจุลศักราช 1272 หรือ

พ.ศ. 2417 และตำราโหราศาสตร์เก่าแก่หลายฉบับ ไม่นิยมใส่รูปวรรณยุกต์ใดๆ กำกับเสียง แม้ว่าคำนั้นจะออกเสียงเอกหรือเสียงโทก็ตาม ผู้อ่านต้องอาศัยการคาดเดาจากบริบท เช่น

ผัวถามแม่ว่าบ่รัก ลูกถามพ่อถามแม่ว่าดี

ปริวรรตตรงตามตัวอักษรว่า ผัวถามแม่ว่าบ่รัก ลูกถามพ่อถามแม่ว่าดี

ปริวรรตตามการสะกดในภาษาไทยว่า ผัวถามเมียก็ว่าบ่ทุกซ์ ลูกถามพ่อถามแม่ก็ว่าดี

(พื้หนังสือพื้นเมืองวะ, 2417, p. 11)

สองนางพี่น้องก็หื้อมากินแทนเอ กินแล้วก็หื้อก้มเข้านาไร่

ปริวรรตตรงตามตัวอักษรว่า สองนางพี่น้องก็หื้อมากินแทนเอ กินแล้วก็หื้อก้มเข้านาไร่

ปริวรรตตามการสะกดในภาษาไทยว่า สองนางพี่น้องก็หื้อมากินแทนเอ กินแล้วก็หื้อก้มเข้านาไร่

(พื้หนังสือพื้นเมืองวะ, 2417, p. 11)

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้ตัวเลข

ตัวเลขในอักษรไทลื้อมี 2 แบบ คือ เลขโหรา นิยมใช้เขียนบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ทั่วไปและใช้ในทางโหราศาสตร์ กับ เลขในธรรม นิยมใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนาในคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้น แต่ต้นฉบับคัมภีร์ที่รวบรวมได้เกือบทั้งหมดนิยมใช้เลขโหรามากกว่าในการบันทึกวรรณกรรมทุกประเภท

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้เครื่องหมายต่างๆ

ต้นฉบับคัมภีร์ของชาวไทลื้อพลัดถิ่น ใช้เครื่องหมายต่างๆ เพื่อแสดงอักขรวิธีและเป็นสัญลักษณ์แสดงความหมายต่างๆ ดังนี้

1. - ' วางในตำแหน่งตัวสะกดเพื่อระบุว่าอักษรตัวนั้นเป็นอักษรสะกดของคำ
2. ° วางในตำแหน่งเหนือพยัญชนะต้น ใช้สะกดแทน - ัง
3. - ใช้ซ้ำตัวอักษรในตำแหน่งที่วางเครื่องหมาย
4. “ เครื่องหมายแสดงการสิ้นกระแสความในแต่ละช่วงของเนื้อหา
5. : เครื่องหมายแสดงการจบภาษาบาลี

2.3.2.4 การตั้งบ้านเรือน

การตั้งบ้านเรือนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองมีลักษณะเป็นการกระจุกตัวกันของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ท่ามกลางหมู่บ้านคนไทยยวนที่ล้อมรอบ อาคารบ้านเรือนเป็นสิ่งปลูกสร้างแบบร่วมสมัยทั้งหมด ไม่พบบ้านเรือนทรงไทลื้อ และไม่เคยมีชาวไทลื้อพลัดถิ่นสร้างบ้านในลักษณะนั้น บ้านที่เก่าแก่ที่สุดสร้างขึ้นเมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว เป็นบ้านไม้ยกใต้ถุนสูงลักษณะเดียวกับบ้านของชาวไทยยวนในหมู่บ้านรอบข้าง แต่บ้านส่วนใหญ่ได้รับการปรับปรุงหรือก่อสร้างใหม่จนค่อนข้างทันสมัย ร่องรอยของการตั้งบ้านเรือนแบบชาวไทลื้อดั้งเดิมที่ยังเหลืออยู่คือรั้วชลาบหรือ รั้วไม้ไผ่สานกันระหว่างบ้านแต่ละหลังซึ่งตั้งอยู่ติดกันและกันระหว่างบ้านกับถนนในหมู่บ้าน สิ่งที่น่าสังเกตคือ อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองจะประดับธงชาติไทยไว้เป็นจำนวนมาก ในขณะที่หมู่บ้านของชาวไทยยวนรอบข้างไม่นิยม

ภาพที่ 9 สภาพบ้านเรือนในหมู่บ้าน และทางเดินซึ่งกันด้วยรั้วชลาบ (ภาพล่างซ้าย)

ภาพที่ 10 เรือนไถลื้อในเมืองยองปัจจุบัน
(ภาพถ่ายโดย พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย พระภิกษุชาวไถลื้อเมืองยอง)

2.3.2.5 การแต่งกาย

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้หญิงชาวไถลื้อ ยังคงแต่งกายตามวัฒนธรรมเดิมของตนในชีวิตประจำวัน คือ นุ่งผ้าซิ่น มวยผมและบางคนยังใช้ผ้าโพกศีรษะ ผู้ที่อายุต่ำกว่า 60 ปีส่วนใหญ่แต่งกายแบบสากลในวันธรรมดา แต่เมื่อไปทำบุญที่วัดจะนุ่งผ้าซิ่นและมวยผม หากมีงานบุญใหญ่ หรือต้องเข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา ก็จะแต่งกายแบบไถลื้ออย่างเต็มรูปแบบ นับตั้งแต่มวยผมประดับปิ่น สวมเสื้อปิด ห่มผ้าสไบ และนุ่งผ้าซิ่น ส่วนผู้ชายจะแต่งกายแบบไถลื้อ คือ สวมเสื้อกุดแขง และกางเกงขากว้างเฉพาะเมื่อมีงานบุญใหญ่หรือเทศกาลเท่านั้น น่าสังเกตว่ารูปแบบของเสื้อผ้าค่อนข้างอนุรักษ์นิยมในขณะที่ชาวไถลื้อในสิบสองพันนาเดินทางมาตามแนวทางการพัฒนาของประเทศจีน และประยุกต์รูปแบบเสื้อผ้าให้ทันสมัยมากขึ้น ปฏิเสธเสื้อผ้าแบบอนุรักษ์นิยมว่าเป็นเสื้อผ้าของ “คนเฒ่า” แต่ชาวไถลื้อพลัดถิ่นในประเทศไทยหลายแห่ง รวมทั้งที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองกลับมีความพยายามที่จะกลับเข้าหาวิถีชีวิตรูปแบบเดิมของตนมากกว่า

ภาพที่ 11 ชาวไทลื้อจะแต่งกายตามวัฒนธรรมของตนเมื่อไปทำบุญที่วัด
เฉพาะผู้สูงอายุนิยมสวมเสื้อสีขาว

2.3.2.6 อาหาร

อาหารไทลื้อเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดและรักษาวิธีปรุงไว้เป็นอย่างดี แม้ว่าการแต่งกายและการปลูกสร้างบ้านเรือนจะถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมในปัจจุบัน แต่เรื่องอาหารการกินนั้นชาวไทลื้อยังคงประกอบอาหารแบบดั้งเดิมของตน และยังคงรักษาธรรมเนียมการแยก หมู่ข้าว หรือ โต๊ะอาหาร ระหว่างชายกับหญิงในกรณีที่ได้รับประทานในเทศกาลต่างๆ สิ่งที่เกิดขึ้นได้คือโต๊ะอาหารของชาวไทลื้อแต่ละบ้านที่ผู้วิจัยเคยไปอาศัยอยู่ ไม่เคยขาดอาหารไทลื้อในชีวิตประจำวัน จะกล่าวให้ถูกคือแทบไม่เคยมีอาหารถิ่นอื่นวางอยู่ แม้กระทั่งอาหารชนิดเดียวกันกับอาหารล้านนา ชาวไทลื้อก็ยังปรุงเองเพราะมีวัตถุดิบบางอย่างแตกต่างกัน ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองมีคำกล่าวที่ว่า “ต่างกินไผ่ต่างมัน” หรือ *ทางกินใครทางมัน* หมายถึง ใครๆ ก็มีวิธีการกินเป็นของตนเอง ย่อมคุ้นชินกับรสชาติดั้งเดิม แม้แต่อุปกรณ์กินข้าว คนไทลื้อในหมู่บ้านยังคงใช้ “ทุ” หรือ ตะเกียบรับประทานอาหาร อันเป็นวัฒนธรรมการกินเช่นเดียวกับชาวไทลื้อที่สืบสองพันนา

ภาพที่ 12 ผู้ชายชาวไทลื้อกำลังช่วยกันปรุงเลือดควายสดเป็นลาบเลือด
อาหารที่นิยมรับประทานเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ

อาหารไทลื้อส่วนใหญ่เน้นรสชาติเค็มและเผ็ดร้อน เนื่องจากถิ่นที่อยู่เดิมมีสภาพอากาศ
ค่อนข้างเย็นและหนาวจัดในช่วงฤดูหนาว นิยมใช้พริก ชিংอ่อน ผักชี ต้นหอม และถั่วเน่า²¹ เป็น
เครื่องแกงหรือใช้ปรุงรส นอกจากนี้ยังนิยมทำผักดองหลายชนิดเพื่อถนอมและแปรรูปอาหารไว้
รับประทานตลอดปี อาหารในชีวิตประจำวันประกอบด้วยพืชผักเป็นส่วนใหญ่ ชาวไทลื้อรับประทาน
เนื้อสัตว์ค่อนข้างน้อยและจะรับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ คือ วัว และควาย เฉพาะในเทศกาลเลี้ยงฉลอง
หรือพิธีกรรมบางโอกาสเท่านั้น ชาวไทลื้อไม่นิยมรับประทานขนมหวานในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่
จะรับประทานขนมในช่วงเทศกาลหรือพิธีกรรม เช่น ขนมดอกส้อและขนมจ้อกในช่วงสงกรานต์
ข้าวต้มเขาควยในช่วงเข้าพรรษา ข้าวน้ำอ้อยในพิธีตั้งธรรม เป็นต้น

ภาพที่ 13 ชาวไทลื้อแต่ละบ้านทำขนมดอกส้อช่วงสงกรานต์

²¹ เครื่องปรุงชนิดหนึ่ง ทำจากถั่วเหลืองหมัก

ทางซ้ายเป็นขนมดอกสั้วที่ห่อแล้วและเตรียมนำไปนึ่ง สังเกตว่าด้านบนมีใบตองขนาดเล็กกว่าห่ออื่น อยู่ 1 ห่อ เรียกว่า จู๋เข้าหนม หรือ ห่อขนมทลอก เป็นใบตองเปล่า เชื่อกันว่าถ้าใส่จู๋เข้าหนมจะช่วยให้ ขนมดอกสั้วทั้งหมดนี้สุกสม่ำเสมอดีทุกห่อแต่ถ้าไม่ใส่ขนมที่นี้จะสุกๆดิบๆ

ข้อมูลทางวัฒนธรรมทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยได้มาจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและ เรียบเรียงข้อมูลจริงจากภาคสนามเป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อเมืองยอง ความเป็นมาและภูมิหลังของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย บริบทของสภาพแวดล้อมและชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อพลัดถิ่น ซึ่งมีทั้งสิ่งที่คงเดิมและสิ่งที่ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม

บทที่ 3

วรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ความนำ

ตามที่ได้กล่าวอธิบายในบทที่ 2 ถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ว่าอพยพหนีภัยสงครามมาจากเมืองยองและอาณาบริเวณใกล้เคียง สิ่งของสำคัญที่ผู้อพยพลูกหลานที่ได้นำติดตัวมาด้วยราวกับเป็นสมบัติล้ำค่าคือวรรณกรรมคัมภีร์ซึ่งบันทึกภูมิปัญญาความรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน บางคนไม่ได้นำติดตัวมาด้วย แต่เมื่อมาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยได้อย่างมั่นคงแล้ว ก็ติดต่อกลับไปหาญาติพี่น้องที่ยังอาศัยอยู่ทางฝั่งประเทศพม่าให้ทำสำเนาคัมภีร์คัมภีร์ที่บ้านเกิดเมืองนอนส่งมาให้หรือยืมต้นฉบับมาคัดลอก (สิงไชย อินทวงศ์, 22 สิงหาคม 2556, สัมภาษณ์)

จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต้นฉบับวรรณกรรมต่างๆ ได้รับการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีพ้นจากสายตาของคนนอก หลังจากอยู่ในภาคสนามเป็นระยะเวลาพร้อม 3 ปี ซึ่งสลาย “ความเป็นคนอื่น” ระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลลงอย่างช้าๆ ต้นฉบับวรรณกรรมหรือสมบัติอันล้ำค่าจึงได้รับความยินยอมให้เปิดเผยแก่ผู้วิจัยทีละน้อย ๆ ณ ขณะนั้นผู้วิจัยยังไม่อาจเข้าใจได้ว่าเหตุใดข้อมูลด้านวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นหวงแหนถึงเพียงนั้น?

เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมที่พบกับบริบทของคนพลัดถิ่น ผู้วิจัยได้จัดแบ่งวรรณกรรมที่พบออกเป็น 2 กลุ่ม คือ **วรรณกรรมที่คนไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ** กับ **วรรณกรรมที่คนไทลื้อพลัดถิ่นใช้ร่วมกับชาวไทยยวน** ทั้ง 2 กลุ่มนี้ ผู้วิจัยจะให้รายละเอียดเชิงสถิติสภาพทั่วไปของคัมภีร์และการเก็บรักษา จากนั้นจึงแยกเป็นประเภทต่างๆ เพื่ออธิบายเนื้อหาโดยสังเขปและความสัมพันธ์กับพิธีกรรม

อนึ่ง วรรณกรรมที่พบทั้ง 2 กลุ่ม จัดแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา ตำราประกอบพิธีกรรม ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ ตำรากฎหมาย และตำรายา ซึ่งได้รวบรวมรายการทั้งหมดไว้ในภาคผนวกและสรุปรายละเอียดโดยสังเขปไว้ในบทนี้ เพื่อให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมที่คนพลัดถิ่นนำมา แต่ในการวิเคราะห์จะเลือกใช้เฉพาะเรื่องที่มีบทบาทในการบอกตัวตนของคนพลัดถิ่นเท่านั้น ทั้งนี้ ชื่อวรรณกรรมทั้งหมดผู้วิจัยจะรักษารูปสะกดตามต้นฉบับ

ผู้วิจัยขอให้อภัยความของวรรณกรรมแต่ละประเภทซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ 3 ไว้ดังนี้

วรรณกรรมพุทธศาสนา หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเนื่องด้วยพุทธศาสนา ทั้งพุทธตำนาน พุทธประวัติ ชาดก คำสอนและคติความเชื่อต่างๆ แบ่งหมวดย่อยเป็น ธรรมชาตา ธรรมอุทิศ ธรรมย่อย ธรรมเรื่อง/ธรรมคำว ตำนาน บทสวดมนต์ และคำสอนเบ็ดเตล็ด

ตำราประกอบพิธีกรรม หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นคู่มือสำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ และคู่มือที่ให้คำแนะนำอันเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ วรรณกรรมเหล่านี้มีเนื้อหากล่าวอธิบายถึงขั้นตอนการประกอบพิธี การเตรียมสิ่งของสำหรับประกอบพิธี และอาจกล่าวถึงที่มาของพิธีกรรมนั้นๆ

ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ หมายถึง วรรณกรรมที่อธิบายประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งเรื่องราวเชิงตำนานและเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์

ตำรากฎหมาย หมายถึง วรรณกรรมที่บันทึกข้อกำหนดหรือฮีตบ้านคองเมืองในอดีต

ตำรายา หมายถึง วรรณกรรมที่ให้ความรู้ด้านการตรวจรักษาโรคตามแนวแพทย์แผนโบราณ สูตรยา สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคและขั้นตอนการปรุงยา

3.1 วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยพบว่า วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมินั้น กระจายกันอยู่ทั้งกับตัวบุคคลและที่วัดสันมะแพน เนื่องจากชาวไทลื้อพลัดถิ่นอพยพมาตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเป็นระยะเวลาร่วม 40 ปี เจ้าของคัมภีร์ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ยังคงเก็บรักษาคัมภีร์ไว้ที่บ้านเป็นอย่างดี ส่วนเจ้าของคัมภีร์บางคนล่วงลับและไร้ผู้สืบทอดองค์ความรู้ ลูกหลานจะนำคัมภีร์ของผู้วายชนม์ไปถวายไว้ที่วัดตามความเชื่อ นอกจากนี้คัมภีร์จำนวนหนึ่งที่พบที่วัดสันมะแพนก็เป็นคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อนำไปถวายเพื่อประกอบพิธีกรรมตามวาระโอกาสต่างๆ อีกด้วย

3.1.1 วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเก็บรักษาไว้เอง

คัมภีร์กลุ่มนี้คือคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำติดตัวมาด้วยเมื่อครั้งอพยพและยังคงเก็บรักษาไว้ที่บ้านในปัจจุบัน หรือเมื่อลงหลักปักฐานดีแล้วจึงติดต่อไปยังญาติพี่น้องที่ภูมิลำเนาให้นำต้นฉบับมาให้ตนเองคัดลอกหรือทำสำเนาเก็บไว้ มีรายการและรายละเอียดทั่วไปตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 รายการวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเก็บรักษาไว้ที่บ้าน เรียงลำดับตามตัวอักษร

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
1	กฎหมายเมืองยอง	ส	62	ลื้อ, หมีกดำ	-เก่ามากแต่สภาพค่อนข้างดี -มีตราประทับของเมืองยอง กำกับ -ไม่ทราบปีที่คัดลอก เป็น หนังสือที่สืบทอดกันเฉพาะกลุ่ม เจ้าเมืองยอง และเป็นข้อ กฎหมายที่เคยใช้จริงในอดีต, ต้นฉบับจากเมืองยอง
2	คำก่าวเข้าเก้ากอง	พ (พับ หัว)	53	ลื้อ, หมีกดำ และน้ำ เงิน	-เก่าแต่สภาพค่อนข้างดี พับสา แบบเย็บหัวกระดาษ -เป็นตำราประกอบพิธีกรรม -ไม่ทราบปีที่คัดลอก, ต้นฉบับ จากเมืองยอง
3	คำขับปถมกับภูมส์้าง โลก	พอ	272	ลื้อ	-สภาพดี -สันนิษฐานว่าต้นฉบับเป็นบทคำ ขับที่ใช้ในสิบสองพันนา - คัดลอกเมื่อปีพ.ศ. 2527, ต้นฉบับจากสิบสองพันนา
4	คำร้องท้าวพยาหลวง เมืองวะ	ส	3	ลื้อ, หมีกน้ำ เงิน	-สภาพดี คัดลอกจากต้นฉบับ เก่าที่เมืองวะ ไม่ทราบปีที่ คัดลอก

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
5	ต้นมิ่งหุรา	พอ	81	ลื้อ	-สภาพดี ตัวอักษรขาดหาย บางส่วนเนื่องจากต้นฉบับถ่าย เอกสารไม่ครบถ้วน -เป็นตำราโหราศาสตร์ที่พิมพ์ใน เชียงใหม่ และใช้กันแพร่หลายใน กลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ ไทเขิน ไท ลื้อ เรียบเรียงและจัดพิมพ์โดย หมอล่วงวิชา เจ้าสายแรง เจ้าคานสามตา และเจ้าเทวี่ง แสง เวียงเชียงใหม่, ต้นฉบับจาก เชียงใหม่
6	ตำนานประวัติศาสตร์ เมืองยองหรือเมืองมท ยักรัฎฐบุรี	อ	218	ลื้อ, พิมพ์	-สภาพดี -เรียบเรียงโดยเจ้าเกษวงค์ ณ เมืองยอง ศักราช 1364 เดือน 5 ขึ้น 4 ค่ำ (พ.ศ. 2545)
7	ตำนานผาเสื่อ บ้านไลเมืองลา	พ	30	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่า เนื้อกระดาษถูก แมลงทำลายบางส่วน -เป็นชาดกนอกนิบาตที่เผยแพร่ ในกลุ่มชาวไท, ต้นฉบับจากเมือง วะ
8	ตำนานพุทธศาสนาอัน พระยาอินท์จักรรักษาต่อ ไพ	อ	21	เงิน, พิมพ์	-สภาพดี -ต้นฉบับมาจากราชสำนักเชียง ตุง พ.ศ.2499 เจ้าเกษแห่งเมือง

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					ยongได้คัดลอกขึ้นใหม่เมื่อพ.ศ. 2557 ดังระบุไว้ว่า “ค้นคว้า แต่ัมเขียรด้วย ขนานข้าง แล แก้ไขแต่ัมดับ ยิบแสงอามาต- เขียงตุง เมื่อปีจ.ส.1318 ตัวแล เจ้าเกช เม็งยongได้พิมพ์ใหม่แล้ว เมื่อวันที่ 4.3.2014 ตัว”
9	ตำนานภยภม	อ	19	ลือ	-สภาพดี -คัดลอกเมื่อปี จ.ศ. 1365 (พ.ศ. 2546)
10	ตำราประกอบพิธีรวม 1	พ	40 โดยประ มาณ	ลือ, หมึกดำ	-สภาพเก่า ตัวอักษรเริ่มเลือน เล็กน้อย เนื้อความไม่ต่อเนื่อง , ต้นฉบับจากเมืองยong
11	ฉั่มลือห้าวาร	พ	69	ลือ, หมึกดำ	-สภาพค่อนข้างดี คัดลอกเมื่อ “ปีรวงไส้จุลศักราชได้ 1363 ตัว เดือนยี่ ลง 8 ค่ำ เมงวัน 7 ไทวัน ดับไส้ นักขัตตะเริกฟ้าพายบนได้ 12 ตัว” (พ.ศ.2544), ต้นฉบับ จากเมืองยong
12	แผนที่เขตแคว้รเจ้าฟ้า เมืองยongแลเขตแคว้ร เจ้าฟ้าเมืองไทยต่างๆ อันท้อรเคยขึ้นกับ อาณาจักรไทยลือเมือง	อ		ลือ	-สภาพดี -เรียบเรียงขึ้นภายหลังจากการ อพยพมายังประเทศไทย โดย เชื้อสายเจ้าเมืองยong

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
	อาระวี เชียงรุ่ง (รัฐสิบ สองพันนา)เมื่อก่อ				
13	แผนที่รูปร่างแผ่นดิน เมืองไทย	อ		ลือ	-สภาพดี -เป็นแผนที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ใหญ่
14	พอบตัดเกิดลูกอ้อ	พ		ลือ, หมึกดำ	สภาพค่อนข้างเก่า ตัวอักษร เลือนหายบางส่วน ลายมืออ่าน ยาก ไม่ทราบปีที่คัดลอก เป็น ตำราประกอบพิธีกรรม, ต้นฉบับ จากเมืองยอง
15	พอบทานเข้าพระเมิง ไชยพระเมิงแก้ว	พ	43	ลือ, หมึกดำ	-สภาพค่อนข้างเก่า ตัวอักษร เลือนหายบางส่วน ไม่ทราบปีที่ คัดลอก -เป็นตำราประกอบพิธีกรรม, ต้นฉบับจากเมืองยอง
16	พับกัมฐาน	พ		ลือ, หมึกดำ	-สภาพเก่า, ต้นฉบับจากเมือง ยอง
17	พับหนังสือธัมมสาต ราช สาต แก้วแสง หอครัม	พ		ลือ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก พับสาแบบเย็บ หัวกระดาษ ตัวอักษรไม่ชัด บางส่วน, ต้นฉบับจากเมืองยอง
18	พับหนังสือพื้นเมืองวะ	พอ		ลือ	-สภาพดี คัดลอกมาจากต้นฉบับ จริงของเมืองวะหลังจากอพยพ

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					มาอยู่ประเทศไทย ต้นฉบับเดิม คัดลอกเมื่อพ.ศ. 2417 -เป็นหนังสือที่เผยแพร่เฉพาะ กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองวะ
119	พื้นเมืองเชียงรุ่ง	พอ	48	สื่อ	-สภาพดี ถ่ายเอกสารจาก ต้นฉบับพับสาแบบเย็บหัว กระดาษ ต้นฉบับคัดลอกเมื่อ “ป्लीเต่าสง สกราชสักขาตได้ย 1364 ตัว เดือน 5 ออก 2 คำ” (พ.ศ.2545) เป็นสำนวน เดียวกันกับ เชื้อเครือเจ้าแสนหรี ,ต้นฉบับจากสิบสองพันนา
20	พื้นเมืองวะ	พอ	26	สื่อ	-สภาพดี แต่อ่านยากเนื่องจาก ปัญหาการถ่ายเอกสาร ต้นฉบับ เป็นพับสาจากเมืองวะ สืบต่อใน เชื้อสายเจ้าเมืองวะ คัดลอกเมื่อ “ปีดับหม้า สักราด 1277” (พ.ศ.2458)
21	มันธาตุราต	พ	25	สื่อ, หมึกดำ	-สภาพดี คัดลอกที่ประเทศไทย เมื่อ “เดือนเจียงใต้ 12 เหนือ

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					ออก 4 คำ 1362 ²² (พ.ศ. 2543) -เป็นชาดกนอกนิบาต ใช้ถวายเป็น ประกอบกับธรรมมหาชาติ
22	สัณฐิส่งเข้า	อ	5	ไทย, พิมพ์	-สภาพดี -เป็นเรื่องเดียวกันกับ <i>อานิสงส์ ทานหาคนตาย</i> ของล้านนา ซึ่ง เป็นธรรมอุทิศ
23	โหรา ซาตา 1	พ	168	ลือ	-สภาพเก่ามาก ตัวอักษรถูกน้ำ หายไปบางส่วน, ต้นฉบับจาก เมืองยอง
24	โหรา ซาตา 2	พ	80 โดยประ มาณ	ลือ	-สภาพเก่ามาก กระดาษขาด และหายไปบางส่วน, ต้นฉบับ จากเมืองยอง
25	โหรา ซาตา 3	พ	120 โดยประ มาณ	ลือ	-สภาพเก่ามาก กระดาษเปื้อย ขาด ข้อความหายไปหลายตอน, ต้นฉบับจากเมืองยอง
26	โหราป้อรฟ้าแมบ รัมม์ มังคละศาสนาหลวง	พ	30 โดยประ มาณ	ลือ	-สภาพเก่ามาก, ต้นฉบับจาก เมืองยอง

²² เดือนเจียงใต้ 12 เหนือ หมายถึง เดือนเจียงตามปฏิทินล้านนา ตรงกับเดือน 12 ตามปฏิทินไทลื้อ หรือเดือนตุลาคม ตามปฏิทินสากล ชาวไทลื้อเรียกภาคเหนือของประเทศไทยว่า เมืองใต้ และเรียกอาณาบริเวณเมืองเชียงตุง เมืองยองและเมืองอื่นๆ ใกล้เคียงว่า เมืองเหนือ

จากรายการในตารางข้างต้น คัมภีร์ส่วนใหญ่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของคนพลัดถิ่น คัมภีร์หลายผูกผ่านการใช้งานมายาวนาน จึงมีสภาพค่อนข้างเก่าและชำรุดเสียหายไปตามกาลเวลา บางส่วนเป็นคัมภีร์ที่คัดลอกหรือทำสำเนาขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์ทุกเล่มได้รับการเก็บรักษาเป็นอย่างดีในฐานะสมบัติชิ้นสำคัญ และเป็นที่หวงแหนของเจ้าของคัมภีร์เป็นอย่างยิ่ง คัมภีร์เกือบทั้งหมด บันทึกด้วยอักษรไทลื้อเป็นภาษาไทยลื้อ มีเพียงฉบับเดียวที่บันทึกด้วยอักษรไทยแต่ถ้อยคำเป็นภาษาไทยลื้อ และมีเพียงฉบับเดียวที่บันทึกด้วยอักษรไทเขินตัวพิมพ์

วัสดุที่บันทึกคัมภีร์มี 4 ประเภท ได้แก่ พับสา สมุด ต้นฉบับที่ถ่ายเอกสาร และเอกสารที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ คัมภีร์ที่บันทึกลงในพับสาส่วนใหญ่เป็นต้นฉบับที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษหรือนำมาจากมาตุภูมิ ส่วนอีก 3 ประเภท คัดลอกมาจากต้นฉบับจริงด้วยวิธีการต่างๆ คัมภีร์เก่าที่สุดเท่าที่ระบุปีที่คัดลอกไว้ คือ *พื้นเมืองวะ* คัดลอกขึ้นเมื่อปี จ.ศ. 1277 หรือ พ.ศ. 2458 มีอายุร่วมร้อยปีในปัจจุบัน ส่วนคัมภีร์ผูกอื่นๆ ที่ไม่ได้ระบุปีคัดลอกไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์โหราศาสตร์และตำราประกอบพิธีกรรม สันนิษฐานว่าบางผูกน่าจะมียุ่เก่าแก่ถึงร้อยปีเช่นกันเพราะผู้ถือครองคัมภีร์ในปัจจุบันมีอายุมากกว่า 70 ปี และได้รับสืบทอดคัมภีร์มาจากบรรพบุรุษอีกต่อหนึ่ง

คัมภีร์ที่พบทั้ง 26 รายการ มี 4 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา ตำราประกอบพิธีกรรม ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ และตำรากฎหมาย คัมภีร์ในหัวข้อนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อพลัดถิ่น หรือใช้งานจริงในโอกาสต่างๆ ดังนี้

3.1.1.1 วรรณกรรมพุทธศาสนา

พบทั้งหมด 6 ผูก ได้แก่ *ตำนานผาเสื่อบ้านไผ่เมืองลา* *ตำนานพุทธศาสนาอันพระยาอินท์จักรรักษาต่อไฟ* *ตำนานภยากม* *ธัมมิลิบท้าวาร* *มันธาตุราต* และ *ลัทธิสี่ง่า*

ภาพที่ 14 พับสาธรรมตำนานผาเสื่อบ้านไผ่เมืองลา

ตำนานผาเสื่อบ้านไล่เมืองลา²³

สังเขปเนื้อหา : เป็นตำนานเกี่ยวกับพุทธศาสนา เนื้อหาแบ่งเป็นหลายตอนแต่ไม่ต่อเนื่องกัน เนื้อหาหลักกล่าวถึงพระบาทผาเสื่อในถ้ำคูหาแก้ว บ้านไล่ เมืองลา ว่าเคยเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ภายในถ้ำนั้นเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎก ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าผู้มีบุญได้เข้ามายังถ้ำคูหาแก้ว และนำพระไตรปิฎกออกไปเผยแพร่สั่งสอนผู้คน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระนางมัทรี จากเรื่องเวสสันดรชาดก อธิบายสาเหตุที่พระนางมัทรีสามารถพรรณาป่าไม้หิมพานต์ได้อย่างละเอียดพิสดาร²⁴ ว่าเป็นเพราะนางเคยเกิดเป็นกนิริอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ และในชาติอื่นๆ ก็เคยอาศัยในเขาวงกตมาก่อน ตอนท้ายของเนื้อหาอ้างว่าตำนานผาเสื่อบ้านไล่เมืองลานั้นเป็นธรรมที่นำมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไม่ได้ใช้เทศน์เพื่อประกอบพิธีกรรมใดๆ แต่เป็นธรรมที่พุทธศาสนิกชนควรจดจำและคัดลอกเก็บรักษาไว้ประจำบ้าน ตำนานเรื่องนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อพยพมาจากประเทศพม่า ถ้ำผาเสื่อ บ้านไล่ เมืองลา เป็นสถานที่จริงในจังหวัดเชียงใหม่ ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยขาวระยิบระยับงดงามสมชื่อถ้ำคูหาแก้ว เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในตำนาน (สิงไชย อินทวงศ์, 21 กรกฎาคม 2555, สัมภาษณ์)

ความเชื่อ/โอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมที่คัดลอกเก็บไว้ประจำบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล ตามที่ปรากฏในตอนท้ายของตำนาน

ตำนานพุทธศาสนาอันพระยาอินทร์จรรักษาต่อไฟ

สังเขปเนื้อหา : เป็นตำนานเกี่ยวกับพุทธศาสนา กล่าวถึงพระยาอินทร์ได้ไปพบพระพุทธเจ้าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน เพื่อสอบถามถึงเหตุการณ์และอนาคตของศาสนาพุทธในภายภาคหน้า พระยาอินทร์ได้ขอเป็นผู้อุปภัมภ์รักษาพุทธศาสนาเป็นเวลา 2,500 ปี นับจากพุทธปรินิพพาน ตำนานยังได้เล่าถึงเหตุการณ์หลังกึ่งพุทธกาลว่าจะเกิดภัยพิบัติต่างๆ ขึ้น และพระยาอินทร์จะเป็นผู้ล้างโลก จะเหลือเฉพาะผู้ตั้งมั่นในศีลธรรมเท่านั้นที่จะอยู่รอดต่อไป

โอกาสที่ใช้ : ตำนานเรื่องนี้มีลักษณะเดียวกันกับตำนานผาเสื่อบ้านไล่เมืองลา คือมุ่งเน้นสั่งสอนศีลธรรม และถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนสมควรจดจำและคัดลอกเก็บรักษาไว้ประจำบ้าน

²³ บางผู้เรียกว่าเป็นชาดก แต่เนื้อเรื่องไม่มีองค์ประกอบของชาดกแต่อย่างใด

²⁴ ตามเนื้อความในมหาชาติ กัณฑ์หิมพานต์

ตำนานภายภม

สังเขปเนื้อหา : เป็นตำนานเกี่ยวกับพุทธศาสนา กล่าวว่าพระยาพรหมได้แต่งตำนานผูกนี้ขึ้น จากคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อไว้สั่งสอนมนุษย์ นอกจากอธิบายคำสอนและศีลธรรมต่างๆ ยังกล่าวถึงโทษทัณฑ์ที่เทวดาองค์ต่างๆ คือ พระยาอินทร์ พระยาพรหม และแฉน จะลงโทษแก่มนุษย์ หากมนุษย์ไม่ตั้งมั่นในศีลธรรม ท้ายผูกเน้นย้ำให้พุทธศาสนิกชนรักษาศีลและคัดลอกกรรมผูกนี้ไว้ ประจำบ้าน

โอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมที่คัดลอกเก็บไว้ประจำบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล ตามที่ปรากฏในตอนท้ายของตำนาน

ธัมม์สิบห้าวาร

สังเขปเนื้อหา : เป็นบทสวดภาษาบาลี สำหรับถวายให้พระสงฆ์สวดประกอบในพิธีมงคลต่างๆ ที่เป็นพิธีใหญ่ (พระมหาวรเชษฐ, 1 พฤษภาคม 2559, สัมภาษณ์)

โอกาสที่ใช้ : นิยมใช้สวดในพิธีทานมหาปาง พิธีขึ้นบ้านใหม่ และพิธีสืบชะตา เพื่อสร้างสิริมงคล

มันธาตุราต หรือ มันธาตุราช

สังเขปเนื้อหา : เป็นธรรมเรื่อง กล่าวถึงพระยามันธาตุราชให้ช่างบอกไฟหรือช่างดอกไม้ไฟ สร้างดอกไม้ไฟแล้วจุดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระสุเมธังพุทธเจ้า อานิสงส์ของการบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้ไฟทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ และพระอินทร์ได้ช่วงเนรมิตฝนท่าแก้วให้ตกในท้องพระคลัง

โอกาสที่ใช้ : มันธาตุราชเป็นธรรมเรื่องหนึ่งที่กลุ่มชาวไทยผู้นิยมใช้ถวายประกอบกับธรรมเรื่องมหาชาติเมื่อประกอบพิธีตั้งธรรมหลวงและพิธีทานมหาปาง เนื่องจากมีอนุภาคสอดคล้องกับการประกอบพิธีเทศน์มหาชาติเรื่องการจุดดอกไม้ไฟเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งชาวไทยลื้อใช้ดอกไม้ไฟซึ่งแตกเป็นประกายเป็นเครื่องบูชาพระเวสสันดรโพธิสัตว์แทนการถวายดอกไม้พันดอก

ลัญจิสั่งเข้า

สังเขปเนื้อหา : เป็นธรรมอุทิศ²⁵ กล่าวถึงเศรษฐีที่ลูกชายตายไป ทุกๆ วันเศรษฐีจะสั่งให้คนรับใช้นำอาหารไปให้ลูกชายที่ป่าช้า แต่ลูกชายไม่เคยได้รับอาหารนั้นเลย อยู่มาวันหนึ่งเกิดฝนตกหนัก น้ำหลากขวางทางไปป่าช้า คนรับใช้จึงนำอาหารไปใส่บาตรพระแทน ลูกชายจึงได้รับอานิสงส์จากการใส่บาตรนั้นเป็นครั้งแรก

โอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายวัดเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ นิยมสำหรับพ่อแม่อุทิศให้ลูกหลาน **ลัญจิสั่งเข้า** เป็นธรรมที่แสดงความเชื่อและอานิสงส์ของการทำบุญต่อบาตรว่ามีผลมาก และเป็นวิถีทางที่จะส่งผลบุญไปถึงวิญญาณของผู้ล่วงลับได้ เป็นธรรมอุทิศที่ชาวไทลื้อนิยมถวายมากเรื่องหนึ่ง โดยผู้เป็นพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่จะถวายธรรมเรื่องนี้ให้แก่ลูกหลานที่เสียชีวิตไป ตามเนื้อเรื่องซึ่งเศรษฐีผู้เป็นพ่อทำบุญให้ลูก ในกลุ่มชาวไทลื้อเรียกชื่อธรรม **ลัญจิสั่งเข้า** ด้วยชื่ออื่นว่า **อานิสงส์สั่งข้าว** และ **อานิสงส์น้ำนอง** ธรรมเรื่องนี้มีเนื้อหาตรงกับธรรม **อานิสงส์ทำบุญไปหาผู้ตาย** ซึ่งเป็นลานเทียม²⁶ ของล้านนา

3.1.1.2 ตำราประกอบพิธีกรรม

พบทั้งหมด 10 ผูก ได้แก่ **คำก่าวเข้าเก้ากอง** **พอบทานเข้าพระเมิงไชยพระเมิงแก้ว** **พอบตัดเกิดลูกอ้อ** **คำร้องท้าวพยาหลวงเมืองวะ** **ต้นมิ่งหุรา** **ตำราประกอบพิธีรวม** **โหรา** **ชาตา 1** **โหรา** **ชาตา 2** **โหรา** **ชาตา 3** และ **โหราป้อรฟ้าแลบ** แต่ละผูกมีขอบเขตเนื้อหาและการใช้งาน ดังนี้

²⁵ หมายถึง ธรรมที่ใช้ประกอบพิธีเพื่ออุทิศบุญให้ผู้ล่วงลับ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในหัวข้อ 3.2

²⁶ หมายถึง คัมภีร์ที่พิมพ์โดยจำลองลักษณะของคัมภีร์ไบเบิล อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในหัวข้อ 3.2

ภาพที่ 15 พับสาดำราประกอบพิธีกรรม (ตำราโหราศาสตร์)

คำกล่าวเข้าเก้ากอง

โอกาสที่ใช้ : อธิบายการเตรียมสิ่งของและขั้นตอนการประกอบพิธีทานเข้าเก้ากอง (ทานข้าวเก้ากอง) ทานเข้าภเมืองแก้ว(ทานข้าวพระเมืองแก้ว) ทานเข้าลคเคาะ (ทานข้าวลคเคาะ) และคำสุมาโคทาน (สุมาคร้วทาน) ใช้ประกอบพิธีกรรมข้างต้น 3 พิธีแรกเป็นพิธีเพื่อการเยียวยารักษาโรคหรือขับไล่เคราะห์รูปแบบหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ พ่อจารย์หรือขานานเป็นผู้ประกอบพิธีให้แก่ผู้ป่วย โดยจัดพิธีขึ้นภายในวัด ปัจจุบันคัมภีร์นี้ยังคงมีบทบาทใช้จริงในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ส่วนคำสุมาโคทานเป็นคำกล่าวขอสม่าต่อสิ่งของต่างๆ ก่อนที่จะนำไปถวายทาน เพราะสิ่งของเหล่านั้นอาจถูกล้วงกินโดยเจตนาหรือไม่เจตนาระหว่างการเตรียมและการเคลื่อนย้ายมายังวัด

พอบทานเข้าภเมืองไซ เข้าพระเมืองแก้ว

โอกาสที่ใช้ : อธิบายการเตรียมสิ่งของและขั้นตอนการประกอบพิธีทานเข้าภเมืองไซ (ทานข้าวพระเมืองไซ) และ ดานเข้าพระเมืองแก้ว (ทานข้าวพระเมืองแก้ว) ซึ่งเป็นพิธีเพื่อการเยียวยารักษาโรคหรือขับไล่เคราะห์รูปแบบหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ นอกจากนี้ท้ายเล่มยังมีบทสวดสำหรับส่งเคราะห์เรือน ปัจจุบันคัมภีร์นี้ยังมีบทบาทใช้จริงในวิถีชีวิตของคนไทลื้อพลัดถิ่นเมื่อต้องการประกอบพิธีดังกล่าว

พอบตัดเกิดลูกอ่อ

โอกาสที่ใช้ : อธิบายการเตรียมสิ่งของ คำสวดและคาถาตัดเกิด รวมทั้งขั้นตอนการประกอบพิธีตัดเกิด ส่วนใหญ่จะประกอบพิธีนี้ให้แก่ทารกหรือเด็กเล็กที่เจ็บป่วยหรือร้องไห้งอแงโดยไม่ทราบสาเหตุ เชื่อว่าถูกแม่เกิดหรือแม่ชื้อรบกวน แต่บางครั้งอาจประกอบพิธีนี้ให้แก่ผู้ใหญ่ที่เจ็บป่วยได้เช่นกัน ขนานผู้ประกอบพิธียังเคยทำพิธีนี้เมื่อสมัยอพยพมาช่วงแรกๆ แต่ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ไม่ได้ปฏิบัติอีกแล้วในวิถีชีวิตของชาวไทยพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง (ยอด พรหมปัน, 24 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์)

คำร้องท้าวพญาหลวงเมืองวะ

โอกาสที่ใช้ : เป็นคำเชิญผีหรือเจ้าเมืองวะจำนวน 12 ตน พร้อมทั้งบริวารให้มารับเครื่องบูชาและขอพรจากผีเจ้าเมืองเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ อาทิ ขอให้ปลูกพืชผักองกวม เลี้ยงสัตว์ก็ขอให้เติบโตดี มีลูกหลานก็ขอให้เชื่อฟังคำสั่งสอน ใช้ในพิธีเลี้ยงผีเมืองวะทั้งพิธีในอดีตก่อนการอพยพและพิธีในปัจจุบันซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำในวันแรม 5 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี

คัมมิงุรรา

โอกาสที่ใช้ : เป็นตำราโหราศาสตร์ที่เรียบเรียงและพิมพ์เผยแพร่ในเชียงใหม่ และเป็นที่แพร่หลายในกลุ่มพ่อจารย์และชนานกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขิน ไทใหญ่ และไทลื้อ เนื้อหาอธิบายคำทำนายโชคชะตาตามวันเม็ง²⁷ เดือน ปีนักษัตร ฤกษ์ยามที่เกิด คำทำนายตัวพืง²⁸ คำทำนายชั่วแผล²⁹ คำทำนายของหาย

ตำราประกอบพิธีรวม 1

โอกาสที่ใช้ : ให้คำทำนายเหตุการณ์บางอย่าง ตามคติความเชื่อของชาวไทยลื้อ และรวบรวมคำสวดประกอบพิธีต่างๆ มีเนื้อหาแบ่งเป็นหัวข้อ ได้แก่ คำส่งปู่เถนย่าเถน(พ่อเกิดแม่เกิด) คำสืบชาติบ้านเมืองเรือนตัวคน คำสมาธาดุรทาย เหตุเกิดแผ่นดินไหว และคำสวดเรื่องโลกุฑณี

²⁷ วันเม็ง หรือ วันมอญ คือการนับวันเป็น 7 วันในหนึ่งสัปดาห์ เริ่มต้นที่วันอาทิตย์ ไปจนถึงวันสุดท้ายคือวันเสาร์

²⁸ ตัวพืง ออกเสียงว่า ตัวปืง ใช้สำหรับทำนายดวงชะตาโดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการนับ

²⁹ ชั่วแผล (ออกเสียงว่า จั่วแผล) ใช้สำหรับทำนายเคราะห์ที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดชั่วอายุขัย โดยทำนายตามอายุ มักใช้ทำนายคู่กับ ชั่วถัง (ออกเสียงว่า จั่วถัง) ซึ่งใช้สำหรับทำนายโชคที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดชั่วอายุขัย (ครูบาคำแสง ธรรมปตฺโต, 7 มีนาคม 2559, สัมภาษณ์)

โหรา ชาดา 1

โอกาสที่ใช้ : เป็นตำราโหราศาสตร์ เน้นการทำนายชะตาจากวัน เดือน ปีตามระบบปฏิทิน หนไท และฤกษ์ที่เกิด ตามคติทางโหราศาสตร์ไทลื้อ คำทำนายตัวพืง มีภาพประกอบการทำนาย ชะตา และระบุสิ่งของผู้เกิดในแต่ละช่วงเวลาควรถวายทานเพื่อความป็นมงคล

โหรา ชาดา 2

โอกาสที่ใช้ : เป็นตำราโหราศาสตร์ เนื้อหาภายในแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ ได้แก่ คำทำนาย ชะตาจากวัน เดือน ปีนักษัตร ปีเกิดตามระบบปฏิทินหนไท ฤกษ์ยามที่เกิด ฤกษ์การตั้งเรือน การขึ้น เรือนใหม่ และฤกษ์การแต่งงานตามคติทางโหราศาสตร์ไทลื้อ

โหรา ชาดา 3

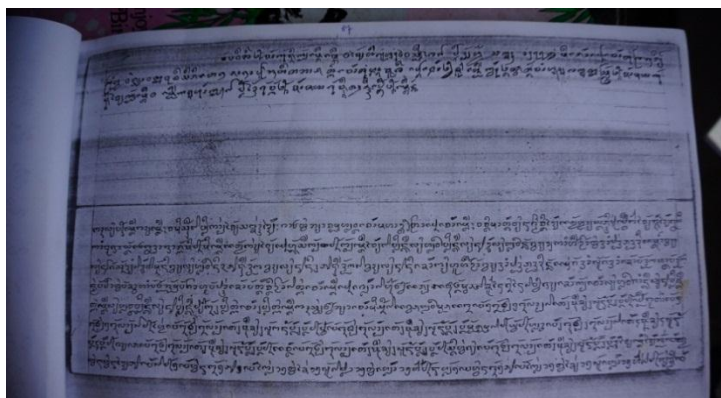
โอกาสที่ใช้ : เป็นตำราโหราศาสตร์ เนื้อหาภายในแบ่งเป็นหมวดต่างๆ ได้แก่ คำทำนาย ชะตาจากวัน เดือน ปีที่เกิดตามระบบปฏิทินหนไท และฤกษ์ยามที่เกิด คำทำนายตัวพืง ฤกษ์การตั้ง เรือน คำทำนายวันที่เหมาะสำหรับประกอบกิจต่างๆ ในชีวิตประจำวันตามคติทางโหราศาสตร์ไทลื้อ เช่น วันดีสำหรับทำพิธีมงคล วันดีสำหรับบ้ล้อมรั้ว วันดีสำหรับตัดเสื่อผ้าใหม่

โหราบ้อรฟ้าแมบ

โอกาสที่ใช้ : เป็นตำราโหราศาสตร์ เน้นการทำนายดวงชะตาโดยใช้วันเม็งเป็นเกณฑ์ในการทำ นาย เพื่อทำนายอุปนิสัยและดวงชะตาของคนที่เกิดในแต่ละวัน มีเนื้อหาทำนายไม่ยาวมาก นอกจากคำทำนายดวงชะตาแล้ว ภายในเล่มยังมีธรรมเรื่องมงคลศาสนาหลวง คาถาอาคม และตำรายันต์อีกเล็กน้อย

3.1.1.3 ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์

พบทั้งหมด 5 ผูก ได้แก่ คำขับปถมกัปภุมส้างโลก ตำนานประวัติศาสตร์เมืองยองหรือเมือง มหิยงครัฐบุรี พับหนังสือพื้นเมืองวะ พื้นเมืองวะ และพื้นเมืองเชียงรุ่ง นอกจากนั้นเอกสารเชิง ประวัติศาสตร์ยังพบ แผนที่เมืองยอง และแผนที่รูปร่างแผ่นดินเมืองไทย แต่ละผูกมีขอบเขตเนื้อหา และโอกาสที่ใช้ ดังนี้

ภาพที่ 16 *พื้นเมืองวะ* ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นถ่ายเอกสารจากต้นฉบับพับสา

คำขับปถมกับปฐมสังโลก

สังเขปเนื้อหา : เป็นตำนานแสดงการกำเนิดโลกซึ่งถ่ายทอดไว้ในรูปแบบคำขับ³⁰ เนื้อหาภายในคล้ายจะเป็นเนื้อความเดียวกันไปตลอดทั้งผูก แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดพบว่าเนื้อหาคำขับได้รวบรวมตำนานเกี่ยวกับกำเนิดโลก 3 ส่วนไว้ด้วยกัน ได้แก่ *ปถมกับปฐมสังโลก* *ปถมกับหัวช้าง* และ *ตำนานปู่สังกะสาอย่าสังกะสี*

ปถมกับปฐมสังโลก กล่าวถึงพระยาอินแกบผู้เกิดมาเป็นคนแรกนับตั้งแต่ยังไม่มีพื้นโลก พระยาอินแกบได้ขี่ไคลสร้างแผ่นดิน จนเกิดเป็นพื้นโลกผืนน้ำ และขี่ไคลขึ้นเป็นเทพเจ้าบริวารองค์ต่างๆ รวมทั้งพระยาภุม 3 หน้า³¹ ผู้เป็นบุคคลสำคัญที่ได้สร้างเทพบริวารต่อไป จนเกิดเป็น 16 ชั้นฟ้า และสร้างมนุษย์ขึ้นบนโลก ต่อมาพระยาภุมได้กำหนดสร้าง วัน เดือน ปี และราศีต่างๆ

ปถมกับหัวช้าง กล่าวถึง ธิดาพระยาภุมคิดจะเป็นใหญ่ในชั้นฟ้า จึงตัดหัวพ่อพระยาภุม ทำให้เกิดเภทภัยขึ้นทั้งบนเมืองฟ้าและเมืองคน ในที่สุดจึงต้องไปตามหาหัวสัตว์บนโลก และได้หัวช้างมาต่อกับร่างกายของพระยาภุม ทำให้ความเดือดร้อนยุติลง

ตำนานปู่สังกะสาอย่าสังกะสี กล่าวถึง ปู่สังกะสากับย่าสังกะสีเกิดจากน้ำเต้า ทั้งสองคนได้ช่วยกันสร้างพืช สัตว์และมนุษย์รุ่นต่อไป และกล่าวถึงพญาสมมติราชากำเนิดขึ้นในโลกมนุษย์ ได้สร้างบ้านสร้างเมือง และแบ่งที่ดินให้คนทั้งหลายทำมาหากิน

โอกาสที่ใช้ : คำขับที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกำเนิดโลกทั้งหมดนี้ เป็นบทขับที่สืบทอดกันมายาวนาน ถือว่า “เป็นแก้วเป็นแสง” หรือบทขับสำคัญ หากช่างขับคนใดจดจำเนื้อหาคำขับไว้ได้ จะ

³⁰ อ่านคำอธิบายพิธีขับลือในบทที่ 4

³¹ ภุม 3 หน้า หรือ พระยาพรหมสามหน้า เป็นเทพองค์แรกๆ ที่เกิดขึ้นมาตามความเชื่อของชาวไทลื้อ

ส่วนแรก กล่าวถึงขั้นตอนการเตรียมสิ่งของในพิธีเลี้ยงเมือง ขั้นตอนการประกอบพิธีอย่างละเอียด นับตั้งแต่การกำหนดวันเลี้ยงผี การคัดเลือกสัตว์พลีกรรม การเตรียมเครื่องประกอบพิธี การเตรียมสถานที่ประกอบพิธี วิธีการฆ่าสัตว์พลีกรรม หน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในพิธีกรรม เกณฑ์การส่งส่วยของบ้านและหัวนาแต่ละเขต การจัดสรรปันส่วนเงิน สิ่งของและอาหาร ให้แก่ผู้ร่วมพิธี ในอดีตพื้นเมืองน่าจะจะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเสมือนคู่มือของการประกอบพิธีเลี้ยงเมืองอย่างถูกต้องตามธรรมเนียมและมีบทบาทต่อการปกครอง

ส่วนที่สอง กล่าวถึงประวัติศาสตร์เมืองวະ ลำดับเจ้าเมืองวະตั้งแต่องค์แรกจนถึงรุ่นลูกหลานที่อพยพมายังประเทศไทย

ส่วนที่สาม เป็นบทคำขับร้องผีเมือง เชิญผีเจ้าเมืองมารับเครื่องบูชาในพิธีเลี้ยงเมือง

โอกาสที่ใช้ : พื้นเมืองวະมีลักษณะเป็นทั้งตำราประกอบพิธีและบันทึกประวัติศาสตร์ในเวลาเดียวกัน ปัจจุบันพื้นเมืองวະมีการคัดลอกและสืบทอดโดยกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองวະ และใช้เป็นคู่มือประกอบพิธีเลี้ยงผีเมืองวະซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในเดือนกันยายน แต่ปัจจุบันได้ลดลำดับขั้นตอนในพิธีลงเป็นอันมากจากที่บันทึกไว้ในพับสา³²

พื้นเมืองเชียงรุ่ง

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของสิบสองปันนา ตามลำดับเจ้าเมืองผู้ปกครองเมืองเชียงรุ่ง เป็นฉบับเดียวกันกับเชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา (เท่ากว้างแข่งและอายคำ เรียบเรียง, 2541, เรณู วิชาศิลป์, ปวีรรต)

โอกาสที่ใช้ : พื้นเมืองเชียงรุ่งมีความสำคัญต่อชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมือง ในฐานะบันทึกประวัติศาสตร์ซึ่งบ่งบอกรากเหง้าของชาติพันธุ์ ตามที่เชื่อว่าชาวไทยเชื้อเมืองยองก็คือกลุ่มชาวไทยเชื้อจากเชียงรุ่งอพยพมาขยายอาณาเขต

3.1.1.4 ตำรากฎหมาย

พบทั้งหมด 2 ผูก ได้แก่ กฎหมายเมืองยอง และ พัชรมมสาดแก้วแสงหอคุ้ม แต่ละผูกมีขอบเขตเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

³² อ่านพิธีเลี้ยงเมืองในบทที่ 4

กฎหมายเมืองยอง

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงทศพิธราชธรรมอันเป็นคุณธรรมของผู้ปกครอง และรวบรวมข้อกฎหมายไว้เป็นหมวดๆ ได้แก่ หมวดการกัณฑ์เยี่ยมของ ว่าด้วยเรื่องกัณฑ์เยี่ยมทรัพย์สินสิ่งของต่างๆ หมวดการกัณฑ์เยี่ยมกันบ่ทันสายแลตายไฟ ว่าด้วยกรณีกัณฑ์เยี่ยมที่ลูกหนี้เสียชีวิตก่อนใช้คืน หมวดเอาดอกเงินเป็นต้นเงินได้ย ว่าด้วยเรื่องดอกเบี้ย หมวดผิดภริยาเมทาน ว่าด้วยเรื่องประพฤติผิดลูกผิดเมีย หมวดผิดเถียงคำตีพันแทงกันคนหลวงลูกอ้อร ว่าด้วยเรื่องทะเลาะวิวาททั้งเด็กและผู้ใหญ่ หมวดซื้อขายแลผิดเถียงคำตีบ่ทับบ่แม่นกัน ว่าด้วยเรื่องทะเลาะวิวาทเพราะการค้าขาย หมวดลื้อหั้นลื้อเข้าตำกันหนทาง ว่าด้วยเรื่องอุบัติเหตุรถชน หมวดบ่ปลุกแก่ท่านเปนลูกเก็บ ว่าด้วยเรื่องการยกบุตรบุญธรรม หมวดวิวควายชนกัน ว่าด้วยเรื่องการชนวิวควาย หมวดจวรแลกินสินจ้างจวร ว่าด้วยเรื่องโจรผู้ร้าย หมวดกระกุลแบ่งควัวเข้าของกัน ว่าด้วยเรื่องมรดก เนื้อหากฎหมายทุกหมวดมีลักษณะเป็นกฎข้อบังคับและมีบทตัดสินลงโทษอย่างชัดเจน

โอกาสที่ใช้ : ใช้เป็นบรรทัดฐานตัดสินคดีความต่างๆ ในสมัยที่มีเจ้าเมืองปกครอง

พัชรมมสาดแก้วแสงหอครุ่ม

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงฮีดบ้านคองเมือง ข้อกฎหมาย และบทตัดสินโทษต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็นหมวดคล้ายกับกฎหมายเมืองยอง แต่มีบทบัญญัติจำนวนหนึ่งมีลักษณะเป็น “ข้อควรปฏิบัติ” หรือจารีตทางสังคมที่พึงประพฤติ มากกว่าจะเป็นลักษณะกฎหมายที่บังคับใช้โดยตรง

ตำรากฎหมายทั้ง 2 ฉบับนี้เป็นกฎที่บังคับใช้จริงในสมัยมีเจ้าเมืองปกครอง แม้จะเลิกใช้ตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เมืองยอง แต่ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองได้นำติดตัวมาเมื่อครั้งอพยพและยังคงเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี *กฎหมายเมืองยอง* และ *พับธัมมสาดแก้วแสงหอครุ้ม* มีเนื้อหาน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง หากได้ศึกษาอย่างละเอียดต่อไปน่าจะสร้างความเข้าใจต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเมืองยองในยุคสมัยดังกล่าวได้มากขึ้น

ภาพที่ 17 พับสาพับธัมมสาดแก้วแสงหอครุ้ม

คัมภีร์ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น เกือบทุกฉบับยังคงมีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อพลัดถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำราประกอบพิธีกรรมและตำราโหราศาสตร์ ซึ่งน่าสังเกตว่ามีจำนวนมากที่สุดในประเภทวรรณกรรมที่พบ รองลงมาคือวรรณกรรมประเภทตำราและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ และที่พบน้อยที่สุดกลับเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาซึ่งใช้เป็นจำนวนมากในพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา

คัมภีร์ที่ชาวไทยลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิจำนวนหนึ่งเก็บรักษาไว้กับเจ้าของในปัจจุบันดังกล่าวมาแล้ว และอีกจำนวนหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่วัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

3.1.2 วรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่นำไปถวายวัดสันมะแพน

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา และทยอยเดินทางเข้ามาสมทบตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี จนกระทั่งเกิดเป็นชุมชนชาวไทลื้อท่ามกลางชุมชนชาวไทยยวนที่เวดล้อม และได้ใช้วัดสันมะแพนซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2517 เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีประจำหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสำรวจคัมภีร์ทั้งหมดที่วัดสันมะแพน พบคัมภีร์จำนวนประมาณ 2,000 ผูก แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือต้นฉบับคัมภีร์เก่าที่จดจารด้วยลายมือไว้ใน พับสา ใบลาน และสมุด กับอีกกลุ่มคือคัมภีร์ลานเทียมที่พิมพ์ขึ้นในประเทศไทย

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงกลุ่มแรกซึ่งเป็นต้นฉบับคัมภีร์ของชาวไทลื้อ มีจำนวน 38 ผูก เมื่อได้ตรวจสอบตัวคัมภีร์และสอบถามข้อมูลจากวิทยากรในพื้นที่ จึงทราบว่าต้นฉบับคัมภีร์เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาถวายวัดเพื่อประกอบพิธีกรรม อีกส่วนหนึ่งเคยเป็นสมบัติของชาวไทลื้อที่อพยพมาในสมัยแรกๆ เมื่อเจ้าของคัมภีร์เสียชีวิตลง และไม่มีผู้สืบทอดความรู้ ลูกหลานจึงนำคัมภีร์ไปถวายไว้ที่วัด เนื่องจากชาวไทลื้อมีคติความเชื่อว่าการเก็บคัมภีร์ของผู้ตายไว้ที่บ้านไม่เป็นมงคล³³(พระมหาสมควร คุณสั่วโร, 27 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์)

คัมภีร์ในหัวข้อนี้เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่อพยพมาได้นำวรรณกรรมเรื่องใดมาจากมาตุภูมิบ้าง ซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไปว่าการเลือกเรื่องเหล่านี้ติดตัวมามีความสำคัญอย่างไร

คัมภีร์ต้นฉบับตัวเขียนที่พบในวัดสันมะแพนมีรายการดังตารางต่อไปนี้

³³ นอกจากคัมภีร์ต้นฉบับคัมภีร์ของชาวไทลื้อ 38 ผูก ยังพบต้นฉบับคัมภีร์ของชาวไทยยวนอีก 8 ผูก ที่จะไม่นำเสนอลงในตาราง สันนิษฐานว่าเป็นของชาวไทยยวนผู้ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานจึงนำคัมภีร์มาถวายวัดด้วยความเชื่อเดียวกับชาวไทลื้อ

ตารางที่ 4 คัมภีร์ต้นฉบับตัวเขียนที่พบในวัดสันมะแพน เรียงลำดับตามตัวอักษร

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวนหน้า	การบันทึก	หมายเหตุ
1	ตำราประกอบพิธีกรรม 1	พ	24	อ, หมึกดำ ดินสอ	-สภาพเก่ามาก หน้าขาดหาย ตัวอักษรเลือนมาก -เป็นตำราคาถาและตำรายันตร์
2	ตำนานถ้ำปราเสื่อเมืองไล	พ	56	อ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก ถูกไฟไหม้เสียหาย ตัวอักษรเลือนมาก, หน้าสุดท้าย บันทึกว่า “เป็นของพ่อหน่อลาย” ผู้วิจัยลองสืบถามแล้วแต่ไม่ทราบว่า พ่อหน่อลายเป็นใคร สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นชาวไทลื้อเจ้าของคัมภีร์เดิม แต่ไม่ได้อพยพมาด้วย -เป็นเรื่องเดียวกับตำนานถ้ำผาเสื่อ บ้านไล เมืองลา ในตารางที่ 4
3	ตำราประกอบพิธีกรรม 2	พ	38	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก,บันทึกว่า “เขียนจาก เชียงตุง เมื่ออยู่วัดหัวข่วง พ.ศ.2491” -เป็นหลักฐานที่สอดคล้องกับคำบอก เล่าของชาวไทลื้อพลัดถิ่นว่าส่วนใหญ่ อพยพมาอยู่ที่เชียงตุงก่อนหลายปี ก่อนจะย้ายมาฝั่งไทย - เป็นตำรายันตร์ใส่เสาเรือนและวิธี เขียนยันตร์แบบต่างๆ

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
4	ตำราประกอบ พิธีกรรม 3	พ	10	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก กระดาษเปื่อยด้า มี เชื้อรา -เป็นตำรายันตร์และตำราการดูฤกษ์ ยามเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ
5	ตำราประกอบ พิธีกรรม 4	ส	44	ลื้อ, ปากกา ลูกกลิ้ง น้ำเงิน	-สภาพ เก่ามาก กระดาษด้าอ่านยาก -เป็นตำรายันตร์ ยันตร์ทำเสน่ห์ ยันตร์ทำให้คนรักหรือเกลียด วิธีเขียน ยันตร์แบบต่างๆ คำทำนายปี ฤกษ์ เดือน วัน ตัวปิ้ง ยันตร์รักษาโรค ยันตร์สืบชาติตา
6	ตำราประกอบ พิธีกรรม 5	ส	?	ลื้อ, ปากกา ลูกกลิ้ง ด้า แดง และน้ำ เงิน	-สภาพเก่ามาก หน้ากระดาษไม่ครบ, -เป็นตำรายันต์, วิธีสักยันตร์แต่ต่าง จากตำรายันต์เล่มอื่นที่พบคือ เน้น วิธีการสักยันต์บนร่างกายเป็นพิเศษ ระบุอย่างชัดเจนว่าจะต้องวางยันต์ไว้ ในตำแหน่งใดของร่างกาย
7	หลักธรรมคำสอน ทางพุทธศาสนา	พ	10	ลื้อ, หมึกด้า และน้ำ เงิน, 7 บรรทัด	-สภาพเก่ามาก

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
8	นิยายรายงู ผูกต้น	บ	12	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน, ท้ายผูกบันทึก ว่า “นายคำแสง นางปทุมมา ถวายไว้ กับวัดสันมะแพน, ถวายไว้ภายหน้า”
9	นิยายรายงู ผูกสอง	บ	8	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน, ท้ายผูกบันทึก ว่า “ ปิรายสี สักกราชได้ 1338 ตัว อุ ป็นภิกขุ วัดหลวงร้องหาง ริกขิตตข้า แล ขอหื้อเป็นผลบุญค้ำชูช้อยภ่องแด ตัวบ่งาม รานจกหาย พ้อออกสทาเหย อย่าช่ามเทอะ สารู สารู แด้มจากวัด หลวงร้องหางเมืองยอง ข้าแล (พ.ศ. 2519)
10	นิยายรายงู ผูกสาม	บ	11	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน, ท้ายผูกบันทึก ว่า “หนานแก้วแสงแด้มคำค้ำชู สาสนา 5000 วสา ขอหื้อเป็นผลบุญ กับตัวแห่งข้าแท้แต่ 1338 แด้ม สทา นายคำแสง นางทุมมาถวายทานไว้ เมื่อหน้า”
11	นิยายรายงู ผูกสี่	บ	10	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน, ท้ายผูกบันทึก ว่า “ปิรายสี 1338 ตัว อุป็นภิกขุ วัด หลวงร้องหางเมืองยองแด้มบ่งามแล ตัวบ่งามรานถกหาย พ้อออกสัทธา เหย ตกเจ้าตนใดเทศนาก็ขออย่าชาม เทอะเปนแต่รานบตีแล สารูขอหื้อเป็น ผลบุญค้ำชูตัวช้อยผู้ริกขิตพร่องแด ฐวี

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					จอร์จ นิพนธ์ บรมามิ สุขขิ ยาจามิ นาย คำแสง นางทุมมาถวายทานไว้เมื่อ พายนหน้า”(พ.ศ. 2519)
12	นิยายรายงู ผูก 5	บ	13	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน,ทำยมูกบันทึกว่า “1338 ตัว เขียน สูดยามวายสัน ไส คำชู ทูพี่น้อง ขอหือเปนมลนาบุญคำ ชูตนข้าแต่ชีวังนิแล ซาดหน้าตราบต่อ เท้าเข้าสู่เวียงแก้วยอดนิพพาร” (พ.ศ. 2519)
13	นิยายรายงู ผูก 6	บ	7	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน,ทำยมูกบันทึกว่า “ผู้ข้า สา ภิกขุคำณวรใส่ข้าแล ขอหือ เปนมลบูรคำชูตนผู้ข้าแท้บุรหย ทูขง คำบ้านร่องทางแลเนิน ใส่ปลีรายสี สักขาดได้ 1338 ตัว เดือน 10 ลง 3 คำ เต็มแล้วยามเวลาหน้าหือ 12 ปลาย 5 นาธิ ข้าแล” (พ.ศ. 2519)
14	นิยายรายงู ผูก 7	บ	10	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่าแต่ชัดเจน,ทำยมูกบันทึกว่า “ลานถกหรายแลตัวคบตี ทองดี แลม คำแล้วแล นื่องแลพอเหยออย่าไพส้า มหือเหง้าแท้เนอ ตัวคบตีอ่านแล 1338 ตัวเต็ม” (พ.ศ. 2519)
15	ตำนานพระบาทรัง รุ่ง	บ	11	ลือ, ลาน 5	- สภาพเก่ามาก ใบลานขาด มีเชื้อรา, ทำยมูกบันทึกว่า “จุฬลักราชได้ 1319

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					ตัว พ.ศ.ได้ 2500 ตัว ปีเม็งเร้า เดือน 10 ลง 10 คำ วันจัน ยามกองแลง จึง เขียนแลแก่ข้าหนานคุณา ปางเมื่ออยู่ บ้านตันจิว ขอหื้อเปนผลอาานิสง (พ.ศ. 2500)
16	นิพพานสุดชาดก	พ	?	ลือ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก หน้าไม่ครบ, ท้ายผูก บันทึกว่า “พ่อแสงวาททานไพหาอ้าย แยง ปีดับไคล 1357 ตัว” (พ.ศ. 2538)
17	บรมไอศวร ผูก เดียว	บ	19	ลือ, ลาน 4	-สภาพเก่ามาก ใบลานขาด มีเชื้อรา, ท้ายผูกบันทึกว่า “เขียนปีกัดเมต จุนรสิกราชได้ 134? ตัว เดือนออก 3 คำ เมงวัน 7 วันมิงร้อ เริกฟ้าได้ 27” (พ.ศ. 252?)
18	บิตตา	บ	?	ลือ, ลาน 5 หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก หน้าไม่ครบ, ท้ายผูก บันทึกว่า “แต่เมื่อเดือน 10 แรม 7 ค่ำ วันที่ 15”
19	บารมีพันแจก	พ	?	ลือ ,หมึกดำ	-สภาพเก่า หน้าไม่ครบ
20	บารมีพันแจก	พ	?	ลือ ,หมึกดำ	-สภาพเก่า หน้าไม่ครบ, ท้ายผูก บันทึกว่า “ขอหื้อตัวผู้ข้อยเปนผลอาานิ สงแต่ช้วนิแลชาดหน้าตราบต่อเท้าเข้า สู่เวียงแก้วยอด อตมหาราษฎรพพานเท

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					แต่ หลอนเสวว่าตัวผู้ข้อยได้อีกไม้แถม ตัวเสคดี ขออย่าหื้อเปนบาปเปนทวด เทตแด 1362 ตัว ปีเบิกสี ผู้แต่้ม เขียนนอยเดียว ขอหื้อเปนผลนาบูรทั้ง 3 เทตแด เค้าสทานามสกุล อินฐนิน ถวยเปนทานในวัดสันมะแพน พ.ศ. 2543 พ่อหนึ่ง แม่วันดี อินทะนิน ถวยตาน”
21	บทสวดมนต์	พ	?	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก หน้าไม่ครบ มีเชื้อรา
22	ปักขทีน ปีรวงเมต ศักราช 1353 (พ.ศ.2535)	อ	9	เงิน, พิมพ์	-สภาพเก่า -เป็นปฏิทินที่มีขายทั่วไปบริเวณ พรมแดนพม่า-ไทย อ.แม่สาย จ.เชียงราย และยังใช้กันอยู่ในกลุ่ม ชาติพันธุ์ไท
23	ปักขทีน ปีกาบเสด ศักราช 1356 (พ.ศ.2537)	อ	20	เงิน, พิมพ์	-สภาพเก่า -เป็นปฏิทินที่มีขายทั่วไปบริเวณ พรมแดนพม่า-ไทย อ.แม่สาย จ.เชียงราย และยังใช้กันอยู่ในกลุ่ม ชาติพันธุ์ไท
24	มหาวิบาก	พ (พับ หัว)	7	ลื้อ ,หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก, ท้ายผูกบันทึกว่า “พระภิกษุอรุรคำ สุรมโม เมืองวะ แต่้ม หื้อพ่อคำลื้อ เมื่อพุทธศักราช 2534

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					ตัว เดือน 11 แรม 5 ค่ำ สทาพ้อคำ ลือ แม่ยวงคำ เปนเคล้า ทานไปหาเจ้า หม่อมแสงเมือง แม่นางฟองทิพ พี่ชาย ชื่อว่าเจ้าฮัก อันตายไฟสู่ปรโลกพาย หน้า หื้อพันจากทุกข์ หื้อได้สุข 3 ประการแต่”
25	มหาวิบาก	พ (พับ หัว)	6	ลือ ,หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก, ท้ายผูกบันทึกว่า “ผู้ ข้าพระภิกษุกองคำ เชียงยืน เมืองยอง แต่มีหื้อพ้อคำลือ ปี 1353 เดือน 11 แรม 5 ค่ำ สทาพ้อคำลือ แม่ยวงคำ ทานหาเทวบุตร เทวดา อินพทรม คุด นาคน้ำ ไอสวร คือว่าพรหมเทวดา รุกขเทวดา ปัพพเทวดา อากาศเทวดา ตราบถึงชั้นฟ้า ชั้นพรหม เจ้าทั้งหลาย ในหมีร์โลกสักขวานทั้งมวร มีเทวบุตร หลวง เจ้าทั้งสี่ในเมืองยอง แลภีร์รักษา เมืองยอง เมืองวะ เมืองไทย ทั้งมวร และเทวดารักษาบ้านแสนมแพนนิเปน เค้า และเผียดมือสุรกายทั้งมวร ว่า สมภีบ้านทั้งมวร หื้อได้พันจากทุกข์ แล้วหื้อได้ยถึงสุขกตราบถึงนิพพานชู ตน ชูงแดแต่ นิพานัน ปรมฺ สุกข์”
26	มหาวิบากชาดก	พ	7	ลือ ,หมึกดำ	-สภาพเก่า, ท้ายผูกบันทึกว่า “ปีดับ ไคล 1357 ตัว มหาวิบากผูกนี้ นาย

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					แสงวาดบูชาเอาแมสยายมาแล” (พ.ศ. 2538)
27	มาลัยโผด	พ (พับ หัว)	5	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่า, ท้ายผูกบันทึก “พระภิกษุ อุ้นคำ เมืองวะ แต้มหื้อแมอุ้ยนางหล้า เมื่อพุทธศักราช 2534”
28	ยาสินบาดทั้งมวร	พ	22	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก มีเชื้อรา กระดาษ เปื่อย ขาด, ท้ายผูกบันทึกว่า “จุฬสั ราชได้ 1278 ตัว ปีดับเร้า เดือนเกียง ออก 5 คำ เมงวันพุต พละภิกษุคันระ วันสะ ได้เขียนได้แลวสาปนั้นแล้ว” (พ.ศ.2459)
29	แลมหลวง กัมมฐาร นอรวัด (เล่มหลวง)	พ	30	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่าแต่ตัวอักษรชัดเจน -เป็นคัมภีร์สวดมนต์ประจำตัวผู้เฒ่าผู้ แก่ที่มาค้างคืนปฏิบัติธรรมที่วัด ธรรม เนียมของชาวไทลื้อมักจะเผาคัมภีร์ ประเภทนี้ไปพร้อมกับผู้ตาย
30	เวสสันดอคำขับ	พ (พับ หัว)	18	ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่ามาก กระดาษเปื่อยขาด และเป็นสีน้ำตาลทั้งเล่ม เนื้อความไม่ ปะติดปะต่อ, ปกหน้าบันทึกว่า “เมือง ยอง ปี 1968” (พ.ศ.2511)
31	สัฎฐีสั่งเข้า	พ		ลื้อ, หมึกดำ	-สภาพเก่า, ท้ายผูกบันทึกว่า “แต้ม เมื่อปี 1356 สทาพ่อเถ้าบุร ภரியานาง เถา ค่มาคิดล้าขงขวยหาได้ยังธัมม์

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
					สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทานส่วรบุญไพหาพ่อ เถ้าอูร์ อันไดอนิจกรรมไฟสู่กาลโลก ภายนอก ค่ขอทื่อได้ปล้นจากทุกซ์ถึง สุขเสค้ำด้วยแต่” (พ.ศ.2531)
32	ระบุไม่ได้	พ	22	ลือ, หมึกดำ และ ดินสอ	-สภาพเก่ามาก กระดาษเปื่อย ตัวอักษรอ่านยากมาก -สันนิษฐานว่าเป็นธรรมเรื่อง
33	ระบุไม่ได้	บ	?	ลือ, ลาน 5	-สภาพเก่ามาก ใบลานขาดและสูญ หาย ไม่มีปกหน้าและปกหลัง
34	ระบุไม่ได้	บ	?	ลือ ลาน 5	-สภาพเก่ามาก ใบลานขาดและสูญ หาย ไม่มีปกหน้าและปกหลัง -จารเมื่อปี พ.ศ.2502
35	ระบุไม่ได้	พ	-	-	-สภาพทรุดโทรมจนอ่านไม่ได้ สันนิษฐานว่าพับสาเป็นตำราประกอบ พิธีกรรม
36	ระบุไม่ได้	พ	-	-	-สภาพทรุดโทรมจนอ่านไม่ได้ สันนิษฐานว่าพับสาเป็นตำราประกอบ พิธีกรรม
37	ระบุไม่ได้	พ	-	-	-สภาพทรุดโทรมจนอ่านไม่ได้ สันนิษฐานว่าพับสาเป็นตำราประกอบ พิธีกรรม

ลำดับ	รายการ	วัสดุ	จำนวน หน้า	การ บันทึก	หมายเหตุ
38	ระบุไม่ได้	พ	-	-	-สภาพทรุดโทรมจนอ่านไม่ได้ สันนิษฐานว่าพับสาเป็นตำราประกอบ พิธีกรรม

สรุปรายละเอียดจากตารางข้างต้น ประกอบด้วยคัมภีร์จำนวน 38 ผูก คัมภีร์ 27 ผูก เป็นของผู้ล่วงลับซึ่งญาติพี่น้องนำมาถวายวัด (พระมหาสมควร คุณส่วโร, 27 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์) ได้รับการแยกเก็บรักษาไว้ในหีบคัมภีร์ภายในกุฏิเจ้าอาวาส อีก 11 ผูก เป็นคัมภีร์ที่ชาวไทยลื้อนำมาถวายเพื่อประกอบพิธีกรรม เก็บรวมไว้กับ *สวนเทียม* ในตู้เก็บคัมภีร์รวมของวัด

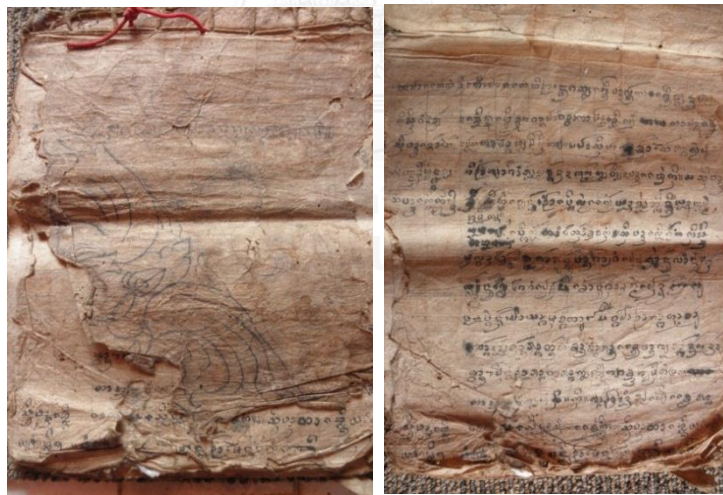
คัมภีร์ทั้งหมดอยู่ในสภาพเก่ามาก แต่ละผูกเสียหายเพราะถูกความชื้นกับเชื้อราและแมลงทำลายวัสดุบันทึก บางผูกมีร่องรอยไฟไหม้ มีจำนวน 7 ผูก ที่เสียหายจนไม่สามารถระบุรายละเอียดได้ และมีแนวโน้มว่าคัมภีร์ทั้งหมดน่าจะเสื่อมสภาพจนอ่านไม่ได้อีกเลยในเวลาไม่ช้า ผู้วิจัยได้ทำความสะอาดเบื้องต้นและบันทึกภาพคัมภีร์เป็นดิจิทัลไฟล์ไว้ทั้งหมด

ภาพที่ 18 สภาพคัมภีร์ต้นฉบับบางส่วนที่วัดสันมะแพน

วัสดุที่บันทึกคัมภีร์มี 4 ประเภท ได้แก่ พับสา ใบลาน สมุด และเอกสาร ส่วนใหญ่บันทึกลงในพับสาและใบลาน เป็นอักษรไทลื้อ 25 ผูก และอักษรล้านนา 8 ผูก เนื่องจากในพื้นที่มีทั้งชาวไทลื้อและชาวไทยวนอาศัยอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีต คัมภีร์ที่พบส่วนใหญ่ไม่ได้ลงนามผู้คัดลอกและวันเดือนปีที่จดจารไว้ ฉบับที่เก่าที่สุดตามที่ระบุวันเวลาไว้เป็นตำรายาชื่อ *ยาสินบาดทั้งมวร* บันทึกด้วยอักษรไทลื้อ คัดลอกขึ้นเมื่อ “*สักราต 1278 ปีดับเร้า เต็นเกียง ออก 5 คำ เมงวันพุด พละภิกขุคัณธวันสะ ได้เขียนได้แลวสาปีนั้นแล้ว*” หรือ วันพุธ ขึ้น 5 คำ เดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ.2459 โดยพระคัณธวันสะ

ระยะเวลาคัดลอกคัมภีร์ทั้งหมดอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2459 – พ.ศ.2520 ผู้อพยพชาวไทลื้อเดินทางมาถึงตำบลท่าก้อเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 จนถึงช่วง พ.ศ. 2520 และวัดสันมะแพนเพิ่งก่อตั้งเมื่อ ปี พ.ศ. 2517 จึงเป็นหลักฐานชัดเจนว่าคัมภีร์ที่คัดลอกขึ้นก่อนสิ้นสุดระยะเวลาการอพยพเป็นคัมภีร์ที่ผู้อพยพนำติดตัวมาจากมาตุภูมิจริง ทั้งนี้คัมภีร์บางฉบับบันทึกว่าคัดลอกที่เมืองเชียงตุงประเทศพม่า สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้อพยพซึ่งกล่าวว่า หลังจากเดินทางออกจากเมืองยองได้มาหยุดตั้งหลักแหล่งที่เมืองเชียงตุงก่อนเป็นระยะเวลา 1-5 ปี ก่อนที่จะเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยต่อไป

ภาพที่ 19 ตำรายาสินบาด คัมภีร์ที่เก่าที่สุด คัดลอกเมื่อปี พ.ศ. 2459

คัมภีร์ทั้งหมด แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ตำราประกอบพิธีกรรม จำนวน 7 ผูก วรรณกรรม พุทธศาสนา จำนวน 21 ผูก และตำรายา 2 ผูก เนื่องจากต้นฉบับชำรุดมาก จึงไม่สามารถอ่านรายละเอียดได้ทั้งหมด ผู้วิจัยขอสรุปรายชื่อของคัมภีร์แต่ละประเภทไว้ ดังนี้

ตำราประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ตำราประกอบพิธีกรรม 1-5 และปกขทิน 2 ผูก เนื้อหาในตำรา มีหลากหลาย อาทิ คำทำนายดวงชะตาตามวัน เดือน ปี และฤกษ์ที่เกิด ตามระบบปฏิทินทศาคาธาอาคม และวิธีเขียนยันตร์

วรรณกรรมพุทธศาสนา พบ 21 ผูก ได้แก่ ตำนานถ้ำปราเสื่อเมืองไล³⁴ เวสสันดร(คำขับ) นิยายรายงู 10 ผูก³⁵ ตำนานพระบาทรังรุ้ง บรมไอศวร ธรรมเรื่องไม่ทราบชื่อ 2 ผูก บทสวดมนต์ 4 ผูก และคำสอนทางพุทธศาสนาไม่ทราบชื่อ 1 ผูก

ตำรายา พบ 2 ผูก ได้แก่ ตำรายา และตำรายาสินบาดทั้งมวร

จากรายการคัมภีร์ทั้งหมดในหัวข้อ 3.1 นำสังเกตว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำวรรณกรรมประเภท ตำราประกอบพิธีกรรมมาด้วยมากที่สุด แต่วรรณกรรมประเภทธรรมเรื่องหรือชาดกต่างๆ กลับมีจำนวนน้อยมาก ทั้งที่ธรรมเรื่องหรือชาดกเป็นวรรณกรรมที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีตานธรรมช่วงเข้าพรรษา พิธีตั้งธรรมหลวง เป็นต้น

3.2 วรรณกรรมของชาวไทยยวนที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเลือกใช้

3.2.1 แหล่งที่มาของวรรณกรรม

คัมภีร์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นใช้ร่วมกับชาวไทยยวนเป็น *ลานเทียม*³⁶ หมายถึง ต้นฉบับคัมภีร์แบบสำเร็จรูป จัดทำขึ้นโดยเลียนแบบลักษณะของคัมภีร์โบลาน ใช้กระดาษสีน้ำตาลพับทบไปมาเป็นวัสดุแทนโบลานและพิมพ์เนื้อหาลงบนหน้ากระดาษแทนการจดจารด้วยลายมือ มีจำหน่ายทั่วไปตามร้านสังฆภัณฑ์ในภาคเหนือ

ผู้ริเริ่มสร้างต้นฉบับธรรมโดยการพิมพ์ คือ พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อุตตตสีโว) วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ จัดพิมพ์ธรรมเรื่องมหาชาติล้านนสร้อยสังกร เป็นตัวอักษรไทยลงโบลานเมื่อปี พ.ศ. 2495 ด้วยเหตุที่ค่าใช้จ่ายการพิมพ์อักษรไทยมีราคาสูงกว่าอักษรธรรม และสะดวกแก่พระภิกษุที่จะ

³⁴ สำนวนเดียวกันกับตำนานถ้ำผาเสื่อบ้านไล่เมืองลา

³⁵ เรื่องนิยายรายงูเป็นธรรมชาดาเดือน 5 ของชาวไทลื้อ จากรายชื่อผู้ถวายซึ่งมีเพียง 2 คน จึงสันนิษฐานว่าเป็นการถวายธรรมชาดา ไม่น่าเป็นการถวายในพิธีทานธรรมเข้าพรรษาซึ่งมีธรรมเนียมให้คนในหมู่บ้านเป็นเจ้าของถวายธรรมร่วมกัน

³⁶ เป็นคำที่ชาวไทยยวนใช้เรียกคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่ตีพิมพ์ในลักษณะดังกล่าว นักวิชาการท้องถิ่นนิยมเรียกว่า *ลานเทียม* ส่วนชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเรียกรวมๆ ว่า *ธรรม* (ชวนพิศ นภดาศัย, 1 ธันวาคม 2559, สัมภาษณ์)

นำไปเทศน์ เพราะมีผู้รู้อักษรธรรมน้อยลง แต่ต่อมาใบลานกลายเป็นวัสดุหายาก มีราคาแพง มีขั้นตอนการพิมพ์ยุ่งยาก จึงเปลี่ยนจากการพิมพ์ลงบนใบลานเป็นพิมพ์ลงบนกระดาษ (บุญคิด วัชรศาสตร์, 2552: 55)

*ลานเทียม*เป็นที่นิยมแพร่หลายในภาคเหนือของประเทศไทยด้วยข้อดีหลายประการ คือ ผลิตง่าย รวดเร็ว และได้ปริมาณมากเพราะใช้ระบบการพิมพ์ ตัวอักษรชัดเจนสม่ำเสมอ อ่านง่าย เนื้อหาไม่ตกหล่นเพราะการคัดลอก หาชื้อหรือบูชาได้ง่ายในราคาไม่สูง ช่วงราคาในปัจจุบันอยู่ที่ผูกละ 15-25 บาท ยกเว้นธรรมที่เนื้อเรื่องยาวอาจมีราคาสูงกว่านี้ตามความเหมาะสม มีทั้งฉบับที่พิมพ์เป็นอักษรไทยเพียงอย่างเดียว และพิมพ์อักษรธรรมกับอักษรไทยควบคู่กันในผูกเดียว ทำให้นำไปถวายใช้ประกอบพิธีกรรมได้สะดวก แม้พระจะไม่สามารถอ่านอักษรธรรม ก็ยังสามารถเทศน์ตามอักษรไทยได้ ในขณะที่การคัดลอกจดจำด้วยลายมือต้องใช้เวลา ทักษะความชำนาญ และอาจเกิดความผิดพลาดจากการคัดลอก อีกทั้งยังมีค่าบูชาสูงกว่า ธรรมเรื่องยาวบางเรื่องอาจมีค่าว่าจ้างคัดลอกสูงหลายพันบาท อย่างไรก็ตาม ความสะดวกของการใช้ลานเทียมก็มีข้อเสียคือ ทำลายขนบธรรมเนียมการจารและการบูชาธรรม (บุญคิด วัชรศาสตร์, 2552: 81-82)

*ลานเทียม*ที่มีจำหน่ายในปัจจุบัน มาจากผู้ผลิตหลายแหล่งในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และลำพูน ได้แก่ ธาราทองการพิมพ์ บรรเลง หมอศาสตร์ ภิญญโณ สุภัทร เขื่อนแก้ว บุญผดุง ลำปางสังฆภัณฑ์ และสังฆะวรรณสัย ธรรมที่พบที่วัดสันมะแพนมาจาก 3 แหล่ง คือ ร้านภิญญโณ อ.เมือง จ.ลำพูน ร้านบุญผดุง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และธาราทองการพิมพ์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ธรรมเหล่านี้มีจำหน่ายตามร้านสังฆภัณฑ์ในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองและที่ตัวอำเภอแม่สรวยซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 15 กิโลเมตร

ในอดีต ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองน่าจะเคยคัดลอกธรรมไปถวายวัดอยู่บ้าง หรือเคยนำคัมภีร์ที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนไปถวายวัด เห็นได้จากหลักฐานต้นฉบับคัมภีร์บางผูกซึ่งคัดลอกขึ้นหลังจากการสร้างวัดสันมะแพน และหลายผูกบันทึกชื่อผู้ถวายซึ่งเป็นชาวไทลื้อในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันไม่มีผู้คัดลอกคัมภีร์หรือนำต้นฉบับคัมภีร์ไปถวายวัดแล้ว เนื่องจากมีลานเทียมที่หาซื้อได้ง่าย ในกรณีที่ต้องการคัดลอกคัมภีร์เพื่อสืบทอดไว้กับตนเองก็จะใช้วิธีถ่ายเอกสารจากต้นฉบับต้นฉบับที่ตกทอดมาจำนวนหนึ่งจึงเป็นฉบับถ่ายสำเนา อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะอพยพมายังประเทศไทยชาวไทลื้อกลุ่มนี้มีธรรมเนียมการคัดลอกและบูชาธรรม ซึ่งชาวไทลื้อที่เมืองยองยังปฏิบัติในปัจจุบัน

3.2.2 ประเภทของวรรณกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่วัดสันมะแพน พบว่ามีลานเขียนจำนวนประมาณ 2,000 ผูก³⁷ ผู้ถวายเป็นทั้งชาวไทยเชื้อสายและชาวไทยยวน แม้จะเป็นลานเขียนที่ใช้ร่วมกับชาวไทยยวน แต่คัมภีร์เหล่านี้ก็เป็นส่วนสำคัญที่มีบทบาทในพิธีกรรมหลายอย่างในวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสาย

ลานเขียนทั้งหมดที่มีจำหน่ายและใช้ในวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายพลัดถิ่นเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา แบ่งได้เป็น 5 หมวด ตามโอกาสการใช้งาน เรียงตามลำดับที่พบจากมากไปน้อย ได้แก่ ธรรมอุทิศ ธรรมย่อ ธรรมชาตา ธรรมเรื่อง และธรรมคำสอนเบ็ดเตล็ด แต่ละหมวดมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.2.1 ธรรมอุทิศ

ธรรมอุทิศ คือธรรมสำหรับถวายเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ หรืออุทิศบุญกุศลไว้ให้แก่ตนเองในภายภาคหน้าก็ได้

ธรรมอุทิศที่พบมี 10 เรื่อง ได้แก่ *กรรมวาจา เจ้ากรรมนายเวร ธรรมกรรม นิพพานสูตร เปตพลี พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ มหาวิบาก มาลัยโมด วิสุทธยา และอานิสงส์ทานหาคนตาย* มีเนื้อหาโดยสังเขปและความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ ดังต่อไปนี้

กรรมวาจา

สังเขปเนื้อหา : เป็นบทสวดภาษาบาลีที่ใช้สำหรับอุปสมบทพระภิกษุ

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศใช้เทศน์ในงานศพ หรือถวายเพื่ออุทิศให้ผู้ล่วงลับ

เจ้ากรรมนายเวร

สังเขปเนื้อหา : อธิบายธรรมะเรื่องสัตว์โลกย่อมมีกรรมเป็นทายาท ทำให้แต่ละคนเกิดมาลำบากหรือสุขสบายต่างกัน แล้วเล่าเรื่องพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าอชาตศัตรู โดยเน้นเชื่อมโยงให้เห็นว่า พระเจ้าพิมพิสารมีลูกออกตัญญู เกิดมาเพื่อทำลายพ่อ เหมือนเป็นเวรกรรมของตนและเป็นกรรมที่สืบมาเป็นทายาทอย่างแท้จริง และคนทุกคนย่อมหนีไม่พ้นกรรมของตน

³⁷ สถิติจากการเก็บข้อมูลเมื่อปี 2556 ดูตัวอย่างรายการคัมภีร์ วัตถุประสงค์การถวายธรรมแต่ละผูก และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถวายธรรมแต่ละผูกได้ในภาคผนวก ก

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศ ใช้สำหรับทำบุญอุทิศให้แก่เจ้ากรรมนายเวร เพื่อบรรเทาสิ่งไม่ดีต่างๆ ตามเนื้อเรื่องที่ แสดงให้เห็นว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นทายาท

ธรรมกรรม

สังเขปเนื้อหา : อธิบายหลักกรรมเรื่องอกุศลกรรม และโทษของการทำชั่วว่าได้กลายมาเป็นกรรมตามสนองแก่ผู้ทำอย่างไร แล้วยกตัวอย่างกัณหาและชาลี เล่าถึงสาเหตุที่เด็กทั้งสองคนถูกชุกทรมานเข็ญติ เพราะชาติก่อนเด็กทั้งสองเคยเลี้ยงควายแล้วเข็ญติควายนั่นซึ่งก็คือชุก ผลกรรมจึงกลับมาสนอง

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศสำหรับทำบุญให้พ่อแม่เกิดแม่เกิด และเจ้ากรรมนายเวร ตามเนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นโทษของอกุศลกรรม

นิพพานสูตร

สังเขปเนื้อหา : อธิบายข้อธรรมว่าด้วยความไม่เที่ยงของชีวิต ให้หมั่นภาวนารักษาศีลและทำบุญให้ทานเพื่อความไม่ประมาท จากนั้นเล่าเรื่องสามภรรยาเศรษฐีคนหนึ่ง สมัยหนุ่มสาวภรรยาเคยคบชู้กับชายอื่น ส่วนสามีเคยโกงการค้าขาย เมื่อตายไปจึงเกิดเป็นผีเปรตได้รับทุกขเวทนา มาขอให้ลูกสาว 2 คน ช่วยทำบุญไปให้ ลูกทั้งสองก็ทำบุญแต่ไม่ว่าอย่างไรพ่อกับแม่ก็ไม่ได้รับ พวกนางจึงไปถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเล่าวิบากกรรมของเศรษฐีให้ฟังพร้อมกับสั่งให้พวกนางไปถวายธรรมเรื่องนิพพานสูตร แล้วอุทิศบุญให้พ่อแม่ ลูกทั้งสองทำตามนั้น พ่อกับแม่จึงพ้นจากเปรตวิสัย ได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนเมืองฟ้า ส่วนนางสองคนพี่น้องนั้น หลายภพชาติต่อมาคนที่ได้เกิดเป็นนางอุมาทันทิ คนน้องเกิดเป็นนางอุบลวรรณาเถรี

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศสำหรับบิดามารดาที่ล่วงลับตามตัวละครในเรื่องซึ่งถวายธรรมนิพพานสูตรให้แก่บิดามารดาตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า

เปตพลี

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงพระยาพิมพิสารคำนึงถึงญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วว่าจะมีความเป็นอยู่เช่นไรทั้งบนสวรรค์และในนรก จึงไปถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเล่าสภาพความเป็นอยู่ของวิญญูณในนรกและสวรรค์ให้ฟัง และเล่าว่าในเดือน 12 เปรตในนรกจะได้รับการปล่อยตัวให้ไปหา

ญาติพี่น้องเพื่อรับส่วนบุญ หากใครมีญาติที่ล่วงลับไปแล้วให้รับทำบุญให้ เพราะเปรตที่ได้รับบุญจะสามารถพ้นจากนรกไปสู่สวรรค์ได้ ส่วนเปรตที่ไม่มีญาติพี่น้องอุทิศส่วนกุศลให้ก็ต้องกลับไปตกนรก

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : อธิบายที่มาและความสำคัญของการประกอบพิธีเปตพลี ซึ่งจัดขึ้นในเดือน 12 ตามที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ในธรรม

พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ถึงหลักธรรมแล้วพิจารณาว่าไม่มีธรรมใดประเสริฐไปกว่าพระอภิธรรม 7 เจ็ดคัมภีร์ จึงเสด็จไปสวรรค์ดาวดึงส์ เทศน์พระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาเพื่อตอบแทนค่าน้ำนม อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของธรรมไม่ได้เน้นอธิบายพระอภิธรรมใดๆ เพียงแต่สอนให้ท่องจำหัวใจของพระอภิธรรม คือ สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ และกล่าวถึงอานิสงส์ของพระอภิธรรม พร้อมกับกำหนดว่าผู้เกิดในวันทั้ง 7 คือ จันทร ถึง อาทิตย์ สมควรจะถวายพระอภิธรรมที่คู่กับวันเกิดของตน³⁸ จะได้อานิสงส์มากและถึงนิพพาน

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศสำหรับถวายให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับ ตามเนื้อเรื่องที่พระพุทธเจ้าเทศนาโปรดพระพุทธมารดา

มหาวิบาก

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงเศรษฐีตระกูลหนึ่งผู้หนึ่ง เอาแต่เก็บทรัพย์สมบัติไม่ยอมใช้ไม่ยอมให้ทาน เมื่อตายไปทรัพย์สมบัติก็ตกเป็นของพระยาปเสนธิโกศลผู้เป็นราชา เพราะไม่มีลูกหลานสืบทอด พระยาปเสนธิโกศลไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถามว่าเหตุใดเศรษฐีที่ตายไปนั้นมีทรัพย์มีบริวารมากมายแต่กลับไม่ยอมใช้ทรัพย์สมบัติ และยังหาลูกหลานสืบทอดไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงอธิบายวิบากกรรมของเศรษฐีว่าชาติก่อนเคยเกิดเป็นคนพอมีสถานะและมีโอกาสพบพระปัจเจกพุทธเจ้า และเรียกให้คนมาทำบุญกับพระพุทธเจ้าแต่ตัวเองไม่มีใจศรัทธาจะทำบุญ เมื่อเห็นภรรยาของตนนำอาหารไปใส่บาตรพระก็คิดเสียดาย ในชาติเดียวกันนี้ เขายังฆ่าลูกของพี่ชายซึ่งเป็นเพียงเด็ก เพราะกลัวว่าโตขึ้นหลานจะมาแย่งสมบัติ เหตุที่เคยเรียกคนมาทำบุญจึงได้เป็นเศรษฐีในชาติต่อมา เหตุที่เคยเสียดายของใส่บาตรจึงไม่ได้กินได้ใช้ทรัพย์ที่มี และเหตุที่เคยฆ่าหลานจึงไม่มีลูกหลานสืบสกุล จากนั้นพระพุทธเจ้าก็อธิบายอุกฤษฏกรรมบท 10 และวิบากกรรมต่างๆ อันเกิดจากอุกฤษฏกรรมบท 10

³⁸ พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ ของชาวไทยยวน มีเนื้อหาใกล้เคียงกับธรรมเรื่อง *สังวิมาลา* ของชาวไทลื้อ แต่ *สังวิมาลา* มีรายละเอียดของพระอภิธรรมมากกว่า และสร้างคำอธิบายรองรับคติการจับคู่วันเกิดกับพระอภิธรรมได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลชัดเจนกว่า ดูรายละเอียดในหัวข้อ ธรรมชาตาวัน

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศสำหรับถวายทั้งแก่ตนเอง เจ้ากรรมนายเวร และผู้ล่วงลับได้ทุกคน เพื่อแก้วิบากกรรมของตน หรือช่วยแก้วิบากกรรมให้แก่ผู้ที่ตนถวายให้ เป็นธรรมอุทิศที่นิยมแพร่หลายที่สุดในกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่น

มาลัยโผด

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงพระมาลัยผู้ทรงฤทธิ์ได้ลงไปโปรดสัตว์นรก ได้เห็นนรกขุมต่างๆ และพบพระยายมราชซึ่งฝากพระมาลัยให้ช่วยเตือนมนุษย์ว่าอย่าทำบาปประการใดๆ เมื่อพระมาลัยกลับมายังโลกมนุษย์จึงนำคำของพระยายมราชมาเทศนาโปรดผู้คน ทำให้คนทั้งหลายตั้งอยู่ศีลธรรมนับแต่นั้น

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศสำหรับถวายให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับ เชื่อว่าจะช่วยให้พ้นจากทุกข์ทรมานตามที่พระมาลัยได้เห็นสัตว์นรก

วิสุทธียา

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงเศรษฐีสามตระกูล หมั่นทำบุญให้ทานไม่เคยขาดแต่ทำผิดศีล 5 โดยเฉพาะข้อ 3 คือเล่นชู้ทั้งกับสามีและภรรยาผู้อื่น ไม่เว้นแม้กระทั่งกับพระและเณร ครั้นตายไปก็กลายเป็นเปรตทุกข์ทรมานในนรก อยู่มาวันหนึ่งพระมาลัยลงไปโปรดสัตว์นรก ได้พบกับเปรตผู้นี้จึงถามถึงกรรมที่เคยกระทำจนต้องกลายเป็นเปรต เศรษฐีสามตระกูลก็เล่าให้ฟังพร้อมกับฝากพระมาลัยช่วยบอกลูกหลานของตนให้ทำบุญมาให้ พระมาลัยนำความไปบอก แต่ไม่ว่าลูกหลานจะทำบุญมากเท่าใด เศรษฐีสามตระกูลก็ไม่ได้รับ ลูกหลานจึงพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อหาวิธีแก้ พระพุทธเจ้าได้สร้างธรรมชื่อ วิสุทธียา ให้ลูกหลานไปทำบุญอุทิศให้พ่อแม่ของตน เศรษฐีสามตระกูลจึงได้พ้นจากเปรตวิสัย ได้ไปเกิดในเมืองฟ้าและถึงนิพพานในที่สุด จากนั้นกล่าวถึงความพิเศษของธรรมเรื่องนี้ว่าผู้คัดลอกสืบสร้างก็ได้อันสงส์มากเท่าพระไตรปิฎกสี่หมื่นสี่พันชั้น ส่วนผู้ตายที่รับการอุทิศให้ก็จะได้พ้นจากนรก เพราะยมบาลจะถามวิญญาณผู้ตายว่าเคยถวายธรรมวิสุทธียาหรือไม่ ถ้าเคยก็ให้กินข้าวกินน้ำที่ลูกหลานทำบุญมาให้ แล้วพาไปส่งเมืองฟ้า ถ้าไม่เคยก็จะถูกกักตัวไว้ในนรก

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศให้แก่พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับ โดยอาศัยความเชื่อจากนิทานในธรรมว่าจะช่วยให้วิญญาณพ้นจากนรก ด้วยเหตุนี้ธรรมวิสุทธียาจึงเป็นธรรมอุทิศที่ชาวไทลื้อนิยมถวายเป็นอย่างยิ่ง ในพิธีศพชาวไทลื้อ ลูกหลานจะใส่ธรรมวิสุทธียาลงไปในโลงศพและเผาไปพร้อมกับผู้ตายเพราะเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะนำธรรมเรื่องนี้ไปขังนรกด้วย และจะได้รับการปล่อยตัวไปสู่สวรรค์

อานิสงส์ทานหาคนตาย

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้เล่าเรื่องของเศรษฐีผู้สูญเสียลูกชาย ทุกวันเศรษฐีให้คนรับใช้นำอาหารไปไหว้ที่หลุมศพลูก แต่อยู่มาวันหนึ่งเกิดฝนตกน้ำไหลหลากขวางทาง คนรับใช้นำอาหารไปที่หลุมศพไม่ได้ จึงนำไปใส่บาตรพระที่มาบิณฑบาต แล้วอุทิศกุศลไปให้ลูกชายเศรษฐี คั้นนั้นลูกชายมาเข้าฝันต่อว่าพ่อ ว่าตนตายไปตั้งนานแล้วทำไมเพิ่งจะส่งอาหารมาให้วันนี้ เศรษฐีจึงไปถามพระพุทธเจ้าถึงเรื่องการทำบุญให้ผู้ตาย จึงได้เข้าใจวิธีการทำบุญที่ถูกต้อง

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : เป็นธรรมอุทิศสำหรับทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับที่อายุน้อยกว่า ชาวไทลื้อนิยมถวายให้แก่ลูกหลานตามเนื้อเรื่องที่เศรษฐีทำบุญให้ลูก

จากการเก็บข้อมูลคัมภีร์ที่วัดสันมะแพน ธรรมอุทิศข้างต้นมีสถิติการถวายโดยกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่³⁹ ดังนี้

ตารางที่ 5 สถิติการถวายธรรมอุทิศ

ชื่อคัมภีร์	จำนวน (ผูก)	กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถวายคัมภีร์		
		ไทลื้อ	ไทยยวน	ไม่ระบุ
กรรมวาจา	17	9	3	5
เจ้ากรรมนายเวร	20	12	5	3
ธรรมกรรม	13	-	12	1
นิพพานสูตร	112	77	29	6
เปตพลี	20	7	7	6
พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์	19	17	-	2
มหามูละนิพพาน	5	1	1	3
มหาวิบาก	318	221	76	21
มาลัยโผด	320	95	133	92

³⁹ ทราบข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถวายธรรมได้จากชื่อผู้ถวายซึ่งเขียนแสดงคำอุทิศบนธรรมแต่ละผูก

วิสุทธิยา	51	48	1	2
อานิสงส์ทานหาคนตาย	65	62	3	-
รวม	960	549	270	141

จากรายการ ธรรมจำนวนมากว่าครึ่งได้รับการถวายโดยกลุ่มชาวไทลื้อ ธรรม *มหาวิทยาลัยนิพพานสูตร มาลัยโมด วิสุทธิยา และอานิสงส์ทานหาคนตาย* เป็นธรรมอุทิศที่ชาวไทลื้อนิยมถวาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรม *มหาวิทยาลัย* พบมากอย่างโดดเด่นถึง 221 ผูก สอดคล้องกับค่านิยมเดิมของชาวไทลื้อซึ่งนิยมธรรม *มหาวิทยาลัย* ที่สุดในบรรดาธรรมอุทิศ และยังมีพิธี *ทานธรรมมหาวิทยาลัย*⁴⁰ เพื่อรักษาความเจ็บป่วยและขจัดเคราะห์ภัยอีกด้วย ธรรม *มหาวิทยาลัย* ในวัฒนธรรมของชาวไทลื้อจึงเปรียบเหมือนยาสามัญประจำบ้านที่ใช้เพื่อแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ในเบื้องต้นได้อย่างครอบคลุม

ธรรม *นิพพานสูตร มาลัยโมด และวิสุทธิยา* นิยมใช้ถวายอุทิศให้ญาติผู้ใหญ่ โดยเฉพาะธรรม *วิสุทธิยา* มีความสำคัญในวัฒนธรรมของชาวไทลื้อในฐานะธรรมที่เป็นใบเบิกทางไปสู่แดนสวรรค์⁴¹ ตามที่เคยกล่าวไว้ ในขณะที่ชาวไทยยวนในพื้นที่ไม่มีแนวคิดเช่นนี้ต่อธรรม *วิสุทธิยา*

ธรรม *อานิสงส์ทานหาคนตาย* เป็นอีกเรื่องหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นตั้งใจเลือกลานเทียนที่สอดคล้องกับค่านิยมในวัฒนธรรมของตนมาใช้ เพราะเดิมทีชาวไทลื้อไม่มีธรรมชื่อนี้ แต่มีธรรมเนื้อเรื่องเดียวกันชื่อ *อานิสงส์สงฆ์* หรือ *อานิสงส์น้ำนอง* ใช้ถวายอุทิศให้แก่ลูกหลานเหมือนกัน

ธรรมกรรม เป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏสถิติว่าชาวไทลื้อเป็นผู้ถวายเลย ในวัฒนธรรมของชาวไทลื้อมีคัมภีร์ชื่อ *ธรรมกรรม* เช่นเดียวกัน แต่เป็นบทสวดภาษาบาลี ใช้สำหรับขรวาสประกอบพิธี *ทานกรรม*⁴² เท่านั้น *ธรรมกรรม* ที่ใช้ประกอบพิธี *ทานกรรม* จะต้องคัดลอกขึ้นใหม่ลงในพับที่มีความยาวเท่ากับรอบศีรษะของผู้ถวาย ส่วน *ธรรมกรรม* ของล้านนาเป็นลานเทียนขนาดทั่วไป ใช้ถวายอุทิศให้ผู้ล่วงลับ จากเนื้อเรื่องสันนิษฐานว่าเป็นคัมภีร์ที่นักปราชญ์ชาวล้านนาเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ มีเนื้อหาเข้า

⁴⁰ อ่านรายละเอียดพิธี *ทานธรรมมหาวิทยาลัย* ในบทที่ 4

⁴¹ นอกจากธรรม *วิสุทธิยา* ชาวไทลื้อยังให้ความสำคัญกับธรรมเรื่องอื่นในฐานะใบเบิกทางสู่สวรรค์เช่นกัน คือ *พับกรรมฐาน และเล่มหลวง*

⁴² *พิธีทานกรรม* เป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล ชาวไทลื้อถือเป็นพิธีกรรมสำคัญซึ่งแสดงถึงบุญบารมีของผู้ประกอบพิธี ผู้ที่จะ *ทานกรรม* ได้ ต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดมาเป็นเวลานาน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ เคยทานธรรมเรื่องอื่นๆ มาแล้ว บางคนถือคติว่าต้องเคย *ทานมหาปวง* มาก่อน จึงจะ *ทานกรรม* ได้ มิเช่นนั้นถือว่าสะสมบุญไม่เพียงพอ ปัจจุบันเป็นพิธีที่มีผู้ปฏิบัติน้อยมาก

กับเหตุการณ์ยุคสมัยปัจจุบัน อาทิ กล่าวถึงเรื่องโรคเอดส์ ด้วยเหตุที่เนื้อหาและบริบทการใช้งานไม่ตรงกันโดยสิ้นเชิง น่าจะเป็นสาเหตุให้ธรรมกรรมไม่ได้รับการเลือกใช้โดยชาวไทลื้อพลัดถิ่น

3.2.2.2 ธรรมย่อ

ธรรมย่อ คือ ธรรมที่ผูกเป็นนิทานหรือเรื่องราวสั้นๆ หากไม่ผูกเป็นเรื่องก็จะยกหลักธรรมคำสอนมาอธิบาย ใช้สำหรับพระเทศน์ในวาระพิธีต่างๆ ทั้งพิธีมงคลและอวมงคล อาจเทศน์เพียงเรื่องเดียวหรือใช้หลายเรื่องเทศน์ประกอบกันก็ได้

ธรรมย่อ ที่พบมีจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ *ไฉยยะสังคหะ* *ไฉยยะตั้ง 7* *บารมี* *บารมีพันชั้น* *พระวินัย* *พระสุตตันต* *พระอภิธรรม* *โลกุทตม* *สารากรวิชาณสูตร* *อานิสงส์ปิฎกทั้ง 3* และ *อุณห์สละวิชัย* แต่ละเรื่องมีเนื้อหาโดยสังเขป ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ ดังนี้

ไฉยยะตั้ง 7

สังเขปเนื้อหา : นำทสวดพาทุงมาเป็นคาถาตั้งแปลไปจนจบบท จากนั้นจึงกล่าวถึงชื่อพระอรหันต์ชีณาสาวกผู้สถิตรักษาอยู่ในทิศทั้งสี่

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีขึ้นเรือนใหม่ สืบชะตาคน ชะตาเรือน ชะตาเมือง ตอนท้ายของเรื่องกล่าวว่าผู้บูชาธรรมผู้นี้จะปลอดภัยโรคพยาธิ และอุปสรรคอันตรายต่างๆ ด้วยอำนาจพุทธคุณ ตรงตามวัตถุประสงค์ของพิธีต่างๆ ข้างต้น

ไฉยยะสังคหะ

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องราวเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นไฉยยะสังคหะกุมาร ซึ่งเป็นหมอยามีฝีมือ ได้ประกอบพิธีกรรมรักษาโรคแก่หญิงสาวผู้หนึ่งจนหายจากอาการป่วยและแต่งงานกับนาง ต่อมามีโอกาสได้ไปรักษาพระยาปาตาลีบุตร และได้รับสี่ราชสมบัติ

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีขึ้นเรือนใหม่ สืบชะตาเรือน และสืบชะตาเมือง

ตัวบทอธิบายถึงเครื่องประกอบพิธีรักษาโรค และบรรยายถึงอานุภาพของคาถาและพิธีกรรมตามแนวทางที่ไฉยยะสังคหะกุมารใช้รักษา สนับสนุนความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีสืบชะตา

บารมี

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงบารมี 30 ทศ ของพระพุทธเจ้า

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้พระถวายเป็นสวดประกอบพิธีทางพุทธศาสนาทั้งมงคลและอวมงคลได้ทุกโอกาส

ชาวไทลื้อเชื่อว่าธรรมบารมีเป็น “เค้า” ของธรรมทั้งมวล หรือเป็นธรรมที่มาก่อนธรรมเรื่องอื่นๆ (จำ นามแก้ว, 22 พฤษภาคม 2556, สัมภาษณ์) ดังนั้นหากพิธีกรรมใดเทศน์ธรรมหลายเรื่อง และมีธรรมบารมีรวมอยู่ด้วย พระจะต้องเทศน์ธรรมบารมีเป็นอันดับแรก เป็นกฎที่ชาวไทลื้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในพิธีกรรม เนื้อหาของธรรมบารมีกล่าวถึงบารมี 30 ทศ ของพระพุทธเจ้า การเทศน์ธรรมบารมีเป็นเรื่องแรกจึงน่าจะมียุทธของการเชิญพุทธบารมีมาเพื่อคุ้มครองรักษาพิธีกรรมและผู้ร่วมงาน

บารมีพันชั้น

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนพระสาวกเรื่องบารมี 30 ทศ จากนั้นกล่าวถึงหลักไตรลักษณ์ หรือความไม่เที่ยงอันจะเกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีทางพุทธศาสนาทั้งมงคลและอวมงคล และถวายเป็นธรรมอุทิศให้พ่อแม่เกิด เจ้ากรรมนายเวรได้ การใช้งานมีลักษณะคล้ายธรรมบารมี คือเพื่อเชิญพุทธบารมีมาเพื่อคุ้มครองรักษาพิธีกรรม แต่เนื้อหาเน้นสอนการนำข้อธรรมไปใช้ปฏิบัติกรรมฐานและพิจารณาความไม่เที่ยงของสังขาร

พระวินัย

สังเขปเนื้อหา : เป็นบทสวดภาษาบาลีทั้งหมด

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีทางพุทธศาสนาทั้งมงคลและอวมงคล เป็นคัมภีร์พื้นฐานที่ใช้ได้ทุกโอกาสร่วมกับพระสูตรตันตะและพระอภิธรรม

พระสูตรตันตะ

สังเขปเนื้อหา : เป็นบทสวดภาษาบาลีทั้งหมด

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีทางพุทธศาสนาทั้งมณฑลและอวมงคล เป็นคัมภีร์พื้นฐานที่ใช้ได้ทุกโอกาสร่วมกับพระวินัยและพระอภิธรรม

พระอภิธรรม

สังเขปเนื้อหา : เป็นบทสวดภาษาบาลีทั้งหมด

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีทางพุทธศาสนาทั้งมณฑลและอวมงคล เป็นคัมภีร์พื้นฐานที่ใช้ได้ทุกโอกาสร่วมกับพระวินัยและพระสุตตันตะ

โลกุตฺตมิ

สังเขปเนื้อหา : แสดงธรรมโลกุตฺตมิเป็นภาษาบาลีทั้งหมด และอธิบายเป็นส่วนหนึ่งในพระอภิธรรม ทั้งยังเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าเคยเทศน์ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลฟัง จากนั้นอธิบายอานิสงส์ที่จะได้จากการฟังและการสวดธรรมโลกุตฺตมิ

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีสืบชะตาเรือน และชะตาเมือง มีความอานิสงส์อธิบายไว้ในเนื้อเรื่องว่าถ้าบ้านเมืองไม่สงบสุขให้ถวายธรรมเรื่องนี้จะช่วยให้พ้นภัย

อุณฺหสฺสวิชัย

สังเขปเนื้อหา : กล่าวถึงเทวบุตรผู้หนึ่งกำลังจะหมดบุญจากเมืองฟ้า และจะต้องไปชดใช้กรรม เกิดในนรก พ้นจากนรกจะต้องเกิดเป็นสัตว์อีก 7 จำพวกคือ แร้ง รุ้ง หมู หมา เต่า คนหูหนวกและคนตาบอด เป็นเวลาอีกอย่างละหนึ่งพันปี เทวบุตรพร้อมด้วยพระอินทร์จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อหาหนทางบรรเทาวิบากกรรม พระพุทธเจ้าได้อธิบายถึงเหตุของวิบากกรรมต่างๆ ของเทวบุตร แล้วเทศน์ธรรมเรื่องอุณฺหสฺสวิชัยให้ฟัง อานิสงส์แห่งการฟังธรรมเรื่องนี้ช่วยให้เทวบุตรพ้นจากวิบากกรรมทั้งหมดและต่ออายุจนยืนยาวไปถึงยุคพระศรีอาริยมตไตรย

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีขึ้นเรือนใหม่ สืบชะตาคน สืบชะตาเรือน

ชาวไทลื้อเชื่อว่าผู้ถวายธรรมเรื่องนี้จะพ้นจากสรรพเคราะห์ สรรพภัย มีอายุยืน และเป็นมงคลแก่เจ้าของบ้าน ดังที่ตัวบทแสดงอานิสงส์ของการฟังธรรมว่าสามารถช่วยให้เทวบุตรพ้นจากเคราะห์กรรมต่างๆ และมีอายุยืนยาวจนถึงยุคพระศรีอาริยมุตไตรย

สรากริวิชาสูตร

สังเขปเนื้อหา : แสดงธรรมสรากริวิชาสูตรเป็นภาษาบาลี พร้อมทั้งอธิบายเหตุแห่งการแสดงธรรมเรื่องนี้ว่า เมื่อครั้งที่พระอานนท์อาพาธ พระพุทธเจ้าได้เทศน์ธรรมสรากริวิชาสูตรให้ฟัง ทำให้พระอานนท์หายอาพาธ แล้วอธิบายอานิสงส์ของการฟังธรรมเรื่องนี้ว่าสามารถช่วยขจัดเคราะห์ภัยและอาการเจ็บป่วยต่างๆ ได้ ผู้ที่ได้ฟังยังจะได้มีโอกาสไปเกิดในเมืองฟ้า ได้รับทิพยสมบัติ ได้เกิดในเมืองคนในชาติตระกูลที่ดีมีโอกาสปฏิบัติธรรมจนถึงพระนิพพาน

ความเชื่อ/ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับโอกาสที่ใช้ : ใช้ถวายพระสวดประกอบพิธีสืบชะตาคน สืบชะตาเรือนและบ้านเมือง ด้วยความเชื่อตามเหตุที่พระอานนท์หายอาพาธเพราะฟังสรากริวิชาสูตร

ความนิยมของชาวไทลื้อและชาวไทยยวนในการถวายธรรมย่อยแต่ละเรื่อง แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ธรรมย่อยและสถิติการถวายธรรม

ชื่อคัมภีร์	จำนวน (ผูก)	กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถวายคัมภีร์		
		ไทลื้อ	ไทยยวน	ไม่ระบุ
ใจยะสังคหะ	2	2	-	-
ใจยะตั้ง 7	1	-	1	-
บารมี	112	79	14	19
บารมีพันชั้น	20	13	1	6
พระวินัย	13	12	-	-
พระสุตตันตะ	13	12	-	-
พระอภิธรรม	13	13	-	-

โลกุฑฒิ	162	129	11	22
สรากริกวีชาสูตร	6	4	1	-
อานิสงส์ปิฎกทั้ง 3	2	5	1	-
อุณหสสวิชัย	2	2	-	-
รวม	350	271	29	47

ธรรมย่อยที่ชาวไทลื้อนิยมถวายเป็นเห็นได้ชัดคือ ธรรมโลกุฑฒิและธรรมบารมี เพราะสอดคล้องกับคติความเชื่อและค่านิยมในวัฒนธรรมของตนดังที่เคยอธิบายไว้แล้ว

จากข้อมูลข้างต้นยัง สังเกตได้ว่าธรรมหลายเรื่องข้างต้นมีวาระใช้งานในโอกาสเดียวกัน ตามโอกาสการใช้งานจริง ธรรมเหล่านี้ได้รับการจัดให้เป็น “ชุด” ในกรณีที่เป็นการงานใหญ่หรือเจ้าภาพต้องการถวายธรรมมากกว่า 1 เรื่อง ธรรมที่นิยมจัดเป็นชุด ได้แก่ พระวินัย พระสุตตันตและพระอภิธรรม นิยมใช้เทศน์ร่วมกันทั้งในงานมงคลและอวมงคล ชัยยะสังคหะ โลกุฑฒิ อุณหสสวิชัย และสรากริกวีชาสูตร เป็นธรรมชุดใหญ่ที่ใช้เทศน์ร่วมได้ในโอกาสขึ้นเรือนใหม่และสืบชะตา แต่ถ้าเจ้าภาพต้องการถวายธรรมเพียงผู้เดียว ชาวไทลื้อนิยมเลือกธรรมโลกุฑฒิ (คาคำ วงษา, 2 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์) ค่านิยมนี้ได้รับการยืนยันโดยสถิติการถวายคัมภีร์ซึ่งพบธรรมโลกุฑฒิมากที่สุด

3.2.2.3 ธรรมชาตา

ธรรมชาตา คือ ธรรมประจำชะตาเกิดของบุคคล แบ่งเป็น ธรรมชาตาวัน ธรรมชาตาเดือน และธรรมชาตาปี บุคคลผู้ใดเกิดในวัน เดือน ปีใด ก็ถวายธรรมชาตาประจำวัน เดือน ปี นั้น เพื่อ “ค้าชาตา” ของตนและเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไว้ให้แก่ตนเองในภพภาคหน้า หรืออาจถวายธรรมเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับตามวัน เดือน ปี เกิดของผู้ล่วงลับก็ได้

ธรรมชาตาเป็นวัฒนธรรมพุทธท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับระบบโหราศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ระบบธรรมชาตาแสดงให้เห็นความชาญฉลาดของบรรพชนในกลุ่มวัฒนธรรมไทซึ่งสามารถผสมผสานความเชื่อทางโหราศาสตร์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาและระบบปฏิทินหนไทเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

การถวายธรรมชาตา มีที่มาจากคติความเชื่อเรื่องชาตาเกิด เมื่อมนุษย์เราเมื่อเกิดมาบนโลกก็ย่อมมีความสัมพันธ์กับวันเวลาบนโลก โดยถือว่าปีเป็นกระดูก เดือนเป็นหนัง และวันเป็นเลือด (ธำ

นามแก้ว, 1 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์) ตามที่ปรากฏในตำราโหราศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ และกลุ่มชาติพันธุ์ไท่ ดังตัวอย่าง

ตำราโหราศาสตร์ฉบับไทลื้อ เมืองยอง

ปีเป็นตุก	เดือนเป็นหนัง	วันเป็นเลือด
ไจ้ ตุกวัว	เจียง หนังวัว	ไจ้ เลือดวัว
เป้า ตุกราชสี	ยี่ หนังราชสี	เป้า เลือดราชสี
ยี่ ตุกลือ	3 หนังลือ	ยี่ เลือดลือ
เหม้า ตุกคต่าย	4 หนังคต่าย	เหม้า เลือดคต่าย
สี ตุกนาค	5 หนังนาค	สี เลือดนาค
ไส้ ตุกงู	6 หนังงู	ไส้ เลือดงู
สง้า ตุกมล้า	7 หนังมล้า	สง้า เลือดมล้า
เม็ด ตุกแพะ	8 หนังแพะ	เม็ด เลือดแพะ
สัน ตุกวอก	9 หนังวอก	สัน เลือดวอก
เร้า ตุกไกล่	10 หนังไกล่	เร้า เลือดไกล่
เส็ด ตุกหมา	11 หนังหมา	เส็ด เลือดหมา
ไค้ ตุกซาง	12 หนังซาง	ไค้ เลือดซาง

ปริวรรตจาก (ตำราโหราชาติตา 2, มปป, p. 10, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

ตำราโหราศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท่ ฉบับเมืองเชียงตุง

ปีเป็นตุก	เดือนเป็นหนัง	วันเป็นเลือด
ไจ้ ตุกหนู	เจียง หนังหนู	ไจ้ เลือดหนู

เป่า ดอกบัว (ควาย)	ยี่ หนังสือ ⁴³	เป่า เลือดบัว (ควาย)
ยี่ ดอกเสื่อ	3 หนังสืคต่าย	ยี่ เลือดเสื่อ
เหม้า ดอกคต่าย	4 หนังสืว (ควาย)	เหม้า เลือดคต่าย
ลี ดอกนาค (เงือก)	5 หนังสืนาค (เงือก)	ลี เลือดนาค (เงือก)
ไล่้ ดอกงู	6 หนังสืงู	ไล่้ เลือดงู
ส้ง้า ดอกม้า	7 หนังสืแพะ	ส้ง้า เลือดม้า
เม็ด ดอกแพะ	8 หนังสืม้า	เม็ด เลือดแพะ
ส้น ดอกวอก	9 หนังสืวอก	ส้น เลือดวอก
เร้า ดอกไก่	10 หนังสืไก่	เร้า เลือดไก่
เส็ด ดอกหมา	11 หนังสืหมา	เส็ด เลือดหมา
ไค้ ดอกข้าง (หมู)	12 หนังสืข้าง (หมู)	ไค้ เลือดข้าง (หมู)

ปริวรรตจาก (หมอลหลวงวิชา เจ้าสายแรง เจ้าคานสามตา เจ้าเทวีงแสง
เวียงเชียงตุง (เรียบเรียง), มปป, p. 1, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทเขิน)

ความเชื่อนี้ยังปรากฏในตำราพรหมชาติของไทยในลักษณะคล้ายกัน คือ ถือปีเป็นกระดูก
และถือวันอาทิตย์-เสาร์ 7 ลำดับ เป็นหนังสือ ในขณะที่ตำราของชาวไทลื้อถือลูกวัน 12 ลำดับเป็นหนังสือ
ส่วนเดือนไม่ได้กล่าวถึง ยกตัวอย่างข้อความบางตอน

นามปี นามวัน

ถ้าเกิดปีชวดเปนกระดูกหนูฯ ถ้าเกิดปีฉลูเปนกระดูกวัวฯ

ถ้าเกิดปีขาลเปนกระดูกเสื่อฯ ถ้าเกิดปีเถาะเปนกระดูกกระท่ายฯ

...

เกิดวัน 1 เปนหนังสือ ๑ เกิดวัน 2 เปนหนังสือ ๒

⁴³ ตำราฉบับนี้เรียบเรียงและพิมพ์ขึ้นในภายหลัง สันนิษฐานว่าอาจเกิดความผิดพลาดในการเรียบเรียง จึง
สลับลำดับสัตว์ประจำเดือนนี้กับเดือน 3

เกิดวัน 3 เพนหนังสือฯ เกิดวัน 4 เพนหนังกระต่ายฯ

เกิดวัน 5 เพนหนังสือใหญ่ฯ เกิดวัน 6 เพนหนังสือเล็กฯ

เกิดวัน 7 เพนหนังสืออัสวราชฯ วันเพนหนังสือ ปีเพนกระดูกหุ้ม

กันได้นักคุ้มตัวได้แล้ว ถ้างั้นกับกระดูกหุ้มกันมิได้

จะได้ความยากลำบาก คุ้มตัวเองไม่ได้แล

ตำราพรหมชาติ ร.ศ. 120 (โครงการศึกษาประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาไทย, 2557, p. 40)

จากข้อมูลตำราโหราศาสตร์ไทยทั้ง 2 ฉบับ แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์อันซับซ้อนเบื้องหลังคติทางโหราศาสตร์ซึ่งนำไปสู่คติเรื่องธรรมชาติ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

ชาวไทลื้อและกลุ่มชาติพันธุ์ไทใช้ระบบปฏิทินปีหนไท หรือแม่ปีลูกปี แม่ปีมี 10 ลำดับ คือ กาบ ดับ รวย เมิง เปิก กัด กด ลวง เต่า กา หากนับเทียบกับปีจลศักราช ปีกาบคือปีที่จลศักราชลงท้ายด้วยเลข 6 หรือ ฉศก ปีดับคือปีที่จลศักราชลงท้ายด้วยเลข 7 หรือ สัตตศก เรียงตามลำดับลงไปจนครบสิบลำดับ ส่วนลูกปีมี 12 ลำดับ คือ ใจ้ เป้า ยี เหม้า สี ใส้ สะง่า เม็ด สัน เร้า เส็ด ใต้ เทียบกับปีนักษัตร 12 ลำดับ คือ ใจ้-ชวด (หนู) เป้า-ฉลู (วัว) ยี-ชกาล (เสือ) เหม้า-เถาะ (กระต่าย) สี-มะโรง (งูใหญ่) ใส้-มะเส็ง (งูเล็ก) สะง่า-มะเมีย (ม้า) เม็ด-มะแม (แพะ) สัน-วอก (ลิง) เร้า-ระกา (ไก่) เส็ด-จอก (หมา) ใต้-กุน (ช้าง)⁴⁴

การบอกเวลาทำได้โดยนำแม่ปีกับลูกปีมาจับคู่กัน แม่ปีลำดับที่จับกับลูกปีลำดับที่ แม่ปีลำดับที่จับกับลูกปีลำดับที่ เริ่มนับตั้งแต่ กาบใจ้ ดับเป้า รวยยี ฯลฯ วนไปจนครบรอบจะได้ 60 ลำดับ หรือ 60 ปี (ทวิ สว่างปัญญางกูร, 2532, p. 8)

คนไทรับระบบปฏิทินแม่ปีลูกปีมาจากระบบปฏิทินเทียนกานตี้จื่อ (ก้านฟ้ากึ่งดิน) ของคนจีน ภายหลังจากที่คนจีนนำสัตว์สัญลักษณ์ของปีนักษัตรมาจับคู่กับตี้จื่อหรือลูกปีต่างๆ แล้ว (เจีย แยนจง

⁴⁴ สัตว์ประจำลูกปีหรือปีนักษัตรของกลุ่มชาติพันธุ์ไทตามตำราโหราศาสตร์ฉบับสิบสองพันนากับฉบับล้านนาตรงกัน ตามลำดับข้างต้น แต่สัตว์ประจำลูกปีตามตำราโหราศาสตร์ฉบับเมืองยองแตกต่างกันไป

ตำราโหราศาสตร์เมืองยอง จับคู่สัตว์ประจำลูกปีปีใจ้เป็นวัว (ปกติเป็นหนู) ปีเป้าเป็นราชสีห์ (ปกติเป็นวัว) ขนานและปุจารย์ชาวไทลื้อเมืองยอง รวมถึงชาวไทใหญ่ที่เคยอาศัยในพม่า ต่างก็ถือเอาสัตว์ประจำลูกปีเช่นนี้เป็นมาตรฐาน ต่างจากสัตว์ประจำลูกปีในสิบสองพันนาและล้านนา เป็นไปได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทในพม่าบางพื้นที่อาจนับลำดับลูกปีแบบนี้

, 2548, p. 35) นั้นหมายความว่า คนไทยใช้ระบบแมปีลูกปีกับระบบปีนักษัตรพร้อมกันและใช้อย่างเป็นระบบเดียวกันมาตั้งแต่แรกเริ่ม ลูกปี 12 ลำดับจึงมีสัตว์ประจำนักษัตรเป็นสัญลักษณ์ และตำราโหราศาสตร์ของคนไทยได้แสดงให้เห็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างลูกปีเข้ากับปีนักษัตร โดยกำหนดให้ปี เดือน วัน เป็นกระดูก เป็นหนัง และเป็นเลือดของคน และกำหนดให้กระดูกหนัง และเลือดเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสัตว์ประจำแต่ละนักษัตรของลูกปี ซึ่งนำไปใช้เป็นเกณฑ์ในการสร้างคำทำนายทางโหราศาสตร์ และได้เชื่อมโยงคำทำนายทางโหราศาสตร์นั้นเข้ากับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอีกสายหนึ่งจนเกิดเป็นคติเรื่องธรรมชาติในท้ายที่สุด

ธรรมชาติปี

การถวายนักษัตรปีเกิดของชาวไทลื้อ ถือปีลูกปี 12 ลำดับเป็นเกณฑ์ คำทำนายใน**พิบมิ่งหู** ราว แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ประจำลูกปีกับมนุษย์ไว้ว่า สัตว์ประจำแต่ละลูกปีเป็นผู้นำมนุษย์มาเกิด ส่วน**ตำราโหรา ซาตา 2** กล่าวว่าผู้เกิดในปีใดไม่ควรฆ่าหรือทำร้ายสัตว์ประจำลูกปีนั้น ชาวล้านนาและชาวไทลื้อได้กำหนดธรรมที่จะใช้ถวายนักษัตรปีเกิดไว้ดังนี้

	คติล้านนา	คติไทลื้อ	คัมภีร์ที่พบจริงในพื้นที่
ปีไฉ้	<u>เตมียะ</u>	<u>เตมียะ</u> สุขชะวณะ หงส์เผือก ทศพร	เตมียะ
ปีเป่า	เวสสันดร	โคณปุตตา หิมพานต์	เวสสันดร
ปียี่	สุธนู	สุธนู เสือตายเสือนอน ทานกัณฑ์	สุธนู
ปีเหม้า	<u>เนมิราช</u>	<u>เนมิราช</u> ควายเผือก วนปเว	เนมิราช
ปีสี	<u>สมภมิต</u>	<u>สมภมิต</u> ปีกูทังสาม ทันตธาตุ ชูชก	สมภมิต
ปีไล่	<u>ภูริทัต</u>	<u>ภูริทัต</u> งูลาย จุลพน	ภูริทัต
ปีสจ่า	<u>สุธน</u>	<u>สุธน</u> ม้าน้อยย่ำไບยัว มหาพน	สุธน
ปีเม็ด	ช้างฉัททันต์	สุตโสม แพะคำ กุมมารบัน	ช้างฉัททันต์
ปีสัน	<u>มโหสถ</u>	<u>มโหสถ</u> วอกไข่หิน มัทที	มโหสถ
ปีเร้า	<u>สิทธาตุ</u>	ปฐมสมโพธิ ดาววีไถน้อย <u>สิทธาตุ</u> สักบัน	สิทธาตุ,ปฐมสมโพธิ
ปีเส็ด	<u>กุสราข</u>	<u>กุสราข</u> หมาขนคำ มหาราช	กุสราข
ปีไค้	<u>สุตโสม</u>	<u>สุตโสม</u> ช้างงาเดียว สักขัตติ	สุตโสม

คติไทลื้อได้ข้อมูลจาก (คาดคำ วงษา, 12 มีนาคม 2556, สัมภาษณ์)

สังเกตได้ว่าธรรมชาติตามคติของชาวไทลื้อมีจำนวนมากกว่า 1 เรื่องในแต่ละปี สามารถจัดเข้าชุดเป็น ชุดธรรมในทศชาติชาดก ชุดธรรมค่านิยายอื่นๆ และชุดธรรมในเรื่องมหานาคติ แม้ว่าจะมีไม่ครบทุกเรื่องและทุกกัณฑ์ตามทศชาติและมหานาคติก็ตาม ธรรมที่ขีดเส้นใต้คือธรรมที่พบตรงกันระหว่างคติการถวายธรรมของชาวล้านนากับชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นธรรมในชุดทศชาติชาดกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการเลือกถวายจริงในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อพลัดถิ่นพบว่า เลือกตามคติที่ตรงกับของล้านนาเกือบทั้งหมดตามที่ขีดเส้นใต้ เนื่องจากลานเทียมนที่หาซื้อได้ในท้องถิ่น จัดพิมพ์เฉพาะเรื่องดังกล่าวเท่านั้น

ธรรมชาติเดือน

ตำราโหราศาสตร์ทั้งของล้านนาและไทลื้อ มีคำทำนายเดือนเกิดในลักษณะเดียวกัน คือ กล่าวถึงผู้ที่เกิดในแต่ละเดือนว่าเกิดร่วมเดือนกับพระโพธิสัตว์พระองค์ใด ซึ่งอาจจะแตกต่างกันบ้างตามแต่ละฉบับ ยกตัวอย่าง

เดือนเกิดจากคติโหราศาสตร์ไทลื้อ ฉบับเมืองยอง

เกิดเดือนเจียง ร่วมเดือนเจ้าสุธน⁴⁵

เกิดเดือนกำ ร่วมเดือนช้างสตัน⁴⁶

เกิดเดือน 3 ร่วมเดือนเจ้ามหัวสถ

เกิดเดือน 4 ร่วมเดือนเจ้าภูริทัต

เกิดเดือน 5 ร่วมเดือนเจ้าบุริสาท

เกิดเดือน 6 ร่วมเดือนเจ้าเตเม

เกิดเดือน 7 ร่วมเดือนเจ้าเนมิราด

เกิดเดือน 8 ร่วมเดือนเจ้าสิทฐะกมมาร

เกิดเดือน 9 ร่วมเดือนเจ้าวีรุร

⁴⁵ ตำราโหราศาสตร์ฉบับสิบสองปันนาว่า “ร่วมเดือนเจ้าสุตโตสม” (พับภูมิชาติ, มปป, p. 39, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

⁴⁶ ตำราโหราศาสตร์ฉบับเมืองยอง 2 ว่า “ร่วมเดือนเจ้าสันทวา” แต่ฉบับ 1 และ 3 รวมทั้งฉบับสิบสองปันนากล่าวตรงกันว่า “ร่วมเดือนช้างฉันทันต์” (พับภูมิชาติ, มปป, p. 39, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

เกิดเดือน 10 ร่วมเดือนเจ้าสุวัณณสยาม

เกิดเดือน 11 ร่วมเดือนเจ้าเวสัณตระ

เกิดเดือน 12 ร่วมเดือนเจ้าสมภเมต

ปริวรรตจาก (ตำราโหราชาติตา 2, มปป, p. 81, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

ผู้ที่เกิดในแต่ละเดือนได้รับการกำหนดให้ถวายธรรมาชาติตามชื่อของพระโพธิสัตว์ที่เกิดในเดือนนั้นๆ ตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

	คติล้านนา	คติไทลื้อ	คัมภีร์ที่พบจริงในพื้นที่
เจียง	สุทธนู	สุทธนู	สุทธนู
ยี่	ช้างฉัททันต์	ช้างฉัททันต์	ช้างฉัททันต์
3	มัญจระกุนทลี	มโหสถ	-
4	ภุริทัต	ภุริทัต	ภุริทัต
5	โปรีสารท	บุริสารท	-
6	เตมียะ	เตมียะ	เตมียะ
7	เนมิราช	เนมิราช	-
8	สิทธาต	สิทธาต	-
9	พุทธาภิเสก	วิรุรบัณชิต	-
10	สุวัณณสยาม	สุวัณณสยาม	-
11	เวสัณตระ	วิสัณตระ	-
12	สมमित	สุภमित	สมमित

คติไทลื้อได้ข้อมูลจาก (ก่อง ชัยชมภู, 23 กรกฎาคม 2555, สัมภาษณ์)

จากรายชื่อธรรมาชาติเดือนสันนิษฐานได้ว่า ในวัฒนธรรมไท ความเชื่อเรื่องการเกิดร่วมชะตา กับพระโพธิสัตว์น่าจะกลายเป็นที่มาของการถวายธรรมาชาติเดือน โดยใช้ความเป็นเหตุเป็นผลของ

การเกิดร่วมเดือนกับพระโพธิสัตว์มาเป็นเกณฑ์การเลือกเรื่องที่จะถวาย ดังนั้นผู้เกิดในเดือนใดๆ จึงสมควรถวายธรรมอันเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ผู้เกิดในกาลเวลาเดียวกับตน

ธรรมชาตาเดือนของชาวไทลื้อตามรายการข้างต้น เป็นชาตกในทิศชาติจำนวน 7 เรื่อง คือ เตมียชาตก สุวรรณสามชาตก เนมิราชชาตก มโหสถชาตก ภูริทัตชาตก วิธูรบถิตชาตก และ เวสสันดรชาตก กับชาตกอื่นๆ อีก 4 เรื่อง คือ สุทนต์ชาตก ฉัททันต์ชาตก ปุริสาทชาตก และสมภมิตชาตก เป็นที่น่าสังเกตว่ามีหลายเรื่องซ้ำกับธรรมชาตาปี คือ เตมียชาตก สุทนต์ชาตก เนมิราชชาตก สมภมิตชาตก ภูริทัตชาตก สุทนต์ชาตก และ มโหสถชาตก ผู้ถวายสามารถเลือกถวายธรรมชาตาปีหรือชาตาเดือนก็ได้ตามแต่ความประสงค์ ไม่มีข้อกำหนดว่าจะต้องถวายให้ครบภายในครั้งเดียว (ก่อง ชัย ชมภู อรพรชัย และนวล อินทวงศ์, 1 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์)

ธรรมชาตาวัน

ชาวไทลื้อมีวิธีนับวัน 2 ระบบ คือ นับตามระบบหนไทโดยใช้หลักการเดียวกันกับการนับปีหนไทตั้งที่เคยอธิบายไว้แล้ว กับการนับตามระบบวันเม็ง คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร์ และเสาร์ การนับวันทั้ง 2 ระบบ เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเกณฑ์การทำนายดวงชะตาในตำราโหราศาสตร์ แต่ชาวไทลื้อไม่มีคติการถวายธรรมวันเกิดตามวันหนไท มีเฉพาะคติการถวายธรรมวันเกิดตามวันเม็ง

ธรรมชาตาวันที่ชาวไทลื้อและชาวล้านนาใช้ถวายตามวันเกิดตรงกันทั้งหมด มีดังนี้

	คติล้านนา	คติไทลื้อ	คัมภีร์ที่พบจริงในพื้นที่
อาทิตย์	ธรรมสังคินี	อภิธัมมาสังคินี	ธรรมสังคินี
จันทร์	วิภังค์	วิภังค์	วิภังค์
อังคาร	ธาตุกถา	ธาตุกถา	ธาตุกถา
พุธ	บุคคลละบัญญัติ	บุคคลละบัญญัติ	บุคคลละบัญญัติ
พฤหัส	กถาวัตถุ	กถาวัตถุ	กถาวัตถุ
ศุกร์	ยมก	ยมก	ยมก
เสาร์	ปีภูฐาน	ปีภูฐาน	ปีภูฐาน

คติไทลื้อได้ข้อมูลจาก (คาคคำ วงษา, 12 มีนาคม 2556, สัมภาษณ์)

คติการถวายธรรมชาตาวันใช้วิธีจับคู่ระหว่างวัน 7 วัน กับพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ คือ ธรรมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏฐาน อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตเมื่อศึกษาดำราโหราศาสตร์ไหล้อหลายฉบับ คือ ไม่พบการเชื่อมโยงคติการถวายพระอภิธรรมตามวันเม็ง 7 วันในตำราโหราศาสตร์ แต่กลับพบคำอธิบายคติการถวายพระอภิธรรม 7 คัมภีร์เชื่อมโยงกับวันเม็ง 7 วันในคัมภีร์สัททวิมาลา คัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นอธิบายข้อธรรมต่างๆ ในพระไตรปิฎก และไม่ได้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสตร์การทำนายใดๆ เลย สิ่งนี้อาจเป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นว่าคติการถวายธรรมตามวันเม็งนั้นน่าจะเกิดขึ้นมาในภายหลัง โดยเจตจำนงของนักปราชญ์ในอดีตที่พยายามร้อยโหราศาสตร์และพุทธศาสนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมันและกัน จนกลายเป็นวิถีพุทธในท้องถิ่นของตน และคตินี้เป็นกลไกให้คัมภีร์พระอภิธรรมได้รับการคัดลอกสืบต่อโดยพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อทั่วไป และจะยังคงอยู่ตราบเท่าที่ธรรมเนียมการถวายธรรมชาต่ายังคงอยู่

คัมภีร์สัททวิมาลา กล่าวถึงเหตุแห่งการถวายธรรมชาตาวันไว้ ดังนี้

อธิธัมมา 7 กัมพินิมมาแต่งแปงรูปแปนตัวแปนจิตแปนใจ แห่งสัตตะโลก่ทั้งหลายชู้ตัวแล หนีอดิดหนี้อจับไว้อยู่ในออรหมทั้ง 6 บหนี้อหลงหนี้อลิมแล กัมพืออธัมมาสคินี มาแต่งแปงตาไว้อยู่ในวันทิตแล คนผู้โดยตายเอาอธัมมาสคินีมาสูด คักำจัดเสยงบ่าบอันเกิดด้วยตานันนหายเสยงแล ผู้โดยได้ยฟังอธัมมาสคินี คได้ยกำจัดบ่าบอันเกิดด้วยตานันน คจักได้ยสวยผละอานิสงได้ย 3 แสน 7 หมี่ร 6 พันปายร้อยกับแล กัมพือวิภังคะสูด มาแต่งแปงหูทั้ง 2 ไวย้อยู่ในวันจันแล คนผู้โดยตายเอากัมพือวิภังคะมาสูด คักำจัดยังบ่าบอันเกิดด้วยหู้นนหายเสยงแล ผู้โดยได้ยฟังกัมพือวิภังคะสูด คได้ยกำจัดเสยงบ่าบอันเกิดด้วยหู้นนแล คจักได้ยสวยผละอานิสงได้ย 6 แสน 7 หมี่ร 5 พันปายร้อยกับชาแล กัมพือธาตูกถามาแต่งแปงยังรังไว้อยู่ในวัน 3 แล คนผู้โดยตายได้ยเอากัมพือธาตูกถามาสูด คได้ยกำจัดยังบ่าบอันเกิดด้วยรังนันนหายเสยงแล ผู้โดยได้ยฟังยังกัมพือธาตูกถานันน คจักได้ยสวยผละอานิสง 8 หมี่ร 8 พันกับชาแล กัมพือบุคละบณญาติ มาแต่งแปงลิ้นไว้อยู่ในวัน 4 คนผู้โดยตายเอากัมพือบุคละบณญาติมาสูด คได้ยกำจัดยังบ่าบ อันเกิดด้วยลิ้นนันนคหายเสยงแท้แลผู้ได้ยฟังกัมพือบุคละบณญาตินันน คจักได้ยสวยผละอานิสงได้ย 8 หมี่ร 8 พันกับชาแล กัมพือกถาวัตถุ มาแต่งแปงกายเนื้อตนทั้งมวรไว้อยู่ในวัน 5 แล บุคละผู้โดยตายเอากัมพือกถาวัตถุมาสูด คักำจัดเสยงบ่าบอันเกิดด้วยตนันนหายเสยงแล บุคละผู้โดยได้ยฟังกัมพือกถาวัตถุนันน คจักได้ยสวยผละอานิสง ได้ย 7 หมี่ร 2 พันกับชาแล กัมพือยมกปฏิหานมาแต่งแปงจิตใจแห่งสัตทั้งหลาย ไว้ในวัน

สุกข์แล คนผู้โดยตายเอากัมพิมกปฏิทานมาสู่ค้ก้าจัดเสย้งบ่าบ อันเกิดด้วย
 จิตใจนั้นหายเสย้งแล คนผู้ใดได้ยั้งยังกัมพิมกปฏิทานนั้นจักได้สวยผละอาน
 สงได้ 6 หมี่ร์ 6 พันกับชาแล กัมพิมหาปฏิฐานนั้น มาแต่งแงย้งลมรังมารักสาย้ง
 ลมหายใจเข้าอ้อก แห้งสัดตะโลก มาแต่งแงย้งไวยไนวนัน 7 แล คนผู้โดยตายเอา
 กิมพิมหาปฏิฐานมาสู่ค้ก้าจัดเสย้งบ่าบ อันเกิดด้วยอ้อกปากแล คีตใจนั้น
 หายเสย้งแล เทียตตั้งอันบุคละผู้โดยตายค้เออธัมมมหาปฏิฐานโพสุตเพื่ออันแล
 ผู้โดยได้ยั้งธัมมหาปฏิฐาน ค้จักได้ยั้งก้าจัดเสย้งบ่าบ อันบังเกิดด้วยจิตใจแล
 หายใจเข้าอ้อกนั้นแล ค้จักได้สวยผละอานสงได้ย 5 แสน 5 หมี่ร์ 6 พันกับชา
 แล แม้นว่าบ่าบอันตนได้ยั้งทำต่างๆ แล ได้ยั้งบ้อกก้าทานตามอันตนได้ยั้ง
 แลได้ก้าทำนั้นค้ไนใจยั้งธัมอันนี้อันค้หายเสย้งแล

ปริวรรตจาก (สัททวิมาลา, มปป, pp. 24-28, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไพล้อ)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นสรุปความได้ว่า คัมภีร์พระอภิธรรมทั้ง 7 คือ *ธรรมสังคินี วิภังค์*
ชาตุกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และ*ปฏิฐาน* ได้รับการกำหนดให้เป็นดังกายและใจของคน
 ทุกคน ซึ่งน่าจะเป็นกุศโลบายให้ผู้คนจดจำชื่อพระอภิธรรมไว้ได้ *ธรรมสังคินี* เป็นดวงตาของวัน
 อาทิตย *วิภังค์* เป็นหูของวันจันทร์ *ชาตุกถา* เป็นรังหรือจุมุกของวันอังคาร *บุคคลบัญญัติ* เป็นลิ้นของวัน
 พุธ *กถาวัตถุ* เป็นกายเนื้อหรือร่างลำตัวของวันพฤหัสบดี *ยมก* เป็นจิตใจของวันศุกร์ และ*ปฏิฐาน* เป็นลม
 รังหรือลมหายใจของวันเสาร์ ผู้ที่ได้ยั้งธรรมเรื่องใด หรือผู้ตายที่ได้รับการถวายธรรมเรื่องใดไปให้ ก็
 จะได้ก้าจัดบ่าบอันเกิดขึ้นจากทวารหรือผัสสะนั้นๆ ของร่างกายตามที่พระอภิธรรมก้ากับไว้

กุศโลบายตามที่กล่าวมานี้ สามารถอธิบายเหตุแห่งการถวายธรรมชาตาวันเกิดได้อย่าง
 กระจ่างแจ้ง ทั้งสำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ถวายให้แก่ตนเองและถวายให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

จำนวนของธรรมชาตาวัน เดือน และปี แต่ละเรื่องที่พบในพื้นที่วิจัยมีมากน้อยไม่เท่ากัน
 เพราะจะผันแปรตามวัน เดือน ปีเกิดของผู้ถวาย จึงไม่น่าเป็นสถิติที่มีนัยยะสำคัญ ผู้วิจัยจะแสดงสถิติ
 รวมของธรรมชาตาวัน เดือน ปี ทั้งหมด

ตารางที่ 7 สถิติการถวายธรรมชาตา

ชื่อคัมภีร์	จำนวน (ผู้ก)	กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถวายคัมภีร์		
		ชาวไทลื้อ	ชาวไทยยวน	ไม่ระบุ
ธรรมชาตาวัน	105	68	26	11
ธรรมชาตาเดือน	37	14	8	14
ธรรมชาตาปี	137	81	37	14
รวม	279	163	71	39

จากตารางข้างต้นสังเกตได้ว่า การถวายธรรมชาตาเดือนได้รับความนิยมน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับธรรมชาตาปีและชาตาวัน มีผู้ถวายธรรมชาตาเดือนเป็นชาวไทลื้อเพียง 14 ผู้ ในขณะที่ผู้ถวายธรรมชาตาวันมี 68 ผู้ และธรรมชาตาปี 81 ผู้ สาเหตุน่าจะเป็นเพราะการนับเดือนของล้านนากับการนับเดือนของชาวไทลื้อไม่ตรงกัน ทำให้เกิดปัญหาว่าควรจะถวายธรรมเรื่องใด ในเมื่อธรรมชาตาซึ่งเป็นลานเทียมของชาวล้านนากำหนดเดือนการถวายธรรมตามปฏิทินล้านนา

การนับเดือนของชาวล้านนาและชาวไทลื้อมีความแตกต่างกัน เปรียบเทียบกับปฏิทินสากล ดังนี้

สากล	ล้านนา	ไทลื้อ
1 มกราคม	เดือน 4	เดือน 3
2 กุมภาพันธ์	เดือน 5	เดือน 4
3 มีนาคม	เดือน 6	เดือน 5
4 เมษายน	เดือน 7	เดือน 6
5 พฤษภาคม	เดือน 8	เดือน 7
6 มิถุนายน	เดือน 9	เดือน 8
7 กรกฎาคม	เดือน 10	เดือน 9
8 สิงหาคม	เดือน 11	เดือน 10

9 กันยายน	เดือน 12	เดือน 11
10 ตุลาคม	เดือน 1 (เจียง)	เดือน 12
11 พฤศจิกายน	เดือน 2 (ยี่)	เดือน 1 (เจียง)
12 ธันวาคม	เดือน 3	เดือน 2 (ยี่)

คำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งหมดแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างโหราศาสตร์กับพุทธศาสนาท้องถิ่นอย่างลงตัว แสดงความสำคัญของคติเรื่องธรรมชาติและคัมภีร์ต่างๆ ในพุทธศาสนาซึ่งได้รับการสร้างความหมายให้มีคุณค่าเทียบเท่ากับส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นชีวิตคน ทำให้เกิดการสืบทอดพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ทั้งตัวเนื้อหาและประเพณีพิธีกรรมการถวายธรรมสนับสนุนต่อคติการคัดลอกสืบทอดธรรมเรื่องต่างๆ เพื่อค้ำชูศาสนา 5,000 ปี อันเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในกลุ่มชาวไทลื้อ และเป็นสาเหตุที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังคงประกอบพิธีถวายธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

3.2.2.4 ธรรมเรื่อง

ธรรมเรื่อง คือธรรมที่มีเนื้อหาผูกเป็นเรื่องยาว มักเป็นเรื่องราวในชาติก และชาติกนอกนิบาต นิยมเทศน์ในช่วงเข้าพรรษา หรือเทศน์ประกอบพิธีบุญขนาดใหญ่ บางเรื่องย่อให้สั้นลงและกลายเป็นธรรมชาติ

ธรรมเรื่องที่พบมี 11 เรื่อง ได้แก่ เวสสันดร มโหสถ ปฐมสมโพธิ นาคเขาคำ สุพรมโหมก ขากุมมาร ปัญหาพระยายักษ์ เจ้าบุญหลง ชิวหาลิ้นคำ อลองชนไก่ อลองโขงธาตุ และอลองควายสามเขา

ธรรมเรื่องที่พบเกือบทั้งหมดไม่ระบุนามผู้ถวาย เพราะธรรมเรื่องเหล่านี้ใช้ถวายประกอบพิธีทานธรรมเข้าวัสสา ซึ่งคนในหมู่บ้านจะเป็นเจ้าภาพร่วมกัน ยกเว้นบางเรื่องที่มีผู้ถวายเป็นการส่วนตัว ในฐานะธรรมชาติ

ธรรมเรื่องที่น่ามาถวายมีหลักเกณฑ์ในการเลือกเพียงให้เนื้อเรื่องมีความยาวประมาณ 10-15 ผูกจบ เพื่อใช้เทศน์ให้ได้ตลอดทุกวันพระ 12 ครั้ง ครั้งละ 1-2 ผูก ส่วนจะถวายธรรมเรื่องใดขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส (พระมหาสมควร คุณสัวโร, 27 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์)

3.2.2.5 ธรรมเบ็ดเตล็ด

ธรรมเบ็ดเตล็ด คือ ธรรมที่ยกหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาอธิบาย แจกแจงโดยไม่ได้ผูกเป็นเนื้อเรื่อง ธรรมในหมวดนี้มีก็มีชื่อเรื่องค่อนข้างร่วมสมัยซึ่งน่าจะเรียบเรียงขึ้นมาภายหลัง มีเนื้อหาในเชิงเป็นคติสอนใจตามประเด็นของหัวข้อธรรมที่นำมากล่าวในเรื่อง ตัวอย่างชื่อธรรม เช่น กงกรรมกงเกวียน กตัญญูกตเวทิตสวายชาตินี้ลูชี่ชาติหน้า ทรัพย์วิเศษ การทำชีวิตให้มีธรรมะ โอษฐ์ภย(ปากนั้นสำคัญไฉน) ธรรมชุดโลกาภิวตันเรื่องอย่าทำลายธรรมชาติ อัดตรักขกถา(รักตัวกลัวโรคเอตล์) ห่วงรักห่วงพวงหรีด เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูล พบคัมภีร์ในหมวดธรรมเบ็ดเตล็ดจำนวนทั้งหมด 129 ผูก เป็นชาวไทลื้อถวายเพียง 4 ผูก เป็นชาวไทยยวนถึง 96 ผูก และไม่ทราบผู้ถวายอีก 30 ผูก ไม่เป็นที่นิยมของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นเมื่อเปรียบเทียบจำนวนการถวายกับธรรมในหมวดอื่นๆ เนื่องจากไม่ใช่คัมภีร์ที่มีแต่เดิมในวัฒนธรรมไทลื้อ และไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อหรือพิธีกรรมใดๆ มาก่อน

การศึกษาวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในบทนี้ ได้แสดงให้เห็นข้อมูล 3 ประการ ประการแรกคือภาพรวมของวรรณกรรมทั้งหมดที่พบในพื้นที่วิจัย ทั้งในด้านกายภาพ ประเภทและสถิติ ซึ่งแบ่งเป็นต้นฉบับคัมภีร์ของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นเอง และลานเทียมในล้านนา ประการที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับการโอกาสการใช้งาน บทบาทของวรรณกรรมต่อพิธีกรรม และรากฐานของคติความเชื่อที่ชาวไทลื้อปฏิบัติสืบทอดมา และประการที่สาม การเลือกใช้วรรณกรรมในบริบทคนพลัดถิ่นซึ่งชาวไทลื้อพลัดถิ่นยอมรับและนำมาใช้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน

บทที่ 4

ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ความนำ

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองมีประเพณีและพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งอยู่ที่มาตุภูมิ ทั้งประเพณีพิธีกรรมตามรอบปฏิทินและเฉพาะโอกาส ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างก็เป็นวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนภายใต้ขอบเขตของวัฒนธรรมพุทธท้องถิ่น บางอย่างก็เป็นพิธีกรรมที่มีเฉพาะกลุ่ม หรือนิยมเฉพาะกลุ่มชาวไทลื้อ และชาวไทลื้อยังคงสืบทอดพิธีกรรมนั้นๆ ในบริบทคนพลัดถิ่น

ประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองปฏิบัติและจะกล่าวถึงในบทที่ 4 แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดในปัจจุบัน กับ ประเพณีพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดในปัจจุบัน มีจำนวน 11 พิธี ได้แก่ เลี้ยงเมืองวะ ขึ้นเฮินใหม่ ทานธรรมค้ำชาติหรือทานธรรมค้ำนาม ทานธรรมมหาวิบาก ทานข้าวลดเคราะห์หรือทานข้าวหลีกเคราะห์ สืบชะตา ทานข้าวแก้กอง ทานข้าวพระเมืองไชย ทานข้าวพระเมืองแก้ว ทานผ้าสังฆาและทานมหาปาง

ประเพณีพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มีจำนวน 5 พิธี ได้แก่ ปอยสังขาร ทานธรรมเข้าวัสสา เปตพลี ทานก่วยสลาก และปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร

ประเพณีพิธีกรรมทั้งหมดมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ประเพณีพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มของชาวไทลื้อพลัดถิ่นฯ ที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดในปัจจุบัน

4.1.1 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ

4.1.1.1 พิธีเลี้ยงเมืองวะ

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีเลี้ยงผีเมืองวะจัดในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 11 ตามปฏิทินของชาวไทลื้อ ตรงกับเดือนกันยายน ตามปฏิทินสากลของทุกปี

ชาวเมืองจะเชื่อว่าเทวดาอารักษ์หรือผีเมืองที่คอยคุ้มครองรักษาเมืองมีจำนวน 12 ตน ได้แก่ เจ้ารำฟัก เป็นใหญ่ที่สุดในบรรดาเจ้าพ่อทั้งหมด เชื่อว่าเป็น “เค้าผี” เกิดมาพร้อมกับสมัยโลกเพิ่งก่อเป็นดินเป็นน้ำ เจ้าผาเสน พญาอ้าย พญาหนาน ท้าวรบผาบ พญาคำแดง นางปิ่นแก้ว และนางคำเฟ้อ เป็นลูกเจ้ารำฟัก เจ้าว่องและเจ้าแมน เป็นเจ้าเมืองฮ่อ ตามมารบชิงนางปิ่นแก้วและนางคำเฟ้อแล้ว มาเสียชีวิตในเขตแคว้นเมืองไท พญางาม เป็นท้าวต่างเมือง รบชิงนางปิ่นแก้วและนางคำเฟ้อกับเจ้าว่องและเจ้าแมนแล้วเสียชีวิตด้วยกันบริเวณริมน้ำหาดกอน แม่น้ำหลายซึ่งเป็นแม่น้ำใกล้เมืองวะ ลำดับสุดท้ายคือ พญาเสือ เป็นเสนาของเจ้าผาเสน (สิงไชย อินทวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์)

ในอดีตเมื่อครั้งอยู่ที่เมืองวะ พิธีเลี้ยงเมืองเป็นพิธีใหญ่และสำคัญมาก เชื่อว่าการจัดพิธีเลี้ยงเมืองจะช่วยให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เกิดโรคระบาดและเภทภัยอันตราย ทั้งปวง นอกจากนี้ในพิธีเลี้ยงเมืองยังมีแม่ม้าหรือร่างทรงประทับทรงเจ้าพ่อ เพื่อทำนายสถานการณ์บ้านเมืองในอนาคตและช่วยเยียวยารักษาอาการเจ็บป่วยของผู้ร่วมพิธี ช่วยหาสาเหตุของความเจ็บป่วยว่าเป็นเพราะทำผิดผิ้อย่างไร พร้อมกับแนะนำวิธีสะเดาะเคราะห์แก้ไขแก่ผู้ป่วย (สิงไชย อินทวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์) พิธีเลี้ยงเมืองในอดีตจึงมีบทบาทครอบคลุมทั้งด้านการปกครอง ด้านความอุดมสมบูรณ์ ด้านการรักษาโรคและเป็นที่พักทางจิตใจ เมื่อชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองอพยพมายังประเทศไทย ก็ยังคงประกอบพิธีเลี้ยงเมืองทุกปี แม้จะไม่สามารถจัดได้เต็มรูปแบบเหมือนในอดีตก็ตาม

การเลี้ยงเมืองถือเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าเมืองที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกปี หากละเลยพิธีนี้ เชื่อว่าเจ้าพ่อจะลงโทษให้ผู้คนเจ็บไข้ นับตั้งแต่กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองวะอพยพมาถึงประเทศไทยราวปี พ.ศ.2510 ก็จัดพิธีเลี้ยงเมืองทุกปีไม่เคยขาด (จอมแสง อินทวงศ์, 9 กันยายน 2556, สัมภาษณ์)

พิธีเลี้ยงเมืองในอดีตเมื่อครั้งอยู่เมืองวะ จัดขึ้นที่ชายป่าทิศใต้นอกเขตหมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมพิธีคือเจ้าเมืองวะและชาวเมืองวะหมู่บ้านต่างๆ ในความปกครองของเจ้าเมือง

ปัจจุบันพิธีเลี้ยงเมืองจัดขึ้นที่บ้านของผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองวะผู้อาวุโสที่สุดในหมู่บ้านซึ่งขณะนี้เป็นผู้เลี้ยงผี ผู้เลี้ยงผีมีหน้าที่ดูแลศาลเจ้าพ่อ จุดเทียนบูชาและถวายอาหารแก่เจ้าพ่อในวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสงกรานต์ นอกจากนี้ทุกครั้งที่จะเดินทางไปไกลบ้านจะต้องบอกกล่าวกับเจ้าพ่อและขอให้ติดตามไปด้วย ตำแหน่งผู้เลี้ยงผีจะสืบทอดไปตามลำดับอาวุโสในกลุ่มเครือญาติ ผู้เลี้ยงคนปัจจุบันมีอายุ 84 ปี และเคยยกตำแหน่งให้ญาติผู้มีอาวุโสน้อยกว่า แต่ก็เกิดอุบัติเหตุ

กับผู้รับเลี้ยงคนใหม่ เชื่อว่าเป็นเพราะเจ้าพ่อไม่พอใจ สุดท้ายจึงต้องรับเลี้ยงต่อไป (จอมแสง อินทวงศ์, 9 กันยายน 2556, สัมภาษณ์)

ศาลเจ้าพ่อหรือศาลผีเมืองปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศใต้ในบริเวณบ้านของผู้รับเลี้ยง จำลองและย่อขอบเขตลงตามทิศเดิมของศาลที่เมืองวะเพราะไม่สามารถตั้งศาลในพื้นที่สาธารณะได้ ศาลเจ้าพ่อเป็นหอสี่เสาสูงจากพื้นประมาณ 120 เซนติเมตร ด้านขวามีบันไดพาดลงไปพื้นดิน ด้านซ้ายมีเสาหัวบัว และเสาคอน สูงประมาณ 40 เซนติเมตร สมมติเป็นหลักข้าง หลักม้า สำหรับเจ้าพ่อผูกขี้ผึ้งมาที่ขึ้นมาเป็นพาหนะ

ข. บริบทของการจัดพิธี

ผู้ร่วมพิธีเลี้ยงผีคือชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งหมดภายในหมู่บ้าน ไม่แบ่งแยกว่าจะเคยมีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองวะหรือไม่ รวมถึงผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองของด้วย เนื่องจากผู้สืบเชื้อสายเมืองยองและเมืองวะมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ผู้ร่วมพิธีอีกส่วนหนึ่งเป็นญาติพี่น้องเดินทางมาจากต่างอำเภอ นอกจากนี้กลุ่มชาวไทลื้อยังเชิญกลุ่มผู้ใหญ่บ้านร่วมพิธีทองซึ่งเป็นคนไทยยวนมาร่วมสังสรรค์รับประทานอาหารที่ใช้พิธีกรรมในพื้นที่ประกอบพิธีหลังจากเสร็จพิธีพิธีกรรม แต่ไม่ได้เชิญให้มีส่วนร่วมในการเช่นไหว้

ค. เครื่องประกอบพิธี

พิธีเลี้ยงเมืองตามฮีตคองเดิมซึ่งบันทึกไว้ในพื้นเมืองวะ แบ่งเป็น เลี้ยงหลวง และ เลี้ยงน้อย ซึ่งจะกระทำสลับกันแต่ละปี การเลี้ยงหลวงจะต้องใช้ควายตัวใหญ่ขนาด 12 กำ⁴⁷ ส่วนการเลี้ยงน้อยจะต้องใช้ควายเขาเพียงหุ หรือควายที่มีเขายาวเสมอหุ ควายที่ใช้พิธีกรรมในพิธีเลี้ยงหลวงและพิธีเลี้ยงน้อย ต้องมีคุณลักษณะคือ “ตัวดำปอด ลอดดี แม่มั่นค้ำค้ำลูกมันค้ำค้ำ เขาบ่ดอก หางบ่ดอก นมบ่ฟัว หัวบ่ขาว หำบ่ทอก อ้อมบ่คา หูบ่ยาดู เขาบ่ตั้ง” (พบหนังสือพื้นเมืองวะ, 2417, p. 1, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ) หรือ มีสีดำปอด นมไม่ติดกัน อัณฑะมีครบ 2 ลูก มีลายสีขาเป็นวงกลมที่คอโดยที่ลายนั้นไม่แยกหรือแตกเป็นแฉก หูไม่มีรอยมีดปาด⁴⁸ และเขาไม่ตั้ง นอกจากนี้

⁴⁷ 1 กำ มีความยาวเท่ากับช่วงกว้าง 1 กำมือของผู้ชาย เมื่อวัดขนาดควายจะใช้เชือกพันรอบคอควายแล้วใช้มือกำเชือกนั้นต่อกันจนรอบคอ ควายขนาด 12 กำ ก็คือควายที่เชือกรอบคอกว้างเท่า 12 กำมือต่อกัน (สิงไชย อินทวงศ์, 21 กรกฎาคม 2555, สัมภาษณ์)

⁴⁸ คนไทลื้อสมัยก่อนจะใช้มีดปาดใบหูของควายเพื่อทำตำหนิ เชื่อว่าจะช่วยให้ควายรอดพ้นจากโรคภัยต่างๆ (พระมหาวรเชษฐ์, 1 พฤษภาคม 2559, สัมภาษณ์)

คุณลักษณะตามตำรานี้ ควายเป็นใช้เลี้ยงผีจะต้องไม่มีบาดแผลและไม่เคยถูกสัตว์ป่าทำร้ายมาก่อน (สิง
ไชย อินทวงศ์, 21 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์)

นอกจากควายดำ ยังมีเครื่องพิธีกรรมอื่นแบ่งตามเพศ คือ หมูดำและหมูธรรมดา สำหรับผี
เมืองผู้ชาย ดอกไม้และเครื่องหอมสำหรับผีเมืองผู้หญิง ดังนี้

เจ้ารำฟัก   เลี้ยงด้วยควายขนาด 12 กำ (เลี้ยงหลวง)

เจ้าผาเสน   เลี้ยงด้วยควายเขาเพียงหู (เลี้ยงน้อย)

พญาอ้าย พญาหวน ท้าวรบผาบ พญาคำแดง และพญาเสือ   เลี้ยงด้วยหมูดำปลอด

นางปิ่นแก้วและนางคำเฟ้อ   บูชาด้วยดอกไม้ เครื่องหอมและเทียน

เจ้าว้อง เจ้าแมน และพญางาม   เลี้ยงด้วยหมูธรรมดา

เครื่องประกอบพิธีอื่นๆ ได้แก่ เงิน เขียง กระบอกลใส่ น้ำ เหล้า ไก่ ไข่ ดอกไม้ เทียน จะได้จาก
หมู่บ้านและเขตหัวนาต่างๆ ภายในเมืองวะ ซึ่งต้องส่ง “ส่วย” คือเครื่องบูชาและเงินตามที่กำหนด
เช่น “บ้านนาหลัง เบี้ยพัน 5 ไก่ 15 ตัว เหล้า 15 ห่อ... บ้านลิบน้ำ เบี้ย 5 พัน ไก่ 5 ตัว ไข่ 5 ลูก
เหล้า 5 ห่อ” เป็นต้น (พบบนหนังสือพื้นเมืองวะ, 2417, p. 2, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ) เมื่อ
เสร็จสิ้นพิธีเครื่องบูชาและเงินเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะตกเป็นของเจ้าเมืองและขุนนาง อีกส่วนหนึ่งตกเป็น
ของหมอเมืองผู้ประกอบพิธี แม่ม้า และช่างขับ สัตว์ที่ถูกพิธีกรรมจะนำไปประกอบอาหารแจกจ่าย
แก่ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน

อย่างไรก็ตาม พิธีเลี้ยงเมืองในปัจจุบันซึ่งจัดในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ไม่สามารถทำตามฮีตคอง
เดิมได้ทั้งหมด เพราะสภาพของบุคคลและสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมือง
อพยพมาอาศัยที่ประเทศไทย เครื่องประกอบพิธีเลี้ยงผีเมืองวะในปัจจุบันจึงถูกลดทอนและ
ปรับเปลี่ยนไป มีดังนี้

หัวหมู 1 หัว ตีนหมู 4 ข้าง หางหมู 1 หาง เนื้อหมูแลเป็นแผ่นบางๆ 3 แผ่น (หัว ตีน หาง
และเนื้อแล่ สมมติแทนตัวหมู 1 ตัว เพราะไม่ได้ฆ่าหมูทั้งตัว แต่ซื้อเฉพาะส่วนที่ต้องการใช้จากตลาด)
ไก่ต้ม 1 คู่ ขนม 12 ถ้วย⁴⁹ ยาสูบ 12 มวน ลาบหมูสุก 12 ถ้วย ลาบหมูดิบ 12 ถ้วย ท่อหมาก
เหมี้ยง 12 ห่อ เหล้า 1 ขวด ดอกไม้และเทียนบูชาตามศรัทธา ข้าวเปลือก 1 ถ้วย และข้าวสาร 1
ถ้วย

⁴⁹ เป็นขนมอะไรก็ได้ แต่ต้องมีครบ 12 ตามจำนวนเจ้าพ่อ

ภาพที่ 20 หัว ตีน และเนื้อหมูบางส่วนแทนสัตว์พลีกรรม 1 ตัว

ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องบูชาที่เจ้าภาพต้องจัดเตรียมไว้ แต่ในเวลาประกอบพิธีจริงผู้ร่วมงานจะนำอาหารและขนมอื่นๆ มาร่วมพิธีด้วยตามความสมัครใจ

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

เดิมที่เมืองวະ พิธีจะเริ่มตั้งแต่ช่วงกลางคืนก่อนวันขึ้น 5 ค่ำ โดยจะประกอบพิธีขับลื้อเพื่อเชิญเจ้าพ่อและบริวารและเข้าทรงเจ้าพ่อไปจนกระทั่งรุ่งเช้า จึงประกอบพิธีพันควายเพื่อพลีกรรมเลี้ยงเมือง เมื่อย้ายมาอยู่ประเทศไทยก็ยังคงจัดพิธีเข้าทรงจนยุติไปเมื่อแม่น้ำเสียชีวิต ส่วนพิธีขับลื้อและพันควายไม่เคยจัดเพราะสภาพเศรษฐกิจและสังคมแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย พิธีเลี้ยงเมืองในปัจจุบันจึงเหลือเพียงการประกอบพิธีในช่วงเช้าของวันขึ้น 5 ค่ำ มีขั้นตอน ดังนี้

1. เจ้าภาพเตรียมเครื่องประกอบพิธีข้างต้น โดยมีกลุ่มผู้ชายในหมู่บ้านช่วยกันปรุงลาบหมู⁵⁰ ทั้งแบบดิบและแบบสุก แบ่งใส่ถ้วยอย่างละ 12 ถ้วย ตามจำนวนเจ้าพ่อ
2. ผู้ร่วมพิธีแต่ละคนนำดอกไม้หรือใบไม้ 1 ซ่อ⁵¹ เทียน 2 เล่ม ขนม อาหารต่างๆ พร้อมกับเงินตามกำลังศรัทธามาร่วมหอมทาน หรือทำบุญเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในพิธี ระหว่างรอผู้ร่วมพิธีเดินทาง

⁵⁰ ข้อสังเกตประการหนึ่งจากการเก็บข้อมูล เมื่อมีพิธีกรรมที่ต้องใช้ลาบ(ดิบ)เป็นอาหารประกอบพิธี ผู้ชายจะเป็นฝ่ายจัดการเสมอ ผู้หญิงจะไม่ยุ่งเกี่ยว แต่ถ้าเป็นอาหารชนิดอื่นผู้หญิงจะเป็นฝ่ายปรุง เป็นไปได้ว่าการทำลาบ(ดิบ)อาจเป็นหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ของผู้ชายซึ่งแต่เดิมมีบทบาทในพิธีฆ่าสัตว์พลีกรรมในพิธีเลี้ยงผีเมืองวະ

⁵¹ ชาวไทลื้อนิยมใช้ใบโกศลต่างดอกไม้บูชา เพราะชื่อใบโกศลออกเสียงคล้ายคำว่า กุศล (อร พรชัย, 21 กรกฎาคม 2555, สัมภาษณ์)

มาฮอมทาน ภายในบ้านของเจ้าภาพฉายวีดิทัศน์พิธีเข้าทรงผีของชาวไทลื้อทดแทนการเข้าทรงในพิธีจริง

3. พิธีเริ่มอย่างเป็นทางการในเวลา 08.30 น. เครื่องประกอบพิธีทั้งหมดถูกจัดวางหน้าศาลเจ้าพ่อ กลุ่มผู้ชายนั่งอยู่ด้านหน้า ส่วนกลุ่มผู้หญิงนั่งอยู่ด้านหลัง ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองจตุเทียน 2 เล่มบูชาบนศาลและอ่านคำโอกาสผีเมือง⁵² เชิญเจ้าพ่อมารับเครื่องบูชา

ในคำโอกาสผีเมืองมีบทขอพรซึ่งกล่าวคำปรารถนาอย่างรวมๆ แทนกลุ่มชาวไทลื้อ เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป ช่วงเวลาเดียวกันผู้เข้าร่วมพิธีก็กล่าวขอพรตามปรารถนาจากเจ้าพ่อ

4. ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองพายเหล้าจากขวดลงที่พื้นดินหน้าศาล 1 ครั้ง สำหรับเลี้ยงบริวารของเจ้าพ่อ (เจ้าพ่อถือศีล 5 ไม่ดื่มเหล้า) และโปรยข้าวเปลือกข้าวสารทั้งหมดใกล้ๆ หลักช้างหลักม้า เพื่อเลี้ยงช้างและม้าที่เจ้าพ่อขี่มาเป็นพาหนะ

5. ผู้ร่วมพิธีสงบนิ่งเป็นเวลาประมาณ 10 นาที เพราะเชื่อว่าเจ้าพ่อและบริวารกำลังบริโภคร่างเครื่องบูชา เมื่อครบ 10 นาที ถือว่าเจ้าพ่อและบริวารรับประทานเสร็จ จึงกล่าวว่าสาธุพร้อมกัน

6. เจ้าภาพแจกจ่ายขนม อาหาร ที่ผ่านการประกอบพิธีแก่ผู้ร่วมงานทุกคน บางคนนำกลับไปฝากลูกหลานที่ไม่ได้มาร่วมงาน ชาวไทลื้อเรียกขนมและอาหารที่ผ่านการประกอบพิธีว่า*ของทิพย์* เชื่อว่ารับประทานแล้วจะช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เกิดความสดชื่นคลั่งแก่ชีวิต หลังจากนั้นก็นำเนื้อสัตว์ไปประกอบอาหารแล้วรับประทานอาหารร่วมกันที่บ้านเจ้าภาพ

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงเมือง เกิดเมฆฝนตั้งเค้ากระหน่ำและมีฝนโปรยละอองประมาณ 5 นาที ชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นสัญญาณว่าเจ้าพ่อและบริวารได้เดินทางมารับเครื่องบูชาแล้วและกำลังเดินทางกลับ ทุกครั้งที่เสร็จพิธีเลี้ยงเมืองท้องฟ้าจะมีดมัวหรือเกิดฝนตกเป็นปกติ (นวล อินทวงศ์, 9 กันยายน 2556, สัมภาษณ์)

⁵² พิธีในอดีตจะมีหมอมือเมือง ทำหน้าที่โอกาสผีเมือง

ภาพที่ 21 ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกำลังประกอบพิธีเลี้ยงเมือง

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธี

พื้นเมืองวะ คำขั้บร้องผีเมือง และคำโองการผีเมือง

4.1.2 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

4.1.2.1 พิธีขึ้นเฮินใหม่

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีขึ้นเฮินใหม่ หรือขึ้นบ้านใหม่ จัดขึ้นเพื่อฉลองบ้านที่เพิ่งปลูกสร้างใหม่ก่อนเข้าอยู่อาศัย เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน

ข. บริบทของการจัดพิธี

พิธีขึ้นเฮินใหม่เป็นพิธีส่วนบุคคล จัดที่บ้านของเจ้าภาพ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นชาวไทลื้อทั้งหมดในหมู่บ้านเดียวกันและญาติพี่น้องชาวไทลื้อจากต่างอำเภอและต่างจังหวัด พิธีขึ้นเฮินใหม่เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเลือกที่จะจัดตามธรรมเนียมของตนเอง มีขนานชาวไทลื้อเป็นผู้เตรียมเครื่องประกอบพิธีและจะร่วมดำเนินพิธีกับพ่อจารย์ชาวไทยยวนเฉพาะขั้นตอนในพิธีสงฆ์ หลังจากนั้นชาวไทลื้อเป็นผู้ดำเนินพิธีเองทั้งหมด

ค. เครื่องประกอบพิธีกรรม

พิธีขึ้นเฮินใหม่ตามธรรมเนียมชาวไทลื้อพลัดถิ่นมีพิธีย่อยหลายขั้นตอน ได้แก่ พิธีสวดถอน พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ พิธีสืบชะตาเฮิน พิธีถาม-ตอบชื่อชายเฮิน และพิธีขับอุ้มหอใหม่เฮินหวาน แต่ละขั้นตอนมีเครื่องประกอบพิธีต่างๆ ดังนี้

เครื่องประกอบพิธีสวดถอน

ขันถอนหรือสะตวง 5 ใบ ภายในใส่เทียน 2 เล่ม ซ่อขาว 4 อัน ไม้ถอน 1 อัน ซ่อใบโกศล ดอกไม้ ข้าวเหนียว 2 ก้อน กล้วย 4 คำ ขนมเล็กๆ น้อยๆ ตามที่หาได้

น้ำส้มป่อย 5 ชัน

เครื่องประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่

หอท้าวทั้งสี่ 1 หอ เป็นหอถาวรหรือหอชั่วคราวทำจากกาบกล้วยหรือไม้ไผ่ก็ได้

สะตวง 6 ใบ สำหรับใส่เครื่องบูชาบนแท่นหอท้าวทั้งสี่ แต่ละใบใส่ซ่อ 1 สี 4 อัน คือ สีเขียว วางแท่นกลางบนสุด บูชาพระอินทร์ผู้เป็นประธาน สีดำ วางทิศเหนือ บูชาท้าวเวสสุวรรณ สีเหลืองวางทิศใต้ บูชาท้าววิรุฬหก สีแดงวางทิศตะวันออก บูชาท้าวธตรฐ สีขาวหรือสีทองวางทิศตะวันตก บูชาท้าววิรุฬปักข์ และสีฟ้า วางที่โคนเสาของหอ บูชาพระแม่ธรณี (นายอิน, 30 ตุลาคม 2556, สัมภาษณ์) ในสะตวงแต่ละใบยังใส่เทียน 2 เล่ม ซ่อใบโกศล ข้าวเหนียว กล้วย หมาย หลู ขนมเล็กๆ น้อยๆ ตามที่หาได้

เครื่องประกอบพิธีสืบชะตาเรือน

เทียนขี้ผึ้งบูชา 5 ทิศ 5 เล่ม คือ เหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก และกลางบ้าน

ไม้ค้ำสาลีสืบชะตาทำเป็น 3 ขา แต่ละขาหุ้มด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง มีเครื่องประกอบ ได้แก่ โขเงินโขคำ 3 อัน หนอกกล้วย หน่ออ้อย อย่างละ 1 หน่อ ใบโกศล ซ่อเงินและซ่อคำมีสิริ⁵³ อย่างละ 108 อัน ไม้ศอก 108 อัน แต่ละอันยาวเท่าศอกเจ้าของบ้าน ลวดเมียง ลวดบุหรี ลวดเบี้ย ลวดเงิน ลวดคำและลวดหมากอย่างละ 108 กระบอกข้าวเปลือก กระบอกข้าวสาร กระบอกน้ำและ

⁵³ ชาวไทลื้อเรียกซ่อที่มีฟูประดับไว้ด้านบนว่า ซ่อสิริ ใช้เฉพาะงานมงคล

กระบอกดิน⁵⁴ บนยอดของไม้ค้ำชะตาหุ้มด้วยผ้าขาว 1 หลา และแขวนถุงชะตาของผู้อยู่อาศัย ภายในถุงชะตาใส่เสื้อผ้าใหม่ของเจ้าบ้านและผู้อาศัยคนละ 1 ชุด ใบเกิด ใบขับชี่ และบัตรประชาชน⁵⁵

เครื่องประกอบพิธีอย่างอื่น ได้แก่ เทียนค่าคิง 4 เล่ม เทียน 108 เล่ม ต้นหมาก 1 ต้น ต้นพลู 1 ต้น หมอนใหม่ 1 ใบ เสื้อใหม่ 1 ผืน หม้อเงิน 1 ใบใส่ข้าวสาร หม้อคำ 1 ใบใส่ข้าวเปลือก กล้วย 1 เครื่อง มะพร้าวอ่อน 1 เครื่อง และด้ายสายสิญจน์ 2 ม้วน

เครื่องประกอบพิธีถาม-ตอบซื้อขายเฮิน

ขันบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้ และเทียน 4 เล่ม

ข้าวของเครื่องใช้ใหม่ตามคติฤกษ์ยาม สำหรับย้ายขึ้นบ้านตามลำดับที่เหมาะสมเพื่อสิริมงคล

เครื่องประกอบพิธีขับอุณโหลใหม่เฮินหวาน

ขันครุ ประกอบด้วย เหล้า 1 ขวด เทียน 16 เล่ม ข้าวตอกดอกไม้ และเงินจำนวนเล็กน้อย การเตรียมขันครุจะต้องเตรียมเท่าจำนวนช่างขับและช่างปี่ในพิธี

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

การประกอบพิธีขึ้นเฮินใหม่ใช้เวลาประมาณ 1 วัน 1 คืน มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. พิธีสวดถอน นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปประกอบพิธี ชาวไทลื้อเชื่อว่าบ้านเรือนที่ปลูกสร้างขึ้นมา อาจจะสร้างทับทางน้ำ เหมืองฝาย หรือที่ฝังศพในอดีตโดยไม่ได้ตั้งใจ จึงต้องทำพิธีสวดถอนเพื่อถอนสิ่งอัปมงคลที่อยู่ในพื้นที่นั้นออก (กอง ชัยชมภู, 1 ธันวาคม 2555, สัมภาษณ์) โดยนำขันถอนที่เตรียมไว้ไปวางที่ 4 มุมภายในรั้วบ้าน และอีกหนึ่งขันวางกลางบ้าน พระสวดถอนที่ 4 มุมบ้านพร้อมกัน แล้วค่อยสวดถอนกลางบ้าน หลังจากสวดถอนจะใช้ไม้ถอนตักดินหรือหินจำนวนเล็กน้อยในบริเวณนั้นใส่ขันถอน ก่อนจะให้เจ้าภาพนำขันถอนไปทิ้งชายป่านอกเขตบ้านเรือนคน ระหว่างประกอบพิธีสวดถอนนี้ ทุกคนยกเว้นพระและพ่อจารย์ผู้ดำเนินพิธีจะต้องออกให้พ้นจากรั้วบ้านจนกว่าพิธีจะเสร็จ เพราะเชื่อว่าอาจถูกสิ่งอัปมงคลเข้าตัวทำให้เคราะห์ร้ายหรือเจ็บป่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงตั้งครรภ์ ไม่

⁵⁴ กระบอกไม้ไผ่ลำเล็ก ตัดให้มีขนาด 4 ข้อไม้ไผ่ แต่ละข้อเจาะรูแล้วบรรจุข้าวเปลือก ข้าวสาร น้ำ และดิน หรืออาจใช้ไม้ไผ่อย่างละกระบอกบรรจุของแต่ละอย่างก็ได้ ข้าวเปลือกกับข้าวสารเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ น้ำกับดิน เป็นสัญลักษณ์ของความร่มเย็นมั่นคง

⁵⁵ ตามธรรมเนียมเดิมของชาวไทลื้อจะต้องใส่ชะตาเกิดซึ่งเป็นม้วนผ้าฝ้ายขนาดเล็กเขียนวันเดือนปีเกิด แต่ปัจจุบันสามารถใช้บัตรประชาชน ใบต่างด้าว หรือใบขับชี่แทน เชื่อว่าจะช่วยให้ขับชี่ปลอดภัยอีกด้วย

กรรมาร่วมงานหรือเดินผ่านขณะที่มีพิธีสวดถอนจะทำให้แท้งบุตรได้ (ออร พรชัย, 1 ธันวาคม 2555, สัมภาษณ์)

2. พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ พ่อจารย์กล่าวโอกาสเทวดาต่อหน้าหอท้าวทั้งสี่ที่เตรียมไว้ เพื่ออัญเชิญท้าวจตุโลกบาล พระอินทร์และพระแม่ธรณีมาปกป้องรักษาพิธีกรรมและเจ้าหอเจ้าเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข

3. พิธีสืบชะตาเฮิน ผู้อาศัยจุดเทียนบูชา 5 ทิศ ตั้งไว้ที่ 4 มุมบ้านและกลางบ้าน เจ้าของบ้านและผู้อาศัยทุกคนเข้าไปในนั่งใต้ไม้ค้ำชะตาที่ล้อมด้วยสายสิญจน์โยงจากพระประธาน ผู้มาร่วมงานนั่งด้านนอก พระสงฆ์ 9 รูป สวดเจริญพระพุทธรูปแล้วเทศน์ธรรมเรื่องโลกวุฒติ⁵⁶ ขณะที่พระสวด เจ้าบ้านจุดเทียน 108 เล่ม และเทียนค่าคิง เฉพาะเทียนค่าคิงต้องระวางไม้ให้ดับตลอดพิธีสืบชะตาเพราะถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนชะตาของเจ้าบ้าน

เมื่อพระเทศน์ธรรมโลกวุฒติจบ เจ้าบ้านถวายสังฆทานและไม้ค้ำชะตา แล้วหยาดน้ำ ถวายภัตตาหารเพลและนิมนต์พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ทุกห้องภายในบ้าน สิ้นสุดพิธีสงฆ์ในช่วงครึ่งวัน

ภาพที่ 22 ไม้ค้ำชะตาในพิธีสืบชะตาเฮิน

4. พิธีถาม-ตอบ ซื่อ-ขายเฮิน เป็นธรรมเนียมการขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทลื้อ เพราะถือว่าบ้านที่ปลูกใหม่จะยังไม่เป็นของเจ้าบ้านโดยสมบูรณ์จนกว่าจะประกอบพิธีถาม-ตอบ ซื่อ-ขายเฮิน มีขั้นตอนดังนี้

⁵⁶ อ่านรายละเอียดของธรรมโลกวุฒติในบทที่ 3

1) พ่อจารย์⁵⁷ยืนอยู่บนชานบ้าน สมมติตัวเองเป็นเจ้าของบ้าน ส่วนเจ้าของบ้านและญาติพี่น้องยืนรออยู่ด้านล่างหรือนอกบ้าน ถือพานใส่ดอกไม้และเทียน 1 คู่ จุดเทียนอีก 1 คู่ ปักที่บันไดขั้นแรก สมมติตัวเองเป็นคนตามหาบ้าน เมื่อมาเห็นบ้านหลังนี้ก็อยากซื้อจึงเข้าไปถามพ่อจารย์บพทาม-ตอบนั้นมีหลายสำนวน บางสำนวนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร บางสำนวนเป็นมุขปาฐะกล่าวย่อๆ พอเป็นพิธี

สำนวนลายลักษณ์อักษร

เจ้าบ้าน : อ้อชะ ในวันนี้ ค่หากเปนวันดีสิริวันมาก เปนวันสุกชะภิลาบ มุนตรี เปนวันดีชะซัง นักชัตตะเริกเจ้านังรายสี เปนวันดีนังยด เปนวันโชกฟ้า ปองแถน ชูรแสน รั้อมอุสสาราชเจ้าใหญ่คไในวันนิแลคา? ท้าวไ้ย้ราษฎได้สวย เมืองใหม่ เปนเจ้านังแทนแก้วไฝ่สมบัด คไในวันนิแลคา? พระยาจักกะวัตติสรูง เกียดเกล้าเกสี คไในวันนิแลคา? พระมูรณ์เทสสนาธัมมผวดโลก คไในวันนี้แลคา? วันนคี่หากเปนวันดีมีสุกชะทิมายืนเที่ยงเท้า ร้อยชวาเกล้าอยู่สวัสตี บัดนี้ ควรเราจ่านำเอาเจ้าเรือนใหม่หลังนี้ ผู้มีนามปัญญาดีชื่อว่า... เปนเกล้ากว่า ลูกเต้าทั้งมวร ขึ้นอยู่สถิตสำราญเรือนใหม่ หื้อได้ก้านกงรูงเรื่อง ไฟด้วย ธนธัญญาโคนมทิดสา อาการณ จำเรินไฟด้วยอายุวัฒนชะสุกชะพละ โชกลาบ ลากัสสะกานอันใหญ่ไหลหลังถึงมา ประกตจตเจือเปนนรินตระไพพายหน้า ค่หากเปนวันนิยามนี้แท้แลคา? (กล่าว 3 ครั้ง)

พ่อจารย์ : อชะในวันนิยามนี้ ค่หากเปนวันดีสุกชะโชกทิมาย อายุยืน เที่ยงเท้า ฟิงควรเราจ่านำ เอาเจ้าเรือนใหม่หลังนี้ ผู้มีนามะปัญญาดีชื่อว่า... เปนเกล้ากว่าลูกเต้าทั้งมวร หื้อประกอบไฟด้วยปัญญายุวัฒนชะ 5 สิ่ง วุฒิยง นิรันดอร มงคลวุฒิพอรช้อยโชก่ จูงหื้ออายุหมั้ยยืนยาว วัฒนพาพาวผิวแผ่ สุกชะ แผล่หลวงหลาย พละกายเลี้ยวลวด ปัญญาสวดทิมาย อโรคยาบัวริบาต อธิปะ เตยยะอาดตวงดี มีคำมูทุแผ่กว้าง อยู่เสบ่สร้างตามอ้า กำสิลเรื่องสุกาบ จักได้ ลาบลาภา ผูงโลกคาบมาใกล้ ได้อยู่ไว้สวัสตี ค่หากเปนวันนี้ ยามนี้แท้ลอ แล

ปวิวรรตจาก (ขนานธำ นามแก้ว (คัตลอก), มปป, pp. 46-48, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

⁵⁷ ในกรณีของชาวไทลื้อพลัดถิ่น เจ้าบ้านทำหน้าที่เป็นพ่อจารย์ในพิธีช่วงนี้เพราะพ่อจารย์ชาวไทยยังไม่ทราบธรรมเนียมนี้

สำนวนมุขปาฐะ 1

เจ้าบ้าน : วันนี้ค้เปนวันดีได้ยีนว่าเฮินนี้เปนเฮินแก้วเฮินแสง ...(ชื่อเจ้าบ้าน) เปน เคล้าลูกหลานทั้งมวลมาซื้อเฮินแก้วเฮินแสงนี้ จะขายก่อ? (กล่าว 3 ครั้ง)

พ่อจารย์ : เออ (รับคำว่าขาย) เฮินนี้ค้เปนเฮินดี อยู่ภายใต้กายเหนือค้ มีลูกมีหลาน มีวาสนา มีเงินมีค้ เสาเฮินตางหนานี้ไว้หื้อลูกได้กิน เสาเฮินตางเหนือนี้ไว้หื้อเงินหม้อค้ตามนี้แล้วแล

เจ้าบ้าน : ...(ชื่อผู้อาศัย)ส่งมาเลือกยามนี้วันนี้ค้วันใด จึงมากดแลห้างแปงสัพพะโคข้าวของเงินค้?

พ่อจารย์ : เออ ยามนี้ค้เปนยามดียามอยู่ดีมีสุข บ้านหลังนี้ค้เปนบ้านแก้วบ้านแสง ขึ้นได้นี้ค้เปนขึ้นโตแก้วโตแสง ทั้งในหอในเฮินค้มีบ่อข้าวแลบ่อเกลือแลบ่อเงินแลบ่อทอง เปนวาสนาบารมีค้ยามนี้แล้วแล

เจ้าบ้าน : ดั่งวันนี้ค้หากเป็นวันดีแท้แล้วกา? ยามนี้ค้หากเปนยามร่ำยามรวยแท้แล้วกา? ...(ชื่อเจ้าบ้าน)ก็จักเข้ามาอาศัยมีเข้าของเงินค้ ทั้งลูกหญิงแลชายห้างแปงเข้าของโคทานทั้งมวลตามวรพุทธศาสนาไปภายหนานี้แล้วแล

พ่อจารย์ : เออ ยามนี้ค้เปนยามดี หื้อได้มากมูรทุนเต้าด้วยสมบัติข้าวของ อยู่ดีมีสุขเนอ

ญาติพี่น้อง : สาธุๆๆ

(ก่อง ชัยชมพู เจ้าของสำนวน)

สำนวนมุขปาฐะ 2

เจ้าบ้าน : ได้ยีนว่าบ้านเฮินหลังนี้อยู่ดีมีสุข จะขายก่อ?

พ่อจารย์ : อา สู่จะมาอยู่ที่นี้กา?

เจ้าบ้าน : เอ้อ (ครับ)

พ่อจารย์ : ขายนี่ขายอยู่ อยู่แล้วขอหื้ออยู่ดีมีสุขเนอ

เจ้าบ้าน : เอ้อ (ครับ)

พ่อจารย์ : ขึ้นมาๆๆ

(ก่อง ชัยชมพู เจ้าของสำนวน)

เมื่อจบบทถามตอบซื้อขาย ถึอว่าเจ้าบ้านได้เป็นเจ้าของบ้านโดยสมบูรณ์

ภาพที่ 23 การถามตอบ ซื้อขายเรือน

2) เจ้าบ้านและลูกหลานนำสิ่งของเครื่องใช้ขึ้นบ้าน ตามความเชื่อของชาวไทลื้อ การขนสิ่งของขึ้นบ้านใหม่จะต้องให้คนที่ซื้อเป็นมงคล เช่น แก้ว แสง คำ ถือสิ่งของนำขบวนขึ้นบ้าน สิ่งของที่จะนำขึ้นบ้านก็ต้องถือคติตามวันที่จัดพิธี ดังนี้

วันอาทิตย์	เอาเสื้อผ้าขึ้นก่อน
วันจันทร์	เอาเงินขึ้นก่อน
วันอังคาร	เอาเชื้อชาติวงศาขึ้นก่อน
วันพุธ	เอาแก้วแสงขึ้นก่อน
วันพฤหัสบดี	เอาน้ำใส่น้ำเย็นขึ้นก่อน ⁵⁸
วันศุกร์	เอากล้วยอ้อยขึ้นก่อน ⁵⁹
วันเสาร์	เอาข้าวของเงินคำขึ้นก่อน ⁶⁰

ปริวรรตและสรุปความจาก (โหราชาติตา 1, มปปเอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังคงถือคติข้างต้นในการขนของขึ้นบ้านใหม่ แต่ของสิ่งแรกที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำขึ้นบ้านก่อนปฏิบัติตามคติความเชื่อคือ พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระ

⁵⁸ รักษาณอันจักขึ้นเรือนใหม่ว่า เอาน้ำใส่น้ำเย็นน้ำส้มป่อยขึ้นก่อน

⁵⁹ รักษาณอันจักขึ้นเรือนใหม่ว่า เอากล้วยอ้อยของหวานหมากพลูขึ้นก่อน

⁶⁰ รักษาณอันจักขึ้นเรือนใหม่ว่า เอาเงินคำและข้าวเปลือกข้าวสารขึ้นก่อน

เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและพระราชวงศ์ เมื่อนำสิ่งของขึ้นบ้านใหม่ครบก็เป็นอันจบพิธีถาม-ตอบ
ซื่อ-ขายเฮิน

ภาพที่ 24 พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
และพระบรมวงศานุวงศ์ได้รับการเชิญขึ้นบ้านใหม่ก่อน

อย่างไรก็ตาม พิธีถาม-ตอบ ซื่อ-ขายเฮินที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติยังไม่ใช้พิธีครบถ้วนตาม
ธรรมเนียมปฏิบัติเดิมที่เมืองยอง ซึ่งจะมีขั้นตอนแทรกหลังจากจบการถาม-ตอบ คือ เจ้าบ้านจะเตรียม
เหลาไม้หรือซัดไม้ให้เป็นรูปปลา 1-2 ตัว ญาติพี่น้องเตรียมโหม่งและแหจับปลาไว้อย่างละหนึ่ง กับปิ่น 1
กระบอก เมื่อถามตอบซื่อขายเฮินเรียบร้อยแล้ว จังหวะที่จะขึ้นบ้านให้ยิงปิ่นขึ้นฟ้า 1 นัด ส่วนเจ้าบ้าน
จะโยนปลาเข้าไปกลางบ้าน คนที่ถือแหจะต้องทอดแหรับปลาตัวนั้นไว้ให้ได้ แล้วนำปลาไปแวนหรือ
ย่างที่เตากลางบ้าน นอกจากนี้เจ้าบ้านต้องเตรียมไข่จำนวนเท่าเดือนที่จัดพิธีขึ้นเฮินใหม่ นำไข่ไปต้มที่
เตากลางบ้านพร้อมกับย่างปลา ส่วนแหและโหม่งเอามัดไว้กับเสานางหรือเสารองของบ้าน ขั้นตอน
ดังกล่าวนี้ยกเลิกไปเนื่องจากลักษณะของบ้านใหม่ในประเทศไทยเป็นบ้านปูนร่วมสมัยไม่ใช่บ้านไทลื้อ
แบบเก่าจึงไม่มีเตาไฟกลางเรือน (อ่า นามแก้ว คำ นามแก้ว อ้อย นามแก้ว, 11 เมษายน 2556,
สัมภาษณ์)

2) พิธีขับอุ้นหอใหม่เฮินหวาน คือ การขับลือเพื่อฉลองบ้านใหม่ จัดขึ้นในช่วงหัวค่ำของวันที่สืบ
ชะตาจนกระทั่งถึงรุ่งเช้าของอีกวัน

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นให้ความสำคัญและดูจะตื่นตัวยินดีเป็นพิเศษกับพิธีขับอุ้นห่อใหม่เฮินหวานยิ่งกว่าพิธีขึ้นเฮินใหม่เมื่อช่วงกลางวัน เพราะการขับลื้อเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ มีความเป็นมายาวนานจนกล่าวได้ว่าเป็นอุปนิสัยประจำกลุ่มชาติพันธุ์ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2536, p. 7) การขับลื้อจะทำในงานมงคลเท่านั้น เป็นได้ทั้งการแสดง เช่น การขับต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และพิธีกรรมการแสดงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีขึ้นเรือนใหม่ พิธีฉลองอุโบสถวิหารใหม่ พิธีบวชลูกแก้ว พิธีบวชพระ พิธีทานมหาปาง ฯลฯ ในบางโอกาสถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพิธีกรรมนั้น เช่น การขับร้องผีในพิธีเลี้ยงเมือง

ชาวไทลื้อเชื่อว่าการขับลื้อจะช่วยสร้างความเป็นมงคลแก่พิธีกรรมและขับไล่สิ่งไม่ดีต่างๆ ออกไป เรื่องที่นำมาขับมีทั้งตำนาน คำนิทานและเรื่องทางพุทธศาสนา บางเรื่องมีข้อบ่งชี้เฉพาะโอกาส เช่น ขับเรื่องภมส์่างโลก ใช้ขับเฉพาะพิธีขึ้นเฮินใหม่ ขับเรื่องจัดตาผ้า ใช้ขับในพิธีทานมหาปาง พิธีบวชพระ พิธีขึ้นวิหารใหม่ แต่ห้ามขับในพิธีขึ้นเฮินใหม่ (แสงวัน, 13 มีนาคม 2556, สัมภาษณ์) นอกจากนี้บทขับที่เป็นนิทานเรื่องเล่าเหล่านี้ ยังมีบทขับที่กล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน บทขับปันพร บทขับสอนศีลธรรม และบทขับเหาะโย หรือบทขับปฏิบัติพากย์หยอกล้อเพื่อความสนุกสนาน

พิธีขับอุ้นห่อใหม่เฮินหวานที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

พิธีขับอุ้นห่อใหม่เฮินหวานของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเป็นโอกาสพิเศษที่จัดขึ้นไม่บ่อย จึงได้รับความสนใจจากชาวไทลื้อในชุมชนเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่างขับที่จ้างมาทำการแสดง คือ แม่แสงยอดและอ้ายปันน้อย ช่างขับคู่หญิงชายที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมเป็นอันดับต้นๆ ในเมืองยองและสิบสองพันนา ส่วนผู้รับหน้าที่ช่างปีเป็นชาวไทลื้อในหมู่บ้าน

ภาพที่ 25 การขับอุ้นห่อใหม่เฮินหวานโดยแม่แสงยอด ช่างขับชื่อดังจากเมืองยอง

บรรยากาศในพิธีขับเต็มไปด้วยความสนุกสนานเฮฮาและความตื่นตื้นตันยินดีอย่างเห็นได้ชัด ผู้ร่วมงานเป็นชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นทุกรุ่นอายุ ทั้งคนเฒ่าคนแก่ที่อพยพมาจากฝั่งพม่า และลูกหลานที่เกิดในประเทศไทย จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ฟังรุ่นต่างๆ ทำให้ทราบว่าผู้ที่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมขับลิ้ อจริงๆ คือกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งตั้งใจที่จะได้ฟังคำขับและสามารถฟังเข้าใจทั้งหมดเพราะคำศัพท์ในบทขับเป็น คำศัพท์เก่าและศัพท์ทางวรรณกรรม กลุ่มวัยกลางคนฟังเข้าใจ จับใจความสำคัญได้ทั้งหมด แต่ไม่รู้จัก คำศัพท์บางคำ ส่วนกลุ่มผู้ฟังที่เกิดในประเทศไทยฟังออกเพียงเล็กน้อย พอเข้าใจว่ากล่าวถึงอะไร หรือ บางคนฟังไม่เข้าใจเลยแต่อยากมาฟังเพราะเป็นประสบการณ์แปลกใหม่

บทขับชิ้นใหม่ในครั้งนี้ไม่มีต้นฉบับเป็นลายลักษณ์ ผู้วิจัยได้บันทึกเสียงมาจากช่างขับ ระหว่างประกอบพิธีตั้งแต่เวลาประมาณ 19.00 น. – 09.00 น. ของวันถัดไป

ก่อนเริ่มพิธีขับช่างขับและช่างปีจะต้อง *พายครู* หรือไหว้ครูเพื่อความเป็นสิริมงคล เชื่อว่าจะ ช่วยขับลิ้ได้อย่างคล่องแคล่วไม่ติดขัดตลอดงาน ช่างขับและช่างปีแต่ละคนเตรียมชันครุตามที่เคย อธิบายไว้ แล้วเทเหล้า 3 แก้วลงในภาชนะรองรับพร้อมกับกล่าวคำบูชาครู เฉพาะช่างปีจะเทเหล้า 1 แก้วลงในช่องเป่าของปี ส่วนช่างขับจะจับเหล้าที่นำมาทำพิธีไหว้ครูเล็กน้อย จากนั้นช่างปีจะเริ่ม บรรเลงนำและช่างขับเริ่มต้นขับตาม ก่อนขึ้นบทขับใหม่แต่ละครั้งและเมื่อใกล้จบบท ผู้ฟังจะมีส่วน ร่วมโดยร้องพร้อมกันว่า “เซี่ยๆๆ”

เนื้อหาคำขับลิ้ในพิธีขับ *อ่อนหอใหม่เฮินหวาน* มีหลายประเด็น และดำเนินเนื้อหาสลับกันไปมา ไม่ได้ขับต่อเนื่องให้จบเป็นเรื่องๆ ไป ผู้วิจัยสรุปเนื้อหาการขับได้เป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บทแนะนำช่างขับ

เป็นบทขับเกริ่นนำบทแรกโดยช่างขับทั้งชายและหญิงกล่าวแนะนำตัวว่าชื่ออะไร อาศัยอยู่ที่ ไหน แล้วเท้าความถึงความเป็นมาของการมาขับลิ้ในครั้งนี้ ว่าเจ้าบ้านเป็นผู้ติดต่อไปอย่างไร จากนั้น ช่างขับก็ได้เดินทางรอนแรมจากเมืองพยาก (ในสหภาพเมียนมา) จนมาถึงอำเภอแม่สาย และอำเภอ แม่สรวย ประเทศไทย ประสบความยากลำบากในการเดินทาง แต่ในที่สุดก็ได้มาพบพี่น้องชาวไทยที่ รอคอยอยู่ที่นี่

ใจความหลักของบทแนะนำช่างขับมีเพียงเท่านี้ แต่ช่างขับจะขับเข้าไปเข้ามาหลายครั้ง ใช้เวลา ประมาณ 30 นาทีแรกเป็นหลัก และมักจะขับแทรกในตอนอื่นๆ เป็นครั้งคราว

ตอนที่ 2 บทแนะนำเจ้าบ้านและญาติพี่น้องที่มาร่วมงาน

ช่างขับทั้งชายและหญิงผลัดกันกล่าวถึงเจ้าของบ้านว่าติดต๋อไปหาช่างขับอย่างไร แล้วขับแนะนำชื่อเจ้าบ้าน บอกเล่าประวัติความเป็นมาของเจ้าบ้านและครอบครัว การมาปลูกสร้างบ้านหลังใหม่ ประวัติของญาติพี่น้องและชาวไทลื้อแต่ละคนที่อาศัยในหมู่บ้านนี้ โดยจะเล่าว่าแต่ละคนชื่ออะไร เดิมเป็นคนบ้านใดเมืองใด มีตำแหน่งอย่างไรในบ้านเกิดเมืองนอน อพยพจากเมืองใด เดินทางมาประสบความสำเร็จลำบากจนทำที่สุดได้มาลงหลักปักฐานในประเทศไทย สร้างครอบครัวได้อย่างมีความสุข จากนั้นขับยกยอปันพรให้แก่ผู้ที่กล่าวถึง

การขับในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีสีสันและครึกครื้นมากที่สุด ใช้เวลาในช่วงหัวค่ำทั้งหมด มีคนสนใจฟังและอยู่ฟังมากที่สุดทั้งคนเฒ่าคนแก่และลูกหลานทั้งหมู่บ้านนับร้อยคน ผู้ที่ต้องการให้ช่างขับกล่าวถึงตนเองก็จะเขียนประวัติของตนอย่างสั้นๆ ใส่กระดาษแล้วส่งให้ช่างขับ ช่างขับก็จะใช้ปฏิภาณกวีขับถึงตามนั้น ผู้ฟังบางคนอาจแก้งเขียนประวัติของผู้อื่นในทำนองหยอกล้อแอบส่งให้ช่างขับหรือแอบกระซิบบอกช่างขับเพื่อให้ขับหยอกล้อเป็นที่สนุกสนาน ทุกครั้งที่ช่างขับขับถึงใครก็จะปิดท้ายด้วยการยกยอปันพรให้อยู่ดีมีสุข ตามธรรมเนียมของผู้ที่ถูกกล่าวถึงก็ต้องให้เงินกับช่างขับและช่างปีเป็นสินน้ำใจ

ตอนที่ 3 บทขับถาม-ตอบ

เป็นการขับถามตอบกันระหว่างช่างขับหญิงและชายในเรื่องต่างๆ โดยช่างขับหญิงเป็นฝ่ายแสดงความสงสัยและถาม ช่างขับชายเป็นฝ่ายตอบอธิบาย หัวข้อที่ช่างขับถามตอบกันส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนและการปลูกสร้างบ้าน ได้แก่

เรื่องหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

ช่างขับหญิงถามถึงสภาพหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นอาศัยอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร ช่างขับชายตอบว่าเป็นหมู่บ้านที่ดี น่าอยู่อาศัย มีใจบ้าน มีเทวดารักษาให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ชาวไทลื้อที่อพยพมาอยู่ที่นี่ก็อยู่ดีมีสุข

เรื่องผู้อาศัยในหมู่บ้าน

ช่างขับหญิงถามถึงความเป็นมาของผู้อาศัยในหมู่บ้านนี้ ช่างขับชายตอบว่าผู้อาศัยที่นี่ได้อพยพหนีภัยมาจากเมืองยอง เมืองวะ เมืองพยาก และเมืองอื่นๆ ไกลเคียง แล้วเอ่ยนามผู้อาศัยแต่ละคน พร้อมพรรณนาให้เห็นความยากลำบาก ความทุกข์ที่ต้องทิ้งบ้านเกิดเมืองนอน ทิ้งทรัพย์สินสมบัติ ทั้งญาติพี่น้อง หนีออกมาโดยแทบไม่มีอะไรติดตัว ไปอาศัยพักพิงตามเมืองต่างๆ ในเส้นทางอพยพ จนในที่สุดได้มาถึงประเทศไทย และได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยยวนบางคน แนะนำให้มาอยู่ที่

อำเภอแม่สรวย หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ปัจจุบันแต่ละคนก็ได้สร้างฐานะจนมั่นคง มีลูกมีหลานพร้อมหน้าพร้อมตา แล้วขับปันพรให้ทุกคนร่ำรวยและมีความสุข

การขับถามตอบในหัวข้อนี้มีเนื้อความซ้ำกับการขับตอนที่ 2 คือกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของคนในหมู่บ้าน ต่างกันตรงที่ตอนที่ 2 นั้น ช่างขับแต่ละคนจะผลัดกันเล่าเรื่องโดยไม่ใช้รูปแบบการขับถามตอบ ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการแสดงมากกว่า และบรรยากาศของการขับเน้นไปทางหยอกล้อกันเพื่อความสนุกสนาน

เรื่องเกี่ยวกับเรือน

เป็นประเด็นที่ขับซักถามและอธิบายความกันอย่างละเอียด และเป็นบทขับส่วนที่หยิบยกทั้งความรู้ทางโหราศาสตร์ ตำนานเกี่ยวกับการปลูกเรือน และตำนานอื่นๆ มาอธิบายเหตุและตอบต่อข้อสงสัย เช่น

เรื่องมือจันวันดีของการปลูกเรือน วันที่เหมาะสมสำหรับสร้างเรือนใหม่ การเสาะหาก่อนหินและไม้เพื่อมาสร้างเรือน วิธีเลือกเสาเรือน การใส่ยันต์ที่เสาเรือน สิ่งของที่ควรนำขึ้นเรือนก่อนตามชะตาของเจ้าเรือน ฯลฯ

เรื่องความเป็นมาของการปลูกเรือน กล่าวถึงตำนานของพญาสมมตราชผู้คิดสร้างเรือนเป็นคนแรก

เรื่องลักษณะของเรือน ลักษณะของเรือนที่ดีหรือไม่ดีเป็นอย่างไร ส่วนประกอบต่างๆของเรือนมีอะไรบ้าง มีลักษณะอย่างไร เหตุใดจึงได้ชื่อนั้น ช่างขับจะตอบคำถามเหล่านี้โดยยกนิทานมาอธิบาย เช่น เหตุที่เรียกบันไดบ้านว่า ขึ้นไดนาค เพราะพญานาคเป็นผู้มาช่วยพญาสมมตราชสร้างบันได เหตุที่ต้องสร้างรั้วตาแสงกับรั้วชลาภกันบ้านเรือนแต่ละหลังเป็นเพราะเมื่อพญาสมมตราชลงจากสวรรค์มาสร้างบ้านเรือนคนได้นำวัวควายลงมาด้วย จึงต้องสร้างรั้วเพื่อกันคอก ฯลฯ

เรื่องอื่นๆ

ช่างขับถามตอบข้อสงสัยในประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจาก 3 หัวข้อที่กล่าวมา เป็นประเด็นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการขึ้นบ้านใหม่ และมักจะขับแทรกอยู่ระหว่าง 3 หัวข้อแรก เช่น เรื่องขวัญมีจำนวนเท่าใด มีขวัญสถิตอยู่ที่ใดบ้าง ขวัญปี ขวัญเดือน ขวัญยาม ขวัญบ้าน ขวัญเมือง เป็นอย่างไร เรื่องป่าเหว(ป่าช้า) เป็นอย่างไร เรื่องที่มาของลูกปี ใจ เป้า ยี หม้า ฯลฯ

สังเกตได้ว่าเรื่องอื่นๆ ที่นำมาขับจะเป็นเกร็ดความรู้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและเรื่องราวในชีวิตประจำวัน บางเรื่องมีบันทึกอยู่ในคัมภีร์ซึ่งผู้มีโอกาสศึกษาคือผู้ชายที่บวชเรียนเท่านั้น

วัฒนธรรมการขับลือจึงเป็นช่องทางสำหรับบททวน ถ่ายทอด และสืบทอดความรู้ ตำนานต่างๆ ให้แก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัยในสังคมไทยลือ

การขับถ้อยบทระหว่างช่างขับหญิงชายนี้เริ่มขึ้นในช่วงกลางดึกและดำเนินไปจนกระทั่งรุ่งเช้าจึงเปลี่ยนเป็นการขับไล่เคราะห์ไล่นาม

ตอนที่ 4 บทไล่เคราะห์ไล่นาม

เป็นการขับในช่วงสุดท้ายก่อนสิ้นสุตพิธี เริ่มต้นเมื่อฟ้าสว่าง กล่าวถึงเคราะห์ที่สถิตอยู่กับสิ่งต่างๆ เช่น เคราะห์ปี เคราะห์เดือน เคราะห์วัน เคราะห์ยาม เคราะห์ที่สถิตอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในบ้าน นอกบ้าน หรือแม้กระทั่งในวัตถุสิ่งของ ขับบอกวิธีไล่เคราะห์ แล้วเริ่มขับไล่เคราะห์ให้ออกไปจากเรือนใหม่หลังนี้ ระหว่างที่ช่างขับขับไล่เคราะห์ เจ้าบ้าน ญาติพี่น้องและผู้ฟังจะช่วยกันตบพื้นบ้านแรงๆ หลายครั้งพร้อมกับกล่าวว่า ไปๆ เพื่อช่วยไล่เคราะห์ออกจากเรือน แล้วยุติการขับลงด้วยการป็นพรให้เจ้าบ้านเป็นครั้งสุดท้าย

ตอนแรก บทขับเหาะโย

นอกจากบทขับทั้ง 4 ตอนซึ่งส่วนใหญ่เป็นใจความสำคัญของการขับขึ้นเฮนใหม่ ช่างขับจะขับบทเหาะโย หรือบทหยอกล้อเกี่ยวพากันระหว่างช่างขับ แทรกอยู่ระหว่างตอนต่างๆ เพื่อสร้างความผ่อนคลายและสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง

การขับลือจบลงในช่วงเช้า ผู้ที่สนใจและตั้งใจอยู่ฟังจนจบคือกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เจ้าบ้านเลี้ยงอาหารช่างขับและผู้ร่วมงานในตอนเช้าอีกครั้งเป็นอันจบพิธีขึ้นเฮนใหม่

ตัวอย่างคำขับในพิธีขึ้นเฮนใหม่ที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง อธิบายคติเกี่ยวกับการขึ้นบ้านใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังรับรู้อยู่ในกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่เป็นผู้สูงอายุเท่านั้น

อธิบายเหตุของการยิงปืนและทอดแหเมื่อขึ้นเฮนใหม่

อันว่าขึ้นเฮแล้วเอาแหลงทอด มือสอดได้นาหน้าว แลเขาก้าวออกไป
ชื่อว่าไดยินไซแลแต่พื้นเมอเค้า อันนี้ชื่อว่าได้แสนยา นักคำขุรอันอยู่ห้องโคงฟ้า
ตางลู่อินภุม ได้มาแสนยาพ่อง บัญว่าห้องโทที่แลแต่ก่อน บุญละตั้งแต่เค้าก็เป็น
สืบกัณมา ขึ้นเฮแล้วเอาแหลงทอด ยังมีพรานใจดีแลออรลงทำน้ำ แต่เมื่อพญา
สมมติ ท่านก็มาสั่งแปงห้องตึงหมู่หอเริน ก็เชิญโตเต้า ขุรว่าน้ำแกใสแลพัดพอก
ที่มาจอดห้องเดือนนั้น พญาสมมุติราชา มันก็เอาโตขึ้นไปเรินแลงอมนั่ง ยามนั้น

เสาก็มาตกใส่โละ มงก็มาตกใส่เสาดอนต่อ⁶¹ ปลาหากอ้อมเซซังตีนโหลหลายๆ
ยามนั้นนายพรานเจ้าจึงเอาแหล่งทอด จึงกล่าวต้อนลาดไว้ได้สับกันมา พี่ก็มา
เจียรจาแก้ป็นนาง

(บันทึกเสียงจากอ้ายป็นน้อย ช่างขับชาวไทลื้อ)

อธิบายการนำสิ่งของขึ้นบ้านใหม่ตามชะตาของเจ้าเรือน

ยามเมอเจ้าเรือนนี้ เป็นดีขึ้นสู่เรินงาม คั้นว่าเจ้าเรือนนี้ได้ป็นคุณนามทิต
ขึ้นเรินแม่นวันทิตมีแต่พื้นเมอเก่า ถูกเอาเสียมขอพ่าแขวงอนขึ้นก่อน น้องหลัก
อ้ายจึงดิห่อนมีใจ ถูกจิ้นข้าวสองกำแลกินน้ำสองกิน ถูกห่วยหน้าไปสู่หุนเหนอ
จดเจอไว้ตังามจึงตาถูก ถูกกินน้ำบ่อก็เต็มแต่บเหมินกัน ถูกจิ้นข้าวสองกำแลกิน
น้ำสองกิน ตามเฮินห้องคองเมิงก็แจ่งตีแม่น

นาบัดเดววันนิ คั้นว่าเจ้าเรือนนี้ได้ป็นคุณนามแจน ขึ้นเรินแมนวันแจน
แลแต่พื้นเมอเก่า ถูกเอาแจนขาวเหลิงแก้วเปนมิงขึ้นก่อน น้องหลักอ้ายจะดิ
ห่อนมีใจ ถูกจิ้นข้าวสามกำแลกินน้ำสามกิน ถูกห่วยหน้าไปสู่หุนปุ๊ะป็นถา
แสตถิทากี่ป็นหุนวันออก ถูกจิ้นน้ำบ่อก็แสนแต่บเหมินกัน คั้นว่าเจ้าเรือนนี้ได้ป็น
คุณนามกาน ขึ้นเรินแมนวันกานแลแต่พื้นเมอเก่า ถูกเอากางงุหมากนาทขึ้น
ก่อนใจตาห่อนมีใจ ถูกกินข้าวสี่กำแลกินน้ำสี่กิน ถูกห่วยหน้าไปสู่หุนใหญ่อา
คะไน ถูกกินน้ำบ่อก็หุนใหญ่อาคะไน ถูกห่วยหน้าเต็มแต่บเหมินกัน ปีค้อยไซ
ป็นน้องเจเจเหมินเมฮักปี นาบัดเดววันนิ คั้นว่าเจ้าเรือนนี้ได้ป็นคุณนามพุด ขึ้น
เรินแมนวันพุด ได้แต่พื้นเมอเก่า ถูกเอาแควใส่น้ำใสงามขึ้นก่อน น้องหลักอ้าย
ใจตาห่อนมีใจ ถูกกินข้าวห้ากำแลกินน้ำห้ากิน ถูกห่วยหน้าไปสู่แหลม่งไปหุนได้
ถูกจิ้นน้ำบ่อก็เต็มแต่บเหมินกัน ปีมาไซป็นน้องตามันนาค้อยจื่อ นาบัดเดววันนี้
คั้นว่าเจ้าเรือนนี้ได้ป็นคุณนามพัต ขึ้นเรินแมนวันพัตแลแต่พื้นเมอเก่า ถูกเอาเข้า
ขาวน้อยตังามขึ้นก่อน น้องหลักอ้ายใจตาห่อนมีใจ ถูกห่วยหน้าไปสู่หุนทักชิ
นะป็นถา ปีค้อยแจตจาเสแลบอกนางเมอชำ ถูกกินน้ำบ่อก็แสนแต่บเหมินกัน
คั้นว่าเจ้าเรือนนี้ได้ป็นคุณนามศุร์มีแต่พื้นเมอเก่า คั้นว่าขึ้นเรินแมนวันศุร์ ถูก
เอาค้ำแดงก้อเงินขาวขึ้นก่อน น้องหลักอ้ายใจตาห่อนมีใจ ถูกจิ้นเข้าเจ็ดกำ แล
กินน้ำเจ็ดกิน ถูกห่วยหน้าไปสู่ประสิมะป็นถา วันตกยี่ลีลาจิงตาถูก คั้นว่าเจ้า
เรินนี้แลป็นคุณนามเสา ขึ้นเรินแมนวันเสาร ถูกเอานักกาน้ำจันบุผาพ้อมลำเตน

⁶¹ เสาดอนต่อ คือ เสากล้วยเตาไฟ สำหรับสับพิน

ขึ้นก่อน น่องหลักอายใจตาห่อนมีใจ ถูกกินเข้าแปดกำ แลกินน้ำแปดกิน ถูก
 หวายหน้าไปสู่นุ่นใหญ่หอรระดี อีสานเส็งเมอหาพ้อมหนเหนือนั่งเก่า บุญละ
 ตั้งแต่เก่าจึงตาถูก

(บันทึกเสียงจากอายปันน้อย ช่างขับชาวไทลื้อ)

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธี

คำขับขึ้นเฮินใหม่(มุขปาฐะ) และตำราโหราศาสตร์ไทลื้อว่าด้วยการสร้างบ้านแปงเรือน

4.1.3 พิธีกรรมเพื่อการรักษาเยียวยา

ความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นความทุกข์ที่มนุษย์ต้องเผชิญอย่างไม่รู้จักจบสิ้นตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่
 พิธีกรรมเพื่อการรักษาเยียวยาเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับบรรเทาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น แม้ว่าพิธีกรรม
 ส่วนใหญ่จะไม่ได้เน้นการรักษาที่พยาธิสภาพโดยตรงเหมือนวิธีทางการแพทย์ แต่ก็เป็นภูมิปัญญาที่
 ช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยหรือผู้ประสบอุบัติเหตุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พิธีกรรมเพื่อการรักษาเยียวยาของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นพิธีกรรมการ
 รักษาโดยอาศัยความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เนื่องด้วยชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่เคร่งครัด
 ศรัทธาต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง แม้ในบริบทคนพลัดถิ่น ชาวไทลื้อกลุ่มนี้จะมีสิทธิการ
 รักษาพยาบาลไม่ต่างจากคนไทย แต่ความศรัทธายังคงเป็นยารักษาจิตใจนานเอกที่กลุ่มชาวไทลื้อ
 เชื่อมมั่นมาโดยตลอด

พิธีกรรมเพื่อการรักษาเยียวยาที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจัดขึ้น ได้แก่ ทานธรรมค้ำชาตา ทานธรรม
 มหาวิบาก ทานข้าวลดเคราะห์ ทานผ้าสังฆา สิบชะตา ทานข้าวแก้วทอง และทานข้าวพระเมืองแก้ว มี
 รายละเอียด ดังนี้

4.1.3.1 ทานธรรมค้ำชาตา หรือ ทานธรรมค้ำนาม

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

การทานธรรมค้ำชาตา เป็นการถวายธรรมตาม วัน เดือน ปีเกิดของตนเพื่อสร้างสิริมงคล
 และอุทิศส่วนกุศลไว้ให้แก่ตนเองในภพภาคหน้า หรืออาจถวายธรรมตาม วัน เดือน ปีเกิดของผู้
 ล่วงลับ เพื่ออุทิศบุญนั้นให้แก่ผู้ล่วงลับก็ได้

ธรรมชาติของชาวไทลื้อมี 3 ชุด คือ ธรรมชาติปี ธรรมชาติเดือน และธรรมชาติวัน⁶² ธรรมเนียมของชาวไทลื้อจะถวายธรรมค้ำชาตอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง จะเลือกถวายธรรมชาติปี เดือน หรือวันก็ได้ สามารถถวายได้โดยไม่ต้องมีเหตุเจ็บป่วยใดๆ เชื่อว่าช่วยให้อยู่ดีมีสุขและช่วยค้าชูชะตา เกิดของตน (ก่อง ชัยชมภู, 13 เมษายน 2556, สัมภาษณ์)

ข. บริบทของการจัดพิธี

ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนต่างก็มีธรรมเนียมการทานธรรมค้ำชาตา แม้ว่าจะเลือกเรื่องธรรม ที่นำมาถวายแตกต่างกันบ้าง แต่ก็ปฏิบัติเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน ธรรมค้ำชาตาที่พบในวัดสันมะแพน ก็มีทั้งผู้ถวายชาวไทลื้อและชาวไทยยวน จึงกล่าวได้ว่าเป็นความเชื่อร่วมกันของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์

การประกอบพิธีทานธรรมค้ำชาตาจะจัดที่วัดสันมะแพนโดยไม่กำหนดวัน ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ประกอบพิธีและพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม การทานธรรมค้ำชาตาอาจเป็นพิธีที่ทำแทรกอยู่ในพิธีอื่นๆ ก็ได้ เช่น พิธีทานธรรมเข้าพรรษา พิธีทานมหาปาง พิธีเปตพลี เป็นต้น

ค. เครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีทานธรรมค้ำชาตามีเพียงธรรมชาติที่ต้องการถวายและชั้นธรรมหรือเครื่องปัจจัยไทยธรรมตามกำลังศรัทธา

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

ตามธรรมเนียมเดิมของชาวไทลื้อ ในยุคสมัยที่ยังมีการคัดลอกธรรม หากผู้ใดต้องการถวายธรรมค้ำชาตา จะต้องไปติดต่อกับเจ้าพ่อจารย์หรือขนานที่รับคัดลอกธรรมประจำหมู่บ้าน โดยนำดอกไม้ เทียน 1 คู่ และเงินค่าครูจำนวนหนึ่ง ไปให้แก่พ่อจารย์เป็นค่าบูชาธรรม และบอกวัน เดือน ปีเกิดอย่างใดอย่างหนึ่ง พ่อจารย์จะนำวัน เดือน ปีเกิดไปตรวจดูตามตำราแล้วแนะนำว่าจะต้องถวายธรรมเรื่องใดที่สัมพันธ์กับชะตาเกิด (ก่อง ชัยชมภู, 13 เมษายน 2556, สัมภาษณ์) แต่ปัจจุบัน ในพื้นที่ประเทศไทย ในบริบทของคนพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ไม่มีธรรมเนียมการคัดลอกธรรมอีกแล้ว ชาวไทลื้อที่ต้องการถวายธรรมชาตสามารถไปเลือกซื้อลานเทียมจากร้านสังฆภัณฑ์ได้ทันที บนหน้าปกของลานเทียมที่เป็นธรรมชาติ จะระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่าธรรมเรื่องนี้สำหรับผู้ที่เกิดวัน เดือน ปีใด เมื่อได้ธรรมมาแล้วก็แต่งชั้นธรรม หรือปัจจัยไปถวายพระตามศรัทธา อย่างไรก็ตาม ผู้ถวายอาจเลือกบูชาธรรมเก่าที่เคยมีผู้ถวายไว้กับวัดแล้วโดยไม่ต้องไปหาซื้อธรรมใหม่ก็ได้ การบูชาธรรมเก่าจะมีค่าบูชาสูงกว่าซื้อ แต่ชาวไทลื้อในพื้นที่ไม่นิยมบูชาธรรมเก่า เพราะถือว่าของทำบุญควร

⁶² อ่านรายละเอียดของธรรมชาติ วัน เดือน ปี ได้ในบทที่ 3

เป็นของใหม่จึงจะดีที่สุด แม้จะเชื่อว่าได้านิสงส์เท่ากันก็ตาม (อร พรชัย, **สัมภาษณ์**, 13 เมษายน 2556) หลังจากถวายธรรมแล้วพระจะเทศน์ธรรมผู้ดั่งกล่าวให้ฟัง เมื่อฟังจบก็กรวดน้ำถือว่าเสร็จพิธี หากการทานธรรมค้าขาดาทกรกอยู่ในพิธีอื่นๆ ซึ่งมักมีการถวายธรรมเรื่องอื่นอยู่แล้ว ผู้ถวายก็เพียงแต่แต่งปัจจัยเพิ่มตามจำนวนผู้ธรรมที่จะถวาย แล้วถวายร่วมกับธรรมเรื่องอื่นได้เลย

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธี

ธรรมชาตาปี ธรรมชาตาเดือน และธรรมชาตาวัน

4.1.3.2 ทานธรรมมหาวิบาก

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

มหาวิบาก เป็นชื่อธรรมผู้หนึ่งจัดอยู่หมวดธรรมอุทิศ⁶³ การทานธรรมมหาวิบากเป็นพิธีตามคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งไทลื้อ ไทยวน ไทใหญ่ และไทเขิน

จากการเรียบเรียงข้อมูลในภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า การทานธรรมมหาวิบากทำได้ใน 3 กรณี กรณีแรกทานธรรมเพื่ออุทิศให้แก่ตนเอง เชื่อว่าจะช่วยให้พ้นจากเคราะห์กรรม หรือความทุกข์ใดๆ ที่ประสบอยู่ ชาวไทลื้อถือคติว่าจะต้องถวายติดกัน 3 ปี ปีละอย่างน้อย 1 ครั้ง จึงจะพ้นจากวิบากกรรม

กรณีที่สองทานธรรมเพื่อให้พ้นจากความเจ็บป่วย หากมีคนเจ็บป่วยเป็นระยะเวลานาน อาการถึงเป็นถึงตาย ญาติพี่น้องจะนิมนต์พระไปประกอบพิธีทานธรรมมหาวิบากที่บ้านผู้ป่วย และเทศน์ธรรมมหาวิบากให้ผู้ป่วยฟัง เชื่อว่าานิสงส์ของการฟังธรรมมหาวิบากจะช่วยให้ผู้ป่วย “หายหรือไม่ก็ตายไปเลย” นับว่าช่วยให้พ้นทุกข์ทั้งสองทาง

กรณีสุดท้ายทานธรรมเพื่ออุทิศให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับ เชื่อว่าจะช่วยให้วิญญาณผู้ตายพ้นจากโทษทัณฑ์ในนรก พ้นจากบาปกรรมต่างๆ ที่เคยกระทำและได้ไปเกิดในสวรรค์

ในบรรดา คัมภีร์ทั้งหมดที่พบที่วัดสันมะแพน มหาวิบากเป็นธรรมที่ชาวไทลื้อนิยมถวายมากที่สุด และมียอดผู้ถวายมากที่สุดถึง 318 ผู้ เป็นชาวไทลื้อถวาย 221 ผู้ ชาวไทยวน 76 ผู้ และไม่ระบุนามผู้ถวาย 21 ผู้ ตามที่เคยกล่าวถึงภูมิหลังของชาวไทลื้อพลัดถิ่นไว้ในบทที่ 2 ชาวไทลื้อกลุ่มนี้เคยเผชิญภัยสงคราม ความพลัดพราก ความสูญเสีย และความทุกข์นานับประการกว่าจะสร้างเนื้อสร้างตัวได้ในปัจจุบัน ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจึงนิยมการถวายธรรมมหาวิบากเป็นที่สุด นอกจากจะถวายเพื่อแก้เคราะห์กรรมให้ตนเอง ยังถวายอุทิศให้แก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปในช่วงสงครามอีกด้วย การทานธรรมมหาวิบากมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก มีานิสงส์ครอบคลุมหลายด้านตอบสนองต่อความต้องการ

⁶³ อ่านความหมายของธรรมอุทิศ และเรื่องย่อของธรรมมหาวิบากได้ในบทที่ 3

ทางจิตใจได้ดี เปรียบเหมือนยาสามัญประจำบ้านที่หยิบง่ายใช้สะดวก จึงเป็นทางออกที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนิยมมากที่สุด

ข. บริบทของการจัดพิธี

การทานธรรมมหาวิบากสามารถกระทำได้ตลอดปีตามความสะดวกของผู้ถวาย และจัดได้ทั้งที่วัดและที่บ้านในกรณีที่ผู้ถวายเจ็บป่วยจนไม่สามารถเดินทางไปวัดได้ ผู้ประกอบพิธีคือพระสงฆ์ 1 รูป

ค. เครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีทานธรรมมหาวิบาก ได้แก่ ธรรมเรื่องมหาวิบาก 1 ผูก ถวายพร้อมปัจจัยไทยธรรมตามกำลังศรัทธา

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

กรณีประกอบพิธีที่วัด ผู้ถวายนำธรรมมหาวิบากพร้อมแต่งปัจจัยไปถวายพระ พระจะเทศน์ธรรมให้ฟัง เมื่อฟังจบก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเป็นอันเสร็จพิธี กรณีถวายที่บ้านก็ไม่ต่างกัน ญาติพี่น้องจะนิมนต์พระ 1 รูปไปประกอบพิธีที่บ้านเพื่อให้ผู้ป่วยได้ฟังเทศน์ธรรมมหาวิบาก และกรวดน้ำอุทิศบุญ

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธี

ธรรมมหาวิบาก

4.1.3.3 บูชาข้าวหลักเคราะห์ หรือ บูชาข้าวลดเคราะห์

ก. วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธี

พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ หรือบูชาข้าวลดเคราะห์เป็นพิธีกรรมเพื่อการรักษาที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนิยมปฏิบัติเป็นอันดับแรกๆ เช่นเดียวกับการทานธรรมมหาวิบาก เมื่อตนเองหรือสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยด้วยอาการไม่รุนแรง หรือเข้าทำนองสามวันดีสี่วันไข้ โดยเชื่อว่าสาเหตุของความเจ็บป่วยเกิดขึ้นจากดวงชะตากำลังตกเคราะห์ จึงจัดพิธีนี้ตามคำแนะนำของพ่อจารย์หรือขนานเพื่อแก้เคราะห์ที่เกิดขึ้น นอกจากจัดพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ในคราวเจ็บป่วย ชาวไทลื้อยังมีธรรมเนียมประกอบพิธีนี้ในช่วงสงกรานต์ และวันเข้าพรรษาเพื่อไล่เคราะห์และสิ่งอัปมงคลต่างๆ ในโอกาสอันเป็นมงคล

ข. บริบทของการจัดพิธี

ในกรณีที่ประกอบพิธีเมื่อเจ็บป่วย ผู้มีบทบาทในพิธีกรรมคือขนานหรือพ่อจารย์ซึ่งผู้ป่วยหรือญาติได้ไปตรวจดูดวงชะตา แล้วพ่อจารย์แนะนำให้ประกอบพิธีนี้ พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์จะจัดที่วัดนิมิตต์พระสงฆ์ 1 รูปเป็นผู้ประกอบพิธี สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจในบริบทของการจัดพิธีนี้ คือ ขนานชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้เผยแพร่บทสวดบูชาข้าวหลักเคราะห์และสอนขั้นตอนการประกอบพิธีให้แก่พระที่วัด เพราะเดิมทีชาวไทยยวนในพื้นที่ไม่เคยประกอบพิธีนี้มาก่อน เมื่อชาวไทลื้อพลัดถิ่นอพยพมาถึงและต้องการประกอบพิธีตามความเชื่อของตน จึงถ่ายทอดความรู้ให้แก่พระ เพื่อให้พระสามารถประกอบพิธีให้ตนได้ และยังผลให้ชาวไทยยวนในพื้นที่ประกอบพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ตามชาวไทลื้อด้วย

ค. เครื่องประกอบพิธี

ใบตอง 1 แผ่นต่างสะดวก ภายในใส่ช่อข้าว 1-3 อัน รูป 1-3 ดอก ตุงสามหาง 1 อัน(มีหรือไม่มีก็ได้) เทียนขาว 1 คู่ ข้าวบูชาเคราะห์ 8 ก้อน หรือ 9 ก้อน หากเป็นพิธีช่วงสงกรานต์นิยมใช้ข้าวบูชา 12 ก้อน เรียกว่า ข้าวคูปี วันเข้าพรรษาใช้ 12 ก้อน หรือ 8 ก้อนเพื่อบูชาอัฐฐเคราะห์หมากเมี่ยงพลู ยา ชันกล้วย ชันอ้อย ข้าวตอก ดอกไม้

เสื้อผ้าของผู้ป่วยหรือคนในครอบครัว

ผ้าสีสาย⁶⁴ยาวเท่าวาผู้ป่วย จำนวนเส้นเท่าอายุผู้ป่วยบวกหนึ่ง หากเป็นพิธีช่วงสงกรานต์และเข้าพรรษานิยมใช้ผ้าสีสายคนละ 8 เส้น บูชาอัฐฐเคราะห์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶⁴ ผ้าสีสาย หรือ ผะตืดสีสาย คือผ้าย 9 เส้นพันรวมกันเป็นเส้นเดียว ความยาวเท่าวาของเจ้าภาพผู้จัดพิธี ชาวไทลื้อเชื่อว่าจะจุดผ้าสีสายเพื่อเผาเคราะห์เผานาม กำจัดสิ่งไม่ดีออกจากตัว (จันทอง อินทวงศ์, 20 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 26 การจุดผ้าสีสายในพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์มีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก ใช้เวลาประมาณ 15 นาทีก็แล้วเสร็จ ผู้ถวายบอกชื่อเจ้าของเสื้อผ้าและคนในครอบครัวกับพระผู้ประกอบพิธี หลังจากนั้นจุดธูปและเทียนบูชาเคราะห์ในสะดวกที่เตรียมไว้ พระจะสวดคำบูชาข้าวหลักเคราะห์พร้อมกับเอ่ยชื่อเจ้าของเสื้อผ้าระหว่างนั้นผู้ถวายออกมาจุดผ้าสีสายนอกวิหาร เมื่อสวดจบหยาดน้ำ ถวายเครื่องปัจจัยแต่พระสงฆ์นำเสื้อผ้าที่เตรียมมาออกมาสะบัด เขย่า ตีเพื่อให้เคราะห์หลุดออกไป แล้วนำสะดวกไปทิ้งชายป่าหรือที่รกร้างเป็นอันจบพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ตำราโหราศาสตร์สำหรับพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์

4.1.3.4 พิธีสืบชะตา

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีสืบชะตาเป็นพิธีกรรมการรักษาที่มีทั้งกลุ่มชาวไทลื้อและชาวไทยยวน เชื่อว่าจะช่วยต่อชะตาอายุของผู้สืบชะตาให้ยืนยาวขึ้น นิยมจัดให้แก่ผู้ป่วยที่รักษามานานแล้วแต่ไม่หาย เป็นพิธีกรรมรักษาที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจัดโดยรักษารูปแบบพิธีตามคติของตน

ข. บริบทของการจัดพิธี

ชาวไทลื้อเป็นผู้เตรียมเครื่องประกอบพิธีเองทั้งหมดตามคติของตน และนิมนต์พระสงฆ์ 5 รูป มาประกอบพิธีที่บ้านของผู้สืบชะตา

ค. เครื่องประกอบพิธี

โฆงชะตา ประกอบด้วยไม้ว่า 8 อัน ความยาวแต่ละอันเท่าว่าผู้สืบชะตา และไม้ศอกจำนวนเท่าอายุผู้สืบชะตา⁶⁵ ความยาวแต่ละอันเท่าศอกผู้สืบชะตา ปลายด้านบนบากเป็นง่ามเหมือนไม้ค้ำ เพื่อแสดงนัยยะของการค้าชะตา ผ้าขาวใหม่ 1 ผืน พันยอดโฆงชะตา ถุงชะตาใส่ใบเกิดหรือใบขับขี้แขวนที่ยอด ไม้้อขนาด 4 ปล้อง ใส่ น้ำ ดิน ข้าวเปลือก และข้าวสาร ปล้องละ 1 อย่าง เทียนค่าคิง 5 เล่ม เทียน 108 เล่ม⁶⁶ ซ่อขามมีสิริ 108 อัน หน่อกล้วย หน่ออ้อย ลวดหมาก ลวดเทียน ลวดพลุ ลวดเงิน ลวดค่า อย่างละ 8⁶⁷ หม้อเงิน หม้อค่า อย่างละ 1 ใบ หมอน 1 ใบ เสื้อ 1 ผืน มะพร้าว 1 เครือ ตาล 1 เครือ ดอกไม้ ซ่อใบโกศ สรวายดอก และเสื้อใหม่ของผู้สืบชะตา 1 ตัว อาจมีเสื้อผ้าของคนในบ้านรวมด้วยก็ได้เพื่อไล่เคราะห์ออกจากผู้อาศัยทุกคน

ขันตั้ง ภายในใส่เทียน 3 คู่ และดอกไม้บูชา ขันศีล ภายในใส่เทียน 5 คู่ และดอกไม้บูชา

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

พิธีสืบชะตามีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้สืบชะตานั่งได้จุ่มสืบชะตา พันสายสิญจน์รอบศีรษะ และจุดเทียนค่าคิง ส่วนลูกหลานนั่งในวงล้อมสายสิญจน์ช่วยกันจุดเทียน 108 เล่ม
2. พระสงฆ์สวดบูชาพระรัตนตรัย อารารนาศีล 5 สวดชุมนุมเทวดาและบทเจริญพระพุทธมนต์
3. เจ้าภาพถวายธรรม 2 ผูก เรื่องไชยยะสังคหะและโลกวุฒติ พระ 2 รูปเทศน์ธรรมทั้งสองผูกพร้อมกัน เจ้าภาพถวายปัจจัยเมื่อสวดจบแล้วหยาดน้ำอุทิศส่วนกุศล
4. เจ้าภาพถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์

⁶⁵ หากเป็นพิธีสืบชะตาบ้านเรือน ใช้ 108 อัน

⁶⁶ จำนวน 108 ที่ใช้ในพิธีสืบชะตา มีนัยยะถึงการบูชาคุณพระพุทธ 56 ประการ คุณพระธรรม 38 ประการ และคุณพระสงฆ์ 14 ประการ รวมเป็น 108 ประการ

⁶⁷ สมมติแทนจำนวน 108

5. พ่อจารย์ผู้ยกข้อมือให้แก่เจ้าภาพและลูกหลาน
6. พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ทั่วบ้าน เป็นอันเสร็จพิธีสืบชะตา

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ชัยยะสังคะ และโลกวุฒติ

4.1.3.5 ทานข้าวแก้ากอง

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีทานข้าวแก้ากองเป็นพิธีกรรมการรักษาที่ในระดับที่ใหญ่กว่าพิธีทานธรรम्मหาวิบากและพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ ตามตำรา*ค้ำก่าวเข้าแก้ากอง*ของชาวไทลื้อพลัดถิ่นอธิบายว่าจะประกอบพิธีนี้ต่อเมื่อ “*เปนภยาดหนักหนาคดี ชาตตาทักชาตคดี ถูกกังการชวษคดี บมีชวกลาบคดี ค่หี่ทาน ค่เหมือรได้ยสืบชาตตาทหลวงนั้นแล*” (ค้ำก่าวเข้าแก้ากอง, มปป, p. 1, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ) ถอดความว่า ผู้ที่จะจัดพิธีนี้คือผู้ป่วยหนัก ผู้มีดวงชะตาขาด ผู้ถูกใส่โทษ ผู้ไม่มีโชคลาภ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีทานข้าวแก้ากองเทียบเท่ากับพิธีสืบชะตาหลวง ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจะประกอบพิธีนี้ตามวาระข้างต้นหลังจากประกอบพิธีกรรมการรักษาที่ซับซ้อนน้อยกว่าแล้วแต่ยังไม่หายเจ็บป่วยหรือเชื่อว่าดวงชะตายังไม่ดีขึ้น

ข. บริบทของการจัดพิธี

พิธีทานข้าวแก้ากองจัดขึ้นที่วัด มีพ่อจารย์หรือขนานชาวไทลื้อและพระสงฆ์ 1 รูปเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีคือผู้ป่วย จากการศึกษาในเอกสารพบว่า พิธีทานข้าวแก้ากองเป็นพิธีกรรมรักษาที่เก่าแก่และเป็นวัฒนธรรมร่วมทั้งกลุ่มชาวไทลื้อและชาวไทยยวน เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานความเชื่อเรื่องนพเคราะห์ทางโหราศาสตร์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาไว้ด้วยกัน แต่ชาวไทยยวนในพื้นที่วิจัยปัจจุบันไม่นิยมจัดและเข้าใจว่าเป็นพิธีกรรมเฉพาะของชาวไทลื้อเท่านั้น ขนานชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีประกอบพิธีให้แก่พระสงฆ์เช่นเดียวกับพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์

ค. เครื่องประกอบพิธี

สะดวกทำเป็นตาราง 9 ช่อง⁶⁸ แต่ละช่องกว้างยาวเท่ากับศอกของผู้ป่วย และทุกช่องยกเว้นช่องกลางใส่เครื่องบูชาอย่างละ 9 ได้แก่ ห่อข้าว ห่อนึ่ง กระจบอกน้ำ กระจบอกดิน กระจบอกข้าวสาร

⁶⁸ ใช้ล้าอ้อย กาบกล้วย หรือแผ่นไม้ทำสะดวกก็ได้แล้วแต่ความสะดวก

กระบอกข้าวเปลือก ขึ้นกล้วย ขึ้นอ้อย หมากพลู บุหรี่ ขนมตามที่หาได้ ช่องกลางของสะดวงวาง ใบตองกล้วยงำเฮื่อ⁶⁹ 1 ใบ ปูทับด้วยเสื่อของผู้ป่วย แล้วใส่เครื่องบูชาเพียงอย่างละ 4

โขงชะตา ประกอบด้วยหน้อยกล้วย หน้อยอ้อย และเทียนค่าคิง

ขันตั้ง ใส่เบี้ย หมาก ข้าวเปลือก ข้าวสาร ผ้าอำขาวอำแดง และเทียน 4 คู่

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

การประกอบพิธีทานข้าวแก้ากจะต้องทำก่อนเที่ยงวัน ให้ผู้ป่วยนั่งใต้โขงชะตา พระสงฆ์สวด เจริญพุทธมนต์และคำบูชาข้าวแก้าก พ้อจารย์กล่าวคำเวหนานข้าวแก้าก บทไล่เคราะห์ไล่นาม แล้วผูกข้อมือให้ผู้ป่วยเป็นอันเสร็จพิธี

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ตำราประกอบพิธีทานข้าวแก้าก

4.1.3.6 ทานข้าวพระเมืองไชย

ก. วัตถุประสงค์ของพิธีกรรม

พิธีทานข้าวพระเมืองไชยเป็นพิธีกรรมการรักษาของชาวไทลื้อพลัดถิ่น มีวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีได้ถึง 9 ประการ ดังนี้

1. คำนว่าเปนหมอยาใคร่หื้อมีเตชะธา... 2. คำนว่าเสื่อเข้าบ้านเข้าเมือง... 3. คำนว่าผีลาผีเกียรตักบ้านตักเมือง... 4. คำนว่าผีชายหน้าชายตา... 5. คำนว่าเป็นภยาคบรู๋หาย... 6. คำนว่าไปต่อเจียรจาคำต่อเพิน... 7. คำนว่าจักไปค้าขายต่างบ้านต่างเมือง... 8. คำนว่าใคร่หื้อร้อยเอ็ดภาสามารถหม... 9. คำนว่าใคร่หื้ออยู่ดีมีสุข...

ปริวรรตจาก (คำก่าวข้าวแก้าก, มปป, p. 11 (หัวข้อพิธีทานข้าวพระเมืองไชย), เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ)

ลักษณะความเจ็บป่วยที่เข้าเกณฑ์ประกอบพิธีทานข้าวพระเมืองไชย คือ “*เปนภยาคบรู๋ดี กินบ่หวาน เปนโคะใหญ่ชอมหมอมหมอมเหลือง ไข้บรู๋หาย กินบ่หวานแล มักรู่มักชมนั่น*” (พบทานข้าวพระเมืองไชย, มปป, p. 3, เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ) หรืออาการเจ็บป่วยในลักษณะที่เป็นเรื้อรังไม่

⁶⁹ ตองกล้วยงำเฮื่อ คือ ใบตองผลิใหม่บนยอดกล้วย ใบยังไม่คลี่ออกจากกันดี เชื่อว่าเป็นใบตองที่สะอาด (ยอด พรหมปิ่น, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2556)

หายขาด อย่างไรก็ตาม จากการเก็บข้อมูลพบว่าพิธีทานข้าวพระเมืองไชยได้รับความนิยมน้อยมากเมื่อเทียบกับพิธีทานข้าวแก้วทองซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อการรักษาที่คล้ายกัน ภายใน 1 ปีมีผู้ประกอบพิธีนี้ไม่เกิน 10 ครั้ง (พระมหาสมควร คุณส่วโร, 27 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์)

ข. บริบทของการจัดพิธีกรรม

พิธีทานข้าวพระเมืองไชยจัดขึ้นที่วัด ผู้ประกอบพิธีคือพ่อจารย์หรือขนานชาวไทลื้อ และพระสงฆ์ 1 รูป เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาเผยแพร่เช่นกัน

ค. เครื่องประกอบพิธีกรรม

สวดท่องทำเป็นตาราง 9 ช่อง แต่ละช่องกว้างยาวเท่ากับศอกของผู้ป่วย เตรียมเทียน ช่อและตุ่งที่มีความยาวเป็น 2 เท่าของเทียน ห่อข้าว ห่อน้ำ กับข้าวอื่นๆ ดอกไม้ อย่างละ 45 ชิ้น ใส่ให้ครบ 9 ช่อง กระทบกาน้ำ กระทบกบทราย กระทบกข้าวเปลือก กระทบกข้าวสาร ใส่ช่อละ 4 กระทบก

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

พระสงฆ์สวดเจริญพุทธมนต์ จากนั้นเจ้าภาพเตรียมสวดวง 9 ช่องให้เรียบร้อย พ่อจารย์และเจ้าภาพใส่เครื่องบูชาต่างๆ ลงในตารางแต่ละช่อง ตารางแต่ละช่องจะเป็นตัวแทนของวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมทั้ง 9 ประการ ตามที่ยกตัวอย่างไว้ข้างต้น โดยต้องใส่ของลงในช่องที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีในครั้งนั้นเป็นช่องแรก แล้วเรียงตามลำดับไปจนครบ พ่อจารย์กล่าวคำบูชาข้าวพระเมืองไชยแล้วเริ่มจุดเทียนในแต่ละช่อง เริ่มจากช่องที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของตนแล้วเรียงลำดับไปจนครบเช่นกัน เมื่อจุดเทียนครบและกล่าวคำบูชาข้าวพระเมืองไชยได้ 7 รอบ จึงเสร็จพิธี

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ตำราประกอบพิธีทานข้าวพระเมืองไชย

4.1.3.7 ทานข้าวพระเมืองแก้ว

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีทานข้าวพระเมืองแก้วเป็นพิธีกรรมเพื่อการรักษาที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาพิธีกรรมเพื่อการรักษาทั้งหมดของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง พิธีนี้จัดขึ้นไม่บ่อยนักเพราะใช้เครื่องประกอบพิธีมากและใช้เวลาเตรียมเครื่องประกอบพิธีนาน ทำเฉพาะกรณีจำเป็นที่ผู้ป่วยรักษาด้วยวิธีทางการแพทย์หรือพิธีกรรมการรักษาอื่นๆ แล้วแต่ยังไม่หาย

พิธีทานข้าวพระเมืองแก้วมีลักษณะของการใช้อำนาจพุทธคุณรักษาโรคอย่างชัดเจนกว่าพิธีทานข้าวแก้วทองและพิธีทานข้าวพระเมืองไชย จากการศึกษาคาถาบูชาข้าวพระเมืองแก้วแสดงให้เห็น

ว่าชื่อพระเมืองแก้วน่าจะหมายถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธคุณ ซึ่งถือว่าเป็น “แก้วยิ่งโลกา” สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องที่มาของพิธีกรรมว่า สมัยโบราณเกิดโรคระบาดในเมือง แก้วอย่างไรก็ไม่หาย เจ้าเมืองจึงประกอบพิธียกเมืองทั้งหมดให้เป็นสมบัติของวัด โรคระบาดจึงหายด้วยอานิสงส์การให้ทานแก่ศาสนา เมื่อโรคระบาดหายแล้วก็อพยพมาเมืองกลับคืนมา ต่อมาคนรุ่นหลังนำพิธีนี้กรรมนี้มาใช้กับคนป่วย โดยมีความเชื่อคล้ายกันคือยกจิตวิญญาณของตนให้แก่ศาสนา เพื่อให้แก้วสามประการคุ้มครอง (พระมหาสมควร คุณสัรวโร, 27 กรกฎาคม 2556, สัมภาษณ์)

ข. บริบทของการจัดพิธี

พิธีทานข้าวพระเมืองแก้วจัดขึ้นที่วัด ผู้ประกอบพิธีคือพ่อจารย์หรือขนานชาวไทลื้อและพระสงฆ์ 1 รูป เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาเผยแพร่

ค. เครื่องประกอบพิธี

สังฆทานเป็นตาราง 12 ช่อง โดยใช้ตาราง 9 ช่องเหมือนพิธีทานข้าวแก้วกองเป็นพื้นฐาน แล้วแบ่งครึ่งตามแนวทแยงเฉพาะช่องมุมทั้ง 4 ด้าน จะได้ครบ 12 ช่อง แต่ละช่องใส่เครื่องบูชา ได้แก่ ข้าวต้ม 12 มัด มัดละ 12 ห่อ ห่อหนึ่ง 12 มัด มัดละ 12 ห่อ กระจบอกน้ำ กระจบอกทราย กระจบอกข้าวเปลือก กระจบอกข้าวสาร อย่างละ 12 มัด มัดละ 12 กระจบอก ยกเว้นช่องกลางใช้มัดละ 4 กระจบอก เทียนคำคิง ไหมเงิน ไหมคำ ตุงเหล็ก ตุงทอง ช่อ ตุง ช่องละ 12 อัน/เส้น หากต้องการถวายอาหารอื่นเพิ่มเติมก็ต้องใส่ให้ครบช่องละ 12

เฉพาะช่องกลางวางตองกล้วยง่าเหือที่เขียนคาถากำกับและเขียนชื่อผู้ป่วย แล้วปูทับด้วยเสื่อผู้ป่วย ก่อนจะวางเครื่องบูชาอื่นๆข้างต้น

ขันตั้ง ประกอบด้วยเบ็ย หมาก ผ้าฮ้าขาวฮ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร เทียน 12 คู่ เงินทอง จำนวนตามความประสงค์ของผู้ป่วย

โฆงชะตา ใช้ไม้ค้ำสลิ 12 อันประกอบกัน ลวดเบ็ยและลวดหมากอย่างละ 12 อัน

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

พระสงฆ์สวดพุทธมนต์ จากนั้นพ่อจารย์กล่าวคาถาบูชาข้าวพระเมืองแก้วบทแรก จบแล้วให้ผู้ป่วย ตกหมากนั้บเท่าอายุ หรือ นับลูกประคำจำนวนรอบเท่ากับอายุของตน ระหว่างนั้นพ่อจารย์กล่าวคาถาบูชาข้าวพระเมืองแก้วต่อไปจนจบ ผู้ป่วยหยาดน้ำอุทิศบุญเป็นอันจบพิธี

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ตำราประกอบพิธีทานข้าวพระเมืองแก้ว

4.1.3.8 ทานผ้าสังฆา หรือ ทานผ้าควบบาตร

ก. วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธี

พิธีทานผ้าสังฆา หรือทานผ้าควบบาตร เป็นพิธีเพื่อเยียวยารักษาความเจ็บป่วยที่ชาวไทลื้อมักจัดให้เด็ก ในกรณีที่เด็กเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะไม่หายขาด มีขั้นตอนเรียบง่ายและใช้เวลาไม่นาน จากการศึกษาในเอกสารพบว่าในอดีตชาวไทยวนก็มีพิธีกรรมในลักษณะเดียวกันนี้ เรียกว่าพิธีสูดกัวม แต่ไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับเด็ก และไม่เป็นที่นิยม ปัจจุบันจึงกลายเป็นพิธีโบราณที่น้อยคนจะรู้จัก

ข. สถานที่ประกอบพิธี ผู้จัดและผู้เข้าร่วม

สถานที่ประกอบพิธีทานผ้าสังฆาคือทางสี่แพร่ง โดยมีฆานานชาวไทลื้อ และนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป เป็นผู้ประกอบพิธีให้แก่ผู้ป่วย

ค. เครื่องประกอบพิธี

สะดวง 4 อัน แต่ละอันใส่ข้าวห่อ กับข้าว ข้าวตอก ดอกไม้ เทียน 2 เล่ม ซ่อ 2 อัน น้ำ 1 กระบอก

ผ้าสังฆา 1 ผืน บาตร 1 ใบ ตาเหลว 4 อัน หญ้าคาเขียวผืนเป็นเกลียวผูกที่ตาเหลว ไม้เท้า 1 ด้าม

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

การประกอบพิธีทานผ้าสังฆาจะต้องทำที่ทางสี่แพร่งในเวลาเย็น เริ่มจากจุดหลุมตื้นๆ ให้ผู้ป่วยนั่ง แล้ววางสะดวงประกอบพิธีพร้อมปักตาเหลว 4 ทิศรอบตัวผู้ป่วยเป็นกรอบสี่เหลี่ยม นำบาตรครอบศีรษะผู้ป่วย นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป ยืนที่มุมปักตาเหลวด้านละรูป ถือผ้าสังฆารูปละมุมกางออกคลุมผู้ป่วย สวดเจริญพระพุทธรมณฑ์แล้วประพรมน้ำมนต์ให้ เมื่อสวดจบใช้ไม้เท้าเขี่ยกลบหลุม ญาติผู้ป่วยนำสะดวงไปทิ้งที่ชายป่าหรือที่รกร้างเป็นอันจบพิธี

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ไม่พบ

4.1.3 พิธีกรรมทางพุทธศาสนา

4.1.3.1 พิธีทานมหาปาง

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีทานมหาปางหรือพิธีเทศน์มหาชาติเป็นงานบุญที่สำคัญที่สุดของชาวไทยเชื้อสายจีน ตามปกติชาวไทยเชื้อสายจีนจะจัดประเพณีเทศน์มหาชาติช่วงออกพรรษา เรียกว่า พิธีตั้งธรรมหลวง หมายถึงพิธีเทศน์มหาชาติที่วัดและชุมชนเป็นเจ้าภาพร่วมกันจัด ส่วนพิธีทานมหาปางคือชื่อเรียกของพิธีเทศน์มหาชาติที่จัดขึ้นเป็นการส่วนตัว นิยมจัดช่วงต้นปีหรือจัดพร้อมงานบวชลูกแก้วประมาณเดือนมีนาคม เชื่อว่าได้อานิสงส์สูง⁷⁰

ชาวไทยเชื้อสายจีนเชื่อตามคติที่ปรากฏในธรรมปฐมมาลัยและหุติยมาลัยว่าผู้ที่ได้ฟังธรรมมหาชาติไม่จะเป็นการตั้งธรรมหลวงหรือทานมหาปางจะได้เกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรยและได้เข้าสู่เวียงแก้วนิพพานเป็นที่สิ้นสุด พิธีทานมหาปางหรือเทศน์มหาชาติจึงเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาของชาวไทยเชื้อสายจีน และเป็นพิธีกรรมสำหรับผู้ที่จะสมบุญบารมีมาจนถึงพร้อมเท่านั้น

ข. บริบทของการจัดพิธี

ชาวไทยเชื้อสายจีนในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเป็นเจ้าภาพจัดพิธีทานมหาปางที่บ้านของเจ้าภาพและที่วัดสันมะแพน ผู้ร่วมพิธีเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องจากต่างจังหวัดและชาวไทยยวนในพื้นที่ เนื่องจากวัดสันมะแพนไม่เคยจัดพิธีตั้งธรรมหลวงช่วงออกพรรษา และชาวไทยยวนในพื้นที่ก็ไม่เคยจัดพิธีทานมหาปาง พิธีกรรมนี้แม้จะเจ้าภาพจะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนและเป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล แต่ชาวไทยยวนก็ให้ความสนใจร่วมพิธีเพราะมีคติความเชื่อเกี่ยวกับการฟังเทศน์มหาชาติตรงกับชาวไทยเชื้อสายจีน

ค. เครื่องประกอบพิธี

พิธีทานมหาปางเป็นพิธีใหญ่มีเครื่องประกอบพิธีจำนวนมาก ชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นผู้จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีทั้งหมดตามที่จดจำมาจากมาตุภูมิ ใช้เวลาเตรียมการนานกว่า 2 เดือน เครื่องประกอบพิธีทานมหาปางมีดังนี้

⁷⁰ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า พิธีเทศน์มหาชาติของชาวไทยเชื้อสายจีนมี 3 แบบ แบบแรกคือพิธีตั้งธรรมหลวง แบบที่สองคือพิธีทานมหาปางดังอธิบายไว้ และแบบที่สามคือพิธีทานมหาปางชะกุลหรือทานมหาปางชะกุลจัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับโดยเฉพาะ

เครื่องแห่พระเจ้า คือแผ่นเงินตีและแกะลายเป็นรูปกระต่าย ตรี ขวาน ฉัตร หอก ธง และนกยูง⁷¹ เครื่องแห่พระเจ้าเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในพิธีเทศน์มหาชาติทุกรูปแบบ เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องสูงของกษัตริย์คือเวสสันดรโพธิสัตว์ ชาวไทลื้อยังเชื่อว่าอาวุธในเครื่องแห่พระเจ้าจะช่วยปกป้องคุ้มครองพระเวสสันดรจากอันตรายทั้งปวง

พัดฟ้า จามร คือพัดและขนนกยูง เป็นเครื่องสูงของกษัตริย์เช่นกัน มักจะประดับอยู่กับเครื่องแห่พระเจ้า

ไม้เท้าเหล็ก คือไม้เท้าซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าพระเวสสันดรและพระนางมัทรีต้องใช้ระหว่างเดินทางไปป่าหิมพานต์

ผาสาท สร้างเป็นหอจากไม้ไผ่ยกพื้นสูงตกแต่งด้วยผ้าขาว กระดาษฉลุลาย และแผ่นเงินตีแกะสลัก มีเรือนยอดเป็นฉัตร 5 ชั้น สำหรับพระและเณรขึ้นเทศน์ในพิธี และเชื่อว่าจะเป็นที่อาศัยของผู้ถวายในภพหน้า

สระโบกขรณี จำลองจากอ่างใส่น้ำ ใส่บัว เป็นสัญลักษณ์แทนสระบัวข้างอาศรมของพระเวสสันดร

ช้างร้อยม้าร้อย ทำจากกระดาษตัดฉลุลายเป็นรูปช้างและม้า เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์ตตสดกมหาทาน

ช้างม้าจำลอง คือช้างและม้าแกะสลักจากไม้ เป็นสัญลักษณ์แทนช้างปัจจัยนาครและม้าทรง

ฝนห่าแก้ว คือข้าวตอกดอกไม้รวมกับเหรียญเงินห่อกระดาษ เจ้าภาพและผู้ร่วมพิธีจะโปรยเพื่อเลียนแบบเหตุการณ์สำคัญในคัมภีร์ 2 เรื่อง คือ มันทธาตราช และเวสสันดรระชาดก กัณท์นคร ซึ่งมีฉากที่ฝนห่าแก้วตกลงมา

หน่อกล้วย หน่ออ้อย ใช้ประดับตกแต่งพื้นที่ประกอบพิธี สมมติเป็นป่าหิมพานต์

หัวปลีเงิน หัวปลีคำ ปลีกกล้วยห่อด้วยกระดาษเงินและกระดาษทอง สมมติเป็นต้นไม้ในป่าหิมพานต์

ต้นฝ้าย เป็นต้นไม้จำลองทำจากใยฝ้าย สมมติเป็นต้นไม้ในป่าหิมพานต์

⁷¹ จำนวนของที่อยู่ในเครื่องแห่พระเจ้าในพิธีเทศน์มหาชาติของชาวไทลื้อแต่ละถิ่นมีไม่เท่ากัน และมีของหลากหลายชนิด น้อยที่สุดที่เคยพบคือ 5 ชิ้น และมากที่สุดคือ 13 ชิ้น อย่างไรก็ตาม ของแต่ละชิ้นจะจัดอยู่ใน 4 หมวดหมู่อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เครื่องราชูปโภค อาวุธ ดอกไม้และสัตว์

ต้นเทียนเหลือง ต้นเทียนขาว เป็นต้นไม้จำลองทำจากเทียนแต่งด้วยกระดาษกระดาษทอง
บนยอดมีรวงผึ้งทำจากขี้ผึ้งและเมล็ดข้าวเปลือก สมมติเป็นต้นไม้ในป่าหิมพานต์

จ้องเงิน จ้องคำ เป็นเครื่องราชูปโภคของพระเวสสันดร

ไม้สีฟันพระเจ้า ทำจากกิ่งไม้ทูปปลายให้ฟูแทนแปรงสีฟัน ถวายเป็นเครื่องใช้สำหรับพระ
เวสสันดร

ชั้นหมากพลู

หม้อเงิน หม้อคำ ภายในใส่เงินและทองคำจริง

ต้นกล้วยพุกษีใหญ่ 6 ต้น และต้นกล้วยพุกษีน้อย 31 ต้น เป็นต้นไม้สารพัดนึก ประกอบด้วย
ธนบัตรและสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ตุ๊กลายธงชาติไทย เป็นเครื่องประกอบพิธีที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นทอขึ้นเองและตั้งใจเพิ่มเข้ามา

ตุ๊กสิบสองราศี เป็นตัวแทนชะตาเกิดของผู้ร่วมพิธีทุกคนซึ่งต้องเกิดในราศีใดราศีหนึ่ง

ช่อขาว 1,000 ช่อ เครื่องประกอบพิธีตามคติในธรรมทูตียมาลัย

ข้าวพันก้อน เครื่องประกอบพิธีตามคติในธรรมทูตียมาลัย เป็นข้าวเหนียวหนึ่งกับน้ำอ้อยหล่อ
ด้วยใบตองจำนวน 1,000 ห่อ ใช้ถวายเมื่อเริ่มเทศน์กัณฑ์เทศพร

โคมพัด เป็นโคมตั้งพื้นทรงกระบอกสูงประมาณ 80 เซนติเมตร มีกลไกใช้ความร้อนหมุน
ใบพัดโดยอัตโนมัติตลอดเวลา ใช้จุดเฉพาะพิธีช่วงกลางคืน ห้ามไม่ให้ดับ เชื่อว่าจะช่วยพัดสิ่งไม่ดี
ออกไป

โคมแก้ง เป็นโคมแขวนทรงกระบอกขนาดเล็ก ทำจากกระดาษแก้วหลายสี

โคมลอย เป็นโคมทรงกระบอกสูงประมาณ 1 เมตร ใช้จุดบูชาพระพุทธเจ้าตามคติในธรรม
มันธาตุราช

เทียน 1,000 เล่ม เครื่องประกอบพิธีตามคติในธรรมทูตียมาลัย ใช้จุดบูชาพระพุทธเจ้าตอน
เทศน์ธรรมคาถาพัน

ประทีปคา 1,000 ดวง เครื่องประกอบพิธีตามคติในธรรมทูตียมาลัย เป็นก้านไม้ไผ่พันด้วย
ด้ายดิบชุบน้ำมัน ใช้จุดบูชาตามจำนวนคาถาในธรรมมหาชาติแต่ละกัณฑ์

ประทีปตินกา 1,000 ดวง เป็นเทียนขนาดเล็ก ใส้เทียนฉีกเป็น 3 ขา เหมือนตินกา ใช้จุดบูชา
แม่กาเผือกผู้ให้กำเนิดพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ตามตำนานเรื่องกาเผือก

ต้นแปก 2 ต้น เป็นเสาไม้สนสูงประมาณ 3 เมตร หุ้มด้วยผ้าดิบ ใช้จุดบูชาพระศรีอารีย
เมตไตรย

กองหลัว 1 กอง เป็นกองฟืนใช้จุดเพื่อบูชาพระนางมัทรี ระลึกถึงคุณความดีของพระนาง
มัทรีที่คอยก่อกองไฟหุงหาอาหารให้แก่พระเวสสันดรตลอดเวลาที่อยู่ในป่า

บั้งไฟดอก หรือดอกไม้ไฟ เป็นดอกไม้ไฟที่ชาวไทลื้อประดิษฐ์ขึ้นเอง สำหรับจุดแทนดอกไม้
พันดอกตามคติจากธรรมมาลัยปลาย โดยอนุโลมว่าสะเก็ดไฟที่แตกปะทุออกจากดอกไม้ไฟจำนวนนับ
ไม่ถ้วนคือดอกไม้

ต้นดอก 2 ต้น เป็นต้นไม้จำลอง ประดิษฐ์จากกระดาษ ต้นหนึ่งกลีบเหลืองเกสรขาวเป็นของ
ผู้ชาย อีกต้นหนึ่งกลีบขาวเกสรเหลืองเป็นของผู้หญิง

ต้นเงิน เป็นต้นไม้จำลอง ใบทำจากแผ่นเงินตีเป็นรูปสัตว์หลายชนิด เป็นสัญลักษณ์แทนสรรพ
สัตว์บนโลก และถือว่าได้อุทิศส่วนกุศลในพิธีทานมหาปางให้แก่สัตว์ต่างๆ ด้วย

ขอใบโกศและดอกไม้ สำหรับใส่ขันบูชาในพิธี

ของถวายทานอื่นๆ ตามศรัทธา เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องครัว ของใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
 ฯลฯ

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

การประกอบพิธีทานมหาปางใช้เวลา 1-5 วัน⁷² มีรายละเอียดพิธีกรรมตามลำดับ ดังนี้

1) เชิญพระอุปคุต วันก่อนเริ่มพิธีทานมหาปางจะต้องทำพิธีเชิญพระอุปคุตมาเพื่อปกป้อง
รักษาพิธีกรรมให้ราบรื่นไร้อุปสรรค ตามความเชื่อของชาวไทลื้อ พระอุปคุตเป็นพระอรหันต์เถระผู้มี
ฤทธิ์มาก มีทั้งหมด 8 องค์ 4 องค์ละสังขารไปแล้ว เหลืออีก 4 องค์ยังมีชีวิตอยู่ใต้บาดาล ด้วยเหตุนี้
จึงต้องไปเชิญพระอุปคุตที่ริมฝั่งแม่น้ำ โดยเก็บก้อนหินจากแม่น้ำมาเป็นตัวแทนพระอุปคุต แล้ว
อัญเชิญไปไว้ยังหออุปคุตในสถานที่ประกอบพิธี ภายในหออุปคุตจะมีเครื่องอัญฐะบริขาร ดอกไม้ และ

⁷² ระยะเวลาประกอบพิธีจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่าจะเลือกธรรมมหาชาติสำนวนใดมาเทศน์
และเลือกธรรมที่ใช้เทศน์ประกอบก็เรื่อง หากเลือกมหาชาติสำนวนที่มีพรรณนาโวหารยาวและเลือกธรรมประกอบ
หลายเรื่องก็จะใช้เวลาเทศน์นานขึ้น

เทียนบูชา เมื่อเสร็จสิ้นพิธีก็จะเชิญหินพระอุทิศกลับไปคืนที่แม่น้ำเดิม (แสงจ้อย, 1 มกราคม 2554, สัมภาษณ์)

2) ขับอุ้นคร้วทาน⁷³ คือการขับลื้อก่อนแห่เครื่องประกอบพิธีทั้งหมดไปที่วัด เชื่อว่าการขับลื้อจะช่วยไล่สิ่งไม่ดีออกจากคร้วทาน ของที่จะนำไปทำบุญจะได้บริสุทธิ์ (คาดคำ วงษา, 12 มีนาคม 2556, สัมภาษณ์) เนื้อหาคำขับกล่าวถึงสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำมาถวายในพิธีทานมหาปาง อานิสงส์ผลบุญที่จะได้รับจากการทำบุญในครั้งนี้ และสุดท้ายขับปันพรให้แก่เจ้าภาพกับผู้ร่วมงาน เพื่อสร้างสิริมงคล

3) แห่คร้วทาน หลังจากจบการขับลื้อ ผู้ร่วมงานตั้งขบวนแห่เครื่องประกอบพิธีทั้งหมดไปที่วัด มีเจ้าภาพถือพานใส่ธรรมเรื่องมหาชาติเดินนำขบวน ตามด้วยวงดนตรีกลองมอญแบบไทลื้อ และเครื่องประกอบพิธีที่เคยกล่าวไว้ เกือบทุกคนสวมชุดพื้นเมืองไทลื้อซึ่งมักจะใส่เฉพาะโอกาสสำคัญ กลุ่มชาวไทยยวนซึ่งไม่ได้ร่วมขบวนด้วย มารอรับหน้าวัดและช่วยโปรยข้าวตอกดอกไม้ ขบวนคร้วทานแห่รอบวิหารสามรอบ แล้วนำเครื่องประกอบพิธีเข้าภายในวิหาร

4) ทานพระธาตุจุฬามณี เจ้าภาพและผู้ร่วมงานช่วยกันก่อทรายสมมติเป็นพระธาตุจุฬามณี พร้อมพระธาตุบริวาร 108 องค์ ประดับตกแต่งพระธาตุด้วยเทียนและช่อข้าวอย่างละ 108 ยอดพระธาตุปักตุงลายธงชาติไทย แล้วโยงสายสิญจน์จากยอดตุงเข้าไปในวิหาร ผูกกับคิ้วทานและโยงไปยังพระประธานเป็นลำดับสุดท้าย พระธาตุจุฬามณีนี้สร้างขึ้นตามฉากในธรรมปฐุมมาลัยและทุติยมาลัย ซึ่งพระมาลัยได้เดินทางไปนมัสการพระธาตุจุฬามณีบนแดนสวรรค์และได้พบพระโพธิสัตว์ผู้จะจุติเป็นพระศรีอารยเมตไตรยในอนาคต ผู้ร่วมงานชาวไทลื้อทุกคนจะต้องจุดเทียนสักการบูชาพระธาตุจุฬามณีและหยาดน้ำก่อนเข้าไปในวิหาร เพื่อขออโหสิกรรมต่อเจ้ากรรมนายเวร เป็นการชำระตัวตนและจิตใจให้บริสุทธิ์ก่อนร่วมพิธีทานมหาปาง

5) พระสงฆ์สวดชุมนุมเทวดา เทศน์ธรรมนิพพานสูตรซึ่งเป็นธรรมอุทิศ ผู้ฟังหยาดน้ำอุทิศให้เทวดาทิ้งปวง เมื่อเทศน์จบเจ้าภาพและผู้ฟังบางส่วนช่วยกันตีฆ้องเป็นสัญญาณบอกแก่เทวดา

พิธีกรรมในวันแรกจบลงหลังจากแห่คิ้วทานและทานพระธาตุ พิธีลำดับต่อไปจะเริ่มในเช้าวันใหม่ ระหว่างนี้เจ้าภาพจะต้องอาศัยอยู่ที่วัดจนกว่าจะเสร็จสิ้นพิธี

6) เทศน์ธรรมประกอบ พ่อจารย์นิมนต์พระสงฆ์และเณรขึ้นผาสาทเทศน์ธรรมที่ละผูกตั้งแต่รุ่งเช้าจนถึงกลางดึก รวม 15 ผูก เริ่มต้นจาก ธรรมบารมี ธรรมเรื่องแรกที่จะต้องเทศน์ก่อนธรรมเรื่อง

⁷³ คร้วทาน หรือที่ชาวไทลื้อออกเสียงว่า โค-ตาน หมายถึง สิ่งของที่จะนำไปถวายวัดเป็นทาน ในที่นี้คือเครื่องประกอบพิธีทานมหาปางทั้งหมด

อื่นทั้งหมด ตามคติของชาวไทลื้อว่า *ธรรมบารมีเป็นเค้าแห่งธรรมทั้งมวล*⁷⁴ ตามด้วย *อุณหัสนะวิชัย*⁷⁵ *อานิสงส์ติปิฎก*⁷⁶ *วินัยปิฎก*⁷⁷ *สุตตันตชาดก*⁷⁸ *อภิธรรมชาดก*⁷⁹ *เตโชยาโมผูกตัน* *เตโชยาโมผูกสอง* *เตโชยาโมผูกปลาย*⁸⁰ *ปฐมมัลล*⁸¹ *คาถาพัน*⁸² *ทุติยมัลล*⁸³ *ฉัททันต์ชาดก*⁸⁴ *กาเผือก*⁸⁵ และ *มันธราชูราช*⁸⁶

ธรรมที่เทศน์ในวันนี้ยังไม่ใช่ธรรมเรื่องมหาชาติ แต่เป็นธรรมที่ใช้เทศน์ประกอบการเทศน์มหาชาติตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อ มีทั้งธรรมย่อย ธรรมเรื่อง และธรรมชาตา เฉพาะธรรมที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กับเรื่องมหาชาติหรือขั้นตอนในพิธี คือ *ปฐมมัลล* *ทุติยมัลล* *คาถาพัน* *กาเผือก* และ

⁷⁴ อ่านบทที่ 3

⁷⁵ อ่านเรื่องย่อในบทที่ 3

⁷⁶ *อานิสงส์ติปิฎก* กล่าวอธิบายองค์ประกอบของพระไตรปิฎกว่ามีเนื้อหาว่าด้วยอะไรบ้าง และอานิสงส์ของการฟังเทศน์พระไตรปิฎกซึ่งจะนำไปสู่นิพพาน

⁷⁷ *วินัยปิฎก* กล่าวอธิบายศีลของพระสงฆ์ และการปฏิบัติตนที่เข้าข่ายอาบัติข้อต่างๆ

⁷⁸ *สุตตันตชาดก* กล่าวถึงพระนางปชาบดีโคตมีถวายจีวรแก่พระพุทธเจ้า แล้วอธิบายอานิสงส์ของการถวายทานแด่พระอริยบุคคลระดับต่างๆ

⁷⁹ *อภิธรรมชาดก* กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเทศน์พระอภิธรรมทั้ง 7 โปรตพระพุทธมารดาบนสวรรค์ และอานิสงส์ของการฟังพระอภิธรรม

⁸⁰ *เตโชยาโม* เป็นธรรมเรื่อง กล่าวถึงสามภรรยา 2 คู่ คู่แรกรักใคร่กลมเกลียวกันดี ภรรยาเชื่อฟังและอยู่ดีโอวาทของสามี ทำให้ครอบครัวรุ่งเรือง ส่วนคู่ที่สองภรรยาปากร้าย ไม่เชื่อฟังคำสามี ทำให้ครอบครัวต้องตกอับในท้ายที่สุด

⁸¹ *ปฐมมัลล* กล่าวถึงพระมาลัยขึ้นไปนมัสการพระชาติมหาจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบเทวบุตรต่างๆ ซึ่งบอกเล่าคุณความดีที่ตนเคยกระทำเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ทำให้ได้มาเกิดในแดนสวรรค์

⁸² *คาถาพัน* เป็นคาถาบาลีจากธรรมเรื่องเวสสันดรชาดกซึ่งกล่าวกันว่ามีความไพเราะมากที่สุดในชาดกทั้งหมด 1,000 คาถา

⁸³ *ทุติยมัลล* กล่าวถึงพระมาลัยได้พบกับพระโพธิสัตว์เทวบุตร ซึ่งจะมาจุติเป็นพระศรีอาริยมุตไตรยในภายหน้า พระโพธิสัตว์ได้ฝากพระมาลัยไปบอกชาวโลกว่าถ้าอยากเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมุตไตรยจะต้องฟังธรรมมหาชาติให้ครบ 13 กัณฑ์ภายใน 1 วัน 1 คืน และต้องถวายเครื่องประกอบพิธีต่างๆ อย่างละหนึ่งพัน

⁸⁴ *ฉัททันต์ชาดก* เป็นธรรมชาตาปี ประจำปีเมื่อด (มะแม) ซึ่งเป็นปีเกิดของเจ้าภาพ ถวายเพื่อค้ำนามของตน กล่าวถึงพญาช้างโพธิสัตว์ได้สละงาเป็นทานแก่นายพราน

⁸⁵ *กาเผือก* กล่าวถึงแม่กาเผือกผู้ให้กำเนิดพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ และเป็นที่มาของการจุดประทีปดินกาเพื่อบูชาแม่กาเผือก

⁸⁶ *มันธราชูราช* กล่าวถึงพระยามันธราชูราชถวายดอกไม้ไฟเป็นพุทธบูชา เป็นที่มาของการจุดดอกไม้ไฟในพิธีทานมหาปาง

มันธาตุราช ระหว่างที่พระเทศน์ธรรม 5 เรื่องนี้ เจ้าภาพและผู้ฟังก็จะดำเนินการบางอย่างร่วมด้วย ดังนี้

ปฐมมาลัย และทุติยมาลัย เจ้าภาพและผู้ฟังจุดประทีปคาเท่าจำนวนคาถาในธรรม นำไปบูชาที่พระธาตุทรายจุฬามณี

คาถาพัน เจ้าภาพและผู้ฟังช่วยกันจุดเทียน 1,000 เล่ม ที่ด้านนอกวิหารเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าและพระคาถาในธรรม มีเงื่อนไขว่าต้องจุดให้ครบทุกเล่มก่อนพระเทศน์คาถาพันจบ หลังจากนั้นจึงสูมาควทานโดยใช้น้ำส้มป่อยประพรมบนควทานทั้งหมด เชื่อว่าน้ำส้มป่อยมีฤทธิ์ชำระล้างควทานให้บริสุทธิ์

กาเผือก เจ้าภาพและผู้ฟังช่วยกันจุดประทีปดินกาหรือผางประทีปจำนวน 1,000 ดวง นำมาตั้งเรียงตั้งแต่หน้าทางเข้าวัดไปจนรอบวิหาร เพื่อบูชาแม่กาเผือกตามเนื้อเรื่องธรรม

มันธาตุราช กลุ่มผู้ชายช่วยกันจุดบั้งไฟดอก หรือดอกไม้ไฟที่ทำขึ้นเองเพื่อใช้สะเก็ดดอกไม้ไฟแทนดอกไม้ 1,000 ดอก ตามคติในธรรมทุติยมาลัย และเป็นวิธีการบูชาพระพุทธเจ้าตามเนื้อเรื่องมันธาตุราช

นอกจากกิจกรรมข้างต้นซึ่งต้องปฏิบัติพร้อมๆ กับการเทศน์ธรรมเรื่องนั้นๆ ยังมีกิจกรรมอย่างอื่นที่ปฏิบัติแทรกระหว่างการพักช่วงเทศน์ธรรม คือ การจุดเทียนบูชาพระธาตุจุฬามณี การจุดไฟกองหลักระลึกถึงคุณความดีของพระนางมัทรี การจุดไฟต้นแปกและเวียนเทียนรอบต้นแปกเพื่อบูชาพระศรีอาริยมตไตรย และการฟ้อนเชิงอวดลีลากันของกลุ่มผู้ชาย

การเทศน์สิ้นสุดลงก่อนเที่ยงคืน ผู้ร่วมงานช่วยกันหุงและห่อข้าวพันก้อนเตรียมสำหรับใช้ในพิธีกรรมช่วงต่อไป

7) เทศน์ธรรมมหาชาติ 13 กัณฑ์ เริ่มต้นหลังเที่ยงคืนตามลำดับ คือ *ทศพร หิมมัทพพานต์ ทานขันธุ์ วนปเว ชูจก จุลพน มหาพน กุมมาร มัทรี ลักขิตี ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นคร*⁸⁷ ระหว่างที่เทศน์ธรรมมหาชาติเจ้าภาพจะต้องจุดประทีปคาเท่าจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ กัณฑ์ที่มีพิธีหรือกิจกรรมประกอบด้วยระหว่างเทศน์ หรือมีลักษณะพิเศษ คือ

ทศพร เมื่อเริ่มต้นเทศน์กัณฑ์ทศพรจะมีพิธีใส่ข้าวพันก้อน ผู้ร่วมพิธีถือห่อข้าวพันก้อนที่เตรียมไว้พร้อมด้วยดอกไม้บูชา นั่งล้อมวงรอบพานขนาดใหญ่ ทันทีที่พระตั้งต้นสวดบทนำว่า “นะโม ตัสสะ” เมื่อพระเอ่ยถึงคำว่า “ตัส” ผู้ร่วมพิธีทุกคนก็พุ่งเข้าไปใส่ข้าวพันก้อนลงในบาตรพร้อมกัน ถือ

⁸⁷ ชื่อกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ เขียนตามชื่อภาษาไทย

คิดว่า การใส่ข้าวพันก้อนเมื่อพระเทศน์คำว่า “ตัส” เท่ากับการ “ตัด” วัฏฏะสงสารเพื่อหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, 2 มกราคม 2554, สัมภาษณ์) และยิ่งเชื่อว่าผู้ที่ใส่ข้าวพันก้อนลงบาตรได้คนแรกจะได้ไปเกิดเป็น “แม่พระเจ้า” หรือพุทธมารดาองค์ใดองค์หนึ่งในอนาคต (เกียง อนุวงศ์, 3 มกราคม 2554, สัมภาษณ์)

กุมาร ผู้ร่วมพิธีกล่าวสาธุและโปรยข้าวตอกดอกไม้พร้อมกัน เมื่อพระเทศน์ถึงฉากที่พระเวสสันดรสำเร็จบุตรทานบารมี

มัทรี เป็นกัณฑ์ที่ยาวที่สุดในบรรดาธรรมมหาชาติ ใช้เวลาเทศน์นานเกือบ 3 ชั่วโมง เพราะเทศน์ด้วยทำนองพิเศษเรียกว่า มัทรีร้องขวัญ ซึ่งต้องเอื้อนซ้ำๆ ในฉากที่พระเวสสันดรเรียกขวัญพระนางมัทรีให้ฟื้นคืนจากวิสัจจะภาพ ในกัณฑ์นี้จะมีพิธีใส่พานแก้ว โดยนำช่อขาว สรววดอก ข้าวตอกดอกไม้ รูป เทียนและข้าวเหนียวใส่ลงในขันสำหรับบูชาพระรัตนตรัย

ลักขัตติ ผู้ร่วมพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้พร้อมกันแทนฝนโบกขรพรรษ เมื่อพระเทศน์ถึงฉากที่ฝนโบกขรพรรษตกลงมาปลูก 6 กษัตริย์และข้าราชการบริพารให้ฟื้นจากวิสัจจะภาพ

กัณฑ์นคร เป็นกัณฑ์สุดท้ายของเรื่องมหาชาติ ตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อจะต้องให้เกียรติเจ้าอาวาสเทศน์กัณฑ์นี้เท่านั้น และเป็นกัณฑ์ที่ผู้ฟังรอยยิ้มมากที่สุดเพราะเมื่อเทศน์มาถึงฉากจบซึ่งพระเวสสันดรเสด็จคืนสู่เมืองและเกิดฝนท่าแก้วตกลงมา ผู้ฟังจะช่วยกันโปรยฝนท่าแก้วที่เตรียมไว้แล้วเก็บเงินฝนท่าแก้วกับขนมที่ปะปนมากลับไปเพื่อเป็นสิริมงคล

หลังจากเทศน์มหาชาติจบ 13 กัณฑ์ โดยจะไปสิ้นสุดในช่วงบ่ายหรือค่ำของวันถัดไปขึ้นอยู่กับความยาวของสำนวนธรรม พระสงฆ์เทศน์ธรรมอันสงฆ์เสสสันดรจะเป็นผู้สุดท้ายของการเทศน์ธรรมในพิธีทานมหาปาง ผู้ร่วมพิธีหยาดน้ำอุทิศส่วนกุศล เป็นอันจบพิธีที่จัดในพื้นที่วัด

8) เจ้าภาพหนีออกจากบ้าน ขั้นตอนสุดท้ายของพิธีทานมหาปาง คือ เจ้าภาพจะสวมเสื้อผ้าเก่าแล้วออกจากที่อยู่ของตนไปอาศัยที่อื่นชั่วคราว⁸⁸ เพื่อเลียนแบบเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรถูกขับออกจากเมือง เมื่อผ่านไป 3-7 วัน ลูกหลานจะทำที่เป็นนอกตามหาจนพบแล้วมอบเสื้อผ้าชุดใหม่ให้

⁸⁸ มักเป็นสถานที่ที่เจ้าภาพเตรียมการไว้แล้ว บางคนถือคติว่าต้องหนีข้ามแม่น้ำ ข้ามเมือง ยิ่งไปไกลยิ่งดี อันนึ่งสัมาก เพราะพระเวสสันดรก็พลัดพรากจากเมืองไปไกลเช่นกัน ขั้นตอนเจ้าภาพหนีออกจากบ้านไปอยู่บ้านนี้ เจ้าภาพจะต้องออกไปอยู่ที่อื่น 3 วัน 7 วัน บางคนถือคติจนกว่าจะครบกำหนด บางคนถือคติว่าต้องหนีข้ามแม่น้ำอย่างน้อย 1 สาย เพื่อแสดงความยากลำบากในการเดินทาง ถ้าเป็นธรรมเนียมของชาวไทลื้อที่ลืบสองพันนา หลังจากกลับมาแล้วเจ้าภาพจะต้องเผาเสื้อผ้าชุดเก่าทิ้งด้วย

เจ้าภาพพลัดเปลี่ยนพร้อมกับเชิญให้กลับคืนบ้านเรือนของตน เช่นเดียวกับพระเจ้ากรุงสุโขทัยแต่งทัพไปรับพระเวสสันดรกลับเมือง เมื่อเจ้าภาพกลับถึงบ้านจึงถือว่าพิธีทานมหาปางจบลงอย่างสมบูรณ์

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ธรรมมหาชาติ 13 ผูก และธรรมประกอบอื่นๆ แล้วแต่เจ้าภาพ

4.2 พิธีกรรมของคนพลัดถิ่นชาวไทยที่ปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

นอกจากพิธีกรรมที่ชาวไทยพลัดถิ่นสืบทอดมาในกลุ่มของตนซึ่งอาจจะเป็นวัฒนธรรมร่วมกับพิธีกรรมของชาวไทยยวนบ้างหรือไม่ก็ตาม ยังมีประเพณีพิธีกรรมอีกหลายอย่างที่ชาวไทยพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับชาวไทยยวนในพื้นที่ในวาระโอกาสเดียวกันและปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ นอกพื้นที่ ได้แก่ ปอยสังขาร หรือ สงกรานต์ ทานธรรมเช้าวัสสา เปตพลี ทานก่วยสลาก และปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร

4.2.1 พิธีกรรมทางพุทธศาสนา

4.2.1.1 ปอยสังขาร หรือ สงกรานต์

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

ประเพณีสงกรานต์ หรือที่ชาวไทยลื้อเรียกว่าปอยสังขาร เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนเข้าสู่ศักราชใหม่ตามสุริยคติ ตรงกับวันที่ 13-16 เดือนเมษายน หรือเดือน 6 ของชาวไทยลื้อ หรือเดือน 7 ของชาวไทยยวน แต่ละวันเรียกว่า วันสังขารล่อง วันเนา วันพญาวันมา และวันปากปี 4 วันตามลำดับ หากปีใดมี 366 วัน จะนับวันเนาเพิ่มอีก 1 วัน ในช่วงปอยสังขารนี้ชาวไทยลื้อจะร่วมกันทำบุญในโอกาสขึ้นปีใหม่ รดน้ำสุมาคารวะผู้ใหญ่ เพื่อความเป็นสิริมงคล ส่งเคราะห์คนและบ้านเพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคล

ข. บริบทของการจัดพิธี

งานปอยสังขารเป็นประเพณีร่วมของกลุ่มชาวไทยยวนและชาวไทยลื้อพลัดถิ่น พิธีกรรมบางอย่าง ได้แก่ ทานพระธาตุทราย สรงน้ำพระ ส่งเคราะห์บ้าน รดน้ำสุมาคารวะผู้ใหญ่ของชุมชน จะจัดร่วมกันที่วัดซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนรวม พิธีกรรมบางอย่าง ได้แก่ บูชาข้าวหลักเคราะห์ รดน้ำสุมาคารวะญาติผู้ใหญ่ และกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ อื่นๆ จะปฏิบัติตามธรรมเนียมของตน

ค. เครื่องประกอบพิธี

พิธีทานพระธาตุทราย ทรายสะอาด ตุง 12 ราศี ตุงผีเผดหรือตุงรูปคน สะตวงบูชาประกอบด้วยอาหารต่างๆ เช่น ข้าวต้ม กล้วย ขนมดอกส้อ เทียน 1 คู่ ช่อขาว 1 คู่ และดอกไม้บูชา

พิธีสงฆ์ น้ำพระ น้ำสัมน้ำสำหรับสงฆ์น้ำพระ

พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ สะตวงบูชาข้าวหลักเคราะห์เหมือนพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ยามเจ็บป่วย แต่เปลี่ยนข้าว 9 ก้อน เป็นข้าว 12 ก้อน เรียกว่า ข้าวคู่ปี ตามจำนวนเดือนใน 1 ปี

พิธีส่งเคราะห์บ้าน ธรรมชัยยะสังคหะ 1 ผูก ใช้ร่วมกันทั้งหมู่บ้าน สะตวงส่งเคราะห์ ประกอบด้วย อาหารเล็กน้อย ซอขาว ดอกไม้บูชา เศษดินหรือหยากไย่ในบริเวณบ้าน ทรายสะอาด 1 ชั้น เสื้อผ้าของตัวเองและคนในครอบครัว

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

ประเพณีปอยสังขารระหว่างวันที่ 13-16 เดือนเมษายน มีพิธีกรรมตามลำดับ ดังนี้

วันที่ 13 เมษายน เรียกว่าวันสังขารล่อง ถือว่าเป็นวันสิ้นสุดศักราชเก่า

วันที่ 14 เมษายน เรียกว่าวันเนา เป็นวันเก็บกวาดทำความสะอาด เตรียมประกอบอาหารหรือขนม สิ่งของต่างๆ ที่จะต้องใช้ในพิธี ทางวัดจะเตรียมกองทรายไว้ส่วนหนึ่งสำหรับผู้ร่วมพิธีทำบุญถวายได้ตามศรัทธา แต่กลุ่มชาวไทลื้อยังคงไปตักทรายสะอาดที่แม่น้ำแม่ลาวนำมาร่วมทานพระธาตุทรายด้วย ก่อนเที่ยงคืนจะมีการจุดประทัดเพื่อไล่สิ่งอัปมงคลรับวันพญาวันมา

วันที่ 15 เมษายน เรียกว่าวันพญาวัน ช่วงเช้าของวันนี้จะมีการทานพระธาตุทราย โดยนำเครื่องประกอบพิธีข้างต้นไปถวายที่กองทราย น้อมจิตขอโทษกรรมและอุทิศกุศลต่อสรรพสัตว์ที่เคยฆ่าเคยทำร้าย ชาวไทลื้อเชื่อว่าเม็ดทรายเป็นสิ่งบริสุทธิ์ และการทานพระธาตุทรายเป็นการชำระบาปชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ หลังจากนั้นจะเริ่มพิธีทานข้าวพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน คือการใส่บาตรพระสงฆ์ด้วยข้าว แล้วร่วมฟังเทศน์เกี่ยวกับที่มาของประเพณีปอยสังขาร เวรทานพระธาตุทราย และสงฆ์น้ำพระเป็นลำดับสุดท้าย

วันที่ 16 เมษายน เรียกว่าวันปากปี ในช่วงรุ่งเช้า ชาวไทลื้อจะประกอบพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ซึ่งเป็นพิธีส่วนตัวที่วัด ช่วงสายมีพิธีส่งเคราะห์ร่วมกันทั้งหมู่บ้าน มีพ่อจารย์ชาวไทยยวนเป็นผู้ดำเนินพิธีส่งเคราะห์ เทศน์ธรรมชัยยะสังคหะแล้วถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่วัด รดน้ำดำหัวพ่อจารย์ชาวไทยยวน จากนั้นผู้ร่วมพิธีนำเสื้อผ้าที่เตรียมมาสะบัด เขย่า แล้วนำสะตวงส่งเคราะห์รวมกันไปที่ชายป่านอกเขตหมู่บ้าน

ในวันเดียวกันนี้ชาวไทลื้อมีธรรมเนียมกันต่อ หรือรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ เป็นวันที่ลูกหลานจะนำเสื้อผ้าใหม่ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ พร้อมเทียน 1 คู่ และดอกไม้บูชา ไปมอบให้ญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวของตน ญาติผู้ใหญ่จะผูกข้อมือและอวยพรแก่ลูกหลาน

นอกจากนี้ ในช่วงปอยสังขาร ชาวไทลื้อพลัดถิ่นแต่ละครอบครัวจะประกอบอาหารมงคลเป็นกรณีพิเศษ เพื่อรับประทานระหว่างเทศกาล ได้แก่ แกงขนุน ส้มผักกุ่ม ขนมหอกส้อ ขนมห้อย ข้าวต้ม เขาควาย อาหารบางอย่างมีคติความเชื่อ เช่น วันที่ 16 จะต้องรับประทานแกงมะหนูน หรือแกงขนุน เพราะจะหนุนให้มีเงินทอง มีอาหารการกินดีตลอดปี ต้องรับประทานส้มผักกุ่ม เพราะจะช่วย “กุ่มปี กุ่มเดือน” หรือ คุ่มครองให้อยู่ดีมีสุข และในเช้าวันที่ 16 เมื่อไปทำบุญที่วัด ก็ต้องใช้ใบผักกุ่มเป็นเครื่องบูชาด้วย เป็นต้น (นางออร พรชัย, 13 เมษายน 2556, สัมภาษณ์)

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ธรรมชัยยะสังคหะ

4.2.1.2 ทานธรรมเข้าวัดสทา

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

พิธีทานธรรมเข้าวัดสทาเป็นพิธีร่วมระหว่างพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยยวนและชาวไทลื้อ เพื่อถวายธรรมแก่วัดและร่วมทำบุญฟังเทศน์ตลอดช่วงเข้าพรรษาซึ่งเริ่มต้นประมาณกลางเดือนกรกฎาคมถึงปลายเดือนตุลาคม รวมระยะเวลาประมาณ 3 เดือน หรือ 12 วันพระ

ข. บริบทของการจัดพิธี

ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนหมู่บ้านร่วมโพธิ์ทองและสันมะแพนร่วมกันเป็นเจ้าภาพถวายธรรมที่วัดสันมะแพน โดยประชุมกันเลือกเจ้าภาพ 1 คนหรือ 1 ครอบครัว ต่อธรรม 1 ผูก ต่อ 1 วันพระ

ค. เครื่องประกอบพิธี

ธรรมเรื่องจำนวน 1 เรื่อง โดยเลือกเรื่องที่ยาว 10-15 ผูกจบ เพื่อถวายและเทศน์ในวันพระครั้งละ 1 ผูก ได้ตลอดทั้งพรรษา ธรรมแต่ละผูกจะถวายพร้อมปัจจัยไทยธรรมตามกำลังศรัทธาของเจ้าภาพแต่ละวันพระ

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

ก่อนถึงวันเข้าพรรษา เจ้าอาวาสวัดสันมะแพนและคนในหมู่บ้านจะประชุมตกลงกันว่าต้องการเลือกธรรมเรื่องใดมาถวาย หรือบางครั้งเจ้าอาวาสก็เป็นผู้เลือกเอง หลังจากนั้นจะเลือกเจ้าภาพถวายธรรมในแต่ละวันพระ เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวไทลื้อเป็นฝ่ายกระตือรือร้นขันอาสาเป็นเจ้าภาพทุกผูก เมื่อถึงวันพระแต่ละครั้ง เจ้าภาพจะนำคัมภีร์ผูกที่รับผิดชอบแต่งครวทานมาถวาย ผู้ที่

ไม่ได้เป็นเจ้าของภาพสามารถร่วมทานธรมย่อยหรือธรมชาติได้ตามศรัทธา พระสงฆ์หรือเณรจะเทศน์ธรมให้ในคราวเดียวกับธรมเรื่องหลักของวันพระนั้น

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ธรมเรื่องขนาดยาวประมาณ 10-15 ผูกจบ เช่น *สุพรมโมกชากุมมาร เจ้าบุญหลง ชิวหา ลีนคำ* เป็นต้น

4.2.1.3 เปตพลี

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

เปตพลีเป็นพิธีกรรมที่จัดระหว่างเช้าพรรษาในเดือน 12 เพ็ญของทางเหนือ หรือประมาณเดือนกันยายน เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับซึ่งชาวไทยยวนและชาวไทลื้อเชื่อตรงกันว่าในช่วงเวลานี้วิญญาณจะได้รับการปล่อยตัวจากนรกภูมิเพื่อมารับบุญกุศลที่ญาติพี่น้องอุทิศให้ เมื่อได้รับผลบุญแล้วก็สามารถพ้นจากนรกและไปสู่สวรรค์ได้

ข. บริบทของการประกอบพิธี

ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนร่วมกันประกอบพิธีที่วัดสันมะแพน ผู้ดำเนินพิธีและประกอบพิธีคือพ่อจารย์ชาวไทยยวน และพระสงฆ์ทั้งจากวัดสันมะแพนและวัดอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง

ค. เครื่องประกอบพิธี

ธรมอุทิศตามที่ต้องการถวาย ชาวไทลื้อนิยมเรื่อง *มาลัยโผด มหาวิบาก และธรมอุทิศไปหาผู้ตาย (อานิสงส์ส่งข้าว เศรษฐีส่งข้าว)* พร้อมเครื่องไทยธรม ของอุปโภคบริโภคที่ต้องการอุทิศให้ผู้ล่วงลับ

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

พิธีเปตพลีใช้เวลาเกือบตลอดวัน ในช่วงเช้าจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ใส่บาตรอาหารคาวหวานและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ แต่พระสงฆ์ โดยระบุชื่อผู้ล่วงลับเพื่อให้พระสงฆ์สวดอุทิศให้บุคคลที่ต้องการโดยเฉพาะ หลังจากนั้นจึงประกอบพิธีใส่ข้าวบาตรและถวายสังฆทาน พระสงฆ์จะเทศน์ธรมเรื่อง *เปตพลี* 1 ผูก หยาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ ช่วงบ่ายจะเป็นการถวายและเทศน์ธรมอุทิศทั้งหมดที่ผู้ร่วมพิธีแต่ละคนเลือกมาเอง

สิ่งที่สังเกตได้ระหว่างขั้นตอนการประกอบพิธีคือ เมื่อถวายทานเสร็จแล้วชาวไทยเชื้อสายหลายคน จะออกไปหยาดน้ำอุทิศส่วนกุศลที่นอกเขตวัดตามความเชื่อว่าวิญญาณผู้ตายที่ตายโหงจะไม่สามารถเข้าเขตวัดได้ จึงต้องออกไปอุทิศบุญให้นอกวัด ในขณะที่ชาวไทยยวนไม่เข้าใจเหตุผลนี้ หลายคนมองว่าชาวไทยเชื้อไม่เข้าใจธรรมเนียม อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในเอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา ความคิดนี้ก็เป็นคติของชาวไทยยวนสมัยก่อนเช่นกัน (มณี พยอมยงค์, 2547, p. 199) แต่ความเชื่อของชาวไทยยวนในพื้นที่วิจัยอาจจะคลายลงในสมัยปัจจุบัน ขณะที่ชาวไทยเชื้อยังคงเคร่งครัดกับความเชื่อมากกว่า

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ธรรมอุทิศเรื่องต่างๆ เช่น *เปตพลี มาลัยโผด มหาวิบาก* ฯลฯ

4.2.1.4 ทานก๋วยสลาก

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

การทานก๋วยสลาก หรือ การทานสลากภัต ที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองจัดขึ้นช่วงหลังออกพรรษา เพื่อทำบุญถวายปัจจัยไทยธรรมต่างๆ แต่พระสงฆ์และเณรโดยไม่เจาะจงบุคคล ตามธรรมเนียมทั้งชาวไทยเชื้อและชาวไทยยวน หากปีใดไม่จัดพิธีทานก๋วยสลาก จะจัดพิธีตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติแทน แต่ที่วัดสันมะแพนเลือกจัดพิธีทานก๋วยสลากมาโดยตลอด เนื่องจากจัดเตรียมพิธีสะดวกกว่าและใช้งบประมาณน้อยกว่า

ข. บริบทของการจัดพิธี

ชาวไทยเชื้อและชาวไทยยวนในพื้นที่ร่วมกันประกอบพิธีที่วัดสันมะแพน กลุ่มชาวไทยเชื้อรับอาสาจัดโรงทานประกอบอาหารให้แก่ผู้มาร่วมงาน โดยให้เหตุผลว่าจะได้อานิสงส์สูงและเป็นวิถีปฏิบัติตั้งแต่ก่อนอพยพ นอกจากนี้พิธีทานก๋วยสลากแล้ว ยังมีการแสดงทางวัฒนธรรมของนักเรียนจากโรงเรียนในพื้นที่ เช่น การฟ้อนนก การฟ้อนโต การฟ้อนเชิง เป็นต้น ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นไม่มีบทบาทในการจัดการแสดงเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ระหว่างที่การแสดงดำเนินอยู่ที่เวที กลุ่มชายชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นได้เปิดแสดงการฟ้อนเชิงของตนขึ้นข้างที่มุด้านนอกเวที กลายเป็นเวทีคู่ขนานที่ได้รับความสนใจจากชาวไทยเชื้อด้วยกันมากกว่าเวทีการแสดงวัฒนธรรม ทั้งร่วมชมและเข้าร่วมแสดงลีลาฟ้อนเชิงของตนเป็นที่สนุกสนาน

อีกสิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ในพิธีทานก๋วยสลากคือ กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองจะนิยมถวายรูปปั้นม้า วัว ควาย ให้แก่วัดด้วยเป็นประจำทุกปี เพราะเป็นสัตว์ที่เคยใช้เป็นพาหนะ เคยใช้แรงงาน หรือแม้แต่

ฆ่าเพื่อประกอบพิธีตามความเชื่อดั้งเดิมเมื่อครั้งอยู่ที่มาตุภูมิ หลังจากอพยพมาจึงถวายเป็นรูปปั้นสัตว์เหล่านี้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ (แสงวาด อนุวงศ์, 3 พฤศจิกายน 2555, สัมภาษณ์)

ค. เครื่องประกอบพิธี

สิ่งของอุปโภคบริโภคต่างๆ บรรจุลงในตะกร้าหรือก๊วย ปัจจัยตามศรัทธา แล้วประดับตกแต่งต้นสลากให้สวยงาม

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

ก่อนวันทานก๊วยสลาก ผู้ร่วมพิธีจะจัดเตรียมก๊วยของตนให้พร้อม เมื่อถึงเช้าวันประกอบพิธีจะนำก๊วยไปที่วัดแล้วเขียนเส้นสลากซึ่งจะระบุชื่อเจ้าของก๊วยนั้นพร้อมคำอุทิศ เส้นสลากทุกใบจะถูกเก็บรวมกันแล้วให้พระภิกษุ สามเณรจับเส้นสลาก พระหรือเณรได้เส้นสลากของเจ้าภาพคนใด ก็ประกาศชื่อให้ได้ยินทั่วกัน เจ้าของก็จะนำก๊วยไปถวายแด่พระหรือเณรรูปนั้น ก๊วยสลากที่เกินจำนวนพระจะตกเป็นกองกลางของวัดต่อไป

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ไม่พบ

4.2.2 พิธีกรรมพิเศษ

4.2.2.1 งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร

ก. วัตถุประสงค์ของพิธี

ครูบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร หรือที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทเรียกว่า *ครูบาพ้อ* เป็นพระภิกษุที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่มให้ความเคารพศรัทธาในฐานะตนบุญผู้เปี่ยมด้วยบารมี งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มจะจัดช่วงต้นเดือนมกราคมตามวันเกิดของครูบาคือวันที่ 5 มกราคม กำหนดการและระยะเวลาการจัดงานในแต่ละปีจะไม่ตรงกัน อาจใช้เวลาตั้งแต่ 3-10 วัน มีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบพิธีสืบชะตาแด่ครูบาบุญชุ่มและเปิดโอกาสให้ผู้ศรัทธาได้ร่วมทำบุญเนื่องในโอกาสมงคล (กลุ่มลูกศิษย์ครูบาบุญชุ่มเมืองพง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา, 5 มกราคม 2558, สัมภาษณ์) ปัจจุบันงานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มเป็นงานบุญใหญ่ที่กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธให้ความสำคัญและเข้าร่วมพิธีทุกปี

ข. บริบทของการจัดพิธี

งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มกลุ่มจัดขึ้นโดยกลุ่มลูกศิษย์ ผู้เข้าร่วมพิธีมีหลากหลายชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยและตอนเหนือของอาณาเขตประเทศไทย ทั้งจากเมียนมา จีน อินเดีย และลาว เช่น ไทยใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ลาว พม่า ลัวะ ปะหล่อง บางกลุ่ม ไม่ได้นับถือพุทธแต่ก็มาร่วมงานด้วยเพื่อรับบริจาคสิ่งของซึ่งผู้ร่วมงานมักจะเตรียมมาแจกเป็นทาน

สถานที่จัดงานมีหลายแห่งและต่างกันบ้างในบางปี พื้นที่ที่ใช้จัดงานเป็นประจำคือวัดพระธาตุศรีดอนเรือง เมืองพง จังหวัดท่าขี้เหล็ก รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อยู่ห่างจากชายแดนสามเหลี่ยมทองคำประมาณ 15 กิโลเมตร บางปีจัดเพียงแห่งเดียว บางปีอาจจัด 2-3 แห่งตามภูมิภาคต่างๆ ในรัฐฉานและภาคเหนือของประเทศไทย โดยไม่ให้วันที่จัดงานตรงกัน เพื่อให้ผู้ศรัทธาจากพื้นที่ต่างๆ ได้เข้าร่วมพิธีอย่างทั่วถึง หากจัดที่ประเทศไทยมักจะจัดที่สำนักสงฆ์เวียงแก้ว ต.ศรีดอนมูล อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

การจัดงานทุกพื้นที่จะมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งพลัดถิ่นและไม่พลัดถิ่นเดินทางข้ามพรมแดนเพื่อร่วมงานอย่างคึกคัก โดยนิยมเดินทางทางเรือบนเส้นทางแม่น้ำโขงซึ่งเชื่อมพรมแดนทั้งประเทศไทย ลาวและเมียนมา ไปยังวัดพระธาตุศรีดอนเรืองซึ่งตั้งอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำโขง และสามารถขึ้นฝั่งที่เมียนมาได้โดยไม่มีด่านตรวจคนเข้าเมือง ส่วนที่ประเทศไทย ด่านตรวจคนเข้าเมืองหลายแห่งที่ริมแม่น้ำโขงชายแดนอ.เชียงแสน เป็นจุดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเดินทางเข้าออกมากเป็นพิเศษในช่วงพิธีกรรมซึ่งใช้เวลาประมาณ 5-10 วัน จะค่อนข้างผ่อนปรนให้เดินทางเข้าออกได้โดยไม่เข้มงวดเรื่องเอกสาร

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองก็มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อครูบาบุญชุ่มเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ และเคยเดินทางไปร่วมงานปอยทั้งที่เมียนมาและประเทศไทย

ค. เครื่องประกอบพิธี

พิธีกรรมที่เป็นหัวใจของงานปอยมี 3 พิธีกรรม แต่ไม่ได้จัดครบทุกพิธีกรรมในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ พิธีตั้งธรรมเวสสันดรระ พิธีสงฆ์ และพิธีสืบชะตา เครื่องประกอบพิธีทุกอย่างจะได้รับการจัดเตรียมโดยเจ้าภาพคือกลุ่มลูกศิษย์ พิธีกรรมที่จัดเป็นประจำไม่ว่าจะจัดงานที่ใดคือพิธีสงฆ์ เพื่อให้ผู้ศรัทธาจากทุกพื้นที่ได้สงฆ์ครูบาบุญชุ่มเพื่อความเป็นสิริมงคล และพิธีตั้งธรรมเวสสันดรด้วยความเชื่อภายในกลุ่มผู้ศรัทธาว่าครูบาบุญชุ่มเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้าย และกำลังบำเพ็ญบารมีไปสู่พระโพธิญาณเช่นเดียวกับพระเวสสันดร

การตั้งธรรมเนียมเวสสันดรที่จัดขึ้นเป็นพิธีที่ถูกย่อให้เล็กลงกว่าการตั้งธรรมเนียมหลวงและทานมหาปวงตามปกติ ไม่นับเครื่องประกอบพิธี แต่เน้นการเทศน์ธรรมเวสสันดรกับหลวง⁸⁹ หรือสำนวนที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยกย่องมีโวหารไพเราะที่สุด ตามความประสงค์ของครูบาบุญชุ่ม (จ่ายแก, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2558) มีเครื่องประกอบพิธีคงไว้เพียงเครื่องแห่พระเจ้าซึ่งจะขาดไม่ได้ในการตั้งธรรมเนียมเวสสันดร⁹⁰ เครื่องอัฐบริขารและเครื่องประกอบพิธีที่บ่งบอกถึงฉากตามท้องเรื่องมหาชาติเพียงไม่กี่อย่าง เช่น สระโบกขรณี หน่อกล้วย ปลีกกล้วย เป็นต้น พิธีสืบชะตามีเครื่องประกอบพิธีคล้ายกับพิธีสืบชะตาที่เคยกล่าวไว้ข้างต้น ส่วนพิธีสงฆ์มีเพียงวางรดสรงในปะรำพิธี พุทธศาสนิกชนในฐานะผู้เข้าร่วมงานมักจะจัดเตรียมอาหารไปแจกจ่ายเป็นทาน หรือตั้งโรงทานภายในงาน และร่วม ฮอมทานกับเจ้าภาพ โดยไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมพิธีกรรมใดเป็นพิเศษหรือร่วมพิธีจนครบทุกวัน

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธี

งานปอยที่วัดพระธาตุศรีดอนเรือง เมืองพงและที่สำนักสงฆ์เวียงแก้ว จ. เชียงราย มีรูปแบบพิธีกรรมคล้ายกัน สรุปได้ดังนี้

- 1) ผู้ร่วมงานร่วมกันฮอมทาน ซึ่งเปิดให้ทำบุญได้ตลอดงาน และร่วมทานพระธาตุทรายเป็นลำดับแรกก่อนเข้าร่วมพิธีอื่น
- 2) ร่วมฟังเทศน์ธรรมเวสสันดรซึ่งจะเผยแพร่กระจายเสียงทั่วบริเวณงาน
- 3) ร่วมฟังคำเทศนาสั่งสอนจากครูบาบุญชุ่มและสงฆ์ครูบา
- 4) ร่วมพิธีสืบชะตาครูบาฯ ซึ่งจะประกอบพิธี 1 ครั้งในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่จัดงาน

จ. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ธรรมมหาชาติ และธรรมประกอบการเทศน์มหาชาติ เช่น บารมี อุปคุต อุณหิสละวิชัย เป็นต้น

การศึกษาประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นข้อมูล 2 ประการ ประการแรกคือ ภาพรวมของประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่

⁸⁹ เวสสันดรกับหลวง คือเวสสันดรสำนวนท่านท้าว หนึ่งในสำนวนที่แพร่หลายในกลุ่มชาวไทลื้อ (วฤดมิตร์พระพันธ์, 2553 : 46)

⁹⁰ เครื่องแห่พระเจ้าเป็นเครื่องสูงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์และการปกป้องอันตรายแก่พระเวสสันดร

วิจัย ทั้งประเภท รายละเอียด ขั้นตอน คติความเชื่อ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประการที่สองคือบริบทของประเพณีและพิธีกรรมซึ่งจะนำไปสู่ประเด็นการวิเคราะห์ด้านตัวตนของคนพลัดถิ่น ประเพณีและพิธีกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สามารถสรุปให้ชัดเจนอีกครั้งดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น				ประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น	
ป/พ เกี่ยวกับ	ป/พ	ป/พ	พิธีกรรม	ป/พ	ป/พ พิเศษ
ความเชื่อดั้งเดิม	เกี่ยวกับชีวิต	พุทธศาสนา	เพื่อการรักษา	พุทธศาสนา	
เลี้ยงเมือง	ขึ้นเฮินใหม่	ทานมหาปาง	ทานธรรมค้ำชาตา, ทานธรรมมหาวิบาก, บูชาข้าวหลีกเคราะห์, สืบชะตา, ทานข้าวแก๋กกอง, ทานข้าวพระเมืองไชย, ทานข้าวพระเมืองแก้ว, ทานผ้าสังฆา	ปอยสังขาร, ทานธรรมเข้าวัสสา, เปรดพลี, ทานก้วยสลาก	ปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณสัวร์

ประเพณีและพิธีกรรมในตารางข้างต้นสรุปตามหัวข้อการศึกษาในบทที่ 4 ซึ่งแบ่งประเพณีและพิธีกรรมเป็น 2 กลุ่มตาม “ความเป็นเจ้าของ” คือประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกับ ประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น สอดคล้องกับการเกณฑ์การจัดแบ่งวรรณกรรมในบทที่ 3 เพื่อแสดงบริบทของกลุ่มชนให้ชัดเจน

การจัดแบ่งรูปแบบของพิธีกรรมตามแนวทางมานุษยวิทยาอาจแบ่งได้ตาม *วัตถุประสงค์ของพิธีกรรม* กับ *โอกาสที่พิธีกรรมนั้นเกิดขึ้น* เป็นเกณฑ์ วัตถุประสงค์ของพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย พิธีกรรมเพื่อการรักษา พิธีกรรมเพื่อการเปลี่ยนสถานภาพ เป็นต้น โอกาสการประกอบพิธีกรรมมี 2 รูปแบบ คือ พิธีกรรมตามรอบปฏิทิน (calendrical rituals) ซึ่งหมายถึงพิธีกรรมที่จะเกิดขึ้นเป็นประจำตามระยะเวลา กับ พิธีกรรมเฉพาะโอกาส (crisis rituals) หมายถึงพิธีกรรมที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีสมาชิกในสังคมต้องการเป็นกรณีเฉพาะ (Bailey, 1999, p. 202)

จากข้อมูลของชาวไทลื้อพลัดถิ่น สังกัดได้ว่าประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติในกลุ่มของตนจัดอยู่ในประเพณีและพิธีกรรมเฉพาะโอกาส (crisis rituals) เกือบทั้งหมด หากพิจารณาในรายละเอียดของพิธีในกลุ่มนี้จะพบว่ามีความสำคัญเฉพาะตัวเป็นลักษณะร่วมกัน กล่าวคือ พิธีขึ้นเฮินใหม่มีขั้นตอนเฉพาะกลุ่มคือการถาม-ตอบ ชื่อ-อายุที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยืนยันที่จะปฏิบัติให้ครบถ้วนทุกครั้ง แม้ว่าบางครั้งพ่อจารย์ชาวไทยยวนผู้ช่วยประกอบพิธีจะเห็นว่าไม่จำเป็น พิธีทานมหาปางเป็นพิธีในอุดมคติของพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อ สะท้อนนัยยะของการเข้าสู่อุดมการณ์สูงสุดทางศาสนา พิธีเพื่อการรักษาต่างๆ มีผลต่อความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตและการข้ามผ่านสภาวะอันยากลำบากของชีวิตในช่วงเวลาหนึ่ง แม้แต่พิธีเลี้ยงเมืองซึ่งเดิมเป็นพิธีตามรอบปฏิทินของชาวไทลื้อก็มีความหมายสำคัญอย่างยิ่งต่อการย้ายทวนรากเหง้าของกลุ่ม ทั้งหมดล้วนเป็นพิธีกรรมที่มีกระบวนการความคิด ความศรัทธาหรือความเชื่อเฉพาะกลุ่ม และองค์ประกอบบางอย่างของพิธีนั้นๆ มีผลอย่างเข้มข้นต่อผู้ปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นด้านการบ่งบอกตัวตนหรือด้านการดำรงชีวิต จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องรักษาไว้แม้ในบริบทคนพลัดถิ่น ส่วนประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็เป็นประเพณีตามรอบปฏิทิน (calendrical rituals) เกือบทั้งหมดเช่นกัน และส่วนใหญ่เป็นประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมระหว่างกลุ่มคนพลัดถิ่นกับเจ้าของพื้นที่ ประเพณีและพิธีกรรมทั้ง 2 กลุ่มนี้ ล้วนมีความสำคัญและเป็นปัจจัยหรือมีผลต่อการแสดงตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งสิ้น ผู้วิจัยจะกล่าววิเคราะห์ในบทต่อไปทั้งวรรณกรรมและพิธีกรรมร่วมกัน

บทที่ 5

วรรณกรรมและพิธีกรรมในฐานะอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อพลัดถิ่น หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ความนำ

คนพลัดถิ่นคือกลุ่มคนที่ถูกบังคับให้พรางจากมาตุภูมิทางภูมิศาสตร์แต่ไม่ได้ถูกตัดขาดจากวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับชาติพันธุ์ของตน ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองอพยพจากพื้นที่มาตุภูมิในเมียนมามายังประเทศไทยเป็นเวลาประมาณ 40-50 ปี และยังคงรักษารูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มไว้ได้ วรรณกรรมและพิธีกรรมเป็นข้อมูลทางคติชนที่มีบทบาทในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อ ในบริบทคนพลัดถิ่นวรรณกรรมและพิธีกรรมยังสำคัญต่อการบ่งบอกตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นหลายด้าน

ในบทที่ 3 และ 4 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงวรรณกรรมและพิธีกรรมทั้งหมดของชาวไทลื้อพลัดถิ่นไปแล้วทั้งข้อมูลสถิติ เนื้อหา รายละเอียด ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมกับพิธีกรรมและบริบทแวดล้อม ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และอภิปรายโดยแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ประเด็น ได้แก่ การเลือกวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมในบริบทคนพลัดถิ่น และตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นผ่านวรรณกรรมและพิธีกรรม

5.1 ความสำคัญของวรรณกรรม : การ “เลือก” วรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ การ “เลือกใช้” และผู้สืบทอดวรรณกรรมในบริบทคนพลัดถิ่น

“ทำไมคนไทลื้อพลัดถิ่นจึงต้องนำวรรณกรรมมาพร้อมกับการอพยพ?”

ย้อนกลับไปที่ความเป็นมาของปัญหาและจุดเริ่มต้นของการศึกษา นี่เป็นคำถามแรกๆ ที่ผู้วิจัยตั้งขึ้น เมื่อได้ลงมือสำรวจและศึกษาวรรณกรรมที่คนพลัดถิ่นนำมา ก็พบว่าไม่ใช่วรรณกรรมทุกเรื่องหรือทุกประเภทที่คนพลัดถิ่นจะนำติดตัวมาด้วยหรือแสวงหามาภายหลังจากการอพยพ มีวรรณกรรมบางประเภทเท่านั้นที่ได้รับการใส่ใจเป็นพิเศษ ผู้วิจัยพบว่าตัวแปรสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมนั้นได้รับการคัดเลือกคือ *ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับพิธีกรรม* แม้ว่าการศึกษาในบทที่ 3 และ 4 จะแยกวรรณกรรมและพิธีกรรมออกจากกันเพื่อแสดงข้อมูลทั้งสองสิ่งอย่างเป็นระบบ แต่ในภาคสนามวรรณกรรมและพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น

ความสำคัญของวรรณกรรมต่อวัฒนธรรม

ข้อมูลด้านวรรณกรรมและพิธีกรรมในบทที่ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมกับพิธีกรรมหลายเรื่องและหลายพิธีมีความสัมพันธ์กันและไม่สามารถวิเคราะห์ให้แยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ทั้งยังช่วยขับเคลื่อนวัฒนธรรมให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ

หากพิจารณาตามแนวคิดระบบสัญลักษณ์ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Geertz, 1979, p. 81) ว่า ศาสนาคือ “system of symbols” ศาสนาได้สร้างชุดของสัญลักษณ์ที่เป็นทั้ง Model of และ Model for ในการสร้างความเชื่อที่มีผลให้เกิดแบบแผนพฤติกรรม ทำให้วัฒนธรรมหนึ่งๆ ได้ “ขับเคลื่อน” ไปอย่างเป็นระบบและเป็นธรรมชาติ Model of คือ มโนทัศน์ ระบบความคิด หรือ กระบวนการหล่อหลอมความคิดซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ส่วน Model for คือ รูปธรรมที่แทนมโนทัศน์ ถ่ายทอดออกมาในรูปของสัญลักษณ์ต่างๆ ผ่านพิธีกรรม เช่น วัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรม สัญลักษณ์ สถานที่สัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ที่ปรากฏเหล่านี้จะย้อนกลับไปยืนยันมโนทัศน์ของ Model of ให้ “เป็นความจริง”

วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมา ก็มีความสำคัญต่อระบบวัฒนธรรมในลักษณะเดียวกัน คือ ทำหน้าที่เป็นแม่แบบ หรือ Model of ผลิทมโนทัศน์ของความคิด ความเชื่อ และพิธีกรรม และตัวพิธีกรรมที่เกิดขึ้นนั้นก็คือผลลัพธ์ของมโนทัศน์ หรือ Model for ซึ่งในขณะเดียวกันได้ย้อนกลับไปยืนยัน “แม่แบบ” หรือมโนทัศน์จากวรรณกรรมให้ชัดเจนขึ้นด้วย ผลที่ได้คือ **วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อรูปและย้ำทวนมโนทัศน์ของพิธีกรรมทั้งในวิถีคิดและวิถีปฏิบัติ** ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้สำนักทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องและดำรงความเข้มข้นไว้ได้ในบริบทคนพลัดถิ่น เพราะฉะนั้น การที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการ “คงสภาพ” และ “ขับเคลื่อน” วัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ อย่างไรก็ตาม การคงสภาพและขับเคลื่อนวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากมีเพียงวรรณกรรมและแต่ปราศจากผู้ใช้วรรณกรรม

การเลือกวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าวรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมา ได้รับการคัดเลือกมาแล้วอย่างมีนัยยะสำคัญต่อตัวตนและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อพลัดถิ่น ยกเว้นตำรายาซึ่งเจ้าของได้ส่งกลับไปและไม่มีบทบาทใดๆ ในวิถีชีวิตปัจจุบันของชาวไทลื้อพลัดถิ่น ดังนั้นจะไม่นำมาร่วมวิเคราะห์ในการศึกษาบทนี้

วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ มีจำนวนทั้งหมด 64 ผูก 5 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา 27 ผูก (ถวายไว้กับวัด 21 ผูก) ตำราประกอบพิธีกรรม 17 ผูก (ถวายไว้กับวัด 7 ผูก) ตำรานานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ 5 ผูก ตำรากฎหมาย 2 ผูก ตำรายา 2 ผูก (ถวายไว้กับวัด ทั้ง 2 ผูก) และอีก 11 ผูกชำระจดจรรยาไม่ได้แต่สันนิษฐานว่าส่วนใหญ่เป็นตำราประกอบพิธีกรรม (ถวายไว้กับวัดทั้ง 11 ผูก)

ในมุมมองของการนิยามตัวตน ประวัติศาสตร์คือสิ่งที่ชัดเจนที่สุดที่จะบอกได้ว่า “ฉันเป็นใคร” จึงไม่แปลกที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจะนำตำรานานบ้านเมืองและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ติดตัวมาด้วย เช่น *พื้นเมืองวะ* *พื้นเมืองเชียงรุ่ง* รวมถึงแผนที่บ้านเมืองในอดีต หากดูรายละเอียดเนื้อหาของวรรณกรรมในบทที่ 3 จะเห็นว่าวรรณกรรมประเภทนี้ล้วนทำหน้าที่บ่งบอกจุดกำเนิดของชาวไทลื้อ แสดงพื้นที่ของตัวตนทางมาตุภูมิ และยังแสดงเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวไทลื้อกลุ่มอื่นที่มีประวัติความเป็นมายาวนานอีกด้วย เช่นเดียวกับตำรากฎหมายที่มีความสำคัญในลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ แม้ตำรากฎหมายจะหมดบทบาทโดยตรงคือใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินพิพากษาตามอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครอง แต่ในบริบทคนพลัดถิ่น ตำรากฎหมายกลับมีบทบาทโดยอ้อมคือเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงสถานะของชนชั้นปกครอง เพราะเป็นสิ่งที่สืบทอดมาเฉพาะกลุ่มของชนชั้นปกครอง และมีเพียงชนชั้นปกครองเท่านั้นที่มีอำนาจโดยชอบในการบังคับใช้กฎหมาย ตำรากฎหมายจึงยังคงแสดงถึงศักดิ์และสิทธิ์ของผู้สืบทอดได้แม้บริบทการใช้งานจะหมดสิ้นไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็ตาม ทั้งตำรานานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์และตำรากฎหมายได้รับการเก็บรักษาและสืบทอดเป็นอย่างดีภายในกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมือง และไม่มีเล่มใดถูกนำไปไว้ที่วัด ต่างจากคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งลูกหลานมักจะนำไปถวายวัดเมื่อเจ้าของเสียชีวิต

ในมุมมองวิถีชีวิตและวัฒนธรรม วรรณกรรมที่มีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อเป็นอย่างมากคือวรรณกรรมประเภทตำราประกอบพิธีกรรม มีทั้งคัมภีร์ที่เจ้าของเสียชีวิตแล้วญาติพี่น้องนำไปถวายวัด และคัมภีร์ที่เจ้าของยังคงเก็บรักษาไว้และใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น *คำก่าวเข้าเก้ากอง* *พอบทานเข้าพระเมิงไชยพระเมิงแก้ว* *พอบตัดเกิดลูกอ้อร* *คำร้องท้าวพยาหลวงเมืองวะ* *ต้นมิ่งหุรา* ตำราโหราศาสตร์ฉบับต่างๆ วรรณกรรมประเภทนี้มักใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วย การไล่เคราะห์ การทำนายดวงชะตาคนตามเกณฑ์ต่างๆ เช่น วัน เดือน ปีเกิด การทำนายช่วงเวลาอันเหมาะสมจะประกอบกิจการต่างๆ ในวิถีชีวิต เช่น ช่วงเวลาที่ควรขึ้นบ้านใหม่ ช่วงเวลาที่ควรออกเดินทาง ช่วงเวลาที่ควรประกอบพิธีมงคลต่างๆ ฯลฯ เห็นได้ว่าความสำคัญร่วมของตำราประกอบพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาคือ ให้คำชี้แนะแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน สร้างความเชื่อมั่นต่อการดำรงชีวิตซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อคนพลัดถิ่นซึ่งอยู่นอกมาตุภูมิ

นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมพุทธศาสนาซึ่งสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบกับวรรณกรรมประเภทอื่นที่ชาวไทลื้อนำมา วรรณกรรมพุทธศาสนาที่พบเกือบทั้งหมดเป็นธรรมเรื่องที่มีวัตถุประสงค์การใช้งานเพื่อถวายแก่วัดในพิธีทางธรรมเช้าวันสวด ทานธรรมชาตาและทานธรรมอุทิศต่างๆ ดังนั้นจึงพบวรรณกรรมประเภทนี้ที่วัดค่อนข้างมาก และเป็นคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นรุ่นแรกๆ ถวายเพื่อประกอบพิธีกรรม ก่อนที่ต่อมาจะนิยมใช้ลานเทียมซึ่งหาซื้อได้ง่ายในพื้นที่ มีวรรณกรรมพุทธศาสนาบางเรื่องเท่านั้นที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นคัดลอกขึ้นมาเพื่อเก็บรักษาไว้เป็นการส่วนตัวตามความเชื่อว่าการคัดลอกวรรณกรรมเหล่านี้ไว้จะเป็นมงคลต่อตนเอง ได้แก่ *ตำนานผาเสื่อบ้านไลเมืองลา* *ตำนานพุทธศาสนาอันพระยาอินทร์จักรรักษา* *ต่อไป* และ *ตำนานพระยาภม* เนื้อเรื่องของวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง มีลักษณะสอดคล้องกันคือกล่าวสรรเสริญพระพุทธรูป และพุทธประวัติที่สัมพันธ์กับสถานที่จริงในท้องถิ่นของชาวไทลื้อ หรือพุทธประวัติที่สนับสนุนให้เกิดการดำรงรักษาพุทธศาสนาสืบต่อไปแต่ไม่ได้เชื่อมโยงกับพิธีกรรมใด

วรรณกรรมแต่ละประเภทที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาต่างก็มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทลื้อพลัดถิ่นคนละด้าน กล่าวโดยสรุปก็คือ ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์สำคัญต่อการบ่งบอกจุดกำเนิดและตัวตนในประวัติศาสตร์ ตำรากฎหมายสำคัญต่อการยืนยันสถานะของชนชั้นปกครอง วรรณกรรมประกอบพิธีกรรมสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในบริบทคนพลัดถิ่นซึ่งสภาพสังคมและสถานะของชาวไทลื้อเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นกลไกในการรักษาวัฒนธรรมและมโนทัศน์ตามมุมมองของพุทธศาสนา

อาจกล่าวได้ว่า การคัดเลือกวรรณกรรมเหล่านี้มาจากมาตุภูมิ แสดงให้เห็นความพยายามของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่จะคงรูปแบบวิถีชีวิตของตนและคงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในระบบวัฒนธรรมของตนเองไว้ให้มากที่สุด

การเลือกใช้ลานเทียม

นอกเหนือจากคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาเอง ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังใช้ลานเทียมของชาวไทยยวนในวิถีชีวิตประจำวันอีกด้วย

สถิติการใช้ลานเทียมประเภทต่างๆ ที่วัดสันมะแพน สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 สรุปจำนวนลานเทียมที่พบที่วัดสันมะแพน ปี พ.ศ. 2556

ประเภท	จำนวน (ผูก)	ชาวไทลื้อ ถวายเป็นผูก)	ชาวไทย ยวนถวายเป็น (ผูก)	ไม่ระบุนาม (ผูก)	อื่นๆ (ผูก)	หมายเหตุ
ธรรมย่อ	347	253	29	65	-	
ธรรมชาตา	273	142	71	60	-	
ธรรมอุทิศ	911	493	269	143	6	ชาวขมุ ถวายเป็น
ธรรมเรื่อง	571	-	-	-	-	
ธรรมคำ สอน เบ็ดเตล็ด	129	4	96	30		
รวม	2,023	892	462	298	6	

ธรรมหมวดที่ชาวไทลื้อนิยมถวายเป็นผูกมากที่สุดคือ ธรรมอุทิศ ธรรมย่อ และธรรมชาตา ตามลำดับ ธรรมทั้ง 3 หมวดนี้สัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อถือเป็นวิถีปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอดตั้งแต่ก่อนการอพยพ กล่าวคือ ธรรมอุทิศสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายตามมโนทัศน์ของพุทธศาสนา ธรรมย่อสัมพันธ์กับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตทั้งพิธีมงคลและอวมงคล และธรรมชาตาสัมพันธ์กับการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การถวายเป็นธรรมดั่งที่ปรากฏนี้เป็นสิ่งพิสูจน์ให้เห็นว่าแม้จะอยู่ในบริบทของคนพลัดถิ่น ชาวไทลื้อก็ไม่ได้ละทิ้งวิถีปฏิบัติเดิมของตน

สถิติที่ยืนยันว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นเลือกใช้ลานเทียมของชาวไทยยวนภายใต้กรอบวัฒนธรรมของตนเองอย่างแน่นอนคือ สถิติการถวายเป็นผูกธรรมคำสอนเบ็ดเตล็ดซึ่งเป็นธรรมเพียงหมวดเดียวที่ชาวไทลื้อไม่นิยมถวายเป็นผูก ทั้งยังมีผู้ถวายเป็นชาวไทยยวนมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาเนื้อเรื่อง ธรรมคำสอนในหมวดนี้เป็นคัมภีร์ที่ชาวไทยยวนเรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่ออธิบายคำสอนทางพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย มีลักษณะเป็นการบรรยายหลักธรรมต่างๆ โดยไม่มี

โครงสร้างของชาดกหรือกล่าวอ้างว่าเป็นพุทธวจนะ ทั้งยังไม่ใช้คัมภีร์ที่คัดลอกสืบทอดมายาวนาน เหมือนธรรมอุทิศ ธรรมย่อและธรรมชาตาซึ่งมักมีโครงสร้างของชาดกและชาวไทลื้อเชื่อถือว่าเป็น “คำของพระเจ้า” หรือพุทธวจนะโดยปราศจากข้อกังขา ด้วยเหตุที่ธรรมคำสอนเบ็ดเตล็ดเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏมาก่อนในวัฒนธรรมเดิมของชาวไทลื้อ จึงไม่ได้รับการยอมรับเหมือนธรรมหมวดอื่นซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของตน

การสืบทอดวรรณกรรมจากคน 2 กลุ่ม : เจ้านายกับเจ้าพิธี

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองมีทั้งกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองและกลุ่มประชาชนซึ่งมีสถานะเป็นชนานหรือพ่อจารย์ผู้รอบรู้ด้านพิธีกรรม จากการเก็บข้อมูลพบว่าคนทั้งสองกลุ่มเลือกรับวรรณกรรมมาแตกต่างกัน ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 10 ผู้ครอบครอง รักษา และสืบทอดวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น

ผู้ครอบครอง รักษา และสืบทอดวรรณกรรม	
กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมือง	กลุ่มเจ้าพิธี
ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์	-
ตำรากฎหมาย	-
วรรณกรรมประกอบพิธีกรรม (พื้นเมืองวะ , คำร้องทำวพยาหลวงเมืองวะ)	วรรณกรรมประกอบพิธีกรรม (ตำราโหราศาสตร์, วรรณกรรมประกอบพิธีกรรมการรักษาและการสะเดาะเคราะห์)
วรรณกรรมพุทธศาสนา	วรรณกรรมพุทธศาสนา

จากตารางแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมที่กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองนำมาจะเกี่ยวข้องกับการบอกตัวตนทางประวัติศาสตร์โดยตรง เฉพาะกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองที่นำตำรากฎหมายและวรรณกรรมตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์มาด้วย แม้แต่วรรณกรรมประกอบพิธีกรรมของกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมือง ก็เป็นวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบ่งบอกรากเหง้าของชาวไทลื้อและสถานะอำนาจของผู้ปกครองเช่นเดียวกัน คือ คำร้องทำวพยาเมืองวะและพื้นเมืองวะ ซึ่งอธิบายขั้นตอนการประกอบพิธีเลี้ยงเมืองและระบบการส่งบรรณาการของเขตบ้านต่างๆให้แก่เจ้าเมือง แต่ไม่พบ

วรรณกรรมประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ในขณะที่กลุ่มประชาชนทั่วไปไม่ได้เลือกนำวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์มาด้วย แต่เน้นเลือกวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันมาโดยเฉพาะ เช่น ตำราโหราศาสตร์ ตำราประกอบพิธีการรักษาและสะเดาะเคราะห์แบบต่างๆ ส่วนวรรณกรรมพุทธศาสนานั้นพบเรื่องราวประเภทเดียวกันจากคนทั้งสองกลุ่ม เช่น ธรรมเรื่อง บทสวดมนต์ เป็นต้น

ความแตกต่างนี้ แสดงให้เห็นว่าการรักษาตัวตนทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองซึ่งมีสถานะเป็นผู้ปกครองและถือเป็นหน้าที่ในการรักษาประวัติศาสตร์ของกลุ่ม กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองเป็นผู้รับผิดชอบการประกอบพิธีเลี้ยงเมืองในบริบทคนพลัดถิ่น และยังเผยแพร่วรรณกรรมประวัติศาสตร์ของกลุ่มไปสู่ชาวไทยเชื้อซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปด้วย จะเห็นได้ว่าสถานะของผู้ปกครอง มาพร้อมกับการธำรงความเข้มข้นของสำนึกทางชาติพันธุ์ในมิติของความเป็น “ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์” ส่วนกลุ่มประชาชนทั่วไปนำวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของตนมาโดยตรง ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มประชาชนทั่วไปไม่มีสำนึกทางชาติพันธุ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของตน แต่ด้วยสภาพภาพทำให้เลือกแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านมิติทางวัฒนธรรม

วรรณกรรมในฐานะ *คู่มือ* กับ *เครื่องมือ* การประกอบพิธีกรรม⁹¹

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมทั้งหมดที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นใช้ในวิถีชีวิตพบว่า วรรณกรรมที่ชาวไทยเชื้อนำมาเองกับวรรณกรรมที่ใช้ร่วมกับชาวไทยยวน มีรูปแบบความสัมพันธ์กับพิธีกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยยะ วรรณกรรมที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นนำมาเป็น *วรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในฐานะคู่มือการประกอบพิธีกรรม* ส่วนวรรณกรรมที่ใช้ร่วมกับชาวไทยยวนเป็น *วรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือการประกอบพิธีกรรม*

วรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในฐานะคู่มือการประกอบพิธี คือ วรรณกรรมประเภทตำราประกอบพิธีกรรม เช่น ตำราโหราศาสตร์ *พื้นเมืองวะ พอบทานเข้าพระเมืองไชยพระเมืองแก้ว* เป็นต้น วรรณกรรมประเภทนี้มีลักษณะของ “คู่มือ” คือ ใช้เป็นแม่แบบ ใช้เป็นหลักในการอ้างอิงสำหรับประกอบพิธีกรรม เนื้อหาของวรรณกรรมจะนิยามเหตุแห่งการประกอบพิธี ความเป็นมาของพิธี ขั้นตอนการประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธี ตลอดจนสิ่งจำเป็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีนั้น ผู้ใช้วรรณกรรมในกลุ่มนี้ก็เป็นผู้ใช้เฉพาะกลุ่ม คือ ขนานชาวไทยเชื้อผู้ประกอบพิธีกรรม และพระสงฆ์ชาวไทยยวนในบางพิธีกรรม

⁹¹ คู่มือ และ เครื่องมือ ในที่นี้ เป็นคำเรียกของผู้วิจัยเพื่อแสดงการวิเคราะห์ ไม่ใช่คำเรียกวรรณกรรมในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่น

วรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือการประกอบพิธี คือ วรรณกรรมพุทธศาสนา เช่น ธรรมย่อ ธรรมอุทิศ ธรรมเรื่อง เป็นต้น วรรณกรรมประเภทนี้มีลักษณะของ “เครื่องมือ” คือ ใช้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของพิธีกรรมนั้นๆ เช่นเดียวกับเครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างหนึ่ง และไม่จำกัดกลุ่มผู้ใช้

สังเกตว่าวรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือการประกอบพิธี ล้วนแต่เป็นคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาเองทั้งหมด ในขณะที่วรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือการประกอบพิธี ก็ล้วนแต่เป็นลานเทียมของชาวไทยยวนเช่นกัน ความต่างซึ่งคล้ายจะบังเอิญนี้น่าจะบ่งบอกความหมายบางอย่างของการเลือกรับวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ

อันที่จริงชาวไทลื้อและชาวไทยยวนมีพิธีกรรมเดียวกันหลายพิธี แต่อาจมีรายละเอียดและองค์ประกอบในพิธีนั้นต่างกันบ้าง ตำราการประกอบพิธีกรรมของชาวไทยยวนก็มีจำหน่ายทั่วไปคู่กับลานเทียมในราคาย่อมเยา แต่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเลือกที่จะใช้เครื่องมือการประกอบพิธีกรรมของตนเองเท่านั้น ในขณะที่เลือกบูชาลานเทียมที่เป็นเครื่องมือมาใช้ในพิธีกรรมได้อย่างไม่ขัดข้อง ผู้วิจัยเคยสอบถามเรื่องค่านูชาวรรณกรรมคู่มือของชาวไทลื้อ พบว่าคู่มือเหล่านั้นมีค่านูชาสูงเป็นหลายเท่าของคู่มือการประกอบพิธีกรรมของชาวไทยยวน แม้จะเป็นฉบับถ่ายเอกสารก็ตาม ในบรรดาวรรณกรรมทั้งหมดที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมา คู่มือยังเป็นคัมภีร์ที่ชาวไทลื้อหวงแหนมากที่สุดและไม่เผยแพร่ให้ผู้อื่นโดยง่ายแม้แต่คนในด้วยกัน

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้แสดงให้เห็นว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นให้ “ค่า” ความสำคัญต่อวรรณกรรมตำราประกอบพิธีกรรม หรือ คู่มือ เป็นอย่างยิ่ง วรรณกรรมในฐานะคู่มือสำหรับชาวไทลื้อพลัดถิ่น ไม่ได้เป็นเพียงตำราแนะนำการประกอบพิธี แต่คือบันทึกแก่นของวิถีชีวิตที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมที่ได้รับการบันทึกไว้นั้นคือสาระสำคัญที่จะใช้ชี้นำการดำเนินชีวิต เป็นแก่นที่คอยให้คำชี้แนะว่าคนๆ หนึ่งจะใช้ชีวิตอยู่อย่างมั่นคงได้อย่างไรตามโลกทัศน์ในระบบวัฒนธรรมของตนเอง และจะก้าวผ่านอุปสรรคปัญหาต่างๆ ที่ต้องเผชิญได้อย่างไรภายใต้กระบวนการที่ตนเองยึดถือว่าเป็นความจริง ด้วยเหตุนี้ คู่มือจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องนำมาเอง ขาดไม่ได้ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และไม่อาจยอมรับคู่มือของโลกทัศน์จากวัฒนธรรมอื่นซึ่งแตกต่างกัน ในขณะที่ลานเทียม อันได้แก่ ธรรมอุทิศ ธรรมชาตา ธรรมย่อ และธรรมเรื่อง เป็นเครื่องมือที่อยู่ในพื้นที่ของพุทธศาสนาอย่างเต็มตัว ภายใต้กรอบความคิดว่าธรรมเหล่านี้คือพุทธวจนะที่คัดลอกสืบทอดกันมา ย่อมเป็นสิ่งที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยอมรับได้โดยศรัทธาสำนึกอันเข้มขันต่อพุทธศาสนา หน้าที่ของธรรมเหล่านี้คือการเติมเต็มองค์ประกอบของพิธีกรรมให้สมบูรณ์ ธรรมประเภทนี้ใน

ฐานะเครื่องมือ จึงเป็นสิ่งที่สามารถแสวงหาได้ใหม่และทดแทนได้ดังเห็นได้จากการบูชาลานเทียม เรื่องที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนแทนธรรมเนียมการคัดลอกธรรม

5.2 บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในปัจจุบัน

5.2.1 บทบาทของวรรณกรรมในการรักษาแก่นแท้ทางวัฒนธรรม

ตามมโนทัศน์เรื่องคนพลัดถิ่น คนพลัดถิ่นคือผู้ที่ถูกบีบบังคับให้ออกจากมาตุภูมิ ดังนั้นคนพลัดถิ่นจึงถูกตัดขาดออกจากพื้นที่ ถูกตัดออกจากการปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างชุมชนในพื้นที่อันเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการนิยามตัวตน อย่างไรก็ตาม ตัวคนก็คือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและกระบวนการสร้างความหมาย ดังนั้น แม้ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจะเดินทางอพยพมาแต่ตัว ตัวคนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมาตุภูมิก็ได้นำมาตุภูมิที่ฝังรากอยู่ในสำนึกติดตัวไปด้วยตลอดเวลา จึงไม่แปลกที่คนพลัดถิ่นจะสามารถผลิตวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้เสมอในพื้นที่ใหม่ เพราะแก่นทางวัฒนธรรมนั้นมีอยู่ในตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ

วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมา ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การสร้างความหมายทางชาติพันธุ์และเป็นกลไกหนึ่งที่จะธำรงรักษาแก่นทางวัฒนธรรมให้มั่นคงยาวนาน เพราะวรรณกรรมเหล่านี้บันทึกคติความเชื่อ และวิถีปฏิบัติในการใช้ชีวิตตามกรอบวัฒนธรรมของตนเอง ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวไทลื้อจัดขึ้นในบริบทคนพลัดถิ่นคือสิ่งที่ได้รับการผลิตจากวิถีคิดเดิมของตนตามมโนทัศน์ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม แม้วิถีปฏิบัติบางอย่างจะถูกปรับเปลี่ยนไปบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ก็ตาม

หากพิจารณาตามแนวคิดเรื่อง Model of และ Model for ของเกียร์ช ดังที่เคยอธิบายไว้ในหัวข้อ 5.1 วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องควบคุมมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมให้ถูกต้องแจ่มชัดอยู่ตลอดเวลาในบริบทนอกพื้นที่มาตุภูมิซึ่งเกิดการปะทะทางวัฒนธรรมได้ทุกเมื่อ และแก่นทางวัฒนธรรมจะยังคงอยู่ตราบเท่าที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังคงสืบทอดวรรณกรรมและใช้วรรณกรรมนั้น

5.2.2 บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความทรงจำร่วม : “พลัดถิ่น” มิใช่พลัดรากเหง้า

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยในประเทศไทยในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ชาวไทลื้อกลุ่มนี้มีทั้งกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองยอง เจ้าเมืองวะและประชาชนทั่วไปจากการเก็บข้อมูลภาคสนามทำให้ทราบว่ากลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นระวางภัยทางการเมืองมาตลอดระยะเวลาหลายสิบปี จึงค่อนข้างปิดตัวต่อคนภายนอกเกี่ยวกับสถานะทางการเมือง แต่กับภายในกลุ่มชาวไทลื้อด้วยกันกลับพยายามธำรงรักษารากเหง้าของกลุ่มผ่านวรรณกรรมและพิธีกรรมมาโดยตลอด

โดยการคัดลอกและเผยแพร่วรรณกรรมประเภทตำนานและบันทึกทางประวัติศาสตร์ ทั้งยังสืบทอดพิธีเลี้ยงเมืองซึ่งเป็นพิธีตามความเชื่อดั้งเดิม

วรรณกรรมประเภทตำนานและบันทึกทางประวัติศาสตร์มีบทบาทด้านการย้าทวนรากเหง้าของชาวไทลื้อพลัดถิ่น วรรณกรรมประเภทนี้ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้เลือกมาจากมาตุภูมิ หรือแสวงหามาภายหลังจากการอพยพแล้วเผยแพร่สืบทอดกันภายในกลุ่มของตน มีหลายเรื่อง ได้แก่ *คำขับกุมล้างโลก ตำนานประวัติศาสตร์เมืองมเหยงนคร พื้นเมืองเชียงรุ่ง ตำนานพื้นเมืองวะ ตำรากฎหมาย*

5.2.2.1 คำขับกุมล้างโลก-พื้นเมืองวะ-พิธีเลี้ยงเมืองวะ-ตำนาน

ประวัติศาสตร์เมืองยอง-พื้นเมืองเชียงรุ่ง : ตัวตนจากตำนานปรัมปราถึงตัวตนในประวัติศาสตร์

คำขับกุมล้างโลก เป็นวรรณกรรมโลกศาสตร์ มีเนื้อหาอธิบายกำเนิดของโลกและสรรพสิ่งต่างๆ บนโลก กำเนิดมนุษย์ กำเนิดระบบวันเดือนปีและระบบสิบสองราศี และการสร้างบ้านแปลงเมืองซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เห็นได้ว่าเนื้อเรื่องของวรรณกรรมนั้นอธิบายที่มาของโลกทั้งในทางภูมิศาสตร์และโลกในทางสังคมวัฒนธรรมตามโลกทัศน์ของชาวไทลื้อ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งของการนิยามตัวตนในขั้นแรกนับตั้งแต่จุดกำเนิดของตนเอง

พื้นเมืองวะ-พิธีเลี้ยงเมืองวะ พื้นเมืองวะ เป็นวรรณกรรมที่ก้ำกึ่งอยู่ทั้งบันทึกทางประวัติศาสตร์และตำราประกอบพิธีกรรม เพราะเป็นคู่มือการประกอบพิธีเลี้ยงเมืองวะตามความเชื่อดั้งเดิมซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณ

พิธีเลี้ยงเมืองวะ เดิมเคยเป็นพิธีประจำปีของกลุ่มชาวไทลื้อเมืองวะ แต่ในปัจจุบัน ได้ขยายขอบเขตเป็นพิธีประจำปีของชาวไทลื้อพลัดถิ่นทุกคนในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง โดยไม่แบ่งแยกว่าภูมิลำเนาเดิมของตนจะอยู่ในเขตเมืองใด ไม่แบ่งแยกว่าจะเป็นผู้เลี้ยงเมืองวะ หรือเป็นผู้เลี้ยงเมืองวะกับชาวเมืองวะหรือไม่ ในบริบทของคนพลัดถิ่น พิธีเลี้ยงเมืองวะกลายเป็นศูนย์รวมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นซึ่งยอมรับผีเมืองของเมืองวะเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ร่วมของกลุ่ม

ในบริบทของคนพลัดถิ่น องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีเลี้ยงเมืองวะจะถูกลดทอนลงไปมากจากพิธีเดิมที่เคยจัดในมาตุภูมิ คงไว้แต่รายละเอียดที่บ่งบอกให้รู้ว่าเป็นเค้าโครงของพิธีเลี้ยงเมืองวะคือ เครื่องพลีกรรมจำนวน 12 ชุด ตามจำนวนผีเมือง ส้าควายดิบ 1 กะละมัง จากเดิมที่ต้องล้มนควายที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ 1 ตัว หัวหมู 1 หัว พร้อมตีน 4 ข้าง เนื้อ 4 ชิ้น โดยสมมติให้เป็นตัวหมู 1 ตัว จากเดิมที่ต้องล้มนหมูทั้งตัวหรือหลายตัว หลักข้าง หลักม้าสำหรับผูกพาหนะทรงของผีเมือง และเหล่าสำหรับเลี้ยงบริวารของผีเมือง ผู้ร่วมพิธีก็ยังคงส่งเครื่องบรรณาการซึ่งปรับเปลี่ยนเป็นเงินฮ่อมทานตามศรัทธาและอาหารเล็กๆ น้อยๆ ตามความประสงค์ การร่วมฮ่อมทานแทนการส่งเครื่อง

บรรณาการตามเกณฑ์ที่กำหนด แสดงให้เห็นเค้าโครงของอำนาจของเจ้าเมืองและความพยายามที่จะรักษารูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนตามระบอบการปกครองเดิม แม้ว่าระบอบเจ้าเมืองจะหมดสิ้นไปแล้ว แต่ความเป็นเจ้าเมืองและลูกบ้านซึ่งเปรียบเหมือนชุมชนในจินตนาการก็ยังคงดำรงอยู่

ตำนานประวัติศาสตร์เมืองยอง เป็นตำราประวัติศาสตร์ที่กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองยองได้เรียบเรียงขึ้นใหม่หลังจากอพยพมายังประเทศไทยและพิมพ์จำหน่ายในกลุ่มชาวไทยเชื้อ โดยมุ่งเน้นข้อเท็จจริงเชิงประวัติศาสตร์นับตั้งแต่จุดกำเนิดของชนชาติไทที่เมืองหนองแส ประวัติศาสตร์เมืองเชียงรุ่งและเมืองยอง

พื้นเมืองเชียงรุ่ง เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปลงเมืองของกลุ่มชาวไทยเชื้อในเมืองเชียงรุ่ง อาณาจักรสิบสองพันนา โดยเป็นฉบับเดียวกันกับ *เชื้อเครือเจ้าแสนหวี* พื้นเมืองเชียงรุ่ง อาจไม่ได้เป็นประวัติศาสตร์ของชาวไทยเชื้อเมืองยองและเมืองอื่นๆ ที่อยู่ในเมียนมาโดยตรง แต่ตำนานเมืองยองแสดงให้เห็นว่าชาวไทยเชื้อเมืองยองได้สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยเชื้อในเชียงรุ่ง ดังนั้นเชียงรุ่งจึงเป็นปฐมมาตุภูมิที่แท้จริงของชาวไทยเชื้อ

ความเป็นชาติพันธุ์ดำรงอยู่ได้เพราะสมาชิกในกลุ่มมีลักษณะบางประการร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษและการสืบทอดสายตระกูล เป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความทรงจำร่วมทางชาติพันธุ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม (Weber, 1997: 15-18) วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นนำมาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

วรรณกรรมเหล่านี้ได้รับการคัดลอกและถ่ายเอกสารเผยแพร่ในกลุ่มชาวไทยเชื้อ เมื่อนำวรรณกรรมทุกเรื่องมาพิจารณาจะเห็นได้ว่ามีระดับความเข้มข้นทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่วรรณกรรมระดับตำนานปรัมปราไปจนถึงบันทึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริง การเลือกวรรณกรรมกลุ่มนี้มาจากมาตุภูมิและรักษาสืบทอดไว้ในกลุ่มจึงเท่ากับการบ่งบอกตัวตนทางชาติพันธุ์นับตั้งแต่จุดกำเนิดอันเก่าแก่ในตำนาน การสืบทอดสืบบรรพบุรุษร่วมกัน เรื่อยมาจนถึงประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปลงเมืองซึ่งเริ่มอยู่บนพื้นฐานของความจริงมากยิ่งขึ้น การสืบตำแหน่งของเจ้าเมืองทั้งในกลุ่มตนเองและประวัติศาสตร์ของชาวไทยเชื้อในสิบสองพันนาอันเป็นถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของกลุ่มชาวไทยเชื้อซึ่งแสดงจิตสำนึกร่วมกันเรื่องการมีบรรพบุรุษสืบทอดมาจากอาณาจักรเชียงรุ่ง

วรรณกรรมตำนานและประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการยืนยันว่าชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นไม่ใช่คนไร้รากเหง้า แต่เป็นกลุ่มคนที่มีตัวตนทั้งในตำนานและประวัติศาสตร์

5.2.2.2 ขับล้อในพิธีขึ้นเฮนใหม่ : การย้ำทวนความทรงจำร่วมเรื่อง

สงครามและการอพยพ

พิธีขึ้นเฮนใหม่ เป็นพิธีที่แสดงออกถึงการสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความทรงจำร่วมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นได้อย่างน่าสนใจ หากพิธีกรรมนี้เกิดขึ้นในมาตุภูมิของชาวไทลื้อเองก็คงเป็นเพียงพิธีกรรมธรรมดาที่เกิดขึ้นเป็นปกติในชีวิตของชาวไทลื้อ แต่ในบริบทคนพลัดถิ่น ทุกองค์ประกอบที่อยู่ในพิธีกรรมนี้ล้วนแต่แสดงถึงความเข้มข้นทางวัฒนธรรม และมีความหมายต่อการย้ำทวนอัตลักษณ์และความทรงจำร่วมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นอย่างชัดเจน

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจัดพิธีขึ้นเฮนใหม่หลังจากปลูกเรือนใหม่แล้วเสร็จ โดยนิมนต์พระวัด สันมะแพนมาทำพิธีสวดถอนและเทศน์ธรรมสืบชะตาเจ้าของบ้าน แต่หลังจากเสร็จพิธีสังฆชาวไทลื้อเป็นผู้ดำเนินพิธีเองทั้งหมดแทนพ่อจารย์ชาวไทยยวน คือ พิธีถาม-ตอบ ชื่อ-ชายขึ้นเฮนใหม่ และให้ผู้มีชื่อเป็นมงคลถือสิ่งของต่างๆ ขึ้นเรือนตามธรรมเนียมของตน พิธีขับล้ออ่อนหอใหม่เฮนหวาน โดยจ้างช่างขับชาวไทลื้อเมืองยองที่มีชื่อเสียงเป็นอันดับต้นๆ ในเมืองยองและสิบสองปันนา การขับดำเนินไปตลอดทั้งคืน จนรุ่งเช้าของอีกวันหนึ่งจึงเสร็จพิธี

สิ่งที่น่าสนใจในพิธีขึ้นเฮนใหม่ก็คือการขับล้อซึ่งเน้นบอกเล่าประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้โดยเฉพาะ เรื่องราวชีวิตของเจ้าของบ้าน ญาติพี่น้อง รวมทั้งกลุ่มชาวไทลื้อที่มาร่วมพิธีกรรมจะได้รับการขับถึงอย่างถ้วนทั่ว การขับในส่วนนี้จะกล่าวว่าชาวไทลื้อแต่ละคนได้อพยพมาจากที่ใดในมาตุภูมิ เผชิญความลำบากในมาตุภูมิอย่างไร เผชิญความยากลำบากในการเดินทางอพยพอย่างไร มาตั้งถิ่นฐานกันอย่างไรจนกระทั่งใช้ชีวิตได้อย่างสงบสุขในปัจจุบัน การขับถึงผู้มาร่วมพิธีเป็นธรรมเนียมของการขับซึ่งต้องแนะนำเจ้าภาพและผู้ร่วมงานพอเป็นพิธี เช่น บอกให้รู้ว่าเป็นใคร มาจากไหน จากนั้นมักจะขับเรื่องค่านิทานหรือขับถามตอบปัญหากันระหว่างช่างขับ แต่ในบริบทคนพลัดถิ่นการขับถึงเจ้าภาพและผู้ร่วมงานได้กลายเป็นการทบทวนประวัติความเป็นมาของคนพลัดถิ่นซึ่งทุกคนมีประสบการณ์ร่วมกันเรื่องสงครามและการอพยพ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวไทลื้อพลัดถิ่นได้รับฟังประวัติความเป็นมาของกันและกัน “โดยสมัครใจ” เพราะการที่ช่างขับจะขับถึงใครได้ ผู้ถูกขับถึงจะต้องสรุปประวัติของตนไปบอกช่างขับ และยังสามารถสรุปประวัติของคนอื่นที่ต้องการให้ช่างขับขับถึงได้เช่นกัน ผู้วิจัยพบว่าในเวทีของการขับส่วนประวัติ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นค่อนข้างกระตือรือร้นที่จะนำเสนอประวัติของตนและต้องการให้ช่างขับขับถึงประวัติของผู้อื่นไม่ต่างกัน แม้กระทั่งตัวผู้วิจัยเองก็ได้รับการเสนอให้ช่างขับขับถึงด้วย ผู้วิจัยสังเกตว่าการขับถึงเจ้าภาพและผู้ร่วมงานนี้ ขับเข้าไปเข้ามาหลายชั่วโมงในช่วงหัวค่ำซึ่งเป็นเวลาที่ลูกหลานและคนในหมู่บ้านยัง อยู่ฟังอย่างค้ำคั่ง แต่หลังจาก

เที่ยงคืนซึ่งคนส่วนใหญ่กลับไปแล้วก็ไม่ได้ขับถึงส่วนนี้อีก เปลี่ยนเป็นขับสอนธรรมะ บอกเล่าวิธีการเสาะหาไม้และวัสดุมาปลูกบ้านตามธรรมเนียมของการขับขึ้นเฮินใหม่ นอกจากนั้นก็ขับหยอกล้อระหว่างช่วงขับแทรกเป็นระยะเพื่อความสนุกสนาน และปิดท้ายด้วยการขับส่งเคราะห์ส่งนามในยามเช้าของวันรุ่งขึ้น

แม้ว่าการขับลื้อในพิธีขึ้นเฮินใหม่จะกล่าวถึงเพียงประวัติความเป็นมาของปัจเจกบุคคล ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เหมือนวรรณกรรมลายลักษณ์อื่นๆ แต่ก็ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่หลอมรวมชาวไทลื้อพลัดถิ่นให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยประสบการณ์ร่วมและความทรงจำร่วมของแต่ละบุคคล

อีกประเด็นหนึ่งที่ควรกล่าวถึงในการขับลื้อขึ้นเฮินใหม่คือ การว่าจ้างช่างขับผู้มีชื่อเสียงเป็นอันดับต้นๆ ของเมืองยองและสิบสองพันนา คือ แม่แสงยอดและอ้ายปันน้อย เดินทางมาประกอบพิธีถึงประเทศไทย โดยที่เจ้าภาพต้องเสียค่าจ้างช่างขับจำนวนไม่น้อย แม่แสงยอดและอ้ายปันน้อยเป็นช่างขับคู่หญิง-ชาย ชาวเมืองยองและมีชื่อเสียงมากในกลุ่มชาวไทลื้อเมืองยองและเมืองใกล้เคียงในประเทศเมียนมา รวมถึงมีประสบการณ์ร่วมในสงครามซึ่งเกิดในมาตุภูมิ ในบริบทคนพลัดถิ่น ตัวแม่แสงยอดและอ้ายปันน้อยเองจึงเป็นเสมือน “วัตถุ” ทางวัฒนธรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นตั้งใจ “เลือก” ให้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่พลัดถิ่นของตนและได้นำสัมผัสของมาตุภูมิกลับมาสู่คนพลัดถิ่นในช่วงระยะเวลาของพิธีกรรม

การขับลื้อเป็นวัฒนธรรมที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในบริบทของคนพลัดถิ่น โดยเฉพาะในช่วงเวลาของพิธีกรรมเท่านั้น โอกาสอื่นที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นพบปะสังสรรค์กันโดยไม่มีพิธีกรรม ปีขับลื้อก็มักได้รับการบรรเลงขึ้นแทรกเป็นระยะเพื่อความสนุกสนาน หรือแม้กระทั่งเปิดเพลงขับลื้อซึ่งอัดเสียงมาจากการแสดงสดของช่างขับในเมืองยองและสิบสองพันนาจาก Mini SD Card ซึ่งมีจำหน่ายและเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นวัยกลางคนขึ้นไป⁹² เพลงขับลื้อในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่เพียงแต่บันทึกถ้อยคำนำเสียงของช่างขับและตัวบทที่มีความหมายทางวัฒนธรรม แต่ยังบันทึกบรรยากาศการขับลื้อในพิธีกรรมนั้นๆ ทั้งเสียงพูดคุย เสียงหัวเราะ เสียงปรบมือ เสียงร้องบอก “เซ่ย์ๆๆๆ”⁹³ ของผู้ร่วมพิธี ราวกับว่ามีพิธีขับลื้อเกิดขึ้นจริงเมื่อเปิดฟังและมีความมีชีวิตชีวาของมาตุภูมิได้กลับคืนมาชั่วขณะ

⁹² คือกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่เกิดและอาศัยในมาตุภูมิเป็นเวลานานพอที่จะคุ้นเคยกับวัฒนธรรมขับลื้อและฟังคำขับเข้าใจ เพราะภาษาในคำขับเป็นภาษาเชิงวรรณกรรมและใช้คำศัพท์เก่าค่อนข้างมาก ชาวไทลื้อรุ่นใหม่ที่เกิดหรือเติบโตในไทยจึงฟังคำขับเข้าใจน้อยลงหรือไม่เข้าใจเลย

⁹³ คำร้องเพื่อแสดงความสนุกสนานยินดี

บทเพลงขับลือไม่เคยห่างหายไปจากวิถีชีวิตของชาวไทลื้อและยังคงไพเราะเสมอสำหรับชาวไทลื้อผู้พลัดจากมาตุภูมิ

ภาพที่ 27 อ้ายปันน้อย ช่างขับจากเมืองยอง(ซ้าย) กับ
กระต่ายสรูปประวัติของผู้ที่ต้องการให้ช่างขับขับถึง

5.2.3 วรรณกรรมและพิธีกรรมกับการสร้างพื้นที่ทางสังคม : ตัวตนทางวัฒนธรรมและการจำลองพื้นที่มาตุภูมิ

ทุกพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจัดขึ้นล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยประกาศตัวตนทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะการประกาศตัวตนนั้นจะเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตามพิธีกรรมหนึ่งที่สร้างพื้นที่ตัวตนทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ให้แก่ชาวไทลื้ออย่างชัดเจนคือ พิธีเลี้ยงเมืองวะ

พิธีเลี้ยงเมืองวะเป็นการประกาศตัวตนทางชาติพันธุ์ซึ่งจัดขึ้นโดยชนชั้นปกครองของชาวไทลื้อพลัดถิ่น ผู้ประกอบพิธีคือกลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมือง พิธีเลี้ยงเมืองวะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีตั้งแต่กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองจะอพยพมาที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองหรือหมู่บ้านสนมะแพนในอดีต ผู้มาร่วมงานไม่ได้มีเพียงชาวไทลื้อในหมู่บ้านเท่านั้น แต่ยังมีชาวไทลื้อพลัดถิ่นซึ่งเป็นเครือญาติแต่อาศัยอยู่ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด เดินทางกลับมาร่วมพิธีด้วย สถานที่และบรรยากาศในพิธีกรรมได้รับการถอดแบบมาจากธรรมเนียมปฏิบัติเดิม โดยพยายามรักษาเค้าโครงของพิธีไว้ให้ได้มากที่สุดทั้งสภาพแวดล้อมและการประกอบพิธี ได้แก่ การประดิษฐานศาลเจ้าพ่อ หลักช้างและหลักม้า ไว้ในตำแหน่งและทิศเดิม การฮอมทานแทนการส่งเครื่องบรรณาการ การอ่านคำร้องผีเมืองตามตัวบทในวรรณกรรม การถวายเครื่องพลีกรรมจำนวน 12 อย่าง และการเข้าทรงเจ้าพ่อเพื่อขอคำพยากรณ์บ้านเมืองและรักษาโรคภัยไข้เจ็บของแต่ละบุคคลซึ่งเพิ่งยกเลิกไปหลังจากแม่ม้าเสียชีวิต

ระหว่างการประกอบพิธีเลี้ยงเมืองวะ ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นการถวายเครื่องพลีกรรมเป็นช่วงเวลาปิดที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นประกอบพิธีกรรมโดยไม่เปิดรับบุคคลภายนอก แต่หลังจากถวาย

เครื่องพิธีกรรมแล้ว กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองจะเชิญกลุ่มผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านร่วมโพธิ์ทองซึ่งเป็นผู้นำ
 ด้านการปกครองชาวไทยยวนในพื้นที่มาร่วมสังสรรค์และรับประทานอาหารพิธีกรรมด้วยในฐานะแขก
 มีการจัดสำหรับอาหารแยกไปต้อนรับโดยเฉพาะ ไม่ได้ร่วมรับประทานอาหารกับกลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมือง
 การกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นความซับซ้อนของการประกาศตัวตนของกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองพลัดถิ่น
 ซึ่งต้องการทั้งธำรงสถานะของตนให้เป็นที่รับรู้ภายในกลุ่ม ต้องการทั้งประกาศให้คนนอกซึ่งเป็น “ผู้มี
 อำนาจปกครอง” เหมือนกับตนรับรู้สถานะของตนด้วย แต่ก็ไม่ได้ยอมรับให้ “ผู้มีอำนาจปกครอง”
 เหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรม หรือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มแต่อย่างใด พิธีกรรมเลี้ยงเมืองจะจึงเป็น
 การสร้างพื้นที่ทางสังคมอันแฝงเร้นด้วยเจตนาเชิงอำนาจอย่างแท้จริง

นอกจากช่วงเวลาในพิธีกรรมจะเป็นพื้นที่สำหรับแสดงออกทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของกลุ่ม
 ชาวไทลื้อพลัดถิ่น พิธีกรรมบางอย่างยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นในฐานะ
 ผู้นำด้านการประกอบพิธีกรรมอีกด้วย

พิธีกรรมบางอย่างที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติแบบปัจเจกบุคคล เป็นพิธีกรรมเฉพาะของกลุ่ม
 ชาวไทลื้อหรือเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยยวนในพื้นที่เคยปฏิบัติแต่ยกเลิกไปเป็นเวลานานแล้ว เมื่อชาวไท
 ลื้อพลัดถิ่นที่เพิ่งเข้ามาอาศัยประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นแปลกแยกไปจากวิถีปฏิบัติของชาวไทยยวน
 ชาวไทยยวนจึงมองว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นคือกลุ่มชนที่มีธรรมเนียมปฏิบัติมากมายและเป็น “ผู้รู้” ด้าน
 พิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาและแก้เคราะห์ เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในกลุ่ม
 ชาวไทยยวนว่าหากต้องการประกอบพิธีเหล่านี้จะต้องมาพบขานานชาวไทลื้อที่หมู่บ้านร่วมโพธิ์ทองเพื่อ
 ขอคำแนะนำเกี่ยวกับการประกอบพิธี หรือว่าจ้างให้ขานานชาวไทลื้อประกอบพิธีให้ แม้กระทั่งการ
 ประกอบพิธีในส่วนของสงฆ์ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นก็เป็นผู้ถ่ายทอดขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมให้แก่พระ
 และทำให้ชาวไทยยวนปฏิบัติตามโดยที่ยอมรับและเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมของชาวไทลื้อ แม้ว่าบาง
 พิธีกรรมจะเป็นวัฒนธรรมร่วมระหว่างชนสองกลุ่มก็ตาม เช่น *บูชาข้าวลดเคราะห์* *บูชาเทียนลด
 เคราะห์* *ทานข้าวแก้กอง* *ทานข้าวพระเมืองแก้ว* เป็นต้น ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการเปิด
 พื้นที่ทางสังคมให้แก่ชาวไทลื้อได้เป็นที่รู้จักในฐานะผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม

ช่วงเวลาในพิธีกรรมคือช่วงเวลาที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นมีโอกาสมารวมตัวกัน จัดเตรียมพิธีและ
 ร่วมประกอบพิธีท่ามกลางบรรยากาศของพิธีกรรมอันคุ้นเคย ความร่วมแรงร่วมใจกันในช่วงพิธีกรรม
 แสดงให้เห็นพลังของความสมัคสมานสามัคคี ความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชาวไทลื้อ
 พลัดถิ่นและสายสัมพันธ์ในเครือข่ายชุมชนชาติพันธุ์อันเข้มแข็ง ช่วงเวลาในพิธีกรรมจึงถือเป็น
 ช่วงเวลาพิเศษ ที่ได้จำลองพื้นที่มาตุภูมิขึ้นมาใหม่ในบริบทชนพลัดถิ่น กิจกรรมหลายอย่างที่จัดขึ้นใน
 พิธีได้ถอดแบบมาจากทั้งวรรณกรรมและจากประสบการณ์ในมาตุภูมิ ช่วงเวลาในพิธีกรรมจึงนับเป็น

การเรียกคืนบรรยากาศของแผ่นดินเกิดและนำพาชาวไทยลื้อพลัดถิ่นหวนสู่บรรยากาศของมาตุภูมิได้ชั่วคราว

5.2.4 บทบาทของพิธีกรรมกับการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนไทยลื้อพลัดถิ่นกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทนอกประเทศในฐานะคนไทย : คุรบาบุญชุ่ม วีรบุรุษทางวัฒนธรรมของคนไทย

ประเพณีและพิธีกรรมเกือบทั้งหมดที่ชาวไทยลื้อพลัดถิ่นจัดขึ้นหรือมีส่วนร่วม เกิดขึ้นในพื้นที่ประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมหรือพิธีกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมกับชาวไทยยวน แต่มีพิธีกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกพื้นที่ประเทศไทยคือ งานปอยวันเกิดคุรบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร หรือที่ชาวไทยลื้อเรียกว่า *คุรบาพ่อ*

ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 งานปอยวันเกิดคุรบาบุญชุ่มจัดขึ้นเป็นประจำในช่วงปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม ทั้งในประเทศไทยและเมียนมา ชาวไทยลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเคยเข้าร่วมงานปอยวันเกิดคุรบาบุญชุ่มทั้งสองพื้นที่ โดยนำอาหารไปแจกเป็นทานและร่วมกับชาวไทยกลุ่มอื่นในงานประกอบอาหารเลี้ยงผู้ร่วมงาน

คุรบาบุญชุ่มเป็นภิกษุที่คนไทยให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง เรื่องเล่าเกี่ยวกับคุรบาบุญชุ่ม ไม่ว่าจะเป็นชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ และเรื่องเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางในกลุ่มคนไทย ทั้งเล่าขานภายในกลุ่มชนและถ่ายทอดในสื่อออนไลน์

ชีวประวัติ วัตรปฏิบัติและเรื่องเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ ล้วนเป็นสิ่งก่อร่างสร้างความเลื่อมใสศรัทธาที่คนไทยมีต่อคุรบาบุญชุ่ม ผู้วิจัยสรุปชีวประวัติของคุรบาบุญชุ่มเป็นลำดับโดยสังเขปได้ดังนี้ (www.phutta.com)

-คุรบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร เกิดที่จังหวัดเชียงราย ชื่อเดิมคือ ชุ่ม ทาแกง

-ก่อนเกิดมารดาได้เห็นนิมิตขณะตั้งครรภ์ หลังจากเกิดมาก็มีนิสัยฝึกฝนทางธรรมแตกต่างจากเด็กวัยเดียวกัน

-ชีวิตวัยเด็กต้องเผชิญอุปสรรคมากมายเพราะฐานะยากจน แต่สุดท้ายก็ผ่านอุปสรรคต่างๆ ได้ด้วยขันติธรรมและการให้อภัย

-ประชาชนยกย่องว่าเป็น *ตนบุญ* ตั้งแต่บวชเณรเพราะมีวัตรปฏิบัติเคร่งครัด

-ได้เห็นนิมิตจากเทวดามาทำนายอนาคตของตนหลายครั้งว่าจะได้เป็นที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ในภายภาคหน้า

-เมื่อบวชพระได้ออกเดินทางไปปฏิบัติธรรมตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในไทย เมียนมา อินเดีย เนปาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินเดียและเนปาล ได้เดินทางตามรอยพระเวสสันดรจนพบเขาวงกต ระหว่างทางต้องเผชิญอันตรายแต่รอดพ้นมาได้ด้วยการตั้งสัจจาธิฐานถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา

ด้านวัตรปฏิบัติ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยยกย่องว่าครูบาบุญชุ่มเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดและกระทำในสิ่งที่คนทั่วไปยากจะทำได้ เป็นต้นแบบของผู้มีบารมี เช่น การนั่งสมาธิวิปัสสนาเป็นเวลาติดต่อกันหลายปี การสงบวจา การเดินทางไปแสวงบุญตามสถานที่ต่างๆ การสร้างสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชน ตลอดเวลาที่ครองเพศบรรพชิต ครูบาบุญชุ่มได้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานเป็นจำนวนมาก ในประเทศไทย เช่น บูรณะวัดบ้านด้าย อ.เชียงแสน จ.เชียงราย สร้างกุฏิสงฆ์วัดผาแตก อ.แม่สาย จ.เชียงราย ในประเทศเมียนมา เช่น บูรณะพระธาตุคอนเรืองและสร้าง ศาสนสถานต่างๆ ในเมืองพง บูรณะพระธาตุจอมยอง เมืองยอง วางศิลาฤกษ์พระธาตุหลักคำ หลักกิโลเมตร 240 เขตชายแดน 3 ดินแดน จีน ว้าแดงและเมียนมา ในประเทศลาว เช่น บูรณะอุโบสถวัดพระเจ้าทองทิพย์ เมืองเชียงราก ในประเทศจีน เช่น บูรณะพระธาตุวัดเชียงเจือง เมืองแจ้ เขตสิบสองพันนา เป็นต้น

ด้านความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งในประเทศไทยและเมียนมา พบว่ากลุ่มชาวไทยมีความเชื่อและมีเรื่องเล่าทำนองอิทธิปาฏิหาริย์มากมายเกี่ยวกับครูบาบุญชุ่ม เรื่องราวที่มักได้ยินอย่างแพร่หลายสรุปเป็นข้อต่างๆ ได้ ดังนี้

ครูบาบุญชุ่มเป็นพระโพธิสัตว์ในชาติสุดท้าย เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากชีวประวัติตั้งที่ได้กล่าวไว้แล้ว และความเชื่อนี้เป็นเหตุผลของการจัดพิธีเทศน์มหาชาติในงานปอยวันเกิด

ครูบาบุญชุ่มเป็นผู้รู้แจ้งแตกฉานในภาษามนุษย์ทุกภาษาและภาษาสัตว์ ซึ่งเป็นผลจากการบำเพ็ญบารมี ความแตกฉานทางด้านภาษาของครูบาบุญชุ่มแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ผ่านการเทศนาธรรมสั่งสอนประชาชนเป็นภาษาต่างๆ ทั้งภาษาไทยใหญ่ ภาษาไทลื้อ ภาษาไทย ภาษาพม่า และภาษาอื่นๆ สร้างความศรัทธาแก่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นอย่างยิ่ง

ครูบาบุญชุ่มเป็นผู้หยั่งรู้จิตใจคน สามารถพูดสิ่งที่คนตรงหน้ากำลังคิดได้อย่างถูกต้อง และรู้ว่ามีคนกำลังกล่าวถึงตนไม่ว่าคนที่กล่าวถึงจะอยู่ที่ใด ดังนั้นเกือบทุกครั้งที่มาไหว้รวมทั้งชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเอ่ยชื่อครูบาบุญชุ่ม จะต้องยกมือขึ้นจับเหนือศีรษะและมักจะกล่าวว่า “สุมาเทอะ” เพื่อแสดงความเคารพและขอขมาต่อการเอ่ยชื่อ

ครูบาบุญชุ่มเป็นผู้ล่วงรู้อนาคต สามารถทำนายอนาคตให้แก่ผู้คนและชี้แนะแนวทางแก้ไข ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้

วัตถุดิบของต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับครูบาบุญชุ่มถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ในงานปอยวันเกิดและงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับครูบาบุญชุ่ม จะมีการแจกสิ่งของต่างๆ ให้แก่ผู้มาร่วมงานอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะแจกโดยครูบาเองหรือแจกโดยลูกศิษย์ ทั้งรูปภาพ หนังสือสวดมนต์ สร้อยประคำ สายสิญจน์ ธนบัตร เป็นของบูชาอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นทีระลึก กระทั่งขนม ลูกอม ข้าวตอกดอกไม้ ช่อ เทียน ฯลฯ ที่ใช้ประกอบพิธีก็กลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ร่วมงานต้องการ แม้แต่น้ำปริมาณมหาศาลที่ผ่านการรดสรงเท้าครูบาจากพิธีสรงน้ำในงานปอยวันเกิด ก็จะมีผู้ร่วมงานนำภาชนะไปรอรองจากรางรดสรงโดยไม่ปล่อยให้เหลือทิ้งแม้แต่หยด

ภาพที่ 28 วัตถุที่เกี่ยวข้องกับครูบาบุญชุ่มเป็นที่ต้องการของผู้ร่วมงาน(ชาย) และมีจำหน่ายทั่วไปภายในงาน (ขวา)

ผู้ที่ได้เห็นหรือได้พบครูบาบุญชุ่มถือว่ามิบุญถึง ในงานปอยวันเกิดผู้ร่วมงานทุกคนต่างเดินทางรอนแรมมาไกลและปรารถนาจะได้เห็นครูบาแม้จากเพียงระยะไกลๆ แต่ปัญหาอยู่ที่งานปอยนี้ไม่มีตารางกำหนดการจัดพิธีต่างๆ กล่าวง่ายๆ คือ ผู้มาร่วมงานแทบไม่รู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดพิธีกรรมอะไรต่อไปในเวลาใดตลอดระยะเวลาการจัดงานเกือบสัปดาห์ จะทราบก็ต่อเมื่อมีการประกาศอย่างกระชั้นชิดก่อนเวลางานเพียงไม่นาน ดังนั้น ไม่ใช่ทุกคนที่มาร่วมงานจะได้พบครูบาซึ่งจะมาร่วมพิธีกรรมเพียงบางช่วงเท่านั้น ชาวไทรวมทั้งชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองยังเชื่อว่าครูบาสามารถเลือกที่จะปรากฏกายให้บางคนเห็นและบางคนไม่เห็นได้แม้ว่าคนเหล่านั้นจะอยู่ในที่เดียวกัน แม้จะได้เข้าร่วมพิธีในขณะครูบากำลังอยู่ในพิธีด้วยก็ไม่ใช่จะได้เห็นครูบาเสมอไป ผู้ที่มีโอกาสได้เห็นครูบาบุญชุ่มจึงต้องเป็นผู้ที่มีบุญวาสนาพอสมควร

ผู้มาร่วมงานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มจะแคว้นตลาดปลอดภัย งานปอยวันเกิดครูบาจัดปีละ 1 ครั้ง แต่ครั้งมีผู้ศรัทธาเดินทางมาจากทุกสารทิศเพื่อได้มาร่วมงาน ผู้ร่วมงานหลายคนใช้เวลาเดินทางนานกว่าสิบวันจึงมาถึง ภาพการวอนรถชนของที่พาผู้คนเดินทางรอนแรมมาจากเมืองต่างๆ เป็นสิ่งที่ยืนยันความศรัทธาได้เป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลางานเฉพาะที่วัดพระธาตุศรีดอนเรือง เมืองพง น่าจะมีผู้มาร่วมงานไม่ต่ำกว่าห้าพันคน (กลุ่มลูกศิษย์ครูบาบุญชุ่ม เมืองพง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา, 5 มกราคม 2558, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 29 สภาพที่พักอาศัยและการเดินทางมาร่วมงานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มทั้งทางบกและทางน้ำ (แม่น้ำโขง) ที่เมืองพง ประเทศเมียนมา

พื้นที่ภายในงานค่อนข้างเป็นป่าเขา ผู้ร่วมงานจะกางกระโจมพักแรมตามอ้อยาศัย บางส่วนก็เพียงชิงผ้าใบกันน้ำค้างใต้ต้นไม้ ผู้คนต่างเชื่อว่าระหว่างร่วมงานจะไม่มีอันตรายใดๆ เกิดขึ้นกับพวกเขา แม้แต่สัตว์เล็กสัตว์น้อยที่สร้างความรำคาญ เช่น ยุง มด แมลง ฯลฯ ก็จะไม่มารบกวนเลย การเดินทางไปกลับของพวกเขาจะปลอดภัยทั้งจากอุบัติเหตุและจากทหารพม่าตามด่านตรวจต่างๆ เพราะบารมีครูบาบุญชุ่มคอยคุ้มครอง ความจริงส่วนหนึ่งคือทหารและเจ้าหน้าที่ชาวพม่าตามด่าน

ตรวจในพื้นที่รอบๆ ต่างเคารพนับถือครูบาเช่นเดียวกัน ช่วงเวลาของงานปอยจึงเป็นช่วงพิเศษที่กฎเกณฑ์ได้รับการผ่อนผัน

ภาพที่ 30 สีสันชาติพันธุ์ในงานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม เมืองพง ประเทศเมียนมา

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเชิงอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องมหัศจรรย์อื่นๆ เกี่ยวกับครูบาบุญชุ่มอีกมากมาย เช่น มีวาจาสิทธิ์ หายตัวได้ เดินบนพื้นโดยเท้าไม่สัมผัสพื้นจึงไม่เปียกเปื้อนสัตว์เล็กๆ บนดิน ฯลฯ

เรื่องราวเกี่ยวกับครูบาบุญชุ่มทำนองอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นสิ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์เฝ้ารับรู้ร่วมกัน และบอกเล่าแลกเปลี่ยนต่อกันตามประสบการณ์ของตน เมื่อประกอบกับชีวประวัติของครูบาซึ่งถูกเชื่อมโยงเข้าหาพระเวสสันดร พระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายอันเป็นชาดกที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไท จึงเกิดความเชื่ออย่างเข้มข้นว่าครูบาบุญชุ่มเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าความศรัทธาที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากราวเรื่องเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เท่านั้น แต่ยังเกิดจากปัจจัยทางสังคมด้วย

ประการแรก ครูบาสามารถเผยแพร่ศาสนาอย่างทั่วถึงได้ทุกภาษาในท้องถิ่น แม้กระทั่งหนังสือสวดมนต์ที่พิมพ์เผยแพร่ในงานปอยก็จัดพิมพ์เป็นหลายภาษา ทั้งภาษาไทยใหญ่ (อักษรไทใหญ่) ภาษาไทลื้อ-ไทเขิน(อักษรธรรม) และภาษาไทย ท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ภาษาเป็นสิ่งที่แบ่งแยกความแตกต่างทางวัฒนธรรม ดังนั้นการเข้าถึงภาษาของชนแต่ละกลุ่มจึง

เท่ากับสลายกำแพงทางวัฒนธรรมไปได้มาก ผู้คนที่มาร่วมงานปอยทุกชาติพันธุ์สามารถรับฟังคำสอนของครูบาได้อย่างเท่าเทียมกัน

ประการที่สอง สถานะของครูบาบุญชุ่มมีความเป็นกลางท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ นับตั้งแต่การปฏิบัติตน ครูบาได้สร้างสาธารณประโยชน์ สร้างศาสนสถานแก่ชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ที่เดินทางไปแสวงบุญโดยปราศจากอคติทางชาติพันธุ์ แม้แต่บุคคลของรัฐอย่างกลุ่มผู้ปกครอง ทหาร และเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองทั้งในประเทศไทยและเมียนมา ก็ยังให้ความเคารพศรัทธาต่อครูบา งานปอยวันเกิดครูบาเป็นช่วงเวลาที่ดีความตึงเครียดระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งคนพลัดถิ่นและชนกลุ่มน้อย ดังที่เคยกล่าวไว้ในบทที่ 4 ว่าจุดตรวจคนเข้าเมืองหลายแห่งที่จังหวัดเชียงรายจะผ่อนคลายความเข้มงวดลงเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งจากฝั่งไทยและเมียนมาสามารถเดินทางไปร่วมงานได้

นอกจากนี้ โดยลักษณะของงานปอยวันเกิดที่จัดขึ้นก็มีความเป็นกลางเช่นกันเพราะเป็นพิธีกรรมในขอบเขตของพุทธศาสนาที่ไม่ได้ยึดพิธีกรรมของชนกลุ่มใดเป็นพิเศษ แต่ยึดตัวครูบาเองเป็นศูนย์กลางและเป็นงานที่ทุกคนสามารถเข้าร่วมในฐานะผู้ให้และผู้รับได้อย่างเสมอภาค

ประการที่สาม ครูบาได้เดินทางไปแสวงบุญตามสถานที่ต่างๆ ภายใต้อาณัติเขตแดนประเทศเมียนมา จีน ไทย ลาว ที่ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ในดินแดนเหล่านี้ สถานะของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ได้ถูกนิยามขึ้นใหม่ได้บริบทของรัฐที่ควบคุมพื้นที่นั้น ไม่ว่าจะเป็นคนพลัดถิ่นหรือชนกลุ่มน้อย ชาวไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองได้กลายเป็นคนพลัดถิ่นเพราะการข้ามพื้นที่ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทอีกจำนวนมากในเมียนมาและจีนได้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยในบ้านของตนเอง

การเดินทางแสวงบุญของครูบาบุญชุ่มเกิดขึ้นในพื้นที่ที่พรมแดนทางภูมิศาสตร์ถูกใช้แบ่งแยกและกักขังพรมแดนทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สถานการณ์การเมืองชาติพันธุ์เต็มไปด้วยปัญหา การเดินทางของครูบาไปแสวงบุญและเผยแพร่ธรรมยังเขตแดนต่างๆ ซึ่งอยู่ใต้การปกครองของรัฐที่ต่างกัน จึงเหมือนเข็มที่แทงทะลุพรมแดนทางภูมิศาสตร์ แทะทะลุอำนาจกดดันของรัฐที่ควบคุมอยู่ได้อย่างอิสระ สามารถรื้อยกกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ต่างๆ ให้กลับมา รวมกันใต้พรมแดนทางวัฒนธรรมไทได้

ตามที่กล่าววิเคราะห์มานี้ ความเลื่อมใสศรัทธาที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ทั้งเรื่องราวชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ เรื่องเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ และปัจจัยทางสังคม ทำให้ครูบาบุญชุ่มเป็นเสมือนวีรบุรุษทางวัฒนธรรมผู้อยู่เหนือการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ ส่งผลทุกคนเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ในพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง งานปอยวันเกิดครูบาซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีจึงเป็นโอกาสให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ถูกนิยามให้เป็นชนกลุ่มน้อยและที่พลัดออกจากมาตุภูมิรวมทั้งชาวไทลื้อ

หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ได้กลับมารวมกลุ่มกัน ประกอบพิธีกรรมร่วมกันและหวนคืนสู่พรมแดนทางวัฒนธรรมในฐานะคนไทย

5.2.5 วรรณกรรมและพิธีกรรมกับการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวไทยยวน

หากพิจารณาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม ชาวไทลื้อพลัดถิ่นและชาวไทยยวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความคิดความเชื่อและวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมพุทธศาสนาท้องถิ่นซึ่งเป็นเสมือนโลกที่ครอบคลุมและผสมผสานกรอบความคิดของคนทั้งสองกลุ่มให้เป็นหนึ่งเดียว

พิธีกรรมตามรอบปฏิทินเป็นโอกาสอันดีสำหรับประสานความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของพื้นที่กับคนพลัดถิ่น เพราะมีกิจกรรมที่คนทั้งสองกลุ่มจะได้ปฏิบัติร่วมกันในพื้นที่และเวลาเดียวกัน ประเพณีพิธีกรรมที่แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างชาวไทลื้อกับชาวไทยยวนอย่างชัดเจน ได้แก่ ประเพณีปอยสังขาร พิธีทานธรรมเข้าวัสสา และพิธีทานก๋วยสลาก ทั้ง 3 ประเพณี/พิธีกรรมเป็นพิธีใหญ่ประจำปีของหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

ในประเพณีปอยสังขาร ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนจะร่วมกันส่งเคราะห์บ้าน สรงน้ำพระสงฆ์ และเนรมิตต่างก็เป็นลูกหลานของชาวไทลื้อและชาวไทยยวนในหมู่บ้าน รตนน้ำสุมาคารวะผู้ใหญ่บ้านร่มโพธิ์ทองซึ่งเป็นผู้นำชุมชนและพ่อจารย์ชาวไทยยวนผู้มีบทบาทในการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง แม้ว่าหลายครั้งชาวไทลื้อพลัดถิ่นเลือกที่จะปฏิบัติตามธรรมเนียมของตน ทำให้บทบาทของพ่อจารย์ชาวไทยยวนถูกมองข้ามไปก็ตาม

ภาพที่ 31 ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนร่วมกัน “ทานขันข้าว” ในช่วงเข้าพรรษา

ในพิธีทานธรรมเข้าวัสสาตลอดระยะเวลา 12 วันพระ และพิธีทานก๋วยสลากช่วงออกพรรษา เป็นโอกาสอันดีที่ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนได้มาพบปะกันระหว่างฟังธรรมและนันทหมายเตรียมเจ้าภาพถวายธรรมตลอดทั้งพรรษา พื้นที่ตั้งบ้านเรือนของคนทั้งสองกลุ่มนั้นแยกกันอยู่เป็นสัดส่วน

ชัดเจน การไปวัดในช่วงเวลาพิธีกรรมจึงเป็นโอกาสให้ชาวไทยเชื้อและชาวไทยยวนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ไม่เฉพาะกับชาวไทยยวนในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเท่านั้นแต่รวมถึงชาวไทยยวนจากหมู่บ้านสันมะแพน และหมู่บ้านอื่นรอบข้างซึ่งมาร่วมพิธีทานก๋วยสลากที่จัดขึ้นที่วัดสันมะแพนด้วย

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ในบริบทของคนพลัดถิ่น 2 สิ่งที่มีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาคือ ความคิดเรื่องพวกเรา (us) และ พวกเขา (others) ความแตกต่างของคนสองกลุ่มภายในพื้นที่เดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย จะทำให้เกิดการต่อรองหรือการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ได้ตลอดเวลา ดังเห็นได้ว่า นอกจากวรรณกรรมและพิธีกรรมจะมีบทบาทในการสร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคมของคนพลัดถิ่น ซึ่งต้องการแสดงตัวตนซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากผู้อื่นในพื้นที่แล้ว ในขณะที่เดียวกันวรรณกรรมและพิธีกรรมกลับใช้สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างคนพลัดถิ่นและคนในพื้นที่ ลดความแตกต่างระหว่าง “พวกเรา” กับ “พวกเขา” ได้อีกด้วย

5.2.6 บทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมต่อการสร้างความมั่นคงในจิตใจ

การสร้างความมั่นคงทางจิตใจเป็นบทบาทอันสำคัญแต่สำคัญของพิธีกรรม ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นอพยพออกจากมาตุภูมิพร้อมกับนำวรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่เปรียบเสมือนคู่มือในการดำรงชีวิตมาด้วย ในสภาพแวดล้อมอันห่างไกลแผ่นดินเกิด การแสวงหาพื้นที่สำหรับดำรงตัวตนในสถานะคนพลัดถิ่นย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย วรรณกรรมที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นตั้งใจนำมาและพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นจัดขึ้น จึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและดำรงตัวตนของชาวไทยเชื้อ ไม่ให้ถูกกลืนหายไปกับกลุ่มชนในพื้นที่ใหม่

การสร้างความมั่นคงในจิตใจของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นผ่านวรรณกรรมและพิธีกรรมอาจแบ่งได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่ ความมั่นคงด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความมั่นคงด้านการดำรงชีวิต และความมั่นคงด้านจิตวิญญาณ

ความมั่นคงด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ สะท้อนผ่านวรรณกรรมตำนานและบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองเก็บรักษา สืบทอด และเผยแพร่ภายในกลุ่มชาวไทยเชื้อ เช่น ปฐมกัณฑ์สามโลก ตำนานประวัติศาสตร์เมืองมเหยงคณ์นคร รวมทั้งพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษของตน ได้แก่ พิธีเลี้ยงเมือง ผู้วิจัยเห็นว่าความมั่นคงด้านประวัติศาสตร์เป็นรากฐานสำคัญที่สุดของการนิยามตัวตนของกลุ่มชนได้อย่างชัดเจน วรรณกรรมและพิธีกรรมในกลุ่มนี้จึงเป็นสิ่งที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นพยายามสืบทอดไว้อย่างเคร่งครัด หากสำนักทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มีความเข้มข้นและมั่นคงแล้ว การธำรงรักษาวัฒนธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของชาติพันธุ์ย่อมเข้มข้นและมั่นคงตามไปด้วย

ความมั่นคงด้านการดำรงชีวิต สะท้อนผ่านพิธีกรรมเพื่อการรักษาและแก้เคราะห์ น่าสังเกตว่าชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังคงสืบทอดพิธีกรรมในกลุ่มนี้ไว้เป็นจำนวนมากถึง 8 พิธี ได้แก่ ทานธรรมค้ำชาตา ทานธรรมมหาวิบาก บูชาข้าวหลักเคราะห์ สืบชะตา ทานข้าวแก้กอง ทานข้าวพระเมืองไชย ทานข้าวพระเมืองแก้ว และทานผ้าสังฆา แม้จะเป็นพิธีกรรมเพื่อการรักษาเหมือนกัน แต่ก็มีเทศะของการประกอบพิธีต่างกันตามระดับความรุนแรงของอาการเจ็บป่วยหรือเคราะห์ หากต้องการสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตหรือสร้างความอ่อนใจในการใช้ชีวิตจะประกอบพิธีทานธรรมค้ำชาตา หากต้องการแก้เคราะห์หรือความเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ จะประกอบพิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ หากต้องการแก้เคราะห์หรือความเจ็บป่วยที่มากขึ้นจะประกอบพิธีสืบชะตา หากต้องการแก้เคราะห์หนักหรือความเจ็บป่วยเรื้อรังจะประกอบพิธีทานข้าวแก้กอง ทานข้าวพระเมืองไชย ทานข้าวพระเมืองแก้ว หากต้องการรักษาความเจ็บป่วยของเด็กจะประกอบพิธีทานผ้าสังฆา ทั้งนี้ ขนานหรือพ่อจารย์จะเป็นผู้พิจารณาเองว่าบุคคลใดสมควรประกอบพิธีใดจึงจะเหมาะสม บางพิธีอาจใช้ได้หลายกรณี เช่น ทานธรรมมหาวิบาก สามารถถวายธรรมได้ทั้งคนปกติและผู้ป่วยหนักระยะสุดท้าย เป็นต้น

พิธีการรักษาและแก้เคราะห์เป็นพิธีกรรมที่มีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจของชาวไทลื้อซึ่งอพยพมาในประเทศไทยในระยะ 40 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ยังไม่มีบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันและการสาธารณสุขในพื้นที่ แม้ปัจจุบัน ในพื้นที่ใกล้เคียงชุมชนของชาวไทลื้อจะมีสถานพยาบาลของรัฐทั้งสถานีอนามัยชุมชนและโรงพยาบาลประจำตำบล และชาวไทลื้อพลัดถิ่นมีสิทธิ์ในการรักษาพยาบาลไม่ต่างจากคนไทย แต่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นก็ยังคงประกอบพิธีการรักษาและแก้เคราะห์ในวิถีชีวิตประจำวันควบคู่ไปกับการรับบริการทางการแพทย์ แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมเหล่านี้ต้องมีผลอย่างลึกซึ้งต่อสภาพจิตใจ ความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาเป็นเวลายาวนานในวัฒนธรรมของตนคือยานานเอกที่ช่วยสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ช่วยให้ชาวไทลื้อพลัดถิ่นก้าวผ่านอุปสรรคและช่วงเวลาที่ยากลำบากในชีวิตไปได้

ความมั่นคงด้านจิตวิญญาณ สะท้อนผ่านพิธีทางพุทธศาสนาทั้งพิธีที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นจัดขึ้นเองและจัดร่วมกับชาวไทยยวน ได้แก่ พิธีทานธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทานธรรมค้ำชาตาตามวันเดือน ปีเกิด การทานธรรมอุทิศ การทานธรรมช่วงเข้าพรรษา และพิธีทานมหาปาง

มนทัศน์ของการถวายธรรมทั้งหมดเกิดขึ้นภายใต้คติความเชื่อเรื่องอานิสงส์อันจะนำผู้ถวายธรรมไปสู่สุคติภูมิและถึงนิพพานในท้ายที่สุด อานิสงส์ของการถวายธรรมแต่ละเรื่องมักจะเขียนไว้ในตอนท้ายของธรรมเรื่องนั้นโดยอ้างว่าเป็นพุทธวจนะหรือบางเรื่องอาจจะอ้างว่าเป็นคำแนะนำของพระพุทธเจ้าให้ทานธรรมเรื่องดังกล่าว ทำให้เนื้อเรื่องของธรรมและพิธีทานธรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์โดยปราศจากคำถาม

วัตถุประสงค์ของการถวายธรรม⁹⁴ ตามคติความเชื่อของชาวไทลื้อมี 3 ประการ ได้แก่ การทานธรรมไว้ภายนอก หมายถึง การถวายธรรมเพื่ออุทิศบุญกุศลไว้ให้แก่ตนเองหลังจากสิ้นชีวิต การทานคนตาย หมายถึง การถวายธรรมเพื่ออุทิศบุญกุศลไว้ให้แก่ผู้ตาย และการทานธรรมเพื่อค้าชูศาสนา 5000 วัสสา หมายถึง การถวายธรรมเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาไม่ให้สูญสิ้นไปตามความเชื่อเรื่องปัญญาอันตรธาน “ความสุข”⁹⁵ ที่ชาวไทลื้อเชื่อว่าจะได้รับจากการถวายธรรมก็มี 3 ประการ คือ “สุขในเมืองคน สุขในเมืองฟ้า และสุขในนิพพาน” ในมโนทัศน์ของชาวไทลื้อการถวายธรรมเป็นพิธีกรรมที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการสะสมบุญที่จะเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปตลอดชีวิตของคนคนหนึ่ง พิธีทานธรรมจึงช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณให้แก่ผู้ถวาย เตรียมความพร้อมสำหรับการเผชิญโลกหลังความตายและชาติภพ ทั้งยังเป็นวิธีเข้าถึงความจริงอันสูงสุดทางศาสนาซึ่งเป็นความมั่นคงสูงสุดทางจิตวิญญาณเท่าที่ผู้นับถือศาสนาพุทธพึงได้รับ

การถวายธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวไทลื้อคือ การถวายธรรมเรื่องเวสสันดรหรือมหาชาติ หากจัดเป็นพิธีส่วนรวมในช่วงเข้าพรรษาจะเรียกว่า *ตั้งธรรมหลวง* หากจัดเป็นการส่วนตัวจะเรียกว่า *ทานมหาปาง* ดังที่ชาวไทลื้อกลุ่มนี้พยายามจัดพิธีทานมหาปางขึ้นในบริบทคนพลัดถิ่น

ทานมหาปางเป็นพิธีกรรมทางศาสนาสำคัญที่สุดตามอุดมการณ์ทางศาสนาของชาวไทลื้อซึ่งเชื่อว่าชั่วชีวิตหนึ่งควรมีส่วนร่วมในพิธีตั้งธรรมหลวงหรือเป็นเจ้าของทำบุญทานมหาปาง เพราะจะได้านิสงส์สูง ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมุตไตรยและได้บรรลุสู่นิพพาน อย่างไรก็ตาม ผู้ที่จะถวายธรรมมหาชาติได้จะต้องเคยถวายธรรมเรื่องอื่นๆ มาก่อนพอสมควร เพื่อสะสมบุญบารมีให้ถึงระดับที่เหมาะสมจะถวายธรรมมหาชาติซึ่งเป็นเรื่องราวในชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ผู้สะสมบารมีจนสมบูรณ์แล้วเช่นกัน นับได้ว่าพิธีทานมหาปางเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการถวายธรรมซึ่งย้ำความมั่นคงทางจิตวิญญาณให้สมบูรณ์แบบอย่างถึงที่สุด

นอกจากวรรณกรรมและพิธีกรรมแล้ว ยังมีบุคคลอีกผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจของชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นอย่างยิ่ง คือ ครูบาบุญชุ่ม ญาณสวัโร พระภิกษุผู้เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม สำหรับชาวไทลื้อพลัดถิ่นครูบาบุญชุ่มคือบุคคลผู้ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่เคารพศรัทธาในฐานะตนบุญและพระโพธิสัตว์ ชาวไทลื้อนิยมเก็บสะสมวัตถุสิ่งของทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับครูบาบุญชุ่ม ไม่ว่าจะเป็นรูปภาพ ลูกประคำ สายสิญจน์ หนังสือสวดมนต์แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะอ่านอักษรไทลื้อในหนังสือสวดมนต์ไม่ได้ รวมถึงสิ่งของอื่นๆ ที่แจกในโอกาสต่างๆ อันเกี่ยวข้อง

⁹⁴ ผู้ถวายมักจะระบุวัตถุประสงค์ของการถวายธรรมไว้เองบนหน้าทับหรือหน้าปกของคัมภีร์

⁹⁵ “สุข 3 ประการ” เป็นคำกล่าวตามคตินิยมของพิธีทานธรรม มักจะระบุไว้ในคำปรารภของการถวายธรรม

กับครุบา ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเชื่อว่าวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้งกับครุบาจะช่วยเสริมสร้างมิ่งมงคลให้แก่ชีวิตของพวกเขาหรือช่วยปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากอันตราย ครุบาบุญชุ่มจึงมีส่วนสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความสุขใจแก่ชาวไทลื้อพลัดถิ่น

5.3 ตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

จากการศึกษาวิเคราะห์ที่ผ่านมาทั้งด้านวรรณกรรม พิธีกรรมและบริบทในภาคสนาม ผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะตัวตนที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทองแสดงออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้มีรากเหง้าและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้เคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนา และชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวนและแผ่นดินไทย

5.3.1 ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้มีรากเหง้าและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองอพยพมาจากเมืองยองและเมืองอื่นๆ ใต้การปกครองของเมืองยองในอดีต สถานะของคนพลัดถิ่นกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ถูกตัดขาดออกจากมาตุภูมิเพราะการอพยพมายังประเทศไทยเท่านั้น แต่มาตุภูมิของพวกเขายังถูกอำนาจรัฐของรัฐบาลทหารพม่าในอดีตทำลายพรมแดนและสิทธิอำนาจที่พวกเขามีต่อมาตุภูมิของตนไปด้วย แม้ชาวไทลื้อจำนวนมากจะยังคงอาศัยในพื้นที่เดิม แต่ก็กล่าวได้ว่ามาตุภูมิของชาวไทลื้อนั้นไม่อาจกลับคืนเป็นมาตุภูมิอันแท้จริงได้ดั้งเดิมเพราะความเป็นรัฐของกลุ่มได้ถูกทำลายลงแล้วพร้อมกับการล้มล้างการปกครองระบอบเจ้าฟ้าเจ้าเมืองและการแทรกแซงทางการปกครอง

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่อพยพมาทั้งกลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองและประชาชนทั่วไป กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองมีสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ค่อนข้างเข้มข้นเพราะสถานะความเป็นผู้ปกครองที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์โดยตรง ทั้งยังเป็นคนรุ่นแรกของการอพยพและเป็นผู้เผชิญประสบการณ์การถูกล้มล้างการปกครองอีกด้วย เมื่ออพยพมาแล้วก็เผชิญกับความกดดันทางการเมืองทำให้ต้องปกปิดสถานะของตนต่อคนนอก แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงตระหนักถึงการรักษารากเหง้าและประวัติศาสตร์ของกลุ่มมาโดยตลอด กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองจึงมีบทบาทสำคัญต่อการกระตุ้นสำนึกทางประวัติศาสตร์แก่กลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งหมดที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง

ตัวตนด้านรากเหง้าและประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์แสดงผ่านวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองนำมา คือ วรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งบันทึกความเป็นมาของชาวไทลื้อนับตั้งแต่ตำนานจนถึงบันทึกทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริง

ในปัจจุบัน ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มได้รับการสืบทอดในกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมือง โดยการเก็บรักษา คัดลอกหรือทำสำเนาต้นฉบับคัมภีร์ที่นำมาจากมาตุภูมิแจกจ่ายให้เก็บรักษากันในกลุ่ม มีการเขียนอัตชีวประวัติของตนเพิ่มเติมต่อบันทึกที่สืบมาจากบรรพบุรุษ และยังเรียบเรียง ประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อเมืองยองพิมพ์เผยแพร่ทั่วไปด้วย ในด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับรากเหง้าความเป็นมาของกลุ่ม กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองจะคือเรียวยาวสำคัญที่รักษาพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ และที่น่าสนใจคือผีบรรพบุรุษของกลุ่มเจ้าเมืองจะได้กลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งหมด ซึ่งอพยพมาจากหลายเมือง

แม้วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อพลัดถิ่นอาจจะไม่แสดงบทบาทที่เป็นรูปธรรมมากนัก เพราะการตระหนักถึงรากเหง้าและความเป็นมาของตนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสำนึกทางชาติพันธุ์ซึ่งในบริบทคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อกลุ่มนี้มีเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการปกปิดและเปิดเผยในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม สำนึกทางชาติพันธุ์ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมทั้งหมด ดังที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นแสดงให้เห็นประจักษ์ผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของตน

5.3.2 ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้มีเครือข่ายและวัฒนธรรมเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อพลัดถิ่นให้คงอยู่ได้ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นแสดงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมโดยการรักษาสืบทอดวรรณกรรมและประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิต

ในบริบทคนพลัดถิ่น ชาวไทลื้อพลัดถิ่นต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่และสังคมใหม่ รวมถึงต้องยอมรับสถานภาพของของตนในฐานะผู้อาศัยซึ่งเป็นคนเพียงส่วนน้อย ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่คนพลัดถิ่นกลุ่มหนึ่งจะสามารถรักษาวัฒนธรรมและรูปแบบวิถีชีวิตของตนไว้ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม การศึกษางานวิจัยในบริบทคนพลัดถิ่นหลายกรณีแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนที่ถูกพรากจากมาตุภูมิหรืออยู่ในภาวะที่ต้องเผชิญความกดดันทางชาติพันธุ์กลับยังมีความเข้มข้นในการธำรงรักษาตัวตนทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองก็เช่นเดียวกัน แม้จะเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กๆ และถูกเจ้าของพื้นที่มองว่ามีความแปลกแยกแตกต่างอยู่ตลอดเวลา แต่ก็สามารถรักษาจุดยืนทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ช้ำยังต่อรองกับเจ้าของพื้นที่ได้ในหลายกรณี

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นแสดงผ่านการจัดพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของตน พิธีกรรมบางอย่างต้องผ่านการต่อรองกับผู้นำทางศาสนาของชาวไทยยวนเพื่อให้คงรูปแบบตามธรรมเนียมของตนไว้ให้ได้มากที่สุดและต้องเตรียมความพร้อมหลายด้านจึงจะจัดขึ้นได้ เช่น

พิธีขึ้นเฮนใหม่ ชาวไทลื้อต้องการรักษาระบบธรรมเนียมการถาม-ตอบ ชื้อ-ขายเฮน พ่อจารย์ชาวไทยยวนไม่สันตการประกอบพิธีเสนอให้ข้ามขั้นตอนนี้ แต่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังคงยืนยันที่จะรักษาขั้นตอนนี้ไว้โดยให้ชานานชาวไทลื้อซึ่งเป็นเจ้าของบ้านใหม่มาทำหน้าที่เป็นผู้ถามแทนพ่อจารย์ชาวไทยยวนเสียเอง ซึ่งตามปกติผู้ถามจะต้องเป็นพ่อจารย์และผู้มาขอซื้อจะต้องเป็นเจ้าของบ้าน ในพิธีขึ้นเฮนใหม่เจ้าของบ้านยังจ้างช่างขับมาจากเมืองยองโดยเฉพาะ การขับลื้อครั้งนั้นได้รับความสนใจจากชาวไทลื้อทั้งหมดบ้านและกลายเป็นการทบทวนความทรงจำร่วมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งหมดบ้านเช่นกัน

พิธีทานมหาปาง เป็นตัวอย่างสำคัญของการแสดงพลังทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น พิธีทานมหาปางคือถวายธรรมเรื่องมหาชาติแบบส่วนบุคคล แต่ไม่ใช่พิธีธรรมดาที่ใครคิดจะจัดก็จัดได้ เพราะต้องใช้ความพร้อมหลายด้าน ทั้งความพร้อมด้านกำลังบุญ ความพร้อมด้านกำลังทรัพย์ และความพร้อมด้านกำลังคน

กำลังบุญเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของการประกอบพิธีทานมหาปาง เจ้าภาพที่จะประกอบพิธีต้องเคยถวายธรรมที่มี “ขนาดเล็กกว่า” เพื่อค่อยๆ สะสมบุญมาตามลำดับ และต้องผ่านการรักษาศีลปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดมาเป็นระยะเวลาหลายปี เช่น ถวายธรรมชาตาทุกปี ถวายธรรมเรื่องในพิธีเข้าพรรษา ถือศีล 8 ในวันพระ ไปค้างคืนที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมทุกวันพระ อุทิศตนเพื่อการบุญต่างๆ ผู้ที่จะปฏิบัติเช่นนี้ได้ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุซึ่งมีโอกาสะสมบุญมาตั้งแต่อายุน้อย และเมื่อมีอายุมากขึ้นจนพ้นจากภาระการงานในชีวิตประจำวันจึงจะมีเวลาทุ่มเทให้แก่การปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ “มีสิทธิ์” ประกอบพิธีทานมหาปางจึงมักเป็นผู้สูงอายุในวัย 50-60 ปี และมีความเชื่อว่าผู้อายุน้อยไม่ควรทานมหาปางเพราะบุญยังไม่ถึง จะทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้

กำลังทรัพย์ เป็นเงื่อนไขสำคัญรองลงมา แม้คนคนหนึ่งจะสะสมบุญครบถ้วนตามคติความเชื่อแล้ว แต่ถ้าขาดกำลังทรัพย์ก็ไม่สามารถประกอบพิธีทานมหาปางได้ ค่าใช้จ่ายในการทานมหาปางนั้นมักไม่ต่ำกว่าหลักแสน ด้วยมีเครื่องประกอบพิธีจำนวนมาก และส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือซึ่งต้องใช้ทักษะความชำนาญในการประดิษฐ์ ต้องว่าจ้างสล่าเป็นผู้จัดทำ เช่น ผาสาทหรือธรรมมาสสำหรับพระขึ้นเทศน์ เครื่องแห่พระเจ้าที่ทำจากแผ่นเงินแกะสลัก ช้างไม้ ม้าไม้แกะสลัก ช้างม้าจำลองซึ่งทำจากโครงไม้ไผ่สาน บั้งไฟดอกหรือดอกไม้ไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีค่าบูชาและคัลดอกกรรมเรื่องมหาชาติซึ่งอาจมีราคาสูงถึงหลักหมื่น ถ้าหากเจ้าภาพต้องการใช้สำนวนหลวงหรือสำนวนท่านหัวซึ่งมีโวหารไพเราะที่สุดในมหาชาติ 4 สำนวนของชาวไทลื้อ ค่าบูชาธรรมย่อยอื่นๆ ประกอบการเทศน์มหาชาติจำนวนหลายสิบเรื่อง ค่าจัดเลี้ยงอาหารสำหรับผู้ร่วมงานตลอดพิธี ด้วยเหตุนี้จึงไม่ใช่ผู้มีกำลังบุญทุกคนจะประกอบพิธีทานมหาปางได้ ชาวไทลื้อถึงกับกล่าวว่าพิธีทานมหาปางเป็นพิธีของ “ผู้มีบุญและสัจจิสัญญะ” หรือผู้มีบุญและเป็นเศรษฐีเท่านั้น

กำลังคน เป็นเงื่อนไขอีกประการหนึ่งสำหรับการประกอบพิธีทานมหาปาง การเตรียมงานทานมหาปางใช้เวลาหลายเดือน และต้องการกำลังคนสำหรับเตรียมเครื่องประกอบพิธีและกำลังคนจัดงานระหว่างประกอบพิธีกรรมด้วย เครือข่ายญาติพี่น้องจึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับงานนี้ เพราะในพิธีทานมหาปางไม่ได้มีเฉพาะการเทศน์และการฟังเทศน์ระหว่างพระกับเจ้าภาพเท่านั้น แต่ยังมีกิจกรรมอื่นๆ เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน เช่น การเตรียมอาหารเป็นทานสำหรับผู้มาร่วมงาน การหุงข้าวพันก้อนเพื่อใช้ประกอบพิธี เป็นต้น เครือข่ายญาติพี่น้องจะเป็นกำลังสำคัญในการเตรียมงานและช่วยเหลือให้งานสำเร็จลงได้

เงื่อนไขความพร้อมด้านต่างๆ ดังกล่าวมานี้ แม้แต่ชาวไทลื้อที่อาศัยในมาตุภูมิของตนก็ยังไม่สามารถจัดพิธีทานมหาปางได้ทุกคน ยิ่งไม่ต้องกล่าวถึงชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองซึ่งเกือบจะเรียกได้ว่าอพยพมาแต่ตัว ต้องทำงานรับจ้างทุกอย่างเพื่อแลกเงินในแต่ละวัน แม้กระทั่งผู้ที่เคยอยู่ในฐานะ “เจ้านาย” ก็ต้องทำงานกรรมกรเพื่อเอาชีวิตรอด ทุกคนต้องพลัดพรากจากญาติพี่น้องและยังต้องเผชิญกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมในพื้นที่ใหม่ จึงไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้จะรวบรวมเครือข่ายญาติพี่น้องและสร้างเนื้อสร้างตัวจนถึงระดับที่สามารถประกอบพิธีทานมหาปางของ “สัฎฐีสัฎฐเท” ได้

นับตั้งแต่อพยพมาเกือบ 50 ปี ชาวไทลื้อกลุ่มนี้เคยประกอบพิธีทานปางมาทั้งหมดเพียง 3 ครั้ง ผู้วิจัยมีโอกาสได้เห็นความยิ่งใหญ่ของพิธีทานมหาปางเพียงครั้งเดียว แต่ก็กล่าวได้ว่าพิธีทานมหาปางคือความภาคภูมิใจอย่างสูงสุดของเจ้าภาพและยังเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทลื้อพลัดถิ่นทั้งหมู่บ้านอีกด้วย แม้จะเป็นพิธีส่วนบุคคลแต่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นในหมู่บ้าน นอกหมู่บ้านทั้งใช่และไม่ใช่เครือญาติต่างก็เข้ามาช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอย่างแข็งขัน จนกลายเป็นงานใหญ่ที่แสดงให้เห็นความเข้มแข็งของเครือข่ายพี่น้องชาวไทลื้อพลัดถิ่นอย่างชัดเจน

ชาวไทลื้อจัดพิธีทานมหาปางโดยพยายามรักษารายละเอียดทางวัฒนธรรมของตนไว้ให้มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากเครื่องประกอบพิธีต่างๆ ส่วนหนึ่งเป็นฝีมือของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในชุมชน และอีกส่วนหนึ่งว่าจ้างช่างชาวเมืองยองเป็นผู้จัดทำ ขั้นตอนการประกอบพิธีได้รับการควบคุมโดยชนานชาวไทลื้อซึ่งขอความร่วมมือกับพระและชนานชาวไทยยวนให้ดำเนินการตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อ นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังนิมนต์พระชาวไทลื้อเมืองยองมาเทศน์ธรรมมหาชาติเป็นภาษาไทลื้อโดยเฉพาะพิธีทานมหาปางที่เกิดขึ้นจึงเป็นบรรยากาศงานปอยของชาวไทลื้ออย่างเต็มที่ แสดงให้เห็นพลังของชุมชนชาวไทลื้อพลัดถิ่น ความเข้มแข็งในการธำรงวัฒนธรรม ความมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์ทางศาสนา ความถึงพร้อมด้านกำลังบุญและความถึงพร้อมด้านกำลังทรัพย์

5.3.3 ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้เคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนา

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นและชาวไทยยวนในพื้นที่ต่างนับถือพุทธศาสนา มีคติความเชื่อและพิธีกรรมคล้ายกันตามวัฒนธรรมพุทธท้องถิ่น พุทธศาสนาจึงเป็นเหมือนร่มคันใหญ่ที่รวมกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มอยู่ได้เงาเดียวกัน และร่มเงาในพื้นที่พุทธศาสนาได้กลายเป็นสิ่งชาวไทลื้อพลัดถิ่นใช้แสดงตัวตนบางอย่างที่เหนือกว่าเจ้าของพื้นที่จนได้รับการยอมรับจากเจ้าของพื้นที่

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นแสดงความเคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านบริบทต่างๆ ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ความเคร่งครัดศรัทธาต่อพุทธศาสนาของชาวไทลื้อสะท้อนผ่านสถิติการถวายธรรมที่วัดสันมะแพนอย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้สำรวจและเก็บข้อมูลคัมภีร์ที่วัดครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ.2556 พบว่า คัมภีร์ที่ระบุกลุ่มชาติพันธุ์ของผู้ถวายได้นั้น ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้ถวายมากกว่าชาวไทยยวนซึ่งมีจำนวนประชากรในพื้นที่หนาแน่นกว่าประชากรชาวไทลื้อพลัดถิ่นและใช้วัดสันมะแพนประกอบพิธีทางพุทธศาสนาร่วมกัน

ในพิธีกรรมส่วนรวมซึ่งเป็นพิธีทางพุทธศาสนา มักจะเห็นภาพของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่กระตือรือร้นต่อการมีส่วนร่วมในพิธีนั้นๆ ในพิธีทานธรรมเช้าวันสลา ชาวไทลื้อรับอาสาเป็นเจ้าภาพถวายธรรมอย่างแข็งขันเกือบทุกวันพระและมาร่วมฟังธรรมอย่างคับคั่ง ในพิธีทานก๋วยสลาก ชาวไทลื้อจะรับอาสาตั้งโรงทาน ประกอบอาหารแจกผู้มาร่วมงาน และเมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมต่างๆ ชาวไทลื้อจะเป็นกลุ่มที่ช่วยเหลือทำความสะอาดพื้นที่บริเวณวัด หรือมาสวดมนต์นั่งสมาธิในวันพระซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวไทยยวนในพื้นที่เลิกปฏิบัติมานานแล้ว แต่ยังเป็นวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อนับตั้งแต่อยู่ท่าตุงภูมิ นอกจากนี้กลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังมีชื่อเสียงด้านการประกอบพิธีกรรมการรักษาและแก้เคราะห์ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานความเชื่อระหว่างโหราศาสตร์กับพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นผู้นำด้านการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้ทั้งในกลุ่มคนลื้อและกลุ่มคนยวน

ด้วยเหตุนี้ ความเคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งประกาศคุณค่าของกลุ่มชาวไทลื้อในบริบทคนพลัดถิ่น และใช้ความเชื่อทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาผลักดันและสร้างอำนาจในฐานะกลุ่มคนเจ้าพิธี จนในที่สุดชาวไทยยวนในพื้นที่ก็ยอมรับว่าชาวไทลื้อมีศรัทธาเข้มแข็งกว่าตน และเป็นกลุ่มคนที่อุทิศตนให้แก่พุทธศาสนา

5.3.4 ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวนและส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทย

ตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นตัวตนด้านประวัติศาสตร์ ตัวตนด้านวัฒนธรรมและเครือข่ายชุมชนอันเข้มแข็ง และตัวตนด้านความเคร่งครัดในพุทธศาสนา ล้วนเป็นการแสดงตัวตนที่มีลักษณะร่วมคือ บ่งบอกความเป็น “พวกฉัน” ของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่น เพื่อรักษาจุดยืนบางอย่างของกลุ่ม อย่างไรก็ตามการแสดงตัวตนประการสุดท้ายนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทางตรงกันข้ามคือ ตัวตนที่กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในพื้นที่ใหม่ แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ในบริบทคนพลัดถิ่นเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวและพร้อมจะถูกปรับเปลี่ยนให้รับใช้เจ้าของอัตลักษณ์ได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพื้นที่ใหม่ทั้งในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวนและส่วนหนึ่งของพลเมืองไทย ดังจะเห็นได้จากบริบทในวิถีชีวิตประจำวันและช่วงเวลาในพิธีกรรมบางอย่าง

ในบริบททั่วไปนอกพิธีกรรม หากเดินทางเข้าไปที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง สิ่งหนึ่งที่จะสังเกตเห็นได้คือตามบ้านเรือนของผู้คนจะประดับธงชาติไทยหรือป้ายสัญลักษณ์อันแสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เกือบทุกหลังคาเรือน หากเดินเข้าไปในหมู่บ้านชาวไทยยวนที่อยู่ใกล้เคียงกันจะไม่พบการประดับธงหรือสัญลักษณ์ที่สื่อถึงรัฐชาติอย่างเข้มข้นเช่นนี้ แม้แต่ภายในบ้านของชาวไทลื้อพลัดถิ่นก็จะมีรูปพระมหากษัตริย์ไทยและชื่อพระวงศ์ในรัชกาลที่ 9 ประดับอยู่เช่นกัน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองยังพบว่า กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองมีทัศนคติที่ให้ความสำคัญต่อการปกครองระบอบกษัตริย์ สนใจประวัติศาสตร์ไทยและมีทัศนคติว่าตนคือ “กลุ่มเจ้าเมืองอื่น” ที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระเจ้าแผ่นดินไทยซึ่งมีอำนาจทางการปกครองเหนือกว่ามาตั้งแต่อดีตกาล ทั้งนี้ กลุ่มผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองได้แสดงการจัดระดับอำนาจของผู้ปกครองอาณาจักรต่างๆ ในสมัยมีเจ้าเมืองไว้ดังนี้ ฮ่อ (จีน) เป็น เจ้าจักรพรรดิ มีอำนาจสูงสุด อยุธา (ไทย) อังวะ (พม่า) เป็น เจ้าหอแสง มีอำนาจเป็นอันดับสอง เชียงรุ่ง (ลื้อ) เชียงใหม่ (ยวน) เวียงจันทน์ (ลาว) เป็น เจ้าหอคำ มีอำนาจเป็นอันดับสาม เชียงตุง (จีน) เมืองยอง (ลื้อ) เป็น เจ้าฟ้า มีอำนาจเป็นอันดับสี่

ในบริบทพิธีกรรม ชาวไทลื้อพลัดถิ่นมักแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชนโดยการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมส่วนรวมและให้ความร่วมมือในการจัดพิธีกรรมเป็นอย่างดี รวมถึงแสดงความเคารพต่อผู้นำชุมชนในวาระพิธีกรรม ทั้งผู้นำชุมชนด้านการปกครองและผู้นำชุมชนด้านศาสนา

ในพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มของชาวไทลื้อบางพิธี ยังเป็นพื้นที่แสดงตัวตนความเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทยอย่างชัดเจน ในพิธีขึ้นเฮินใหม่ บ้านใหม่และพื้นที่จัดพิธีจะได้รับการล้อมด้วยสายสิญจน์ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามปกติ แต่สายสิญจน์ของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในวันประกอบพิธีได้รับการประดับตกแต่งด้วยธงชาติไทยขนาดเล็กล้อมบ้านทั้งหลัง และยังประดับผืนธงขนาดใหญ่ในบริเวณพิธีอีกด้วย ขั้นตอนการประกอบพิธีซึ่งตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อจะต้องให้คนที่มิชื่อเป็นมงคล เช่น แก้ว แสง คำ ถือข้าวของเครื่องใช้เดินขึ้นบ้านก่อนตามลำดับในคติความเชื่อ สิ่งของเครื่องใช้ที่จะนำขึ้นบ้านใหม่ก็ได้รับการกำหนดไว้แล้วตามปรากฏในตำราประกอบพิธีกรรม แต่เมื่อประกอบพิธีจริงชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลับให้ผู้มีนามอันเป็นมงคลอัญเชิญพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทยและราชวงศ์จักรีขึ้นบ้านก่อนเป็นอันดับแรกสุด แล้วจึงตามด้วยข้าวของอื่นๆ ตามคติความเชื่อ ในพิธีทานมหาปวง ชาวไทลื้อพลัดถิ่นตั้งใจทอดุงผืนใหญ่เป็นลายธงชาติไทย ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีร่วมกับตุ่งอื่นๆ ในขบวนแห่ของเจ้าภาพ และประดับตุ่งลายธงชาติไทยไว้บนยอดพระธาตุจุฬามณีซึ่งเป็นบริเวณสำคัญของสถานที่ประกอบพิธี ธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ต่างก็เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นรัฐชาติอย่างชัดเจน และเป็นสัญลักษณ์ที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นตั้งใจแสดงออกในพื้นที่สาธารณะเพื่อแสดงให้คนในพื้นที่เห็นว่าพวกเขายอมรับต่ออำนาจการปกครองของรัฐไทยและเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทยเช่นกัน

ภาพที่ 32 สายสิญจน์ล้อมบ้านใหม่ประดับด้วยธงชาติไทย

การศึกษาวิเคราะห์ในบทนี้แสดงให้เห็นตั้งแต่เหตุผลของการนำวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ ความสำคัญของวรรณกรรมที่มีต่อการธำรงรักษาตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่น และการเลือกใช้วรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น ไปจนถึงการวิเคราะห์บทบาทและตัวตนด้านต่างๆ ของชาวไทลื้อพลัดถิ่นซึ่งสะท้อนผ่านประเพณี พิธีกรรมต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 6

สรุปและเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนของคนพลัดถิ่นชาวไทลื้อเมืองยองที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งด้านเนื้อหา วรรณกรรม รายละเอียดของพิธีกรรม และด้านบทบาทของวรรณกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบอกตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่น โดยเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างปี พ.ศ. 2554-2557

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้านประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่น วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ และพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติ รวมถึงข้อมูลด้านบริบทต่างๆ เพื่อนำมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นในพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นรักษาและสืบทอดมีบทบาทต่อการบ่งบอกรากเหง้า ถิ่นกำเนิด และแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ รวมถึงสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทลื้อพลัดถิ่นในบริบทประเทศไทย สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ยังคงเก็บรักษา วรรณกรรม สืบทอดวรรณกรรมและพิธีกรรมของกลุ่มไว้ได้อย่างมั่นคงในบริบทคนพลัดถิ่นภายในกลุ่มคนสองช่วงอายุ (generation) แรก⁹⁶ ซึ่งอพยพมาจากมาตุภูมิในเขตประเทศเมียนมา เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เกิด เติบโตและผูกพันกับวิถีชีวิตในมาตุภูมิจึงมีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับมาตุภูมิอย่างเข้มข้น

ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาในหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง มาจากเมืองต่างๆ ภายใต้การปกครองของเมืองยองในอดีต เช่น เมืองยอง เมืองวะ เมืองยู้ เมืองหลวย ฯลฯ และบางส่วนมีบรรพบุรุษอพยพมาจากสิบสองปันนา ชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามามีทั้งกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองยอง เชื้อสายเจ้าเมืองวะ ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในสายตระกูล นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเจ้าพิธี มีความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

ผู้วิจัยพบว่า ความหลากหลายทางสถานะของชาวไทลื้อที่อพยพมานี้ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่ม กลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองมีบทบาทในการธำรงรักษาประวัติศาสตร์ชาติ

---

⁹⁶ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นในพื้นที่ที่มีประมาณ 3 ช่วงอายุ คือ ช่วงอายุ 70 ปี ขึ้นไป ช่วงอายุ 40-69 ปี และช่วงอายุน้อยกว่า 40 ปี

พันธู์ รากเหง้าและความเป็นมาของกลุ่ม ตำนานกำเนิดโลก ประวัติศาสตร์เมืองเชียงรุ่ง เมืองยองและเมืองวะ ตำรากฎหมาย ต่างได้รับการสืบทอดโดยกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมือง รวมถึงพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวเมืองวะซึ่งเป็นภาระหน้าที่สืบทอดโดยตรงของเชื้อสายเจ้าเมืองวะ กลุ่มเจ้าพิธีหรือขนานคือผู้ครอบครองภูมิปัญญาด้านการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิต คนกลุ่มนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดประเพณี พิธีกรรมของชาวไทลื้อให้คงอยู่ได้ในพื้นที่นอกมาตุภูมิ บทบาทจากคนสองกลุ่มนี้จึงเป็นเสมือนแรงเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้รักษาตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองไว้ได้อย่างเข้มแข็ง

วรรณกรรมที่กลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ วรรณกรรมพุทธศาสนา ตำราประกอบพิธีกรรม ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ ตำรากฎหมาย และตำรายา

วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นให้ความสำคัญคือ ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ มีบทบาทต่อการยืนยันรากเหง้าความเป็นมาของชาวไทลื้อ กับ ตำราประกอบพิธีกรรม มีบทบาทต่อการสืบทอดและรักษามโนทัศน์ทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทนี้คือ “คู่มือ” หรือหัวใจสำคัญต่อการรักษาตัวตนและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ ซึ่งไม่สามารถจะแสวงหาได้จากวัฒนธรรมอื่น

วรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นใช้ร่วมกับชาวไทยยวนมีประเภทเดียว คือ วรรณกรรมพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งย่อยได้เป็นธรรมอุทิศ ธรรมย่อ ธรรมชาตา ธรรมเรื่อง และธรรมเบ็ดเตล็ด วรรณกรรมเหล่านี้คือใช้ประกอบพิธีทานธรรมในโอกาสต่างๆ จากการเก็บสถิติการถวายธรรมพบว่า ชาวไทลื้อพลัดถิ่นเป็นผู้ถวายธรรมส่วนใหญ่ที่พบภายในวัดสันมะแพน สะท้อนให้เห็นความเคร่งครัดต่อพิธีกรรมและความศรัทธาในพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ในความเคร่งครัดศรัทธาที่ปรากฏ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นก็แสดงให้เห็นว่าตนได้เลือกใช้วรรณกรรมของชาวไทยยวนเฉพาะเรื่องที่สอดคล้องกับมโนทัศน์ทางพุทธศาสนาของตนเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากค่านิยมถวายธรรมบางเรื่องเป็นจำนวนมากตามคติความเชื่อของตน อาทิ ค่านิยมถวายธรรมมหาวิบากติดกัน 3 ปี เพื่อช่วยให้พ้นเคราะห์ ค่านิยมถวายธรรมโลกวุฒติในพิธีสืบทอดต่างๆ นอกจากนั้นยังปฏิเสธการใช้ธรรมเบ็ดเตล็ดซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายในวัฒนธรรมของตน

ด้วยเหตุที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นใช้วรรณกรรมพุทธศาสนาร่วมกับชาวไทยยวนเพียงประเภทเดียว แต่ไม่ยอมรับตำราโหราศาสตร์หรือวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมของชาวไทยยวน แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาคือวัฒนธรรมร่วมของคนทั้งสองกลุ่มและค่อนข้างจะเป็นสิ่งที่ยอมรับกันได้ภายใต้กรอบความคิดว่าพระธรรมต่างๆ ล้วนเป็นพุทธวจนะอันศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งวรรณกรรมกลุ่มนี้ไม่ได้มีบทบาทต่อการรักษาแก่นทางวัฒนธรรมโดยตรงเหมือนวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาจากมาตุภูมิ ผู้วิจัยจึง

เห็นว่าวรรณกรรมพุทธศาสนาที่ชาวไทลื้อยินยอมใช้ร่วมกับชาวไทยยวนคือ “เครื่องมือ” ชิ้นหนึ่งที่ช่วยเติมเต็มองค์ประกอบของพิธีกรรมทางพุทธศาสนาให้ครบสมบูรณ์ได้

พิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติแบ่งเป็นพิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น กับพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น พิธีกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นบางพิธีอาจเป็นวัฒนธรรมร่วมกับชาวไทยยวน แต่วาระของการประกอบพิธีนั้นเป็นไปตามความประสงค์ของชาวไทลื้อหรือมีรายละเอียดขั้นตอนแตกต่างจากพิธีเดียวกันของชาวไทยยวน ส่วนพิธีที่ปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นทั้งหมดเป็นพิธีกรรมตามรอบปฏิทินและพิธีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า วรรณกรรมและพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อจัดขึ้นเพื่อมุ่งแสดงอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ได้แก่ *คำขับกุมล้างโลก พื้นเมืองวะ ตำนานประวัติศาสตร์เมืองยอง พื้นเมืองเชียงรุ่ง พิธีเลี้ยงเมืองวะและพิธีขึ้นเฮินใหม่*

วรรณกรรมและพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อโดยเฉพาะ ได้แก่ วรรณกรรมประกอบพิธีกรรมฉบับต่างๆ พิธีทานมหาปาง พิธีขึ้นเฮินใหม่ พิธีปอยสังขาร กลุ่มพิธีเพื่อการรักษาและแก้เคราะห์จำนวน 8 พิธี คือ พิธีทานธรรมคำชะตา พิธีทานธรรมมหาวิบาก พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ พิธีสืบชะตา พิธีทานข้าวแก้วทอง พิธีทานข้าวพระเมืองไชย พิธีทานข้าวพระเมืองแก้ว และพิธีทานผ้าสังฆา พิธีกรรมเพื่อการรักษาและแก้เคราะห์ยังกลายเป็นจุดเด่นของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ ในฐานะชาวไทลื้อผู้เชี่ยวชาญด้านการประกอบพิธีกรรมเพื่อการรักษาซึ่งเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชาวไทยยวน

พิธีกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์อันกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวไทยยวนและรัฐชาติไทย ได้แก่ พิธีเลี้ยงเมือง พิธีทานมหาปาง พิธีขึ้นเฮินใหม่ พิธีปอยสังขาร พิธีทานธรรมเข้าวัสสา พิธีทานก่วยสลาก และพิธีเปรตพลี นอกจากนี้ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังมีส่วนร่วมในพิธีปอยวันเกิดครูบาชุ่มญาณส่วโร ซึ่งแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกันในฐานะคนไทย

จากการสรุปข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าพิธีกรรมบางอย่างสามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อไปพร้อมๆ กับแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวไทยยวน สองสิ่งนี้ดูเหมือนจะย้อนแย้งกันเกิดขึ้นพร้อมกันในเวลาและพื้นที่เดียวกัน เพราะการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นโดยมีบริบทคนพลัดถิ่นกำกับอยู่ ตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่แสดงออกจึงอยู่ในสภาวะเลื่อนไหลไปมาระหว่างสถานะชาวไทลื้อผู้มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน กับชาวไทลื้อผู้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ประเทศไทย

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

6.2.1 มิติตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่น

จากการศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมด พบว่าตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง สามารถจำแนกจากการแสดงออกได้เป็น 3 มิติ ได้แก่

ตัวตนในมิติของความเป็นมา คือ ตัวตนในมิติของรากเหง้าและประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เป็นตัวตนที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นตั้งใจแสดงออกให้เป็นที่รับรู้ทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ผ่านวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ที่นำมาจากมาตุภูมิ พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ และการขับลื้อ ซึ่งทั้งหมดมีบทบาทในการธำรงรักษาตัวตนในประวัติศาสตร์ ประกาศความเป็นชาวไทลื้อ และทบทวนความทรงจำร่วมเกี่ยวกับเหตุการณ์การอพยพอย่างชัดเจน สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามคือ ชาวไทลื้อกลุ่มนี้แม้จะมาจากเมืองต่างๆ เช่น เมืองยอง เมืองวะ เมืองยู่ ฯลฯ ซึ่งเมืองเหล่านี้ในอดีตเคยอยู่ในการปกครองของเมืองยองแต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่คนกลุ่มนี้ยังแนะนำตนเองว่า “เป็นยอง” คำว่า “เป็นยอง” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เป็นการนิยามตัวตนโดยใช้ขอบเขตของพื้นที่ (place) ซึ่งเคยเป็นแผ่นดินแม่ (homeland) มาเป็นสิ่งที่กำกับสำนึกด้านความเป็นมาของตนเอง การนิยามตัวตนเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้ยังผูกพันและติดตรึงอยู่ใน “โลกของมาตุภูมิในอดีต” ที่ถูกทำลายไปแล้วทั้งระบบการปกครองและพรมแดนทางภูมิศาสตร์ นับตั้งแต่การปฏิวัติการปกครองที่เกิดขึ้นในเมียนมาช่วงปี พ.ศ. 2500 แต่สำนึกต่อรากเหง้าและที่มาของกลุ่มยังเป็นสิ่งที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นไม่อาจละทิ้งได้

ตัวตนในมิติของแก่นแท้ทางวัฒนธรรม คือ ตัวตนในมิติของประเพณีพิธีกรรม คติความเชื่อที่สืบทอดกันมา และยังคงยึดถือปฏิบัติในปัจจุบัน เป็นตัวตนที่ชาวไทลื้ออาจตั้งใจหรือไม่ตั้งใจแสดงออกให้มีเจตนาในการบอกตัวตนหรือไม่ก็ได้ เพราะแก่นแท้ทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ เป็น “แก่นความหมาย” ของชีวิต และมีโน้ตทัศน์ในการดำรงชีวิต เมื่อแก่นแท้ทางวัฒนธรรมมีความเข้มข้นมากเพียงพอก็ได้กลายเป็นสิ่งบ่งบอกตัวตนโดยอัตโนมัติ และเมื่อความเข้มข้นทางวัฒนธรรมปรากฏขึ้นในบริบทคนพลัดถิ่น ซึ่งมีลักษณะทางวัฒนธรรมไม่กลมกลืนกับสภาพสังคมโดยรอบ แก่นแท้ทางวัฒนธรรมจึงยิ่งทวีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มและแบ่งแยกความเป็น “พวกเรา” และ “พวกเขา” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงใช้เป็นฐานในการสร้างพื้นที่ของกลุ่มได้อีกด้วย

ตัวตนในมิติของความเป็นพลเมืองไทย คือ ตัวตนในมิติของ “ความเป็นสมาชิกภาพ” ของกลุ่มชาวไทยเชื้อในบริบทคนพลัดถิ่น ไม่ว่าจะจะเป็นความเป็นชาวไทยเชื้อ ความเป็นพลเมืองไทย ความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวน ความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ล้วนแต่เป็นการนิยามตัวตนในสถานะสมาชิกของกลุ่มทางสังคมหรือกลุ่มทางวัฒนธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จะเห็นได้ว่าตัวตนในมิตินี้ไม่ถูกกำหนดตายตัว และเลื่อนไหลปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามบริบท ตามความประสงค์ เพื่อรักษาหรืออำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่ตนเอง

เมื่อตัวตนทั้งสามมิตินี้มารวมกันในบริบทคนพลัดถิ่นบริบทหนึ่ง จะเห็นได้ว่ามิติของตัวตนในแต่ละประการต่างมีส่วนช่วยเสริมสร้างตัวตนของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองให้สมบูรณ์แบบ เข้มข้น และคมชัดมากยิ่งขึ้น การที่คนพลัดถิ่นกลุ่มนี้สามารถดำรงตัวตนของกลุ่มไว้ได้ย่อมต้องมีทั้งสิ่งที่ยืนยันให้คงอยู่และสิ่งที่ยินยอมให้ปรับเปลี่ยน ผู้วิจัยเห็นว่า ตัวตนในมิติของความเป็นมาและตัวตนในมิติของแก่นแท้ทางวัฒนธรรม สองสิ่งนี้เป็นเสมือนรากแก้วที่ชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นใช้ตรึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์และสืบทอดอัตลักษณ์ต่อไป ทั้งยังมีความแข็งแกร่งมากเพียงพอที่จะใช้สร้างพื้นที่ของกลุ่มที่ทำให้สังคมรอบข้างยอมรับในกรณีของความเป็นเจ้าพิธีการรักษาและแก้เคราะห์และความเคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนาที่เหนือกว่าชาวไทยยวน โดยมีวรรณกรรมและพิธีกรรมเป็น “คู่มือ” และ “เครื่องมือ” ในการรักษา “ความเป็นมา” และสืบทอด “แก่นแท้ทางวัฒนธรรม” ส่วนตัวตนในมิติของความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนพลิกผันได้ตามความเหมาะสม เป็นกลไกของบริบทคนพลัดถิ่นที่ทำหน้าที่เชื่อมผสานความแตกต่าง ลดความตึงเครียดระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งยังเชื่อมโยงชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นกลับไปสู่มรดกภูมิได้อีกด้วย

การศึกษาวรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอมะสรวาย จังหวัดเชียงรายนี้จึงเป็นกรณีศึกษากรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นการปรับตัวเพื่ออยู่รอดของชนกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากต่างแดน โจทย์ของชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นคือ จะทำอย่างไรให้อยู่ได้โดยไม่สูญเสียตัวตน แต่ก็ไม่แข็งกร้าวจนขัดแย้งกับสังคมใหม่มากเกินไป เราจึงได้เห็นคติชนมีบทบาทในการช่วยรักษาเสถียรภาพของกลุ่ม โดยใช้วัฒนธรรมของตนเป็นกรอบมโนทัศน์สำหรับวางรูปแบบการดำรงชีวิตและใช้เป็นเครื่องมือสร้างตัวตนในบริบทคนพลัดถิ่น

6.2.2 เปิดพื้นที่การศึกษาชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นระลอกใหม่

การศึกษากลุ่มชาวไทยเชื้อพลัดถิ่นในงานวิจัยนี้เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ของการศึกษากลุ่มชาวไทยเชื้อพลัดถิ่น ซึ่งเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมามักจะมุ่งเผยแพร่และศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อที่

อพยพมาตั้งรกรากในประเทศไทยเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งเกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรมและความกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทย หรือเกิดประเพณีพิธีกรรมในบริบทของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมภายใต้กระบวนการการสนับสนุนจากภาครัฐ รูปแบบประเพณีพิธีกรรมที่เกิดในบริบทดังกล่าวจึงเป็นลักษณะของการฟื้นฟูกิจการจัดแสดงมากกว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

งานวิจัยที่แสดงให้เห็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อที่อพยพมาเป็นเวลานานและอยู่ในประเทศไทยในฐานะพลเมืองไทยอย่างชัดเจน เช่น การศึกษาคติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน (พุ่มพวง อภิวงศ์, 2550) ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลคติชนหลายประเภททั้งเรื่องเล่า พิธีกรรม ศิลปหัตถกรรม และศิลปะการแสดง ข้อมูลคติชนเหล่านี้มีบทบาททั้งการรับใช้ต่อวิถีปฏิบัติของชาวไทลื้อ การสืบทอดมโนทัศน์ทางวัฒนธรรม สร้างอัตลักษณ์ รวมถึงการสร้างเสถียรภาพระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รอบข้าง การศึกษาเรื่อง ความทรงจำร่วมของคนไทลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประดิษฐ์กรรม (นิธธิมา บุญเฉลียว, 2552) ศึกษากลุ่มชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาซึ่งอพยพมาจากสิบสองปันนา เมื่อเปรียบเทียบกับบริบทของงานวิจัย จะเห็นว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำเกิดขึ้นในบริบทของโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดงานสืบสานตำนานไทลื้อ เป็นโอกาสเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวไทลื้อในเวทีระดับชาติ และสร้างพื้นที่ให้ชาวไทลื้อในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยเรื่อง คติชนในบริบทข้ามพรมแดน : งานปอยไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ (ศิราพร ฤทธกลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, 2558) มีบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานของผู้วิจัย คือเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ประเทศไทยเพราะได้รับผลกระทบจากสงครามในเมียนมาหลังปี พ.ศ. 2500 งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่างานปอยใหญ่ 3 งาน คือ ปอยปีใหม่ ปอยออกหว่า และปอยล่างลง เป็นทั้งพิธีกรรมและพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวไทใหญ่ งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่ง คือ ลื้อข้ามแดน (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555) เป็นงานที่นำเสนอประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อเมืองยองช่วงสงครามปี พ.ศ. 2500 และนำเสนอสภาพความจริงของสังคมลื้อเมืองยองในปัจจุบัน เผยให้เห็นค่านิยมของชาวไทลื้อเมืองยองซึ่งตอบรับต่อการข้ามพรมแดนในฐานะพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านในยุคโลกาภิวัตน์ สวนทางกับภาพความอนุรักษ์นิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักจะถูกกลายเป็นภาพแทนของการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในบริบทนอกมาตุภูมิ

ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกันของการศึกษาประเด็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในบริบทนอก มาตุภูมิ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาเป็นเวลานานหรือกลุ่มที่เพิ่งอพยพเข้ามาใหม่ ผู้วิจัยเห็นว่า คำตอบที่ได้มีแก่นแกนอันเป็นลักษณะร่วมกันอยู่ คือ รูปแบบการแสดงตัวตนที่แตกออกเป็น 2 ทาง คือ การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไปพร้อมๆ กับการแสดงความกลมกลืนกับ พื้นที่ใหม่ สิ่งที่แตกต่างกันคือ บริบททางภูมิหลังของกลุ่มซึ่งอาจจะเป็นตัวแปรของเจตนาของการ แสดงออกทางอัตลักษณ์ กลุ่มที่ภูมิหลังเกี่ยวกับสงครามและมีสำนึกในการฟื้นฟูชาติพันธุ์อย่างเข้มข้น มักจะยึดโยงอยู่กับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์หรือสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์ เช่นกรณีของชาว ไทใหญ่ในหลายพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้แสดงตัวตน ขึ้นอยู่กับบริบทหรือสถานการณ์ของกลุ่มว่ามีสิ่งใด อยู่ในมือและจะสามารถใช้สิ่งใดมาเป็นอำนาจต่อรองหรือแสดงอัตลักษณ์ได้ บางกลุ่มดังเช่นชาวไทลื้อ ที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง อาจจะมีเพียงวรรณกรรมและพิธีกรรม บางกลุ่มอาจจะอยู่ในบริบทของกระแส โลกาภิวัตน์และมีโอกาสใช้กระแสโลกาภิวัตน์เป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ได้ดังเช่นกลุ่มชาวไทลื้อที่ อำเภอยางชุมน้อย

การศึกษากลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองมีบริบทแตกต่างจากการศึกษากลุ่มชาว ไทลื้อพลัดถิ่นอื่นๆ กล่าวคือ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทองเป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นที่เพิ่งอพยพมา จากมาตุภูมิและเพิ่งมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในระยะเวลาไม่เกิน 50 ปี แม้กระทั่งคนในรุ่น (generation) แรกของการอพยพก็ยังคงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน การแสดงตัวตนของคนกลุ่มนี้ไม่อาจจะ ผ่านวรรณกรรมหรือพิธีกรรม วิถีปฏิบัติทุกอย่างที่เกิดขึ้น ได้เกิดขึ้นในฐานะ “วิถีปฏิบัติของชีวิตจริง” มีบทบาทในการรับใช้วิถีชีวิตไปพร้อมๆ กับการสร้างอัตลักษณ์ในบริบทคนพลัดถิ่น ไม่ใช่การการจัด แสดง ไม่ใช่การฟื้นฟู ทั้งหมดเป็นความพยายามอันน่าทึ่งของคนกลุ่มเล็กๆ ที่มีเพียงวัฒนธรรมเป็น เครื่องมือในการดำรงตัวตนเท่านั้น

สิ่งที่น่าสนใจคือประชากรที่อพยพมาในรุ่นแรกนี้มีทั้งกลุ่มเจ้าเมือง กลุ่มเจ้าพิธีและประชาชน ทั่วไป อาจกล่าวได้ว่ามีโครงสร้างของกลุ่มคนไม่ต่างจากการอพยพเทครัวครั้งใหญ่ของชาวไทลื้อเมืองยอง เมื่อประมาณสองร้อยปีก่อน แม้จะเป็นกลุ่มที่จำนวนคนน้อยกว่า แต่กลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นก็ได้แสดง ให้ประจักษ์ว่าสายสัมพันธ์อันเหนียวแน่นและสำนึกในชาติพันธุ์อันเข้มข้นคือสิ่งที่ประคับประคองให้ ชาวไทลื้อพลัดถิ่นสามารถรวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็งในพื้นที่ประเทศไทย วรรณกรรม พิธีกรรม หรือ แม้กระทั่งสถานะของประชากรได้กลายเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ พลัดถิ่นกลุ่มนี้

งานวิจัยนี้ได้บันทึกประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่งของชาวไทลื้อพลัดถิ่นจากเมืองยอง หลังการสูญเสียของการปกครองระบอบเจ้าฟ้าเจ้าเมือง และได้สะท้อนให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตของคนพลัดถิ่นและการปรับตัวเพื่ออยู่รอดซึ่งเกิดขึ้นแทบจะทันทีหลังจากการอพยพ ชาวไทลื้อกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองรุ่นสุดท้ายที่อพยพมาโดยตรงที่คงเหลืออยู่ไม่มากนักและเป็นลมหายใจช่วงสุดท้ายของประวัติศาสตร์ที่เคยมีชีวิต

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทระลอกใหม่อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากเพราะหนีภัยสงครามเดียวกันกับที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง โดยในพื้นที่ชายแดนอาจนิยามว่าเป็นบริบทของ “คนข้ามพรมแดน” มากกว่าคนพลัดถิ่น เพราะคนกลุ่มนี้ยังเดินทางข้ามฝั่งไปมาระหว่างประเทศไทยกับมาตุภูมิของตน

ระยะเวลาประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาหลังจากการอพยพนี้ เป็นช่วงเวลาที่สถานการณ์ทางการเมืองในมาตุภูมิของคนพลัดถิ่นเริ่มคลี่คลายลง กลุ่มคนพลัดถิ่นและคนข้ามพรมแดนจึงเริ่มมีโอกาสสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเองมากยิ่งขึ้น และเริ่มมีโอกาสรวมกลุ่มแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นโดยเริ่มต้นจาก “แกนแท้ทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตจริง

ในช่วงเวลานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นรอยต่อของยุคสมัยซึ่งคนรุ่นเก่าที่มีสำนึกทางวัฒนธรรมเข้มข้นยังมีชีวิตอยู่ และมีบทบาทในการสร้างฐานทางวัฒนธรรมในพื้นที่ประเทศไทย เป็นสนามของการวิจัยที่น่าจับตามอง ในอนาคต บางพื้นที่และบางกลุ่มอาจจะนำไปสู่ปรากฏการณ์การสร้างอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทใหม่ แต่บางพื้นที่และบางกลุ่มอาจสูญเสียความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นกรณีใด งานศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เหล่านี้จะเป็นบันทึกพลวัตของปรากฏการณ์คนพลัดถิ่นและคนข้ามพรมแดน และเมื่อถึงเวลาหนึ่งเราผู้เป็นนักวิจัยอาจจะได้คำตอบที่จะช่วยสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์คนพลัดถิ่นและคนข้ามพรมแดนมากยิ่งขึ้น และคำตอบของเราอาจอำนวยความสะดวกบางประการในพื้นที่วิจัยต่างๆ มากขึ้นด้วย

สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยตระหนักได้จากการศึกษาครั้งนี้ อันเนื่องมาจากประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่ในภาคสนามหลายพื้นที่ คือ มนุษย์คือสิ่งมีชีวิตที่มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการแสวงหาและนิยามความหมายให้แก่การมีชีวิตของตนเอง ชาติพันธุ์ มาตุภูมิ วัฒนธรรม ทั้งหมดต่างเป็นสิ่งที่ถูกนิยามความหมายขึ้นมาทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้แบ่งแยกเรา ทำให้เราแตกต่าง ทำให้เรามีอัตลักษณ์ ทำให้เราแสวงหานิยามในโลกทัศน์ของตนเองให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันครั้งแล้วครั้งเล่าที่สิ่งเหล่านี้พาเราไปสู่อคติระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ถ้าชีวิตมนุษย์มีคุณค่าได้จากการนิยามความหมาย การปกป้องสิ่งที่ทำให้เรามี

ความหมายก็คือการปกป้องตัวตนของเราเอง แต่น่าเสียดายที่ขอบเขตการปกป้องของเรามักทำให้เกิดความขัดแย้งและอคติทางชาติพันธุ์อยู่เสมอ

ท่ามกลางความหลากหลายของข้อมูลทางวัฒนธรรมและความซับซ้อนของการแสดงตัวตนที่ปรากฏมานี้ ผู้วิจัยได้พยายามจัดกลุ่มข้อมูล จัดระเบียบความคิด และวิเคราะห์ตัวตนคนพลัดถิ่นเพื่อเปิดเผยให้เห็นเหตุผลของการกระทำและนัยยะที่แฝงเร้นอยู่ในวิถีปฏิบัติ แต่เมื่อดำเนินงานมาจนถึงที่สุดแล้ว ผู้วิจัยกลับพบว่าเบื้องหลังการศึกษาวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทคนพลัดถิ่น มีคำตอบหนึ่งที่แสนเรียบง่ายและอาจไม่ต้องการทฤษฎีใดๆ เพื่ออธิบาย นั่นคือแท้ที่จริงแล้วชาวไทลื้อพลัดถิ่นกลุ่มนี้อาจไม่ได้ปรารถนาสิ่งใดมากไปกว่าพื้นที่สักแห่งหนึ่งที่ตัวตนของพวกเขาจะได้รับการยอมรับและจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุขในฐานะคนคนหนึ่งที่มีค่าชีวิตเช่นเดียวกับทุกคนบนโลกก็เป็นได้

6.3 ข้อเสนอแนะ

1) ในการศึกษาวรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นที่บ้านร่วมโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเป็นจำนวนมากทั้งวรรณกรรมและพิธีกรรม และได้เลือกศึกษาวิเคราะห์เฉพาะประเด็นอัตลักษณ์และคนพลัดถิ่นโดยมุ่งเน้นที่บริบทเป็นสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่ามีการวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่นอีกหลายเรื่องและพิธีกรรมอีกหลายพิธีที่น่าสนใจศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกต่อไป เช่น ตำราโหราศาสตร์ไทลื้อและตำราประกอบพิธีกรรมของชาวไทลื้อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคและแก้เคราะห์ของชาวไทลื้อ พิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

2) การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใหม่วัฒนธรรมหลายประการร่วมกัน เช่น มีการใช้วรรณกรรมและพิธีกรรมเดียวกันหลายเรื่องและหลายพิธี จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่าง ๆ เช่น การใช้วรรณกรรมประกอบพิธีกรรม พิธีเทศน์มหาชาติรูปแบบต่างๆ ในบริบทต่างๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทอาศัยอยู่ เป็นต้น

3) การวิจัยเกี่ยวกับการนำเสนอตัวตนของชาวไทลื้อพลัดถิ่นบ้านร่วมโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายจะเป็นแนวทางการวิจัยที่สามารถใช้ในการศึกษากลุ่มชาวไทลื้อพลัดถิ่นในพื้นที่อื่นๆ เช่น กลุ่มชาวไทลื้อในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เป็นต้น รวมถึงเป็นแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในบริบทคนพลัดถิ่นต่อไป

รายการอ้างอิง

- Bailey, G. a. P., James,. (1999). *Introduction to Cultural Anthropology*. Boston: West Wadsworth.
- Geertz, C. (1979). Religion as a Cultural System. In W. A. L. a. E. Z. Vogt (Ed.), *The Function of Religion in Human Society*.
- Stephane Dufoix. (2008). *Diasporas*. USA: The Regents of the University of California.
- willian J. Hanna. (2012). *Dai Lue-English Dictionary*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- www.chiangrai.go.th. (2556). แผนที่จังหวัดเชียงราย. Retrieved 13 มิถุนายน 2556, 2556
- www.phutta.com. ประวัติครุบาบุญชุ่ม ญาณส่วโร. Retrieved 10 สิงหาคม 2559, 2559
- กฎหมายเมืองยอง. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, สมุดบันทึก].
- กถาวัดดู. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- กรมแผนที่ทหาร (Cartographer). (2550). แผนที่อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.
- กรรมวาจา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- กลุ่มลูกศิษย์ครุบาบุญชุ่ม เมืองพง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา. (5 มกราคม 2558). กลุ่มชาวไทใหญ่ ผู้ร่วมจัดงานปอยวันเกิดครุบาบุญชุ่มในเมืองพง.
- ก่อง ชัยชมภู. (1 ธันวาคม 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- ก่อง ชัยชมภู. (13 เมษายน 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- ก่อง ชัยชมภู. (23 กรกฎาคม 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- ก่อง ชัยชมภู อรพรชัย และนวล อินทวงศ์. (1 ตุลาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- กุสราข. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- เกียง อนุวงศ์. (3 มกราคม 2554). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- แก้วแสง (คัดลอก). (2519, คัดลอกที่เมืองยอง). นิยายรายงู ผูกสาม. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- ครุบาคำแสง ธมมปโตโชโต. (7 มีนาคม 2559). เจ้าคณะตำบลเมืองไล่ เขตเมืองยอง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา.
- คาดคำ วงษา. (2 ตุลาคม 2556). ชาวไทลื้อเมืองยอง หมู่บ้านผาแตกผาคำ ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- คาดคำ วงษา. (12 มีนาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านผาแตกผาคำ ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย.
- คำก้าวข้าวแก๊กอง. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ, พับสา].
- คำร้องทำวพยาหลวงเมืองวะ. (มปป). (เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, สมุดบันทึก).

- คำลือ พุทธรังศรี. (21 ตุลาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- คำลือ พุทธรังศรี (Cartographer). (มปป.). แผนที่เขตแคว้นเจ้าฟ้าเมืองยองแลเขตแคว้นเจ้าฟ้าเมืองไทยต่างๆ อันท้อรอยขึ้นกับอาณาจักรไทยลื้อเมืองอาระวี เชียงรุ่ง (รัฐสิบสองพันนา) เมื่อก่อน.
- โครงการศึกษาประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาไทย. (2557). ตำราพรหมชาติ ร.ศ. 120 กรุงเทพฯ: บันทึกลับสยาม.
- จายแก. (8 มกราคม 2556). ชาวไทใหญ่ หมู่บ้านผาแตก ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย.
- จอมแสง อินทวงศ์. (9 กันยายน 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- จันพอง อินทวงศ์. (20 กรกฎาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- เจ้ากรรมนายเวร. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- เจ้าบุญหลง. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- เจ้าเกษขวงษ์ ณ เมืองยอง (ผู้คัดลอกใหม่) ขนานช้างและยิบแสงอามาตเชียงตุง (ผู้คัดลอกเดิม). (2557, คัดลอกใหม่ที่ประเทศไทย, 2499 ต้นฉบับเดิมคัดลอกที่เชียงตุง). ตำนานพุทธศาสนาอันพระยาอินท์จักรรักษาต่อไฟ. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, เอกสาร].
- เจ้าเกษขวงษ์ ณ เมืองยอง (เรียบเรียง). (2545). หนังสือตำนานประวัติศาสตร์เมืองยองหรือเมืองมเหยงครังบุรี. [เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ, เอกสาร].
- เจีย แยนจอง. (2548). "คนไท" ไม่ใช่ "คนไทย" แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ไฉยยะสังคหะ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ไฉยะตั้ง 7. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ช้างฉัททันต์. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ชีวหาลินคำ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ชวนพิศ นกตาศัย. (1 ธันวาคม 2559). นักวิชาการอิสระ.
- ฐิรวุฒิ เสนาคำ. (2550). ไทยพลัดถิ่นกับข้อจำกัดขององค์ความรู้ว่าด้วยรัฐชาติในสังคมไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา.
- ดวงกมล เวชวงศ์. (2553). กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายผึ้ง จังหวัดสระบุรี. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยสาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย.

- ดุลยภาค ปรีชารัชช. (2558). รัฐฉาน: พิชัยยุทธทางการเมืองการทหาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ตำนานผาเสื่อ บ้านไล เมืองลา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ตำนานภยาภม. (2546, คัดลอกที่ประเทศไทย). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, เอกสาร].
- ตำราประกอบพิธีกรรม 1. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ตำราประกอบพิธีกรรม 2. (2491, คัดลอกที่เชียงตุง). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ตำราประกอบพิธีกรรม 3. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ตำราประกอบพิธีกรรม 4. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, สมุดบันทึก].
- ตำราประกอบพิธีกรรม 5. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, สมุดบันทึก].
- ตำราประกอบพิธีกรรมรวม. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ตำราโหราชาติา 2. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ตำราโหราชาติา 2.). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- เตมียะ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ทวี สว่างปัญญางกูร. (2527). ตำนานพื้นเมืองยอง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. (2532). วัฒนธรรมล้านนาแม่กาบใจ (ระบบหนไท). ม.ป.ท.
- เท่าคว่างแข่งและอ้ายคำ เรียบเรียง. (2541). เชื้อเครือเจ้าแสนทวี 12 พันนา. กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เทียม มณีนังศ์. (2545a). บันทึกประวัติหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง. เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่.
- เทียม มณีนังศ์. (2545b). แผนที่หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง. วัดสันมะแพน.
- ธรรมกัรรณ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ธัมม์สิบห้าวาร. (2544 , คัดลอก). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับসা].
- ธาตุกถา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- อ้า นามแก้ว. (1 ตุลาคม 2556). ชาวไทลื้อเมืองยอง หมู่บ้านผาแตกผาคำ ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย.
- อ้า นามแก้ว. (22 พฤษภาคม 2556). ชาวไทลื้อ หมู่บ้านผาแตกผาคำ ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย.
- อ้า นามแก้ว คำ นามแก้ว อ้อย นามแก้ว. (11 เมษายน 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านผาแตกผาคำ ต.เวียงพางคำ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- อ้า นามแก้ว (คัดลอก). (มปป). รักขณะอันจักขึ้นเรินใหม่. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, สมุดบันทึก].

- รูดงค์ (คัตลอก). (2519, คัตลอกที่บ้านร้องหาง เมืองยอง). นยายรายงู ผูก 6. [เอกสารปฐมภูมิอักษร
ไทลื้อ, ไบลาน].
- นงนุช จันทราภัย. (2532). สังคมวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไตในชายแดนภาคเหนือ.
- นวล อินทวงศ์. (9 กันยายน 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
นาคเขาคำ (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- นิธธิมา บุญเฉลียว. (2552). ความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประดิษฐ์กรรม.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม.
- นิพพานสูตร. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- นยายรายงู ผูก 7. (2519, คัตลอก). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- นยายรายงู ผูกต้น. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- นยายรายงู ผูกสอง. (2519, คัตลอกที่เมืองยอง). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- นยายรายงู ผูกห้า. (2519, คัตลอก). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- เนมิราช. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- บทสวดมนต์ (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- บัวริน วัจศิริ. (2551). วรรณกรรมพื้นบ้านในชุมชนลาวหลวงพระบางกับบทบาทการสืบสานความเป็น
ลาวหลวงพระบางในบริบทสังคมไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวรรณคดี และวรรณคดีเปรียบเทียบ.
- บารมี. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- บารมีพันแจก. (2543, คัตลอก). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- บารมีพันแจก. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- บารมีพันซัน. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- บิตดา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปฐมสมโพธิ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ประเสริฐ ญ นคร. (2549). อักษร ภาษา จารึก วรรณกรรม : รวมบทนิพนธ์ "เสาหลักทางวิชาการ"
ของ ประเสริฐ ญ นคร. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปราณี ศิริธร. (2528). เหนือแคว้นแดนสยาม. เชียงใหม่: ช้างเผือก.
- ปักขทีนปีกาบเสด ศักราช 1356. (2537). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทเขินตัวพิมพ์, เอกสาร].
- ปักขทีนปีรวงเมต ศักราช 1353. (2535). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทเขินตัวพิมพ์, เอกสาร].
- ปัญหาพระยาอักษร (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].

- ปฏิฐาน. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ปันน้อย. (1 ธันวาคม 2555). ช่างขับชาวไทลื้อเมืองยอง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา.
- บุคคละบัญญัติ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- เปตพลี. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- แผนที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. (มปป).
- แผนที่รูปร่างแผ่นดินเมืองไทย. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, แผนที่].
- พระภิกษุทองคำ บ้านเชียงยืน เมืองยอง (คัดลอก). (2534, คัดลอก). มหาวิทยาลัย. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พระภิกษุคันธารวันสะ (คัดลอก). (2549, คัดลอก). ยาสินบาดทั้งมวร. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พระภิกษุอุ่นคำ เมืองวะ (คัดลอก). (2534, คัดลอก). มาลัยโผด. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พระภิกษุอุร์คำ สุธมโม เมืองวะ (คัดลอก). (2534, คัดลอก). มหาวิทยาลัย. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พระมหาวรเชษฐ. (1 พฤษภาคม 2559). พระภิกษุชาวไทลื้อเมืองยอง.
- พระมหาสมควร คุณสัวโร. (27 กรกฎาคม 2556). พระภิกษุวัดสันมะแพน ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- พระมหาสมควร คุณสัวโร. (2556). สภาพหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง. เอกสารไม่พิมพ์เผยแพร่.
- พระยาประชากิจกรจักร. (2516). พงศาวดารโยนกฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร: คลังวิทยา.
- พระวินัย. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- พระสุตตันต. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- พระอภิธรรม. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- พอบตัดเกิดลูกอ้อ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พอบทานเข้าพระเมืองไชย. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พ่อแสงวาด (ผู้ถวาย). (2538, ถวายวัดสันมะแพน). นิพพานสุตชาดก. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พับกัมฐาน. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- พับคำขับปถมกับปฐมสังโลก. (2527, คัดลอก). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสาถ่ายเอกสาร].
- พับภุมชาติ (มปป, คัดลอกที่สิบสองพันนา). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสาถ่ายเอกสาร].
- พับหนังสือธัมสาด ราชสาด แก้วแสงหอครุ่ม. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].

- พืชน้ำสีฟ้าเมืองจระ. (2417). [เอกสารปฐมภูมิ อักษรไทลื้อ, สมุดบันทึก].
- พุ่มพวง อภิวงค์. (2550). คติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย.
- ภูริทัต. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- มณี พยอมยงค์. (2547). ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาวิบาก. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- มโหสถ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- มโหสถ (ธรรมเรื่อง). (มปป). (เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ).
- มันธาตุรธาต. (2543, คัดลอกที่ประเทศไทย). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- มาลัยไผด. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ยมก. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ยอด พรหมปิ่น. (24 กรกฎาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย. แลมหลวง กัมมฐานนอร์วัด. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- โลกุฑฒิ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- วกุล มิตรพระพันธ์. (2553). มหาไทลื้อกัณฑ์ที่ 1-7 : กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2555). ลื้อข้ามแดน การเดินทางของคนหนุ่มสาวชาวลื้อ เมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วันดี สันติวุฒิเมธี. (2545). กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- วิภังค์. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- วิสุทธิยา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- เวสสันดรคำขับ. (2511, คัดลอกที่เมืองยอง). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- เวสสันดร. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- เวสสันดร (ธรรมเรื่อง). (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].

- ศิริพร ณ ถลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. (2558). คติชนในบริบทข้ามพรมแดน งานปอยไทใหญ่ในจังหวัด
เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2553). หลวงพระบางเมืองมรดกโลก. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- ศุภสิทธิ์ วนชยางค์กุล. (2549). พระภิกษุข้ามถิ่นอัตลักษณ์ข้ามแดน ศึกษาเปรียบเทียบพระภิกษุพม่า
และพระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของประเทศไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์
มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์.
- สงวน โชติสุวรัตน์. (2512). ไทยยวน-คนเมือง. ธนบุรี: บางสะแกการพิมพ์.
- สถาบันวิจัยสังคมเชียงใหม่ (โครงการพิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่). (2551). ไทยอง ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย
สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมภมิต. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2551). ประวัติศาสตร์ล้านนา (๕ ed.). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สรากวีวิชาณสูตร. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สัฎฐีสั่งเข้า. (2531, คัดลอก). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- สัฎฐีสั่งเข้า. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทย ภาษาไทลื้อ, เอกสาร].
- สัททวิมาลา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ และคณะ. (2535). สิบสองปันนา. [ม.ป.ท.].
- สำนักงานอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. (2556). ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดเชียงราย. เชียงราย:
สำนักงานอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย.
- สิงไชย อินทวงศ์. (21 กรกฎาคม 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.
เชียงราย.
- สิงไชย อินทวงศ์. (21 ตุลาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- สิงไชย อินทวงศ์. (22 สิงหาคม 2556). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- สิทธิธาตุ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สุตโสม. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สุทนต์. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สุธน. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สุพรรณโมกขากุมาร. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- สุรชัย ชินบุตร. (2553). การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยา
เลี้ยงผี กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาภาษาไทย.

- แสงจ้อย. (1 มกราคม 2554). ชาวไทลื้อเมืองยอง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา.
- แสงวัน. (13 มีนาคม 2556). ช่างขับชาวไทลื้อเมืองยอง ต.ห้วยไคร้ อ.แม่สาย จ.เชียงราย.
- แสงวาด อนุวงศ์. (3 พฤศจิกายน 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- แสงวาด อนุวงศ์. (10 กันยายน 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- แสง มาละแซม. (2540). คนที่ย้ายแผ่นดิน : การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน (พ.ศ. 2348-2445). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หนานคุณา (คัดลอก). (2500, คัดลอกที่บ้านต้นจิว). ตำนานพระบาทวังรุ่ง. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, ไบลาน].
- หมอลวงวิชา เจ้าสายแรง เจ้าคานสามตา เจ้าเทวีแสง เวียงเชียงตุง (เรียบเรียง). (มปป). ต้นมิ่งหุรา. [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, เอกสาร].
- หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- โหราชาติ 1. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- โหราชาติ 2. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- โหราชาติ 3. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- โหราป้อรฟ้าแมบ และธัมมมังคละศาสนาหลวง. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรไทลื้อ, พับสา].
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ. (2556). ฐานข้อมูลทะเบียนราษฎรหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง. เชียงราย: องค์การบริหารส่วนตำบลท่าก้อ.
- อภิธรรมสังคณี. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- อภินันท์ ธรรมเสนา. (2553). การประกอบสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มคนยองในจังหวัดลำพูน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา.
- อรุณรัตน์ เขียววิเชียร. (2543). ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.
- อลองชนไก่. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- อลองโขงธาตุ. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- อลองควายสามเขา. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].
- ออร พรชัย. (1 ธันวาคม 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- ออร พรชัย. (21 กรกฎาคม 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.
- อาทิตย์ วงศ์อติกุล. (2549). ชาวดอยไร้สัญชาติกับอัตลักษณ์ ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์.
- อานิสส์ทานหาคนตาย. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].

อานิสงส์ปิฎกทั้ง 3. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].

อุณหัสนะวิชัย. (มปป). [เอกสารปฐมภูมิอักษรธรรมล้านนา, ธรรมกระดาศ].

อู๊ด อูยี. (9 กันยายน 2556). ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.

อุ้น ชัยชมภู. (22 กรกฎาคม 2555). ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.

อุป็นภิกขุ. (2519, คัดลอกที่วัดหลวงร่องหาง เมืองยอง). นิยายรายงู ผูกสี่. [เอกสารปฐมภูมิอักษร
ไทลื้อ, ไบลาน].

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างบันทึกรายการธรรมกระดาศที่พบในวัดสันมะแพน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตัวอย่างบันทึกรายการธรรมย่อ

ชื่อคัมภีร์	วัสดุ	ผู้ถวาย	วัตถุประสงค์	ประเภทคัมภีร์
โจยะสังคหะ	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
โจยะสังคหะ	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
จัยยะตั้ง ๗	ก	ย		ย่อ
บารมี	ก		ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	เทวบุตร, เทวดา, พ่อเกิดแม่เกิด	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล	ทานไว้ภายหน้า	ย่อ
บารมี	ก	ล		ย่อ

หมายเหตุ ก หมายถึง ธรรมกระดาษ

ล หมายถึง ชาวไทลื้อ

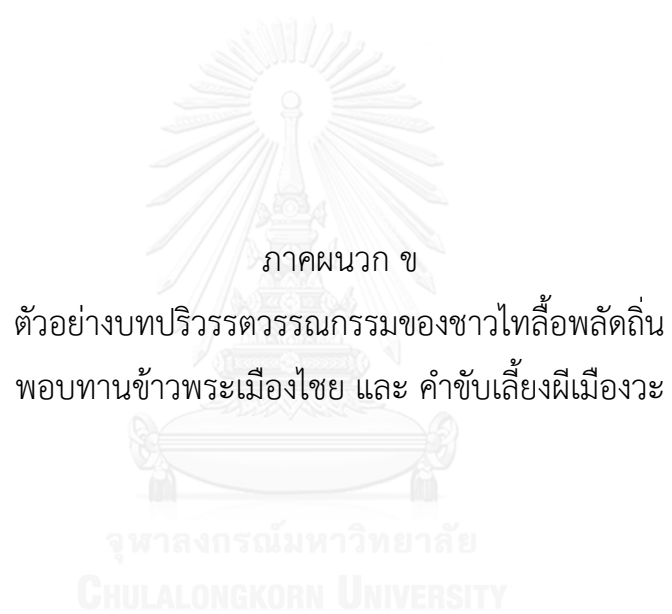
ย หมายถึง ชาวไทยยวน

ตัวอย่างบันทึกรายการธรรมชาติ

ชื่อคัมภีร์	วัสดุ	ผู้ถวาย	วัตถุประสงค์	ประเภทคัมภีร์
เดมิยะ	ก	ย	อุทิศไว้กับวัดสันมะแพน	ชาตาปี
เดมิยะ	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาปี
เวสสันดรธรรม	ก	ย	ทานไว้ภายนอก	ชาตาปี
เวสสันดรธรรม	ก			ชาตาปี
สุทธานุ	ก			ชาตาปี
สุทธานุ	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาปี
สุทธานุ(เดือนเก็ง)	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาเดือน
ช้างฉัททันต์(เดือนยี่)	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาเดือน
ช้างฉัททันต์(เดือนยี่)	ก			ชาตาเดือน
มัญจรัศกฤต(เดือน3)	ก		ทานไว้ภายนอก	ชาตาเดือน
มโหสถ(เดือน3)	ก			ชาตาเดือน
ภุริทัต(เดือน4)	ก			ชาตาเดือน
ภุริทัต(เดือน4)	ก			ชาตาเดือน
อุทราเต้าน้อยองค์(เดือน5)	ก	ย	ทานไว้ภายนอก	ชาตาเดือน
อุทราเต้าน้อยองค์(เดือน5)	ก			ชาตาเดือน
สังคินี(อาทิตย์)	ก		ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน
สังคินี(อาทิตย์)	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน
วิงคะ(จันทร์)	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน
วิงคะ(จันทร์)	ก	ย	ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน
ธาตุกถา(อังคาร)	ก	ล	เจ้ากรรมนายเวร	ชาตาวัน
ธาตุกถา(อังคาร)	ก			ชาตาวัน
บุคคะบัญญัติ(พุธ)	ก	ย	ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน
บุคคะบัญญัติ(พุธ)	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน
บุคคะบัญญัติ(พุธ)	ก	ล	ทานไว้ภายนอก	ชาตาวัน

ตัวอย่างบันทึกรายการธรรมอุทิศ

ชื่อคัมภีร์	วัสดุ	ผู้ถวาย	วัตถุประสงค์	ประเภทคัมภีร์
กรรมวาจา	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
กรรมวาจา	ก	ล	ทานไว้ถวายหน้า	อุทิศ
เจ้ากรรมนายเวร	ก	ล	ทานไว้ถวายหน้า	อุทิศ
เจ้ากรรมนายเวร	ก	ล	เจ้ากรรมนายเวร	อุทิศ
ธรรมกรรม	ก	ล	เจ้ากรรมนายเวร	อุทิศ
ธรรมกรรม	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
ธรรมกรรม	ก	ย	ทานไว้ถวายหน้า	อุทิศ
นิพพานสูตร	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
นิพพานสูตร	ก	ย	ทานไว้ถวายหน้า	อุทิศ
เปตพลี	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
เปตพลี	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์	ก	ล	ทานไว้ถวายหน้า	อุทิศ
ยอดมหาวิบาก	ก	ล	ทานไว้ถวายหน้า	อุทิศ
ยอดมหาวิบาก	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
มหามูลนิพพานสูตร	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
มหามูลนิพพานสูตร	ก	ย	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
มหาวิบาก	ก	ล	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ
มหาวิบาก	ก	ย	อุทิศหาผู้ตาย	อุทิศ

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างบทปริวรรตวรรณกรรมของชาวไทลื้อพลัดถิ่น
พอบทานข้าวพระเมืองไชย และ คำขับเลี้ยงผีเมืองวะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชื่อเรื่อง : พบทานข้าวพระเมืองไชย วัสดุบันทึก : พับสา

ประเภท : ตำราประกอบพิธีกรรม

เจ้าของคัมภีร์ : ขนานยอด พรหมปัน ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

หน้าพับพายเกล้าพบทานเข้ามเมืองไชแล เจ้าเหย เรื่องกานทานเข้ามเมืองไชมินิและเจ้าเหย

คั้นว่าเสื่อเข้ามาบ้าน คั้นว่าใครอยู่ดีมีสุขที่อุบูชา คั้นว่าผีขยหน้าขยตางนังหื้อ

มาเมืองที่อุบูชาพระจัน พระราสี 9 ตัวหื้อใส่ตาบูชาธาตุทั้ง 4 ใส่ตานิ

พระอาทิตย์หื้อใส่ตานีอรทาง

นิหุงนืออรทาง

คั้นว่าจักไฟค่าขยต่าง ๆ คั้นว่าเปนภยาคบรูหยา 3 คั้นว่าผีลาผีเกวียรตกบ้าน

บ้านต่างเมืองที่อุบูชา นันที่อุบูชาพระเจ้า 8 ตน ตกเมืองที่อุบูชาราชสี 3

ภยานัก 7 ตัวใส่ตาหื้อใส่ตานีก้อร ตัวหื้อใส่ตานีก้อรนืออรทาง

คั้นว่าจักไฟต่อ...จา คั้นว่าเปนมอหยาโค 8 คั้นว่าไคหื้อร้อยเอตภสา

จาคำต่อเพิ่น หื้อบูชาหื้อมีเตชะลัทธิที่อุบูชา สาวรักหมที่อุบูชาอรล?

พิสุกข 6 คนหื้อใส่ภยัยักผู้เดียวใส่ตา อรหันตา 8 ตน หื้อใส่ตานีก้อร

บุคละผู้ใดเปนภยาคทอิ โลคาอยู่ปัติกิบ่หวาน เปนโคะไหย่ขอมหยอมผอมเหลือง

ไ้ข้บรูหยา กิบ่หวานแล มักรู่มักชมนน มัคไค้หื้อพัรจากโคะนน หื้อบูชา

กทำตามรายสีนันเทื่อ หื้อมีเทียรเหล้มมาต 45 คู ขอทุงบ่อนำบ่อขายบ่อเข้าสาน

บ่อเข้าเปือกแล ดอกไม้ค่าเข้าคำฝักเยะเชื่อใดหื้อมี 45 เหมือนพันแล คั้นขอ

นันหื้อมี 2 โขเทียรแลคั้นทุงนันหื้อมี 3 ชั่วเทียรแล แลวจุงตัดเอาทอกร้วย 9

ทอ ใส่เซ 9 ตาแล้วเอาเทียรแลขอทุงปักหื้อหมันแล้ว คั้นว่าประโยคด้วยอันใดหื้อใส่

ตานันออรทาง คั้นว่าเซแล้ว คอยใส่ตาใหม่ไฟหื้อเซคูตาเทือ หื้อเอาคาภา
 อันนิสุมรวาดังนิแล โอม เมงทุมคป์ลจิติอิตัง รัมมิกราชา
 สทาโหนตุ่ม พิจ์เสฏฐ์ สวาทม ว่าดังนิ สบ 7 ทีแลว หื้อ ปรธนาเอาแลว
 จุงคอยจิติเยรอันเร้าประโยชน์นออรทางแลว จงคอยจิติเยรจอตแลวซ่าสบ
 แถม 7 ทีแลว คอยปรธนาหยาดนำแลว สบแถม 7 ทีแล ปรธนาแลวซ่าสบแถม
 7 ทีแลวจงเบนทีแลวแล หื้อผ่อตติ หยาเสไฟใหม่ช่อทุงผ้าค้วบตีแล
 จักแพเจ้าสัทธาบัพุระโคะแล คั้นว่าถึงวันแรงมาแลวจุงคะโลกผ้าออกทีนตี
 แลคักกันอันสูงเปนนทิพพแล หันต่อหน้าหันตาคำเดียวแล ดังคำก่าวบุชา
 นั้นหื้อว่าดังนิไฟ สฐุ ภันเต ภัคควา มหารุณีโกนาโถ
 หิตาย สัพพานินิ บุเรตวา ปารมิสกุปาโตสัมโม
 ธิมุตมิ เอเตน สัจจะวาเชนะ โหนตุ เนเชยยะมคละ อนนตคุนะ
 สัปปะนั อหิ อันว่า ช้านมามิชั้นบนอมไหว้ตริตนยังแก้วทั้ง 3
 อิทานิ ในคากาลาบัตนิแล ในครากาลบัตนิหมายมีมูรลละสัทธาผู้มี
 นามบุญญาติชื่อว่า.....(ใส่ชื่อเจ้าสัทธา).....ค่อม่าบังเกิดได้ยังสัพพะอุปพะกังวูร
 อูรทรายคัจงชวรกันตกแตงนอมนำมายังบุชาพระเมือองไซ 9
 ก้าวฐากเปน 9 หรอง 9 ตา เปนตาไวยสันนิแล ผู้ข้าค่อม่าชวยหา
 ได้มายังเข้าบุชา 45 ก้อร เทียร 45 คูแลว ผู้ข้าค่อม่าเอามาแจก
 ตัวกำตัวเวียรอันชางมาทิสาราเวด้วยผัวแลเมซึ่งกันไพมานัน
 ขอจุงหื้อละงับกับหายไฟเสเทตีหลี ส่วรอันปัญจมะถ้วร 5 นั้น
 ขอถวยบุชาพระเจ้า 5 พระอุงตนทรวงคนแล บุญยสมพพานอันกตธิพาน
 สัมโพธิญาณ อนันตหาทีสุดบได้ยนั้น ขอหื้อชนผาบแพยังภยาดทิ

ดีหลี สวรรค์อันพรถ้วร 6 นั้น ขอถวายบุชายังภยาพิสิณ 6 ตน อันประจรรแพ
 ด้วยถ้อยคำด้วยทีปชอลันน ขอหื้อชนเสยงคำอันเปนอันแผ่แห่งคนทั้งหลาย
 หื้อระงับกับหายไพแท้ดีหลี สวรรค์ตั้งพรอันสตรมอันถ้วร 7 นั้น ขอถวาย
 บุชภยานาก 7 ตัว อันอยู่ในแมนนำวังมูร์อันประจรรแพเกยยทั้งหลาย
 แต่ในนำแลเหนือบกนั้น แม้นวาไฟตกคาลงขายค่อหื้อคายอรขาย
 หมานแท้ดีหลี สวรรค์ตั้งพร ถออันถ้วร 8 นั้นขอถวายบุชพรอรหันตา
 8 ตน ขอหื้อเปนกุสณนาบุรคำชูตนตัวผู้ช้ำอันเกิดได้รรมฟา ขอหื้อคน
 รักหุมใจย คุณรอยเอตภาสาหุรโดยเสบว่า หื้อรักคาคาศิชู
 ภาสาแท้ดีหลี สวรรค์ตั้งพรนวอันถ้วร 9 นั้นขอถวายบุชภพระราสี
 9 ตน ขอหื้อเปนผลบุรคำชูอยู่ดีกินหวาน ขอหื้อมีสุคขสำรานหมั้น
 เทียง หย่าเบียงขายกับตาม ขอหื้อวุงธิดามก้านกุงส์พพสลาภา
 จุงไหลมาตามสันตุนสันตสิบไฟไจ้ยๆ ยาวตราบต่อเท้า
 เข้าสู่เนรพพานเทียงแท้ดีหลี ผู้ชำนอยแดทรวาน
 คำก่าวเข้าภเมืองไซค์สุดนิแลเจ้าเทีย

ชื่อเรื่อง : พับหนังสือพื้นเมืองวะ

วัสดุบันทึก : พับสา

ประเภท : ตำราประกอบพิธีกรรม / ตำนานและบันทึกทางประวัติศาสตร์

เจ้าของคัมภีร์ : สิงไชย อินทวงศ์ ชาวไทลื้อหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ต.ท่าก้อ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

คำขบเลี้ยงผีเมืองวะ (บทที่ 1)

เทือนข้อยติสาสี่ยมือตั้งจอมหัว นอมนบคบเขาไหว้นบโนมโอกาสผีเมือง มา

เทอะสักบูรเปื่องเจ้าผีเมือง คอยมาเฟื่องเนื่อง ดั่งข้าไภฟาบรูลิตปวิณี ลิตเมืองมีสันไดยบ

ไลสุเจ้า ปลีเกล้าคือทาวแลวปลีใหม่มาทัง ปลีเดือนกอมวันยามมาไคว ผุงหมูข้าไภฟานาราด

ปณณกานกับทั้งชुरเสนากฎาคำเจ้า ริตหากตั้งเปนเกล้าไภ เจ้าบเหลือขบปลีที่รยามไดย แต่ง

หาแรนไวย ปุงเปื่องหื้อครุไซสะแหวงแ่อวหาควายรามหลวง เจ้าควายไจยรูริตหากตั้งเปน

เกล้า มันเจ้าบเหลือกานเหลือไจย อชยาดคำเจ้าคำหากเข้าหูแล้วตามอชยาดมีมันค้ควาคิงไดย

สายจุงห้อยบ่า เทียวผ่าห่วยกางทุง ปทเหวียงมันค้เอือยเอือยขึ้นหัวนา แลลองทุงตัวพอนุง

เสื่อ ส้อ ชาง เหงือก ผ่อควายถามลามหลวงเจ้าเปนผานรำบากทกยากหือรยามเจ้าหิว

เข้าพอคอบ มันค้ปองหาดีไดย ความรามค้ยนิยาก คันหากไดยควายแล้ว ค่มาไหว้ข้าบชुरนาย

ชुरหลวงหลายปัดปาวกันมากอมหัวสิบ เข้ามากอมค้เกบเข้แค้นชุงควายหาไดยคือ

คำชื่อแลก คันหากไดยควายแล้ว ค่ห้างแต่งหาวัน คันว่าวันไดยดีแลงามควรส่วยถวาย ตนเจ้ามีทั้งไ

เหล่ากอมบ่หย่า สุรามิทั้งกุกุตากอมกันดาเปนคู้ มีทั้งสะภูขันดอกไมเทียรฝั้งยกออกมาถวาย

ชुरหลวงหลายเมืองส่วยถวายตนเจ้า คุรรังเข้าพุกพาเปนหมูนันเนื่อง เพ็นค่มาแปงเปนพुरแลพาย

บิตแบ่งไฟหลายรำ ตกแต่งห้างหลายรำเปนส่วนภเวีย อับเวียรหื้อพ้อหมอเมืองเสียง

หื้อมีทั้งสิ่งเหล่าแปงนอยหมอเจ้าเหียดยายพายหื้อผีเมืองสัน ธิบคันหากไดยรับ

แล้ว ขอหื้อไดยเปนสวรรณาทาน ขออย่าหื้อเปนของสธาผุงหมูชนไก เจ้าขอหื้อก้มทังเข้าอยู่โลก

ลวงหนา หื้อไดยก้มทังเข้าอยู่นาลวงธิ หื้อไดยก้มทังสัดสิ่งกอมไดยกลางเหนือเรือน

หมูหมาภอมว้าวควายแล เปดไกล่สพะโคะไหย่นอย ขอयरอรรมิ ทื่อหนีเมื่อข้าไท่ไก ทื่อหนี
 เมื่อไทลต่างด้าว ทื่อหนีไฟข้าต่างทาว เมืองทานโกตา กทำสังกาขออย่ามีมาไกล่
 ซ้อยไฝไหว่นบนอมตามควาคลำหมอ ตามซาหมอข้าขอยอไหว้ หมอก้าวไหว่นบนอมตุน
 เจ้าชื่อจำ ขออย่าลืมน้ำค้ำสินนเจ้าผีเมือง จำชื่อมือตกมือ ตนเจ้าอย่าอยู่ตาย เจ้าคอย
 ขววยหูธาฟิงคล่าไขก่าว ตาผ่อข้าไภฟาย่าได้เกิดเกไฟ รีดเมืองมีสันไดย
 อูร์ทันยวด เจ้าบนี้ไภหากเต้ากับแล้ว พัดห่วยหาเรื่อนบัดนิ กาละควรยามตีอูร์จัน
 ยวดเจ้า บัดนิครุหากเข้ามาเพาตา เจ้าหากหันขอธรรณาเจ้ามาพัน สันรีบตีนธิบ
 ขึ้นต้อมล้าเซียวออกมาไวย คั้นทันแล้วผายบูรเจ้าเปื่องเนือง ดังซ้อยซางร้องคอแห่งหอด
 หาย รีบเทอะสายใจเยเหย ขออย่านานเทอะเนอเจ้า คล่าหากเข้าหุแล้ว
 ขอเจ้าจิ่งซ้อยมา มีทั้งทัถาซางฟิงพายรองแท่น มลาแลนพ้อยกะไภเปนหมู่
 รายๆ พอดังซายฟิงน้ำกางของหล้าหาด บัดนิซ้อยบาดไหว่นบนอม
 เปนบาดห้องบดเคล้าปถมมะหวัธิ ซ้อยตะอยู่วางวี

คำขับเลี้ยงผีเมืองวะ (บทที่ 2)

เทือนซ้อยติสาศียอมือตั้งจอมหัวนอมนบคบเข้าไหว่นบนอมโอกาดเทพาหลาย
 คา เทวบุดแลเทวดาตนต์ปีงปัวเมืองเจ้า เทวดาอยู่เฝ้าเมืองท้าวชูเชียง ปางเมื่อสิบสองปาง
 หากมีเปนมั้น รำเสหันแขนหากมีหลาย บัดนิมอติยายกอรสานไหว่วอรหาชูแห่ง สี่
 แจ่งห้องเมืองท้าวเปนมู่เทพา ขอหื้อมารักสาปะชาไภฟาแก่นอันข้าไภเจ้า...
 ขอเจ้าเตือมปอง รีบเทอะเจ้าขอยเหย ไวยทอรเทือ ขอยติสาศียอมือตั้งจอมหัวนอม
 นบคบเข้าไหว่นบนอมโอกาดผีเมือง มาเทอะสักบูรเรื่อง เจ้าผีเมืองรักษา ภ...
 เทือนซ้อยตะขับโคตั้งก่าววันทา...เจ้าไหยร์หูสุบูเจ้าทั้งสองเปนคู มีทั้งสะ

ภูซันดอกเทียนผึ้งเปนกิ่งบุชา เพื่อนิข้อยติสาสาไหว้ต้นคำรำฟัก เจ้ารักข้าไภฟ้ารักสา
 ไภเมืองตนโกสูง ทามรงค์ไภ ซ้อยไต้ยไหว้นบนอมโอภาดเอา มาเทอะเจ้าข้าเหย
 เพื่อนิข้อยติสาสี่ยอมมีตั้งจอมหัวนอมนบคบเข้าไหว้นบนอมภยาไหยผาเสียร ท่านนิ
 สักฐิเสถียร ส้างกทำเพียรหมไภ ขอบาดไหว้นบนอมขอเจ้าอย่านานมาเทอะเจ้า
 เหยมามา เพื่อนิข้อยติสาสี่ยอมมีตั้งจอมหัวนอมนบคบเข้า ไหว้นบนอมเจ้าไหยเมืองแมน
 ตนรักไภ ขอไฝไหว้นบนอม ขอเจ้าอย่านาน มาเทอะเจ้าซ้อยเหย มามา เพื่อนิมอรติสาสี่
 ยอมมีตั้งจอมหัวนอมนบคบเข้า ไหว้นบนอมเจ้าไหยวอง เมืองหื้อ สูง 8 หลัง ยีนอด...
 มีนตาตีผ่อชมไภพา เพื่อนิข้อยจักรวายขาบไหว้เจ้านังมล้ำภยาไหยหัวเมือง
 มาเทอะสักบูรเป็องเจ้าหัวเมืองรักสาไภ เพื่อนิขอยติรวายคาบไหว้นบนอมภยา
 ไหย่หางเมืองบูร เพื่อเจ้าหางเมืองรักสาไภ เพื่อนิขอยติคบเข้าไหว้นบนอม
 เจ้าไหยภยาถุมชายถามเจ้าไหยหวานรักสาไภ เพื่อนิขอยติคบเข้าไหว้นบ
 นอมเจ้าไหย่สองนาง มอรติวางคล้าไหว้ทุรสานโอภาด ขอยบาดไหว้นบนอมเจ้า...
 เสนามาเทอะเจ้าขอเหยมามา มาทั้งเสื่อบ้านภอมบ่ออย่า ป่างเมืองมาเทอะสักบูรเรื่อง
 เจ้าผีเมืองคอยมาเป็องเน็อง ดังข้าไภพาห่างแตงสองที่ มีทั้งบุผังบุผา ภอม...
 หอมสิบสองภูตั้งอยู่บ้านภอมหมั้นอยู่จอรอรรมีทั้งภเวียตีแตง มีหลายช่วยค้หันอยู่จอร
 รอร สิบสองจันตั้งเป็นผินบ่ซุด ผุงหมู่ครุในเจ้าหากคี่ดยอถาย มีทั้งลามหลวงเจ้าควายไหย
 กวัดแกว่ง ตกแตงห่างแรนภอมสี่เสดพญา ทื่อมีภอมรังไมหมากพู สูปูเจ้าแรนมาบ่
 ทื่อซุด มันค้ันงอยู่หันคุดคุดตามแต่หึ่งนาน คงหาเจ้ามาทึงแลธาอยู่เนอ ดังเจ้าหลิน...
 ค้อภาดยอรนาจอร ขอยถายกอรรองร้อยไวยต่อ ขอยซางรองขอแต่ มาไวย...
 ผายบูรคำเจ้าเป็องเน็อง ดังห้องเมืองเจ้าปลินจักเป็นสันโดย รูวาก็มีเกแลไพบมหิง...
 เจ้าเสื่อตะเข้าเมืองทาวแลไภเจ้าจักไต้ยภากเสเมือง กานอันขอรกิงมีหลวง

หลาย ไค...ความพ่ายเจ้าเอียงเนือง เข่ากล้ำภอมคิ้วพุกของแปงคั้งจัก...

แลใจ ผุ่งหมุ่มมโภเจ้าเข้า...เกือพอ ยูทางสันตามใจตามคอ ผุ่งหมุ่มมโภฟาสิน 8

พอมสิน 5 บ่หือภากเสตัว ขอรัทธนาเทอะ ตนเหนือหัวเจ้าผีเมืองคอยมาเปื่องเนืองคั้งขอยชอย

รองคอแห่งหอดหวาย ธิบเทอะสายใจเยเหย ขอย่านานเทอะเนอเจ้า คล้าหากเข้าหุแลว

คำขับเลี้ยงผีเมืองวะ (บทที่ 3)

เทือนิขอยติสาสี่ยมือตั้งจอมหัว นอมนบคบเข้า ไหว้นบนอมโอกาดผีเมืองมา

เทอะสักบูรเปื่องเจ้าผีเมืองรักษาโภ เทือนิขอยติขับโคตั้งแต่เกล้า เจ้า

ใหญ่ลาหุสุญ เจ้าทั้งสองเปนคูที่อยู่ เจ้ามีใจคอยใหญ่งำเมือง ทานนิ

มีเตชสี่สี่เลื่องไต้ต่ายกวาน เปนเจ้าทานอยู่เฝ้าเมืองนิ ปรูคิซนอสง

ไซ่ ทานค้แปงใจเฝ้าลิมเมืองบ่ภาค สองปากตั้งมีไวยรัทธิก้าเปื่องบูรร้อย ชื่อว่าเทวดา

เจ้าลาหุกับโลก นามมะโยตเจ้าพิกล้า ชื่อว่าทาวเลียงผาบ่มพูนุ นักคาแสนขงพื้นธอ

ลาณณีเจ้าผาบ่ตนทิบ เจ้าดาบ่ก้าคมลวรชัตด่านหุรเหนือ มาเทอะภยาคำแดง

เหย ทานนิเปนตนชัตด่านเมืองหุรไต้ เราเกล้าด้านเราไวยไต้สี่บกันมา ร้อยวา

เทวดาเจ้าราหุกับโลกยังมีซันใหญ่ ขึ้นถววยทาวบ่ชุดแห่งบ่ปริณณิ ลีเมือง

มีสันไต้ยส่วยถววยสองเจ้า ลางเทือขางเผือกตั้งเปนเกล้า ถววยส่วยหุรเหนือ คันว่าสาม

ปสิทิงยามไต้ย ถววยส่วยว้หุรไต้ตัวใหญ่ คือ ลวรคำต่างตามอมดอมคูก หื้อชุรหา

มันก้า อันนิมันเปนลิตซาข้าโภฟาคี่ดยีนยถววย มันเปนของธาหงายกับแห่ง

เมืองแลง เจ้าช้อยตะขบเข้าไหว้นบนอมโอกาดเอามา เทือนิขอยติสาสี่

ยมือไหว้บูรคำรำฟัก วิกคั้งเจ้าเทียดไต้ยเปนใหญ่ทิงเมือง สมพานเรื่องตายควง

เปนเจ้า ปางเมื่อเสื่อใหญ่เข้าเมือง ท้าวบ่ขางคี่ดสูไต้ย เภาะเพื่อผีซันหื้อตาย

เมืองวินาด วิบากเจ้าหากซาร์ทีแห่งหอดทราย ท่านค้ทองดูสายบเปนราย
 หนีออกเสเวียงกว่า ยามนังขันธเจ้าแตกมางที่ตั้งกว้างป่าตามทานค้กาย
 เปนเทวดาตนดีเปนปัวเมือง เจ้าทานอยู่เฝ้าที่นั่งไ้ก้ก้มหนองควางทำวางไว
 เปนปางคิ้วป้องเจ้าอยู่ห้องที่นั่งไ้โผฟาส่วยถววย ขงขวยหาได้ยคววยรามสิบสอง
 กำบหื้อซุด เคื่องหน้าห้างเขอม ยกออกเมื่อถววยครูลวงหลาย ส่วยถววยตน
 เจ้า เือนิขอยติคบเข้าไ้ห้วนบนอม ขอเจ้าอย่านาน เือนิขอยติสาสัยมือ
 ตั้งจอมหัว นอมนบขอยติคบเข้าไ้ห้วนบนอมภยาไ้หยาเสียร ทานนิสถิตเสถียร
 ส้างทำเพียรหอมไ้ ทืออยู่เจ้ามีไว้ที่ห้วหาดผาหมี ขบปลื้ทั้งยามไ้โดย เจ้าตนคำ
 ลังเป็องเน็อง ดังข้าไ้โผฟาไ้ครูลิต จิงรัมรามตามคองเมืองอูร์รันยวดเจ้าเลาควง
 ตั้งแต่เกล้าตามลิตปวีณลีเมือง มีสันไ้โดยสังสรไ้โเจ้า เือนิข้อยติคบ
 เข้าไ้ห้วนบนอมเจ้าไ้หยา เมืองแมนแขนกมเหล็อมแพนค้มาะมาบอกกาบ
 เนือลาบส่วย 7 สอก สงแวนไ้กวแขนชายนูเนือยารุกลุกแต่พื้นเมืองหื้อ
 มาเกิดอยู่เมืองไรล ทานค้มาเปนเทวดาตนดีเปนปัวเมืองกว้าง ปางเมื่อน้ำบมาง
 เรือนเจ้าตั้งอยู่ห้วเวียงตอรลวงหันเปนเวียง เจ้าอยู่บัดนี้ เจ้าหากเทียรเทียรูรัส
 ผีกว่าทางไ้โดย รุวาไ้สตันเข้าดงไ้พรปางเคาะไ้หลเปาะเจ้าฟาวองตนอาด
 ลือฟู ท่านเปนชมอันเดียวกันอยู่เมืองเปนหื้อ ขอยกว่าขอคลาคอม ขอเจ้าอย่านาน
 เือนิขอยติโอกาตไ้ห้วเจ้าฟาวองเมืองหื้อตนอาดลือฟู ทานนิตัวตีหน้าค้มารี
 ยวระธาย ยายบาดกว้างเข้าสู่ดงไ้พร ท่านค้สะไ้สด้วยนางงามมารอด จิตจอตด้วยนางยอตสิบสอง
 ผิวนอรคีนธวงไ้ยหิงติดต่อโคกก่อสร้างเปนชุนหนึ่งหน่อสองนางวางตนเข้าเมืองแลงมาลอด
 มาทอผีค้บายไ้แก่งนาที่ ท่านค้...เปนเทวดาตนดีเปนปัวเมืองกว้างดงไ้หยาข้างนา
 โคะที่หนอคผีหื้ออยู่ปัว ร้อยชื่อว้าตนเหนือห้วทานลือฟูหื้อไ้หยา เจ้าอยู่ห้องที่นั่งไ้โผฟาส่วยถววย

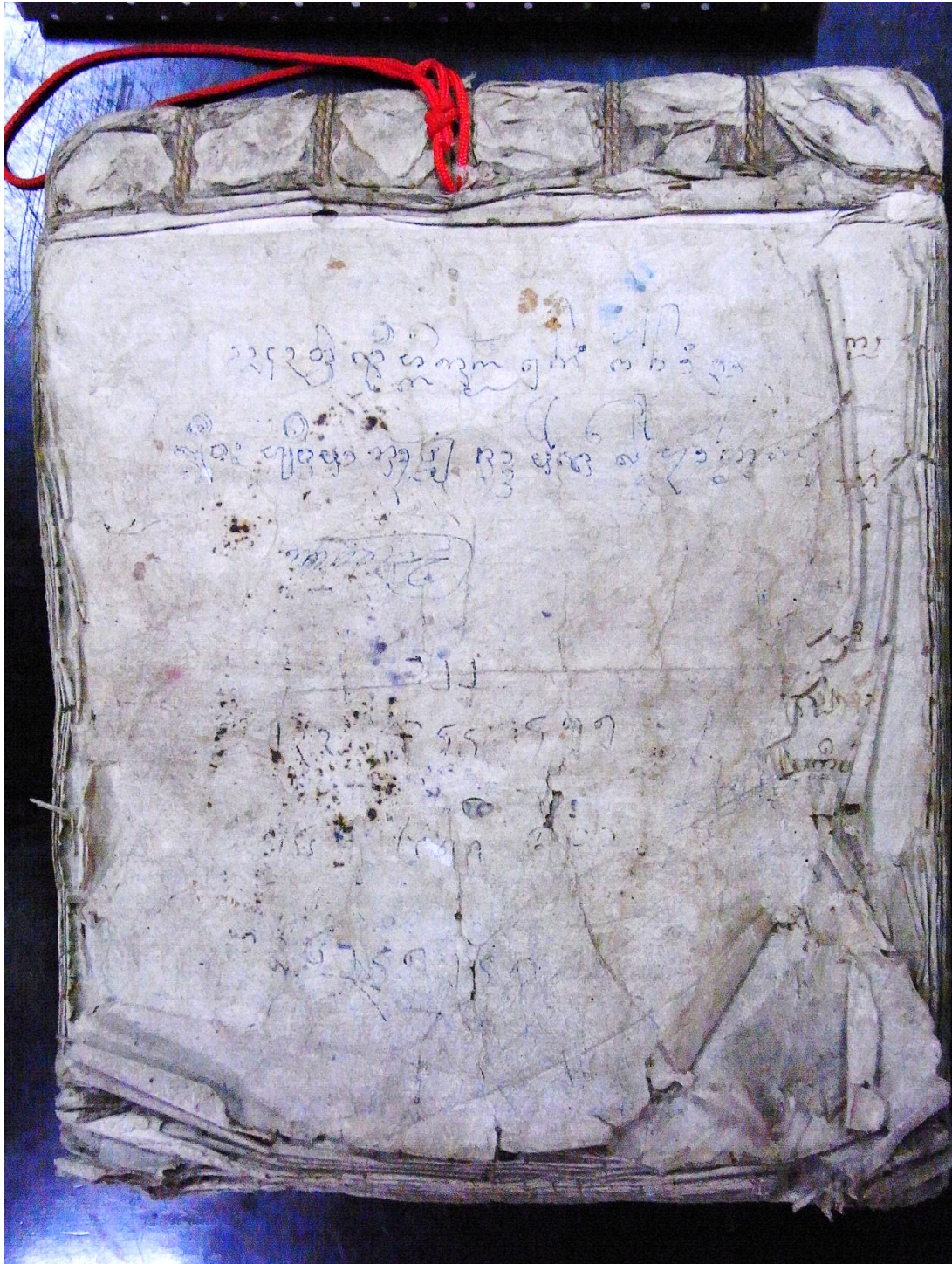
ขงขวยหาได้หมงามคำปอดตัวใหญ่คือบ่น้อย สหเมียงเต็มซงหลายคาของพึงใจแล้ว
 กินหวานเข้าแต่งทานถวาย มีทั้งเหล้าแบ่งน้อยบ่อย่า สุลามีทั้งกุลตาคมกัน
 คาเปนคุษุขันดอกไม้เทียรผึ้ง ยกออกเมื่อถวายฎหลวงหลาย สละถวายภยาเจ้า ขอยติโอ
 กาดไหว่นบนอม ขอเจ้าอย่านานมาโทะเจ้าขอยเหยมานอ นิขอยติสาสัยมือตั้ง
 จอมหัวนอมนคบเข้าไหว่นบนอมภยาตนประเส็ดบุรีมี ทานนิมีเตชะลิธิเรื่อง สยองขึ้นคาง
 บุรคัยรอดจอมยอดทามที เห่งรัทธิกำปังแลงแบ่งใจเฝ้าหัวเมืองขัดด่านนาจ่าน
 ตั้งมี...ไก่อ...ลอม เสียรรำน้าไหลเพียรมาปองเจ้าอยู่ห้องที่นั่น รักโกลเมืองตนอูร์
 ผายสักบมีมาไก่อ นักคาผืออยู่ใต้พื้นโลกยังกำรอยว่าตนเหนือหัวทวารราชสักสาดนบ
 บาดเจ้าเราใจ ได้ยเชื่อว่าพยาอ้ายปองแลนทานแลไกวแขนโพทางโดย ผิดไหลห้วยสัน
 มานอมขบขาบไคยบนบอมเข้าเจ้าปานา เพื่อนิขอยติสาสัยมือไหว่นทานอมนบ
 คบเข้าไหว่นบนอมเจ้าตนนอร์ชื่อว่าภยาทานภาบลือชา ทานนิเปนตนธามเอาราชกาน
 บที่อุมรหมองเมืองทาวเจ้าอยู่สร้างทอรทาวขงเขียดหล้านาผาสั่งอ่างพันแหงบ่ขาด...
 สาดกอยแวดลอมผุงหมู่มูร์แสนมีทั้งอาคมอันข้ามคง...ได้ย ขอยติโอกาดไหว่นบนอม
 ขอเจ้าอย่านาน เพื่อนิขอยติสาสัยมือตั้งจอมหัวนอมนบ ขอยติโอกาดไหว่นบนอม
 เจ้าไหญ่ภยาม ทานนิเปนเทวดาตนตีปินบัวเมืองกว้าง ทานอยู่สร้างทอรทาวทางหาด
 กอรฟองชายงาม เฝ้าแทใสไหลลิ่งซื่อที่น้ำธิบธิม หมายกาลานผัดปั่นเววูร์ ทาน
 เทวดาตนตีเปนบัวเมืองกว้าง ทานอยู่สร้างที่นังโกลเจ้าส่วยถวาย ขงขวยหาโดยหมู..
 คำปอด เคื่องหากทางเซกอม อับเกวชูร์ในชูร์รักชูร์เทียมใจ ยกออกเมื่อถวายเจ้า
 ขอยตะคบเข้าไหว่นบนอมโอกาดเอามา มาเทอะเจ้าขอยเหยมามา
 เพื่อนิขอยติสาสัยไหว่นทานอมนคบเข้า ไหว่นบนอมเจ้าไหญ่สองนาง มีทั้งเจ้า
 นางกาสองหน่อนางพินอง ที่อยู่ห้องนางนังไก่อกลมทาง ทำวางไวยป่าตูเวียงเชียง

เกลาอันวานางเปนแก้วพีเคล้าซัดปากตูเหนือ มาเทาะนางคำ...เหย ทานนิ
 เปนตนซัดตานปากตูใต้ เจ้าเกล้าด้านเล่าไวยได้ยสืบกันมา ร้อยชื่อนางส...
 สอง ผิวลงเกิดเมืองแลงนอยสารบหล้าถามชางปานแต่้มหล่อเปนสองตาชอยวิน
 เพียงมหานครินคำใหญ่ คำไฝลือลอดห้องทอรวาประเทียตเมืองไกล เพ็นค้แบ่งเปนไม
 ตริลแต่้านโซตคแต่่งสี่แจ่งห้องทอรวาเพ็น ค้ปัดปวงกันมา เพ็นค้มาปอง
 เอาแก้วสองนางเปนคู มีทั้งสกุขันดอกไมเพียรฝั้งเปนเคื่องบูชา มาเทอะเจ้าช้อยเหย มามา
 เทือนิช้อยติสาสัยมือตั้งจอมหัว นอมนบคบเข้า ไหว้นบนอมเจ้าใหญ่ชูรทาน
 มาเทอะชูรเสนาเหย เจ้าตงชอยหลักแก่นพินแผ่นกว้างโลวกนิ ตนเจ้าเซ็นชางทานนิ
 เปนแสงดีผาบเภาแลกันทวด นามโยดเจ้ามีไวยได้ยชื้อภยาเสื่อ
 บัดนิกานเหลือใจช้อยนาวองรองร้อยวอยตกช้อยชางรองขอแต่มาไวย
 ช้อยแต่เทือ จุบนิแลวแล
 ผู้ข้าเจ้าสิงไซเปนภูเขียรแต่้มแล
 แลววันธี 20-11-51 เวลาห่วยสามมวงทอรวแลงแล
 ปลี 1370 ตัว เดือนเจียงแรม 8 คำแล

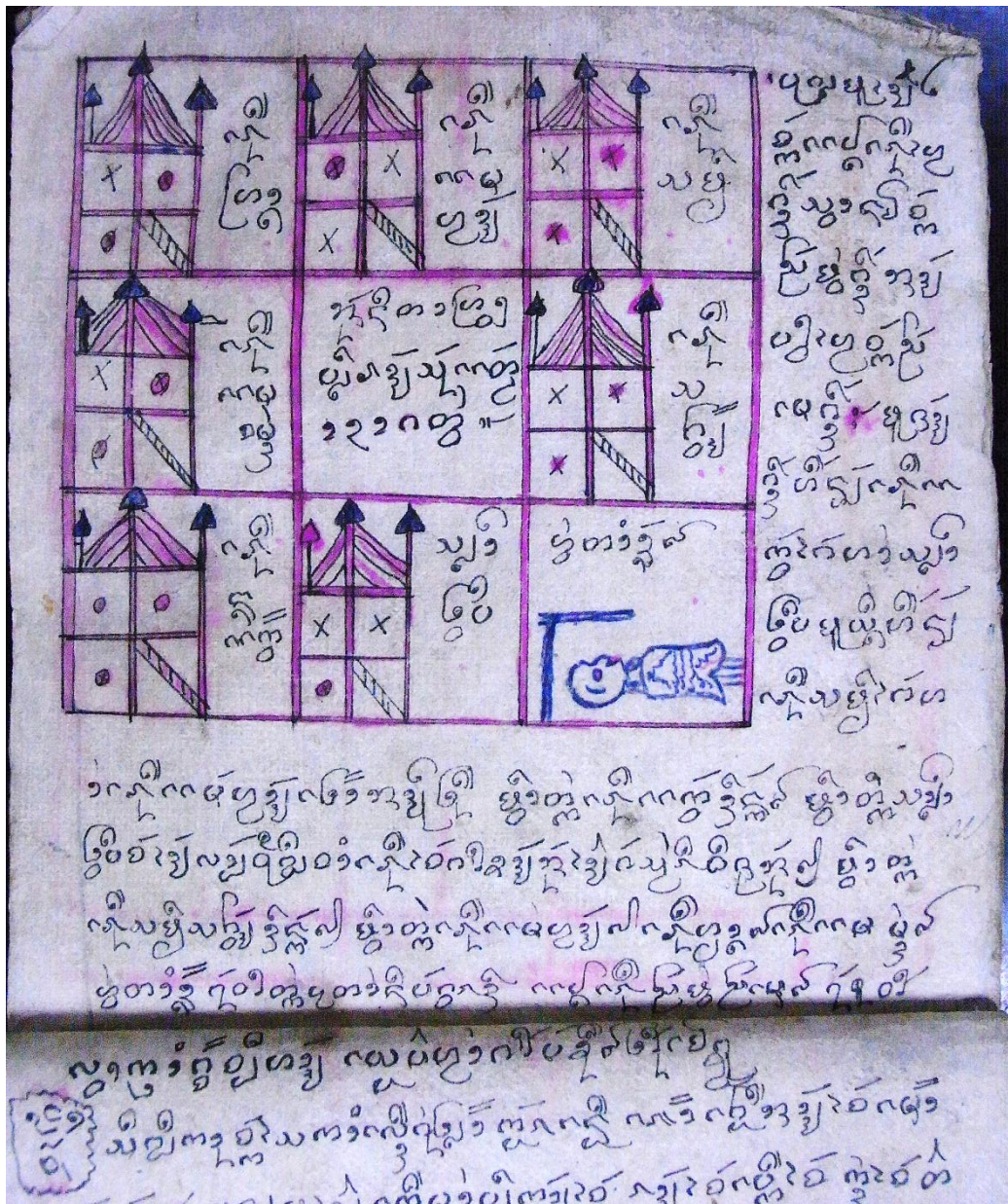

ตัวอย่างต้นฉบับ ตำราโหราศาสตร์

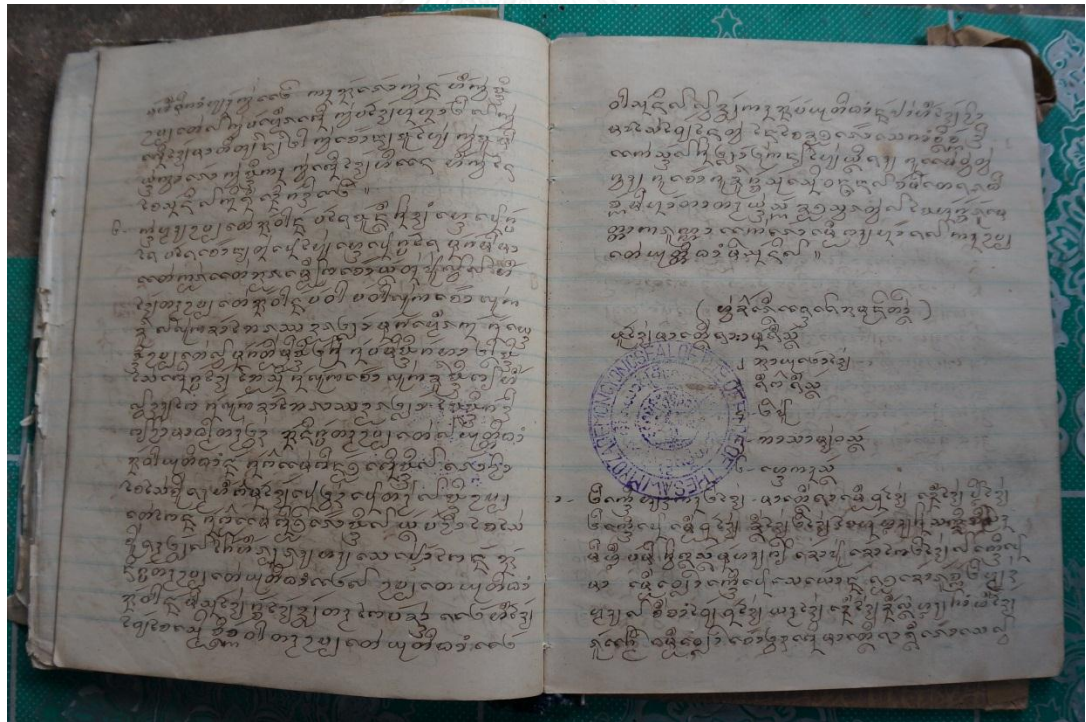
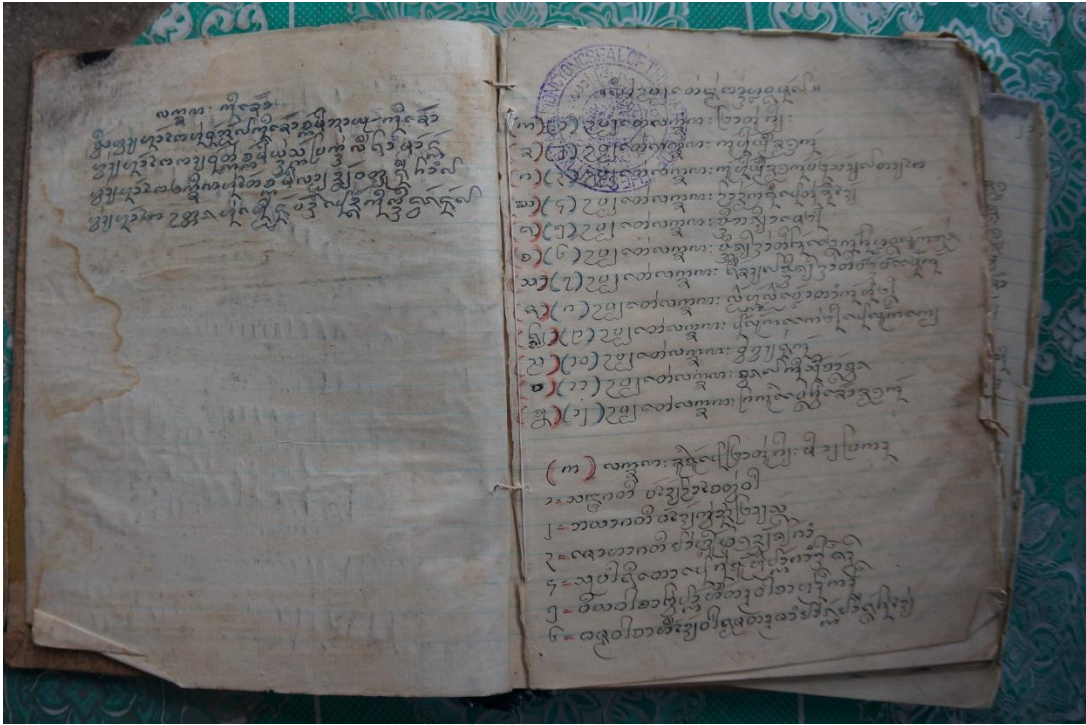
										Handwritten text in Burmese script on the right margin.

Handwritten text in Burmese script below the table, consisting of several lines of text.

ตัวอย่างต้นฉบับ ตำราโหราศาสตร์

ตัวอย่างต้นฉบับ ตำราโหราศาสตร์

ตัวอย่างต้นฉบับ กฎหมายเมืองของพร้อมตราประทับ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววกุล มิตรพระพันธ์ เกิดวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2529 ที่จังหวัดชลบุรี เป็นบุตร
นายวินัย มิตรพระพันธ์ และนางวรรณวิมล มิตรพระพันธ์ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้นจากโรงเรียนดัดดรุณี จังหวัดฉะเชิงเทราและโรงเรียนชลกันยานุกูล จังหวัดชลบุรี เมื่อปี
การศึกษา 2542 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนชลกันยานุกูล เมื่อปี
การศึกษา 2545 สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา (เกียรตินิยมอันดับสอง) และระดับ
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา
2549 และ 2553 แล้วเข้าศึกษาต่อในระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาคติชนวิทยา ในมหาวิทยาลัย
เดียวกันเมื่อปีการศึกษา 2554 ปัจจุบันทำงานที่สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม
ศิลปากร

